

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÜSTERÎ-İ NİYÂZÎ VE LÂMÎ'Î ÇELEBİ'NİN ŞEM'
Ü PERVÂNE MESNEVÎLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Farzana NAZARY
16021110031

DANIŞMAN
Prof. Dr. Filiz KILIÇ

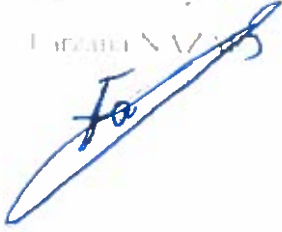
NEVŞEHİR
OCAK 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Faruk N. V. S.

KILAVUZA UYGUNLUK ONAYI

"Şeyh Abdullah Şebüsteri-i Niyazi ve Lami-i Çelebi'nin Şem'ü Pervane Mesnevilerinin Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Farzana NAZARY

İmza:

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

İmza:

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENCÜL

İmza

Kabul ve Onay Sayfası

Prof. Dr. Filiz KILIÇ danışmanlığında Farzana NAZARY tarafından hazırlanan “Şeyh Abdullah Şebüsteri-i Niyazi ve Lami-i Çelebi'nin Şem'ü Pervane Mesnevilerinin Karşılaştırılması” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Üye : Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .22/.01./2019 tarih ve 20190463 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

22/01/2019

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne

Mesnevîlerinin Karşılaştırılması

Farzana NAZARY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Ocak 2019

Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

ÖZET

Klasik Türk şiiri, İslam medeniyetinin önemli parçalarından biridir. Arap ve Fars edebiyatları gibi Türk edebiyatı da ortak kaynaklardan beslenir. Söz konusu ortaklık vezin ve dil gibi unsurların ötesinde ortak konu ve temaları da içeren, benzer hikayeleri kaynak kabul eden girift bir ilişkiler ağını işaret eder. Şem' ü Pervâne mesnevileri bu ortaklığın önemli parçalarından biridir. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne mesnevilerini karşılaştırmayı amaç edinen böylesi bir çalışma aynı zamanda sözü edilen medeniyet ve kültürlerin ilişkisi üzerine de odaklanmıştır. Çalışmada her iki mesnevinin olay örgüsü, şahıs kadrosu, dil ve kafiye özellikleri ele alınmış benzer ve farklı yönler açıklanmaya çalışılmıştır. Eserlerin genel özellikleri, nüshaları ve tarihi kaynaklarda nasıl anıldıkları da kısaca belirtilmiştir. Araştırmada Lâmi'î'nin klasik kabul edilen Şem' ü Pervâne hikayesini nasıl kendi üslubuna mal ettiği, olay örgüsü ve şahıs kadrosuna yaptığı eklemeler ve bu yeniliklerin amacı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî, Lâmi'î Çelebi, Şem' ü Pervâne, mesnevi, karşılaştırma

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne

Mesnevîlerinin Karşılaştırılması

Farzana NAZARY

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Ocak 2019

Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

ABSTRACT

Classical Turkish poetry is one of the important parts of Islamic civilization. Turkish literature, like Arabic and Persian literature, is also fed from common sources. Beyond such elements as partnership, language and language, it points to an intricate network of relationships that accepts similar stories, including common themes and themes. Şem' ü Pervâne masnavi is one of the important parts of this partnership. Such a study aiming at comparing Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî and Lâmi'î Çelebi's Şem' ü Pervâne masnavi's also focused on the relation of civilization and cultures mentioned at the same time. In the study, both the meshing of the masnavi, event knitting, the character of the person (personality), the language and the rhyme were discussed and similar and different directions were tried to be explained. The general characteristics of the works, their replicas and how they are remembered in historical sources are also briefly mentioned. In the study, it is emphasized that Lâmi'î's classical Thesis is about how he used the story of Şem' ü Pervâne for his style, the additions he made to the event event knitting and the personality, and the purpose of these innovations.

Keywords: Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî, Lâmi'î Çelebi, Şem' ü Pervâne, Masnavi, Comprative

TEŞEKKÜR

Her çalışma şüphesiz sayısız şükran gerektirir. Afganistan'dan Türkiye'ye uzanan eğitim öğretim hayatımı ödenemeyecek fedakarlıklara borçluyum. Bunun için öncelikle benim için katlanmak zorunda kaldıklarını kelimelere dökemeyeceğim iki insana, babam Nazar Mohammad ve annem Jahanâra Nazarî'ye şükranlarımı sunmalıyım. Hayatımın geri kalanında bana sundukları güzellikleri övmek ve onlara layık olabilmek için dua ediyorum.

Yüksek lisans döneminde ders aşamasından tezi aşamasına kadar hemen her safhada danışmanlığı ve yol göstericiliği için hocam Prof. Dr. Filiz Kılıç'a şükranlarımı sunmayı borç bilirim. Prof. Dr. Tuncay Bülbül'e yalnızca öğrettikleri için değil, son dönemde danışmanlığı ve bilmediğim bir ülkenin bürokrasisinden beni tutup çıkarmak için yaptıkları adına da teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin yazım aşamasında verdiğim bütün rahatsızlıklara katlanan Arş. Gör. Songül Baydar ve Ahmet Uğur'a minnettarlığımı sunarım.

Son olarak muhterem Halil Kurbânî'ye yardımları için teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	III
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	IV
KABUL VE ONAY	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ÇEVİRİYAZI SİSTEMİ.....	XII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TÜRK VE FARS EDEBİYATINDA YAZILMIŞ ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİLERİ

1.1. İRAN EDEBİYATINDA YAZILAN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİLERİ	7
1.1.1. BİR MESNEVÎ İÇERİSİNDE YAZILMIŞ ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİLERİ	7
1.1.1.1. <i>Ferîdüddîn Attâr'ın Şem' ü Pervânesi</i>	7
1.1.1.2. <i>Sa'dî-i Şîrâzî'nin Şem' ü Pervânesi</i>	8
1.1.1.3. <i>İmâdüddîn Fakîh-i Kirmânî'nin Şem' ü Pervânesi</i>	8
1.1.1.4. <i>Muhammed İkbâl'in Şem' ü Pervânesi</i>	8
1.1.2. DİVANLARDA YER ALAN ŞEM' Ü PERVÂNE SEMBOL VE ŞİİRLERİ	9
1.1.2.1. <i>Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr</i>	9
1.1.2.2. <i>Emîr Mu'izzî</i>	9
1.1.2.3. <i>Senâ'î</i>	9
1.1.2.4. <i>Nasır-ı Buhârâyî'nin Divanı</i>	10
1.1.2.5. <i>Kâsım-ı Envâr'ın Münazarası</i>	10
1.1.3. MÜSTAKİL "ŞEM' Ü PERVÂNE" ESERLERİ	10
1.1.3.1. <i>Hâcû-yı Kirmânî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi</i>	10
1.1.3.2. <i>Muhammed Ehlî-i Şîrâzî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi</i>	11
1.1.3.3. <i>Vâsıf-ı İrânî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi</i>	12
1.1.3.4. <i>Zamîrî-i Hemedânî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi</i>	12
1.1.3.5. <i>Fehmî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi</i>	12
1.1.3.6. <i>Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi</i>	12
1.2. TÜRK EDEBİYATINDA YAZILMIŞ ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİLERİ	12
1.2.1. GÜLŞEHRÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİSİ	13
1.2.2. ZÂTÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİSİ.....	13
1.2.3. MU'İDÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİSİ.....	13
1.2.4. FEYZİ ÇELEBÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİSİ.....	14

II. BÖLÜM

ŞEYH ABDULLAH-I ŞEBÜSTERÎ-İ NİYÂZÎ VE LAMÎ'İN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÜSTERÎ-İ NİYÂZÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	15
--	-----------

2.1.1. HAYATI	15
2.1.2. TASAVVUFÎ YÖNÜ	16
2.1.3. EDEBİ KİŞİLİĞİ	17
2.1.4. EDEBİ ESERLERİ	17
2.1.4.1. <i>Mesnevî-i Şem' ü Pervâne</i>	17
2.1.4.2. <i>Hâşiye ber «Havâşî-i Şerh-i Tecrîd» Seyyid Şerîf Cürçânî</i>	17
2.1.4.3. <i>Hâşiye ber «Şerh-i Metâli'» Seyyid Şerîf Cürçânî</i>	18
2.1.4.4. <i>Şerh-i Kâfiyye</i>	18
2.1.4.5. <i>Şerh-i Gülşen-i Râz-ı Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî</i>	18
2.1.4.6. <i>Risâle der kava'id-i Mu'ammâ</i>	18
2.1.5.7. <i>Terkib-i bend</i>	18
2.2. LÂMÎ'î ÇELEBÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	19
2.2.1. HAYATI	19
2.2.2. TASAVVUFÎ YÖNÜ VE TARIKATI	21
2.2.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	23
2.2.4. ESERLERİ	24
2.2.4.1. <i>Manzum eserleri</i>	25
2.2.4.1.1. <i>Maktel-i İmam Hüseyin</i>	25
2.2.4.1.2. <i>Salâmân u Absâl</i>	25
2.2.4.1.3. <i>Şem' ü Pervâne</i>	25
2.2.4.1.4. <i>Gûy u Çevgân</i>	25
2.2.4.1.5. <i>Ferhâd u Şîrîn</i>	26
2.2.4.1.6. <i>Vâmık u Azrâ</i>	26
2.2.4.1.7. <i>Lügat-i Fârisiyye</i>	26
2.2.4.1.8. <i>Şehr-engîz-i Bursa</i>	26
2.2.4.1.9. <i>Divân</i>	27
2.2.4.1.10. <i>Vîs ü Râmin</i>	27
2.2.4.1.11. <i>Risâle-i Hall-i Fâl</i>	28
2.2.4.1.12. <i>Câbir-Nâme (Kısâ-i Evlâd-ı Câbir)</i>	28
2.2.4.1.13. <i>Heft Peyker</i>	28
2.2.4.1.14. <i>Hüsn ü Dil</i>	28
2.2.4.1.15. <i>Hiret-Nâme</i>	29
2.2.4.1.16. <i>Fetih-Nâme-i Kal'a-i Moton</i>	29
2.2.4.1.17. <i>Firâk-nâme</i>	29
2.2.4.1.18. <i>Mesnevî</i>	29
2.2.4.1.19. <i>Risâle-i Arûz</i>	29
2.2.4.1.20. <i>Tuhfe-i Lâmi'î (Lügat-i Manzûme)</i>	29
2.2.4.2. <i>Mensur Eserler</i>	30
2.2.4.2.1. <i>Letâ'if-Nâme (Letâif-i Lâmi'î, Letâ'if Mecma'ül-Letâ'if, Sefine-i Letâ'if ve Mecmu'a-ı Ma'ârif)</i>	30
2.2.4.2.2. <i>Şevâhidü'n-Nübüvve Li-Takviyyeti'l-Ehl-i Fütûh</i>	30
2.2.4.2.3. <i>Nefahatü'l-Üns Tercümesi (Tercüme-i Nefehatü'l-Üns)</i>	31
2.2.4.2.4. <i>Meslekü's-Sâlikîn (Risâle-i Tasavvuf)</i>	31
2.2.4.2.5. <i>Şerefü'l-İnsân (Şerefü'l-İnsân ve Beyân-ı Hilkat-i Âdem Aleyhi's-Selâm, Şerefü'l-İnsân fî Cihâdî'l-Fazîleti ve't-Teşrif)</i>	31
2.2.4.2.6. <i>İbret-nümâ veya İbret-nâme</i>	32
2.2.4.2.7. <i>Münşe'ât (Münşe'ât-ı Lâmi'î, Münşe'ât-ı Mahmûd, Münşe'ât-i Mekâtip)</i>	32
2.2.4.2.8. <i>Şerh-i Dîbâce-i Gülistân (Dîbâce-i Gülistân Şerhi, Hâşiye-i Dîbâce-i Gülistân)</i>	33
2.2.4.2.9. <i>Hall-i Mu'ammâ-yı Mîr Hüseyin veya Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ veya Mir'âtü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ veya Tefe'ül-nâme</i>	33
2.2.4.2.10. <i>Münazara-i Bahâr u Şitâ (Bahâr ve Şitâ Münâzarası, Münâzara-i Sultan-ı Bahâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ, Bahâr u Hazân)</i>	33
2.2.4.2.11. <i>Menkabe-i Üveys-i Karanî (Menâkıb-ı Üveys-ı Karanî, Menkıbetü'l-Üveysi'l-Karanî)</i>	34
2.2.4.2.12. <i>Nefesü'l-Emr Risâlesi (Nefsü'l-Emr-nâme, Risâle-i Nefsü'l-Emr, Münâzara-ı Nefs ü Rûh)</i>	34
2.2.4.2.13. <i>Ricâlü'l-Gayb</i>	34
2.2.4.2.14. <i>Risâle Fî Şerhi Kelimâtî'ş-İehâde</i>	34
2.2.4.2.15. <i>Risâle-i Fâl</i>	34
2.2.4.2.16. <i>Risâle-i Usûl Mine'l-Füzûz</i>	34

2.2.4.2.17. Resâ'il.....	35
2.2.4.2.18. Kissa-i Edhem ü Hümâ (Edhem ü Hümâ).....	35
2.2.4.2.19. Nisâbü'l-Belâga	35
2.2.4.2.20. Menâkib-ı Cenâb-ı Alî.....	35
2.2.4.2.21. Mevlîd (Mevlidü'r-rasûl)	35
2.2.4.2.22. Miftâhu' necât fî Havâssi's-Süveri ve'l-Âyât.....	35
2.2.4.2.23. İstîlâhât-ı Sûfiyye.....	36
2.2.4.2.24. Fütûhül-Mücâhidîn li-Tervîh-i Kulûbi'l-Müşâhidîn	36

III. BÖLÜM

ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÜSTERÎ-İ NİYÂZÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVÎSİNİN FARSÇA METNİNİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKÇE'YE TERCÜMESİ

3.1.HAMD U SENÂ.....	37
3.2. MÜNACÂT	41
3.3. NA'AT	45
3.4. HAZRETİ PEYGAMBER'İN MİRACINA NA'AT	48
3.5. RÛM ŞAHI VE ARAP SULTANINA ÖVGÜ	52
3.6. GÖNLÜN NASİHATİ HAKKINDA	60
3.7. ESERİ NAZM BİÇİMİNDE YAZMA SEBEBİ	65
3.8. HİKAYENİN BAŞLANGICI VE O BOSTÂN ÜLKESİNİN MUMUNUN TANITIMI.....	72
3.9. O UĞURLU VE AY YÜZLÜNÜN MECLİSİ, SÜRÂHÎ İLE KADEHİN TARTIŞMASI VE HATADAN TEMYİZ EYLEMESİNİN TANITIMI.....	78
3.10. SÜRAHİNİN KADEHE SERZENİŞ EDİP ONU SUÇLAMASI.....	82
3.11. KADEHİN, SÜRAHİYE VERDİĞİ CEVAP.....	84
3.12.KADEH VE SÜRÂHİ'NİN BARIŞMASI VE O ŞANSLI VE UĞURLUNUN GÖRDÜĞÜ RÜYAYI ANLATMASI.....	87
3.13. O AY YÜZLÜNÜN, GÜL BAHÇESİNE GELİŞİ VE ŞİDDETLİ RÜZGARDAN DOLAYI ÇADIRA GİRİŞİ .	91
3.14. PERVÂNE'NİN O EŞSİZ AYA NASIL AŞIK OLDUĞUNUN TANITIMI	97
3.15. IŞIK SAÇAN O AY YÜZLÜNÜN, KALBİ YANIK PERVÂNE'NİN İNLEMESİNDEN HABERDAR OLMASI VE ANBER'İ, ONUN YANINA GÖNDERİP UYGUN OLMAYAN HİKAYEYİ ORTAYA KOYMASI	105
3.16. ANBERİN, PERVÂNE'NİN YANINA GİDİP O HİKÂYEYİ ANLATMASI VE O CİĞERİ YANAN PERVÂNE'NİN YALVARIP İNLEMESİ VE ANBER'İN ONUN HÂLİNE ACIMASI	110
3.17. ANBER'İN O AY GİBİ IŞIK SAÇAN ŞEM'İN YANINA GİDİP O BAHTSIZ VE KARA GÖNÜLLÜ SEVGİLİYLE İLGİLENİP DİKKATİNİ ÇEKMESİ.....	114
3.18. KÂFÛR'UN PERVÂNE İLE TARTIŞMASI VE TERK EDİLMİŞ O BİLGENİN AYRILIĞA UĞRAMASI .	120
3.19. PERVÂNE'NİN AYRILIK GÜNÜNDE SABIRSIZLIĞI VE ARZU VE DERT İLE İNLEYİP AĞLAMASI .	126
3.20. GÜNEŞİ AYDINLATAN O AY YÜZLÜNÜN MECLİSİ SÜSLEYİP DONATMASI VE O KARA BAHTININ HÂLİNİ ANMASI.....	131
3.21. ANBER'İN O GÜMÜŞ YÜZLÜNÜN DERT VE KEDERİNİ ANLAMASI VE KARA BAHTLI PERVÂNE'Yİ ÇAĞIRMASI	139
3.22. PERVÂNE'NİN ŞEM'İN YANINA GELMESİ VE İKİSİNİN BAŞ BAŞA SOHBET ETMESİ.....	144
3.23. TERK EDİLMİŞ AŞIĞIN VUSLAT OTAĞINA GİRMESİ VE NESİM'İN, KÂFÛR'A VAKIF OLMASI ...	164

3.24. NESİMİN, ŞEM'İN YANINA GELMESİ VE ŞEM'İN KORKUDAN SAKLANMASI	176
3.25. ŞEM'İN MEZARLARI ZİYARETE GİDERKEN HÂCE-İ NÛR'UN KABRİNE VARIP ULAŞMASI	180
3.26. PERVÂNE'NİN AYRILIK GÜNÜNDE CAN YAKICI SABIRSIZLIĞI VE İŞTİYAK DERSİNİ GÜNEŞE AÇMASI	185
3.27. ŞEM'İN, PERVÂNE'Yİ AYRILIK KEDERİ VE DERSİNDEN SOLAR GÖRMESİ VE İŞTİYAKLA CANINI FEDÂ ETMESİ	192
3.28. ŞEM'İN, PERVÂNE'NİN BAŞINDA YANIP ERİYİP AĞLAMASI VE O NAZLI SERVİN HAYATININ SONA ERİMESİ	197
3.29. HÂTİME	201

IV. BÖLÜM

ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÛSTERÎ-İ NİYÂZÎ VE LÂMÎ'İ ÇELEBÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

4.1. ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÛSTERÎ-İ NİYÂZÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE'SİNİN TAVSİFİ	211
4.2. ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÛSTERÎ-İ NİYÂZÎ'NİN «ŞEM' Ü PERVÂNE» MESNEVÎSİNİN DİL VE İMLÂ ÖZELLİKLERİ	212
4.4. ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÛSTERÎ-İ NİYÂZÎ'NİN «ŞEM' Ü PERVÂNE» ADLI MESNEVÎSİNİN BÖLÜM BAŞLIKLARI	217
4.5. ŞEYH ABDULLÂH-I ŞEBÛSTERÎ-İ NİYÂZÎ'NİN «ŞEM' Ü PERVÂNE» MESNEVÎSİNİN OLAY ÖRGÜSÜ	220
4.6. NİYÂZÎ'NİN ESERİNDEKİ KİŞİLER	223
4.6.1. ANBER	223
4.6.2. KÂFÛR	224
4.6.3. NESİM	224
4.6.4. BÂD	225
4.6.5. HÂCE-İ NÛR	226
4.7. ESERİN KURGUSAL YAPISI	226
4.7.1. ZAMAN	227
4.7.2. MEKÂN	228
4.8. LÂMÎ'İN «ŞEM' Ü PERVÂNE» ADLI MESNEVÎNİN DİL VE İMLÂ ÖZELLİKLERİ	230
4.8.1. DİL ÖZELLİKLERİ (KÖSE, 1997: 109)	230
4.8.2. LÂMÎ'İ ÇELEBÎ'NİN «ŞEM' Ü PERVÂNE»'SİNİN TAVSİFİ	232
4.8.3. ESERİN YAZMA NÜSHALARI	234
4.8.3.1. Süleymaniye Ktp. (Hüsrev Paşa) No:604	234
4.8.3.2. Bursa Genel ktp. No: 2393/3	234
4.8.3.3. Süleymaniye Ktp (Es'ad Efendi) No: 2744	235
4.8.3.4. Topkapı Sarayı ktp. No: 714	235
4.8.3.5. Çorum Halk Ktp No: 2195	236
4.8.3.6. Viyana Kraliyet ktp. No:670	236
4.8.3.7. Viyana Gotha Ktp. No: 356	236
4.8.3.8. Senpetersburg Nüshası	237

4.9. LÂMÎ'Î'NİN «ŞEM' Ü PERVÂNE» ADLI MESNEVÎSİNİN BÖLÜM BAŞLIKLARI	237
4.10. LÂMÎ'Î ÇELEBİ'NİN «ŞEM' Ü PERVÂNE» ADLI MESNEVÎSİNDE OLAY ÖRGÜSÜ	242
4.11. LAMİ'İ'NİN ESERİNDEKİ KİŞİLER	262
4.11.1.ŞEM'	262
4.11.2. PERVÂNE	263
4.11.3. ANBER.....	263
4.11.4. NESİM	264
4.11.5. BAHÂR.....	265
4.11.6. EMİR-İ EBR.....	265
4.11.7. HÂCİB-İ BÂDİ.....	266
4.11.8. KÂFÜR.....	266
4.11.9. ŞEM'DÂN	267
4.11.10. SÂGAR (KADEH)	268
4.11.11. MİCMER	268
4.11.12.ŞEYH NÛRULLÂH	269
4.12. LÂMÎ'Î'NİN ESERİNİN KURGUSAL YAPISI	270
LÂMÎ'Î'NİN NİYÂZÎ'NİN ŞEM'Ü PERVÂNE MESNEVÎSİNİN REDİF VE KAFİYE DIŞINDA BAZI KELİMELERİNİ KORUYARAK ANLAMCA TERCÜME ETTİĞİ BEYİTLER	272
LÂMÎ'Î'NİN NİYÂZÎ'NİN ŞEM'Ü PERVÂNE MESNEVÎSİNİN KAFİYİYİ KORUYARAK ANLAMCA TERCÜME ETTİĞİ BEYİTLER	274
LÂMÎ'Î'NİN NİYÂZÎ'NİN ŞEM'Ü PERVÂNE MESNEVÎSİNİN BİR MISRANIN ANLAMCA TERCÜME EDİLİP DİĞER MISRANIN TE'LİF EDİLDİĞİ BEYİTLER	277
LÂMÎ'Î'NİN NİYÂZÎ'NİN ŞEM'Ü PERVÂNE MESNEVÎSİNDE ANLAMCA AYNAN TERCÜME ETTİĞİ BEYİTLER	281
ŞEYH ABDULLÂH-İ NİYÂZÎ'NİN ESERİNDE OLMAYIP LÂMÎ'Î ÇELEBİ'NİN METNİNDE BULUNAN ARAPÇA VE FARŞA MISRALAR	283
LÂMÎ'Î ÇELEBİ VE NİYÂZÎ'NİN KENDİ İSİMLERİNİ KULLANDIKLARI BEYİTLER	284
İKİ ESERDE KULLANILMIŞ NAZİM TÜRLERİ VE VEZİNLERİ ŞÖYLE ELE ALINMIŞTIR	285
SONUÇ	284
EKLER	287
KAYNAKÇA	289
ÖZGEÇMİŞ.....	294

ÇEVİRİYAZI SİSTEMİ

ا	a, ā	ص	ş
ا	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ع	y, ı, i, ī
		ء	’

GİRİŞ

Arapça kökenli bir kelime olan ‘mesnevi’, sözlüklerde ‘ikişer ikişer’ anlamıyla karşlanır. Edebiyatta ise her beyti kendi arasında kafiyeli ve daha çok uzun soluklu vakalar için kullanılan nazım şekli mesnevi olarak adlandırılmıştır (Dilçin, 2016:167). Kökeni her ne kadar Arapça olsa da edebi tür olarak mesnevinin anavatanı İran kabul edilir. Özellikle X. yüzyılda Mesudî ile başlayan gelenek, şehnâmelerin bu nazım şekliyle kaleme alınması ile güçlenmiş ve etkisini çok geniş bir coğrafyada göstermiştir. Dakîkî’nin Hüdâyname’sinden başlayarak “faûlün faûlün faûlün faûl” kalıbı mesnevilerin ortak vezni halini almış, zamanla bu kalıba mesnevi vezni adı verilmesine neden olmuştur. Araplar ise ‘kaside-i müzdevice’ şeklinde adlandırdıkları mesnevi türünü daha çok aruzun recez bahri ile yazmışlar, bu nedenle söz konusu şiirleri ‘urzuçe’ adıyla da anmışlardır.

Mesneviyi aşk hikâyeleri, tarih ve tasavvuf gibi kapsamlı konular için tercih edilir kılan her beytin kendi içinde kafiyeli oluşudur. Bu sayede sanatçı seçtiği herhangi bir konuda binlerce beyitlik bir eser ortaya koyabilmiştir. Destani hadiseler, uzun soluklu aşk hikâyeleri gibi konuların ele alınmasına imkan veren kafiye örüntüsü ahlaki, öğretici amaçlar için de mesnevi öne çıkmıştır.

Kaynağını sözlü kültüre dayandırmak zorunda olduğumuz edebiyatın genel olarak bütün dünyada, ancak özellikle doğuda, çekirdeğinde şiir yer almıştır. Şiir, aydınlanma sonrasında gazete ve romanla merkezi konumunu düzyazıya bırakmış görünse de edebiyatın en kristalize formu olarak varlığını devam ettirmektedir. Kafiyeli oluşu ve kolay hıfz edilişi, insanın duygularını harekete geçirme potansiyeli ve en önemlisi dilin en estetik halini barındırması gibi sebeplerle şiir, tarih boyunca doğuda düzyazıyı bile kendine benzetecek bir kudrete sahip olmuş, 20 yy’a kadar seyahatlerden askeri seferlere, sözlüklerden felsefeye neredeyse dilin bütün aksiyonları şiirle gerçekleştirilmiştir. Tahkiyenin lirizmin önüne geçtiği bu tür metinler, sözlü gelenekte destan, halk hikâyeleri ve sembolizmin öne çıktığı dini anlatılar -hayvan masallarını da bu çerçevede kabul etmeliyiz- için işlevseldir. Yazılı kültürde ise mesnevi, söz konusu türleri içine alan bir nevi üst tür; daha açık ifade etmek gerekirse günümüzde romanın diğer tüm edebi türleri barındırması gibi bir pozisyondadır. Bu durum mesnevinin tarihsel gelişimine kısaca göz atmak istendiğinde somut olarak görülebilir.

Edebiyat tarihleri ilk olarak 10. yy'da şehnamelerin mesnevi türünde kaleme alındığını belirtir. Sözlü gelenekteki destan, efsane ve mitlerin yeniden üretildiği bir tür olan şehnamelerle karşımıza çıkan mesnevi geleneği Rûdekî'nin Kelile ve Dimne çevirisi ile sembolik hayvan masallarını -aslında felsefe, siyaset vb. konuları da- içine alarak gelişmesini sürdürür. Sindbâd-nâme ile masalları ve macera öykülerini de bünyesine katmış olur. Ayyûkî'ye geldiğinde Varka ve Gülşâh metni kendinden sonraki aşk hikayelerinin bu türe dahil edilmesini gösterir. Firdevsî ile destanın zirvelerini yakalayan mesnevi, Nizâmî ile olgunluk çağını yakalamıştır. Attar ile tasavvuf ve felsefeyi mesnevi formunda görmek mümkündür.

Fars edebiyatında onuncu yüzyılda ilk örneklerini görebildiğimiz mesnevinin hemen on birinci asırda Türk edebiyatındaki varlığı -Arap edebiyatını da göz ardı etmeksizin- bu türün İslam medeniyetinin hakim olduğu coğrafyada hızlı bir şekilde kabul görüp yaygınlaştığının göstergesidir. Yusuf Has Hâcib, Mevlânâ, Kutb, Yunus Emre, Âşık Paşa, Ali Şir Nevâi ve Ahmedî gibi isimlerin işaret ettiği coğrafyayı zihnimizde canlandırdığımızda sözü edilen medeniyetin haritası da ana hatlarıyla ortaya çıkacaktır.

Mesnevi, bir edebî tür olarak her ne kadar İslam medeniyetinin yayıldığı bütün kültürlerde karşımıza çıksa da buradaki farklılıkların, türün yayılıp gelişmesi dışında bizatihi edebi formun şahsında büyük değişiklikler getirmediği bilinmelidir. Bu durum yalnızca mesnevi türüne özgü değildir. Klasik edebiyatın hemen her türü için aynı şeyi söylemek mümkündür.¹ Bu bağlamda Fars edebiyatındaki mesneviler, özellikle Türk edebiyatı için daima ilk örnek olma özelliğini korumuştur. Söz konusu benzerliğin ya da örnekliliğin asıl sebebi yaşanan veya yaşanması arzu edilen hayatın İslam etrafında kurulmuş ortak bir tefekkür ve muhayyile ihdas etmiş olmasıdır. Fars dilinin işlenmişliği ise ilkiyle karşılaştırıldığında ikincil bir mevzudur. Mesnevinin kelime olarak Arapça oluşu, yazıldığı veznin Arap vezni oluşu bir yana, Ferhad ve Şirin gibi Fars hikayesi kadar Leyla ve Mecnun gibi Arap kültürüne ait bir hikayenin tekrar tekrar yazılmış olması, Kelile ve Dimne'nin Hint kültüründen devşirilmesinin yanında Yusuf ve Züleyha'nın İbrani kökenleri sözünü ettiğimiz ortaklık ve örnekliliğin İslam'a

¹ Klasik olarak adlandırdığımız bütün edebiyatlar tutucudur. Bu açıdan Türkiye'de divan edebiyatının tutuculuğuna dair eleştiriler yersiz, en azından anakroniktir. Aksi takdirde V. Hugo'nun Hernani adlı oyununun ilk sahnelenmesi klasik tiyatro taraftarları ile romantik tiyatro destekçileri arasında mahalle kavgasına benzer taşlı sopalı bir hazırlıkla edebiyat tarihine geçmezdi. Bkz. Hugo, Victor (1966). Hernani, Çev. Cemil Meriç, MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, ss. I-VI.

ait olduğunu somutlaştırmak için yeterlidir.

Eski Türk edebiyatında, farklı konuların işlenmesinde yaygın kullanılan bir nazım şekli olan mesnevi ile pek çok eser yazılmıştır. Bazı mesneviler okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek, bazıları da okuyucunun kahramanlık duygularına hitap etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Mahalli unsurların ağır bastığı, toplum hayatından kesitler veren mesnevilerin yazıldığı bilinmektedir. Bunların yanında okuyucunun edebi zevkine hitap eden ve sanat kaygısı ilk planda olan mesneviler de yazılmıştır. Bunların konusunu aşk ve macera oluşturur. Konusu aşk ve macera olan bu eserler, Türk ve Doğu edebiyatlarında ortak olarak işlenerek, klasik bir mesnevi konusu oluşturmaları yönüyle, diğer mesneviler arasında ayrı bir yere sahiptirler.

Çalışmamıza örnek olarak seçtiğimiz iki metin -Şem' ü Pervâne mesnevileri- yukarıda sözü edilen ortaklığın değerli bir göstergesidir. Araştırma evreni özelde Şebüsterî ve Lâmi'î Çelebi'nin metinleri olmakla birlikte genelde bahsettiğimiz kültürel ortaklıktır. Çalışmamızın konusu olan Şem' ü Pervâne mesnevilerinde şem' ve Pervâne birer semboldür:

1. Şem': Şem'; Arapça bir kelime olup mum, balmumu, çerağ, kandil anlamına gelir (Dihhuda, (1349: 596). 392). "Şem'", klasik Fars şiirinde "sevgili" ve "güzel"e benzetilmiştir. Bu benzetmede fiziksel açıdan sevgilinin yüzü ve yanağı, parlaklık yönüyle ele alınsa da aslolan aşk ve ateş arasındaki sembolik ilişkidir. Ateşin yakıcılığı ve küçük bir kıvılcımdan alevlere dönüşme kabiliyetinin yanı sıra bütün kadim inançlarda arındırıcı özelliğe sahip oluşu, sözlü ve yazılı edebiyatta onu çeşitli hayal ve çağrışımların merkezi kılmıştır. "Şem'-i âlemtâb, şem'-i felek, şem'-i sipihr, şem'-i çarh-i şem'-i âsmân, şem'-i ilâhî, şem'-i sibâh, şem'-i subhî, revân, şem'-i gerdân-i sipihr (Kantar, 1995: 17) gibi terkiplerde güneş anlamında da kullanılan şem', yalnızca şarkın değil batı muhayyilesinin de önemli bir figürüdür.²

Ayrıca Şem', sâlikin kalbini yakan İlâhî nurun parıltısı, nazar ehlinin gölünde parlayan irfan nurudur. Mutasavvıflar İslâm dini ve Kurân'a "şem'-i İlâhî" derler

² Bu bağlamda Yunan mitolojisinde İkarus, Tanrısal bilgiyi, insan için yasak alanı ifade eden güneş karşısında bir mum gibi erir, yahut pervane gibi yanar kül olur. Ayrıca Ortaçağ simyasında güneşin hayat vericiliği bu manada akla getirilebilir. Yine güneş, Çin'de tanrısal çağrışımla hükümdarın güneşin oğlu olarak anılışında, Türk mitolojisinde hakanın düzenli olarak güneşe kurban vermesi ve çadırının doğuya açılmasıyla, Mısır'da tanrıların mekanı oluşuyla genel olarak ateşle birlikte kutsal bir anlam içermektedir. Hristiyanlıkta ışık ve tanrı ilişkisi, tanrısal ışık olgusu yalnızca teolojinin değil edebiyat ve resmin de temel kavramlarından.

(Armutlu, 1998: 54).

2. Pervâne: Pervâne; “Pervin, Ülker (yıldızı),” manasına gelen “perv” ve nisbet bildiren “âne” son ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. Pervâne, genellikle karanlıkta ortaya çıkarak ışık çevresinde toplanan gece kelebekleri (Heterocera) öbeğinden pulkanatlılara verilen ortak addır (Büyük Larousse, C. 15: 9307). Ayrıca “padişah fermanı, berat, havale, izin, icazet, ulak, öncü, asker, hacib, delil, rehber” geldiği gibi, “gemilere, torpidolara, uçaklara takılan ve bir motorla çalıştırılan itme, çekme ya da tutunma aygıtı (uskur)” anlamında da kullanılır. Yine, otomobil, uçak, gemi ve benzeri şeyleri hareket ettirmeye yarayan veya hava akımı meydana getiren cihaz, çark da “Pervâne” kelimesiyle ifade edilmiştir (Armutlu, 2009: 879).

Pervâneler ısınmak için soğuk gecelerde ateşe veya ışığa giderek onun etrafında dönerken kanatlarının alev alması sonucunda ateşte yanıp kül olurlar. Pervâne kelimesi bazı kelimelerle birlikte kullanıldığında; kendinden geçen, kararsız, sabırsız ve perişan bir gönüle sahip, çekinmeden kendini feda eden “âşık” anlamına da gelir. Bu anlama gelen birleşik kelime örnekleri “pervâne-sıfat, pervâne-hû, pervâne-dil, pervâne-meşreb”dir (Armutlu,1998: 56).

Bir ateş etrafında çılginca dönen pervâne aşıkların zamanla sevgilileri etrafında dönmelerinin timsali olmuştur. Eskiden en yaygın ışık kaynağı mum olduğu için şairler, mumun etrafında delice dönüp duran kelebeği aşığa, mumu da maşuka benzetmişlerdir. Şairlerin büyük bir kısmı gerek dünyevî aşk, gerekse ilahî aşkla ilgili yorumlarında az veya çok bu iki kelimeye yer vermişlerdir. Zamanla bunlardan yola çıkılarak, çoğu münazara tarzında, kısa alegorik mesnevilerin yazılması ve bunu da müstakil bir eser olarak kaleme alınan Şem’ ü Pervâne mesnevileri izlemiştir (Kantar,1995: 7).

Şem’, ışıkta pervâne de karanlıktır. Yine, nefis olduğu için somut dünyaya aittir. Bu dünya ise kötüdür, karanlıktır ve fanidir. Şem’ ü Pervâne mesnevisinde edebi hayata karşılık gelen ışıkla ölümü temsil eden karanlık mücadele etmektedir. Bu konu, Maniheizt inancındaki yaratılış mitolojisiyle ilişkilendirilebilir. Maniheizt inancında karanlık ile aydınlık arasındaki savaş önemli bir yer taşımaktadır.

İslam dünyasında sûfiler ve şairler Allah’ın nurundan bir nur olan insan ruhunu, eski geleneğe uyarak lamba, şamdan ve mum ile sembolize etmişlerdir. Karanlık, kötülük ve ölüm demek olan nefse bir sembol bulmaları gerektiğinde, yine eski geleneğe uyarak, çok iyi bildikleri eski Babil’in ve Manî dininin yaratılış

efsanelerinde kâinatın maddesini, kötülük prensibini temsil eden kanatlı ejderden ilham almışlardır. Tabiki, bu ilhamı, ışık ile onun etrafında dönerek ölen pervâne fenomeniyle birleştirmişlerdir (Armutlu, 1998: 58).

Ahmet Ateş, Şem' ü Pervâne mesnevilerinde geçen pervâne sembolünün Kuran ve hadislerde geçtiğini ifade eder (Ateş, 1991: 63). Armutlu da insanların Kuran ve hadislerde Pervânelere benzetildiğini dile getirir (Armutlu, 2014:139).

Şem' ü Pervâne'nin hikâyesi orijinal bir konudur. Konunun geçtiği tespit edilen en eski kaynak Attâr'ın Mantıku't-Tayr adlı eseridir. Eserde, mumun ateşinde kendini feda ederek mumla beraber olan Pervâne'nin hikâyesi anlatılır. Attâr'dan önce Şem' ü Pervâne motiflerini müstakil ve temel sembol olarak kullanmış bir şaire rastlanmamıştır. Dakîki, Firdevsî, Ferruhî, Unsuri ve Minuçihri gibi şairlerin eserlerinde de şem' motifi bulunmaktadır. Fakat Şem' ile Pervâne birlikte yer almamıştır. Hatta Hadikâtü'l-Hakîkât'te (mutasavvıf şâir Senâî) mum ve lamba sembollerine rastlanmasına karşın pervâne motifi eserde geçmemiştir.

İlk defa Attâr'ın eserinde belli bir anlam ilişkisi içerisinde Şem' ü Pervâne motifi birlikte kullanıldığına göre, herhalde önceki yüzyıllarda da şairler tarafından bu iki motifin bilinmiş olması gerekir. Bu düşünceden hareket edersek şem' ile pervâne'nin birlikte kullanılışı, 12. yüzyılın öncesine kadar götürülebilir. Bu da aklımıza bu iki motifin birlikte kullanılması Müslüman yazar ve şairler tarafından mı gerçekleştirildi, yoksa İslam öncesi eserlerde de mevcut muydu, sorusunu getirir (Armutlu, 1998: 58).

Hem Farsça ve hem de Türkçe yazılan Şem' ü Pervâne mesnevilerinde, sevgililerin birbirlerine duydukları aşk anlatılır. Aşk, bu mesnevilerin konusudur. Aşkın Pervâneler üzerinden işlenmesi, Şem' ü Pervâne mesnevilerinde kendini bulmuştur. Şem' ü Pervâneler'de aşk ve idealize edilmiş sevgi, yücelik ve saflık yönüyle öne çıkar. Pervâne'nin iç dünyasında tüm sevgi ve dikkatini tek bir yöne yoğunlaştırması, ideal sevgiye ve saf aşka yönelik arama çabası ele alınmıştır. Şem', mesnevilerde eşi benzeri olmayan bir güzellik objesidir. Pervâne şemi görür ve aşık olur. Pervâne'deki yöneliş ve ilgi, onda hayranlığa, tutkuya ve bağlılığa dönüşecektir. Keder ve hüznün, Pervâne'nin ayrılmaz bir parçası haline gelecektir. Aşkına aşama aşama ilerleyen Pervâne, zamanla kendi varlığından geçip Şem'e ulaşacak ve Şem'in aşkını bulacaktır. Pervâne için Şem', kendisinden ayrılmaz bir parçasıdır. Ondaki kopmayı asla düşünmez, bu uğurda ölmeyi bile göze alır.

(Eflatun, 1998: 251).

Pervâne ve Şem' arasındaki aşk, belirli bir plan dahilinde ele alınır. Bu tema çerçevesinde, Pervâne ve Şem' arasındaki olaylar, olayların geçtiği mekan, zaman ve şahıslara bağlı olarak kurulan organik bağlar, mesnevilerin kurgusunu oluşturur. Mesnevilerin temasında Pervâne ve Şem' hikayesi aşk üzerine bina edilir. Temadan sonra olay oluşturulur. Olayda Pervâne'nin ihtiyacı belirlenir. Bu gereksinim, metin dahilindeki tüm halkalarda ve olay parçacıklarında kendini hissettirir. Pervâne'nin kendini aşkı için feda etmesi, aşkın gereğidir. Şairler de Pervâne'nin aşkına ulaşmak için ortaya koyduğu iradeyi, kendinden vazgeçmeyi göze alabilecek cesaretini "aşık arketip"leri halkasına katarlar. Şairler, şahıs kadrosunu, Şem' ü Pervâne ile sınırlı tutmamışlardır. İkinci dereceden kişileri de mesneviye dâhil etmişlerdir. Şahıs kadrosundan sonra, vakaların gerçekleşeceği mekanlar, şairler tarafından yaratılmıştır. Şem' ü Pervâne mersnevilerin de yüceltilen aşk, ortak özellikler gösterir.

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevilerinin karşılaştırılması çalışmamızın esas konusunu oluşturacaktır. Günümüze kadar Şem' ü Pervâne konusu Fars ve Türk edebiyatlarının klasik mesnevi konusu olduğundan adı geçen edebiyatlarda başka şairler tarafından da yazılmıştır. Bu önce Fars edebiyatında tasavvufî düşünce içerisinde işlenmiş, daha sonra Türk edebiyatına geçmiştir. Şem' ü Pervâne mesnevileri, bir eser içerisinde veya bağımsız bir eser olarak yazılmışlardır. Bu çalışmada Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne mesnevileri biçim ve içerik açısından karşılaştırılarak incelenecektir. Abdullah-ı Şebüsterî'nin Şem' ü Pervânesi Türkçe'ye aktarılırken ve incelenirken Halil Kurbanî'nin Farsça incelemesinden faydalanılmıştır (Kurbanî, 1392). Eser Farsça olduğundan anlaşılabilmesi için önce transkribe edilmiş, ardından beyitler Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Lami'î'nin Şem' ü Pervânesi incelenirken Recep Köse'nin yüksek lisans tezinden (Köse: 1997) faydalanılmıştır. Lami'î'nin eseri hakkında ilmî çalışma yapıldığı için ve metin teze dahil edilirse çalışmamız bir yüksek lisans tezinin hacmini çok aşacağından metin olarak tekrar yazılmamış, mesnevide anlatılan olayların özeti verilmiştir. Her iki eser çeşitli açılardan karşılaştırılırken beyit örnekleri yazılmıştır.

I. BÖLÜM

TÜRK VE FARS EDEBİYATINDA YAZILMIŞ ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİLERİ

1.1. İran Edebiyatında yazılan Şem' ü Pervâne Mesnevileri

1.1.1. Bir Mesnevî İçerisinde Yazılmış Şem' ü Pervâne Mesnevileri

Şairler mesnevi ve divanların içerisinde fazla uzun olmayan Şem' ü Pervâne şiirlerine yer vermişlerdir. Müstakil olmayan bazı Şem' ü Pervâne şiirleri genellikle münazara tarzında olup mesnevi nazım şeklinde yazılmıştır. Bu şiirlerde Pervâne'nin Şem'e aşkı, etrafında dönüşü, kendini ateşe atarak canına kıyması işlenmiştir. Sonunda da ilahi aşkın manası üzerinde durulmuştur.

Bir eser veya bir mesnevi içerisinde yazılan Şem' ü Pervâne şiirleri, aşağıdaki şairlerin eserlerinde görülmektedir:

1.1.1.1. Ferîdüddîn Attâr'ın Şem' ü Pervânesi

Ferîdüddîn b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Attâr (Ö.122) meşhur tasavvufi eserinin (Mantıku't-Tayr) 29. Makalesindeki “yedinci vadi: fakr u fena vadîsi” kısmının üçüncü hikâyesinde “el-Hikaye ve't-temsîl” başlığı altında, 18 beyitte Şem' ile Pervâne konusu işlemiştir:

Bir gece pervâneler, daracık bir yere toplanıp Şem'i aramaya koyulurlar. Bütün pervâneler: “Birimizin gidip, ondan haber getirmesi gerek” derler. İçlerinden biri uçar, Şem'in sarayını görür. Döner ve gördüklerini anlatır. Pervâneler içindeki ululardan biri, Şem'den haberi olmadığını söyler. Bunun üzerine bir başka pervâne gider. O da Şem'in etrafında döner, kanat çırpar ve geri dönüp, gördüklerini aktarır, Şem'e kavuşmanın mutluluğundan bahseder. Şem'den haberi olmadığını söyleyen ulu pervâne, böyle konuşan pervâneyi de eleştirir. Bunun üzerine bir başka pervâne gider, ateşe atılır ve ölür. Bu kez ulu pervâne, Şem'in sadece kendi canını feda eden pervânedan haberdar olduğunu söyler. Hikâye, “Candan da cisminden de bihaber olmadıkça, nasıl olur da canandan haberdar olursun.” denilerek biter (Armutlu, 1998: 60).

Attâr aynı konuyu başka bir yerde de işler. Bütün uçan kuşlar, Pervânenin yanıp yakıldığını görürler ve hep birden: “Ey zayıf pervâne, ne zamana kadar tatlı canınla oynayacaksın?” derler. “Şem'e kavuşamayacağına göre, bilgisizce canını verme.” demeleri üzerine, Pervâne üzülür ve “Ona kavuşsam da, arıyor

soruyorum.” diye cevap verir (Armutlu,1998: 59).

1.1.1.2. Sa'dî-i Şîrâzî'nin Şem' ü Pervânesi

Sa'dî-i Şîrâzî (1213?-1292?), Bûstân adlı eserinin aşk ve muhabbet konularına tahsis edilen üçüncü bâbının sonunda bulunan ve “Hikâye-i Emîrhîzî Şem' ü Pervâne” başlığını verdiği 45 beyitlik -İsmâ'îl Emîrhîzî neşrinde 50 beyitlik- münâzarada âşığın, sevgilisinin huzurunda ölmesi gerektiğini, bunun daha hoş olacağını kaydettikten sonra, Şem' ile Pervâne arasındaki konuşmaya geçer. Pervâne, Şem'e yanıp erimesinin sebebini sorar. Şem' de sevgilisinden uzak kaldığı için yandığı cevabını verir. Gecenin ilerleyen vakitlerinde biri üfler ve şem'i söndürür.

Sa'dî, münâzarayı, âşığın sâdece ilâhî aşk ateşiyle yanarak huzura kavuşabileceği ve bu yola baş koyanın karşısına çıkacak her şeye rıza göstermesi gerektiği sonucunu çıkararak bitirir (Kanar, 1995: 22).

1.1.1.3. İmâdüddîn Fakîh-i Kirmânî'nin Şem' ü Pervânesi

İmadüd-dîn Fakîh-i Kirmânî'nin (ö.1371) hamsesini oluşturan beş mesneviden Muhabbet-nâme veya Muhabbet-nâme-i Sâhib-dilân; sekiz babdan meydana gelmiştir. Eserin altıncı babı, Şem' ü Pervâne ilişkisini konu alır. Mesnevinin altıncı babı “Münazara-i Şem' ü Pervâne” başlığıdır. Bab, 75 beyitten oluşmuştur. Mesnevi Hezec bahrinin “mefâîlün mefâîlun feûlun” vezniyle yazılmıştır (Öztürk, 2015: ??).

1.1.1.4. Muhammed İkbâl'in Şem' ü Pervânesi

Muhammed İkbâl 1877-1938 yılları arasında yaşamıştır. “Kirmek-i şebtâb” adlı müstezâd tarzındaki şiirinde, Pervâne'nin içindeki şevkle yanarak pervâneliği öğrenip geceyi aydınlattığını, kararsızlıkla o yana bu yana uçtuktan sonra Şem'e atılarak kendini yaktığını, karanlık gecelerde onun kuşlara meşale olduğunu ve yine onun “taleb” halinde bulunduğunu anlattıktan sonra Pervâne'ye hitâben “Biz de senin gibi topraktan yaratıldık. Görerek de görmeyerek de çarpındık durduk; ama bir yere varamadık.” der ve her varlığın vuslata ermek, Allâh'a kavuşmak için uğraştığını vurgular. Muhammed İkbâl bir başka şiirde, Pervâne nasıl kendi yolunu aydınlatıp ilerlerse, insanın da kederini bizzat çizmeye çalışması gerektiğini anlatır

(Kanar,1995: 25).

1.1.2. Divanlarda Yer Alan Şem' ü Pervâne Sembol ve Şiirleri

1.1.2.1. Ebû Sa'id-i Ebû'l-Hayr

Şem' ve pervâne sembolünü birlikte kullanan ilk şair, Ebû Sa'id-i Ebû'l-Hayr (ö. 1048)'dir. Ebû Sa'id-i Ebû'l-Hayr'ın rubaileri, Fars tasavvuf şiirinin ilk beyitleri olarak kabul edilmektedir. Ebû Sa'id-i Ebû'l-Hayr'a ait aşağıdaki rubaide iki sembolü birlikte kullanmıştır.

“Sana kavuşmak nerede? Senden çok uzakta olan ben nerede? İnci tanesi nerede? Karıncanın kursağı nerede? Her ne kadar yanmaktan korkmuyorsam da, Pervâne nerede? Tur dağının ateşi nerede?” (Armutlu, 2009: 890).

1.1.2.2. Emîr Mu'izzî

Mu'izzî (ö. 1124) ateş ve pervânenin sembolünü ele alan, işleyen ilk şairlerdendir. Mutasavvıf bir şair olmayan Mu'izzî, aşağıdaki rubaîsinde duygularını şöyle ifade eder:

“Aşk kadehine gözyaşı döken bir gözüm var.

Aşk pervânesinin yanan canı gibi bir canım var.

Her gün aşk hanesinde mukîm benim.

Bütün dünyanın akıllısı ama aşkın delisiyim.”(Armutlu, 2009: 890).

1.1.2.3. Senâ'î

Hekîm Ebû'l-Mecd Mecdûd b. Adem Senâ'î (ö. 1140), özellikle rubai ve gazellerinde şem' ile pervâne sembolünü birlikte aşıkane biçimde ele alan ilk şairlerdendir. Aşağıdaki metin, Hekîm Ebû'l-Mecd Mecdûd b. Adem Senâ'î'nin şem ve pervâne sembolünü ele aldığı örnek rubailerindedir.

“Mum, sevgilinin nurlarıyla yaşar. Sen de bir pervânesin.

Cana düşman, muma da nurlu bir köle ol.

Mumun etrafında dolaşarak kendini yakması pervânenin işidir.

Barî sen de bir pervânedenden daha az iş yapma.” (Armutlu, 2009: 891).

1.1.2.4. Nasır-ı Buhârâyî'nin Divanı

Nâsır-ı Buhârâyî (ö. 781-790 / 1379-1388), Dîvanı'nın içerisinde “Hikâyet” başlığı altında, 20 beyit içerisinde şem ile pervâne arasındaki ilişkiyi işler (Armutlu, 1998: 61).

Hikâye, münazara tarzında yazılmıştır. Hikaye, bir kimsenin Pervâne'ye “Aşkta güçlük çekiyorum. Buna çare bulmalısın. Bana aşkın yolunu anlat. Âşıkların bu yoldaki ustalıkları nedir?” diye sormasıyla başlar. Pervâne de o kişiye gece olunca gelmesini söyler. Gece olur, hizmetçi gelir ve şem'i/mumu yakar. Bir pervâne gelerek mumun/şem'in etrafında döner. Sonra da onun çağrısı üzerine kendini ateşe atar ve yanar. Derinden gelen bir sesin “Ey gönlü uyanık! İşte aşk yolu budur.” demesiyle hikâye biter (Armutlu, 2009: 891).

1.1.2.5. Kâsım-ı Envâr'ın Münazarası

XV.yüzyıl İran mutasavvıf şairlerindedir (757-738/1356-1433). Külliyyâtında yer alan “el-Hikâye fî kemâli'l-aşk ve'l-tevhid” adını verdiği ve remel bahrinin “fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle yazılan 38 beyitlik küçük manzum münâzarasında, önce şem' ile pervâne ve şem' ile ateşi konuşurmuştur (Kantar: 1995: 24).

Şem' ile Pervâne'nin konuşmaları, Pervâne'nin Şem'e “Her gece niçin sabahlara kadar yanıp yakılarak gözyaşı döküyorsun” demesiyle başlar. Şem' buna karşılık olarak “Gönlümde ayrılık derdi vardır. Işığımı, sevgilimi arayıp bulma ümidiyle yakıyorum” der. Pervâne, Şem'in sözlerinden etkilenir. Heyecanının da etkisiyle kendini ateşe atar ve yok olur. Şem', “Varlığımdan utanıyorum. Pervâne gibi yok olmak istiyorum” diyerek ateşe seslenir. Ateş de Şem'e “Gerçek âşık olan pervâne varlığından korkmadı ve kendi canını sevgilisinin önünde feda etti. Sonunda da sevgilisiyle bütünleşerek arzusuna kavuştu.” diyerek cevap verir. Böylece Şem' topluluk içinde kendisini ifşa ettiğinden dolayı arzusuna kavuşamaz.” (Armutlu, 2009: 891) karşılığını verir.

1.1.3. Müstakil “Şem' ü Pervâne” Eserleri

1.1.3.1. Hâcû-yı Kirmânî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi

XIV. yüzyılın ünlü gazel şairi olan Hâcû-yı Kirmânî (ö.1352), tespit edilebildiği

kadarıyla günümüze kadar gelebilen ilk müstakil Şem' ü Pervâne eserini yazan şairdir. Hâcû'nun Şem' ü Pervânesi mensur olup araya manzum parçalar da sıkıştırılmış bir risaledir. Bu eser, Hâcû-yı Kirmânî'ye ait külliyyat yazmalarından sadece birisinde mevcuttur. Bu külliyyat, Tahran Senâ Kütüphanesi'nde 352 numarada kayıtlıdır (Armutlu, 1998: 63). Külliyyât'ın 210b-226a sayfaları arasında bulunan eser, "Risâle el-Şem' ve'l-Pervâne" başlığını taşır (Kantar, 1995: 31).

Diğer Şem' ü Pervâne mesnevilerine benzemeyen bu kısa eserde şair, o zamana kadar nazım ve nesirde kullanılagelen edebî mazmunları, secili ifadelerle yer vererek işlemiş ve bir bakıma Sa'dî-i Şîrâzî (ö.1292)'nin Gülistân'ını taklit etmiştir. Farsça bir ibarenin ardından, seci teşkil edecek şekilde bir başka Farsça ibare veya Arapça âyet veya ibare getirmiş, araya çeşitli vezinlerde Farsça ve Arapça beyitler serpiştirmiştir. Böylece bu alanda hünelerini göstermek istemiş gibidir (Kantar, 1995: 33).

Mesnevi 1486 yılında II. Bayezid adına "mefûlü mefâilün feûlün" (hezec bahri) kalıbıyla yazılmıştır. Fehmî'nin eserinin hatime kısmındaki "Bugünden itibaren Şem' ü Pervâne hikayesini nazmetmeye başlıyorum." sözünden hareketle, şairin Farsça Şem' ü Pervâne şiirlerini, mesnevileri veya münazara tarzında yazılmış Şem' ü Pervâneleri görmüş ve etkilenmiş olabileceğini; bunun tesiriyle müstakil bir Şem' ü Pervâne risalesi yazma çabası olduğu düşünülebilir. Fehmî, mesnevisinin konusunu daha önce yazılan şem ü pervâne şiirlerinden almıştır. Şairin bilinen tek eseri Şem' ü Pervâne isimli mesnevidir (Armutlu, 2014: 150).

1.1.3.2. Muhammed Ehlî-i Şîrâzî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi

Şîrâz'da doğan Ehlî'nin (858/1454-942/1535) mesnevisi, 1001 beyitten oluşmaktadır. Bunun sebebi Allah'ın 1001 ismidir. Mesnevi hezec bahrinin "mefâilün mefâilün" kalıbıyla yazılmıştır. Ehlî, Şem' ü Pervâne'yi 1489'da bitirmiş ve Akkoyunlu sultanı Yakup'a takdim etmiştir.

Armutlu, Ehlî-i Şîrâzî'nin , Şem' ü Pervâne mesnevisini kaleme alırken çağdaşları ve daha önce yaşamış şairlerin benzer eserlerinden etkilendiğini, böylece mesnevisindeki Şem' ü Pervâne sembolünü aşıkane olarak ele aldığını düşünmektedir. Nizâmî ve Câmî'nin aşk mesnevilerini konuyu işlerken örnek almasını da bunun bir kanıtı olduğunu ileri sürmektedir Ayrıca Ehlî, eserine başlarken, metinleri sunulan beyitlerde

görülebileceği gibi, “Şem’ ü Pervâne” kelimesini sık sık kullanarak berâ'et-i istihlâl sanatı yapmış ve okuyucuyu konuya hazırlama amacı gütmüştür (Armutlu 2014: 146).

1.1.3.3. Vâsıf-ı İrânî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi

Hicrî XI. (M. XVII.) yüzyıl şairlerinden Vâsıf-ı İrânî ya da tam adıyla Mîrzâ Muhammed Emîr-i Yezdî, Hindistan'da yaşamış ve orada 1096 (1658-9) yılında ölmüştür. Matbû ve 20 sayfalık küçük bir “Şem’ ü Pervâne” mesnevîsi vardır. (Kantar, 1995: 35).

1.1.3.4. Zamîrî-i Hemedânî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi

XVII. yüzyıl şairlerinden olup, hayatının büyük bir kısmını Hemedan'da geçirdiği için Hemedânî (ö. 1628) nisbesiyle tanınmıştır.

Zamîrî-i Hemedânî'nin yazmış olduğu Şem’ ü Pervâne isimli mesnevisi, Bombay Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Remel bahrinde yazılan mesnevi oldukça kısadır (Kantar, 1995: 28).

1.1.3.5. Fehmî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi

Fehmî'nin bilinen tek eseri Şem’ ü Pervâne mesnevisidir. Eser, II. Bayezid adına 1486 yılında hezec bahrinin “mefûlü mefâilün feûlün” kalıbıyla yazılmıştır. Şem’ ü Pervâne mesnevisi Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

1.1.3.6. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi

Çalışmamızın konusu Niyâzî ve ünlü eseri Şem’ ü Pervâne olduğundan dolayı; hayatı, eserleri ve mesnevisi hakkında bilgi, ilgili yerlerde ayrıntılı bir şekilde verilecektir.

1.2. Türk Edebiyatında Yazılmış Şem' ü Pervâne Mesnevileri

Fars edebiyatında yazılan Şem’ ü Pervâne mesnevileri, Türk şairlerinin ilgisini çekmiştir. Türk şairleri, Farsça Şem’ ü Pervâne mesnevilerinden etkilenmiş, aynı tarzda ve müstakil olarak Türkçe Şem’ ü Pervâne mesnevileri yazmışlardır. Böylece Fars ve Türk şairlerinin yazdığı Şem’ ü Pervâne'ler, Fars ve Türk

edebiyatlarında klasik mesnevi konusu olmuştur. Şem' ile Pervâne sembolünü kullanan şairlerden ilki Mevlânâ (ö. 1274)'dır. Mevlana bu konuda müstakil bir eser kaleme almamış ancak şiirlerinde sembol olarak kullanmıştır. Mevlana, Şem' ile Pervâne sembolünü insanların ateşe koşan ve içine atılmak için çabalayan insanlar olarak teşbih etmiştir. Ayrıca, Şem' ile Pervâne sembolünü, hadis ve ayetlerde geçtiği şekliyle ele almıştır.

Türk edebiyatında Şem' ü Pervâne yazan şairler şunlardır:

1.2.1. Gülşehrî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsi

Şeyh Ahmed-i Gülşehrî, XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başında yaşamıştır. En tanınmış eseri Mantıku't-Tayr'dır. Gülşehrî, mesnevisini Ferîdüddîn-i Attâr'ın aynı isimli eserini esas alarak yazmıştır. Eserinde şem' ile pervâne hikâyesine de yer vermiştir. Gülşehrî, pervânelerin hikâyesini anlatırken, Attâr'ın eserindeki konuya bağlı kalmış; bununla birlikte şahsi düşüncelerine de yer vermiştir. Attâr, pervânelerin hikâyelerini 18 beyitte anlatırken Gülşehrî 62 beyitte işlemiştir. Ayrıca Gülşehrî, hikâyenin başında 15 beyitle şem tasviri yapmıştır. 60. beyitte ise ismini kullanmıştır. Hikâyede kelebeklerin mумdan haber getirmeleri işlenmiştir (Armutlu, 1998: 893).

1.2.2. Zâtî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi

Zâtî'nin (ö. 1546) mesnevisi, “mefâîlün mefâîlün feûlün” kalıbıyla (hezec bahri) yazılmıştır. 1534'de kaleme alınmıştır. 3937 beyitten oluşmaktadır. Rum hükümdarı Şah Jale'nin oğlu Pervâne ile Çin Fağfuru'nun kızı Şem' arasındaki aşkı konu alır. Eserin tek bir kahramanı yoktur. Hem Pervâne hem de Şem eserin kahramanlarıdır. Zâtî'nin eserinin isim benzerliği dışında diğer Şem' ü Pervâne mesnevileriyle ortak noktası yoktur. Eserin bilinen beş nüshası vardır (Armutlu, 1998: 894.)

1.2.3. Mu'îdî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi

Mu'îdî Çelebî adıyla da anılan ve hicrî X. (XVI.) yüzyılında yaşayan bu Osmanlı şairi, Üsküp yakınlarındaki Kalkandelen (Tetova) kasabasında doğmuştur. Asıl adı Mehmed'dir. Bayezid II devri müderrislerinden olan babası Mu'îdzâde'ye nispetle Mu'îdî mahlasını kullanmış, Bayezid II;Yavuz Sultan Selim ve Kânûnî Sultan

Süleyman devirlerinden 24 yıl süreyle şeyhülislâmlık yapan Zembilli Ali Efendi (ölm. 932/1526)'nin yardımcılığını yapmıştır (Kanar, 1995: 54).

Mu'îdî Çelebî bilimsel çalışmalarını bırakıp hacca gitmiş, dönüşte de Mısır'da kalmıştır. Burada Beytül-Mâl katibi olmuştur. Mısır'da 1586 yılında vefat etmiştir. Mu'îdî'nin Türkçe hamsesi olduğu söylenmekte, bunları Nizâmî (öl. 1203)'ye nazire olarak yazdığı belirtilmektedir. Vâmık u Azra, Şem' ü Pervâne, Gül ü Nevrûz, Hüsrevü Şîrîn ve Divan'ı eserleridir. Mu'idi, eserini hafif bahrinin “fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” kalıbıyla yazmıştır. (Armutlu, 1998: 67).

1.2.4. Feyzî Çelebî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi

Feyzî Çelebi'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Eserini, I. Ahmed (ö.1614) zamanında kaleme almıştır. Mesneviyi Niğbolu mutasarrıfı Tiryaki Mehmet Paşa'ya sunmuştur. Feyzî'nin XVII. yüzyılda yaşadığı söylenilebilir (Armutlu, 2009: 895).

Feyzî Çelebi'nin Şem' ü Pervânesi şekil, içerik ve sembol kadrosu yönüyle diğer Şem' ü Pervâne mesnevilerinden ayrılır. Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmasına karşın hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Ayrıca tsavvufî içeriğe sahip olması yönüyle de dikkat çeker. Mesnevinin kadrosu, diğer mesnevilerin hiçbirisiyle benzerlik göstermez. Sembollerin metin içinde hangi manalara geldiği, Feyzî'nin eserinin sonunda verilmiştir. Bu özellik, hiçbir Şem' ü Pervâne mesnevisinde bulunmaz.

II. BÖLÜM

ŞEYH ABDULLAH-I ŞEBÜSTERÎ-İ NİYÂZÎ VE LAMİ'Î'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Hayatı ve Eserleri

2.1.1. Hayatı

Ünlü mutasavvıf, Şeyh Mahmûd-ı Şebüsterî (ö.1320)'nin oğlu olduğu için “İbnü’ş-Şeyh el-Şebüsterî” adıyla da tanınmıştır. Tam adı “Abdullâh bin İbrahim Şebüsterî”dir. Tebriz’in güneybatısında yer alan Şebüster şehrinde doğdu (Kurbani, 1392: 19). Doğum tarihi bilinmemektedir. İlk tahsilini Şebüster’de yaptıktan sonra eğitime devam etmek için farklı şehirlere gitmiştir. 1520 yılında ise Anadolu’ya gelmiştir (Kurbani, 1392: 18). Memleketinde matematik ve geometri ilmiyle uğraşan Şebüsterî, (Kanar, 1995: 366) daha sonra Arapça, felsefe, mantık, teoloji, şiir teknikleri, edebi bilimler ve sanatın çeşitli dallarına da ilgi duymuş ve bu konularda eğitim alıp kendisinin geliştirmiştir. Eş-şakâyık-ı Nu'mâniyye’de Arap bilim adamların yanında eğitim aldığı ve Arapça ile akılcı bilimlerde yeterince beceri kazandığı belirtilir (Kurbani, 1392: 23).

Şem’ ü Pervâne mesnevîsinin son beyitlerinden anlaşıldığı kadarıyla Niyâzî hayatının büyük kısmını yolculuk yapmaya ve eğitim almaya harcamıştır:

Büd cānem be fikr-i ders-i gürūh

Büdem ez behr-i ‘im de tek ü dü

Behr-i taḥşîl ‘ilm ü kesb-i ḥüner

Kerdem ez şeh-r-i ḥeyş, ‘azm-i sefer

Ez belâ-yı sefer be-fersüdem

Hîç geh ez sefer neyāsüdem

“Bu yolculukların önemli nedenlerinden biri, farklı bilim adamlarının bilgisinden yararlanma isteğiye ikincisio dönemin politik, dini ve sosyal koşullarıdır.”³

³Dr. Rıza Birâhenî, Türk Şairi Revâyi’yi analiz ederken söyledikleri sözü edilen yolculukların anlaşılması açısından oldukça değerlidir: «...genel olarak, Türkler popüler gezginlerdir. Bu açıdan Türkler Farslardan farklıdır. Belki de bu iki özelliğin varlığının nedeni, yani Türklerin eserlerinin

Azerbaycan coğrafyası Safevilerin hakimiyetine girdiğinde önce Semerkant'a göç etmiş, daha sonra Osmanlı ülkesine yerleşmiştir. İstanbul'a geliş tarihi H.926'dır. Geleneği bozmamış selefleri gibi, Şebüster'den Semerkand'a ve oradan da uzunca bir yolculuktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Kaynaklarda net olarak ölüm tarihi verilmese de H.936 yılında İstanbul'da vefat ettiği bilgisi ağır basmaktadır.

2.1.2. Tasavvufî yönü

Lütf Ali Han Zand «Tacdâr Hâce» (Taclı hoca) kitabında Şeyh Mahmud Şebüsterî hakkında önemli bilgiler verirken ailesinden de bahseder: “Şeyh Mahmûd Şebüsterî'nin oğullarının tümü de bilim adamları olmuşlar. Ancak tasavvufta babalarına ulaşamamışlar ve yalnızca Şeyh Abdullâh adında bir tanesi bilim konusunda bir üne sahip olmuş” (Kurbani, 1392: 24). Burada dikkat edilmesi gereken ilim olarak kastedilenin tasavvuf ve dini ilimler olduğudur. Bu da söz konusu dönem için gayet normaldir.

Kaynaklar Şeyh Abdullah'ın dini yönünün çok güçlü olduğunu belirtir. Şem ü Pervâne mesnevisinde mirac hadisesini anlatışı ve bu mısralarda raşid halifelere temas edişi mezhep olarak durduğu yeri işaret etmesi açısından önemlidir:

Bâd-1 her dem dūr-1 bî-encâm

Ber Rasûl-1 Hüdâ 'aleyhi's-selâm

Naqd-1 cân u dil nişâreş bād

Cân fidâ-1 çehâr-yâreş bād

Öte yandan, Şizretü'z-Zehab ve Hediye'tü'l-ârifin gibi kaynaklarda onun Hanefî geleneğine bağlı olduğu zikredilmiştir. Kaynaklarda onun için kullanılan ifade şudur:

geçerliliği ve önemi bundan dolayıdır ki Türkler merkezden kaçmak üzere ve Farslar ise merkeze gelmekteydiler. Türkler anavatanından ve atalarının evlerinden atılmış ve göçmenlik etmişler. Çin duvarından doğuya doğru tam Şamât ve kuzey Afrika'ya ve batıda olan Dânu'd'a doğru, güneyde Hindistan'ın derinliklerine, kuzeyde Rus egemenliğine kadar ilerlediler, yolda ve çevresindeki şeyleri gördüler ve deneyimlediler. Gariptir ki farklı kabileler, anavatanlarını terk ettikten sonra nadiren tekrar vatanlarına döndüler. Aksine, nehirler, şehirler, dağlar, bozkırlar ve denizler üzerinden geçerek, kendilerine vatan yaptılar ve kendi dillerinin gelişmiş lehçeleri bazen birbirlerinden çok farklıydı. Bu yolculuk, merkezde oyalanma duygusu, onlara zaman içinde geçme hissi verdi, yani hikayenin anlamı, çünkü hikaye karakterin zaman içinde yolculuğudur... yolculuk, gezgini evrensel ve esnek yapar. yolculuk, Türklerin ortak bir düşüncesidir...» (Kurbani, 26)

“Niyâzî El-şebüsterî- Abdullâh el-fâzilü'l-'allâmetü'-Şehir bâbenü-Şebi-üsterî El-'acemî sümmer-Rûmî El-ḥanefî...” (Kurbani, 1392: 24).

2.1.3. Edebi kişiliği

Şeyh Abdullah-ı Şebüsterî Fars dili ve edebiyatının önemli isimlerinden biri kabul edilir. Şiirleri tasavvuf kültürünün özümsemiği ve tasavufî alegorilerin bolca yer aldığı eserlerdir. Müstakil bir Şem' ü Pervâne kaleme almış olması kendi başına edebiyat tarihi açısından önemlidir. Ancak söz konusu eserin kurgusu, lirizm ve şiir dili açısından tasavvufî didaktizmi aşabilmiş olması asıl değerli yönleridir. Bu nedenle kendisinden sonraki şairlerin ilgisine mazhar olmuş, eseri okunmasının yanında örnek alınarak yeniden üretilmiştir. Tarih düşürme üzerine bolca beyit yazan Şebüsterî, bilmecelere de düşkündür.

2.1.4. Edebi eserleri

Şeyh Abdullâh'ın sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ikametinden önceki uzun yolculukları onun hayal gücünün rahatlığını alıp sanat eserini yaratması için hiç fırsat bırakmamıştır. Bununla birlikte, İstanbul'a göç etmesinden sonra bu fırsat doğru bir şekilde değerlendirilmiş ve yazdıklarından geriye kalan ne varsa o topraklarda yazılmıştır. Çeşitli kaynaklarda Niyâzî'den söz edilen eserleri şunlardır: (Kurbani, 1392: 29).

2.1.4.1. Mesnevî-i Şem' ü Pervâne

Bu eser Niyâzî'nin en ünlü eseridir (Kurbani, 1392: 29). Çalışmamızın konusu bu eser olduğu için ilgili yerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

2.1.4.2. Hâşiye ber «Havâşî-i Şerh-i Tecrîd» Seyyid Şerîf Cürçânî

Mantık, Felsefe ve Söz üzerine yazılmış olan «Tecrîd'ül-itikâd», Hacı Nasîruddin-i Tusi'nin kitabı, meşhur edip ve mütekellim, Seyyid Şerîf Cürçânî tarafından şerh edilmiştir (Kurbani, 1392: 29).

2.1.4.3. Hâşîye ber « Şerh-i Metâli'» Seyyid Şerîf Cürçânî

Kadı Serâcü'd-dîn Urmevî'nin mantık konusunda olan «Metâli'ü'l-envâr» eseridir. (Kurbani, 1392: 30).

2.1.4.4. Şerh-i Kâfiyye

Osman ibn Ömer ibnü'l-Hâcib'in (570-646) Arapça nahv bilimi hakkındaki «El-kâfiyyete fin-nevh» kitabıdır (Kurbani, 1392: 30).

2.1.4.5. Şerh-i Gülşen-i Râz-ı Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî

Tahsi Yazıcı, İslam Ansiklopedisinde Ahmet Gülçin Ma'ani tarafından toplanan “Fihrist-i Şürûh-ı Gülşen-i Râz”a dayanarak, bu kitabı Şeyh Mahmûd-ı Şebüsterî'nin evladına nisbet vermiştir (Kurbani, 1392: 30).

2.1.4.6. Risâle der kava'id-i Mu'ammâ

Bu eser hemen hemen tüm kaynaklarda, Şeyh Abdullâh'ın ismiyle kaydedilmiştir. Şezrâtü'z-Zeheb'te “Risâlete fi'l-mu'ammâ-yı Fâsiyye” başlığıyla yazılan eserde onun hakkında bahsedilmiştir (Kurbani, 1392: 31).

2.1.5.7. Terkib-i bend

Bazı kaynaklarda eser kaside olarak zikredilir. (Kurbani, 1392: 32). Bu terkib-i bend Niyâzî'nin en ünlü eserlerinden biri olup aslında Rodos adasının Sultan Süleyman tarafından fethi hakkında yazılmış bir “Fethiyye”dir. Kaynaklarda beyit sayısı farklı olarak kaydedilmişse de beyit sayısı 60'a kadar ulaşır.

Baştan sona hükümdar ve fetihleri üzerine beyitlerden kurulan bu eser içinde Sultan Mehmet Han'ın doğum tarihi için üç beyit de yer alır. Fatih'in övgüsü Roma ve Mısırlı hükümdarların ele geçiremediği böylesi görkemli bir kaleye ayak basılması etrafında kurgulanır. Bu kutsal kademler, daha önce fethedilemeyen bir kaleye diz çöktürmüş ve kendisi ile askerleri yad edilir olmuşlardır (Kurbani, 1392: 33).

2.2. Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı ve Eserleri

2.2.1. Hayatı

Lâmi'î Çelebi, 15. yüzyılın sonlarından 16. yüzyılın ilk yarısına kadar yaşamış mesnevi şairlerindedir. Altmış yıllık hayatının tamamını Bursa'da geçirmiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Âşık Çelebi: “Sene erbaînde fasl-ı hamsinde sinîn-i ömri hudûd-ı sittinde iken Bursa'da rıhlet ettiğini yazar”. Bu kayda göre, Lâmi'î Çelebi, Hicrî 880 (M.1475)'te doğmuştur. Künyesi Şeyh Mahmud b. Osman b. Ali el-Nakkâş b. İlyas olan Lâmi'î Çelebidir. XVI. yüzyıl Türk edebiyatında büyük şöhret kazanmış bir mutasavvıf, nesir ve nazım sahasında güçlü bir sanatkardır (Baş, 1991: 11).

Babası II. Sultan Bâyezîd'in defterdarlığını yapmış olan Osman Çelebi'dir. (Ayan, 1994: 43). Dedesi Bursalı Nakkâş Ali Paşa çocuk yaşta iken Timur tarafından Semerkand'a götürülür ve orada nakkâşlık sanatını öğrenir. Nakkâş Ali, sanatını ilerletip Bursa'ya döner (Baş, 1991: 11). Gibb, Anadolu'da “sürûc-ı münakkaşa” sanatını ilk tanıtanın Nakkâş Ali olduğunu, Nakkâş Ali'nin el yazması eserleri minyatürlemek işiyle de uğraştığını ve Bursa Yeşil Türbe'deki yazıların onun tarafından tezhip edildiğini yazar (Ayan, 1994: 43). Lâmi'î'nin annesi ise Dilşâd Hatun'dur (Baş, 1991: 11). Dilşâd Hatun da Bursa'da doğmuştur.

Özel hayatıyla ilgili olarak, onun baştan evlenmeye karşı isteksiz olduğunu bilmekteyiz. Yakınlarının telkin ve ısrarı neticesinde pek erken olmayan bir yaşta evlenmiştir (Karaman, 2001: 6). Ahmed, Abdullah, Ahmed adlarında üç oğlu ve Safiye isminde bir kızı olan Lâmi'î Çelebi'nin eşi Hümâ Hatun'dur. Nefise Hatun adlı bir halasıyla, Mustafa Efendi isimde bir amcasının da olduğu bilinmektedir. Lâmi'î Çelebi'ye ait terekenin giriş bölümünden anlaşıldığına göre, Lâmi'î Çelebi öldüğünde ayrıca İbrahim Çelebi adında bir oğlu ve Zeynep Hatun adlı bir kızı bulunmaktadır. Mirasçılar arasında hanımının adı zikredilmediğne göre hanımı Hümâ Hâtun, Lâmi'î Çelebi'den önce ölmüş olmalıdır (Eğri, 1997: 28). Daha sonra, çocukları yüzünden geçim sıkıntısına düşmüştür. Çıkış yolu olarak inşa metinleri kaleme alıp, kitaplaştırmak düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Karaman, 2001: 6).

Oğullarından Dervîş Mehmed (ö.96/1550), “Lem'i” mahlasıyla şiirler yazmış ve Sultan Süleyman'ın hocası Hayreddin Efendi'den mülâzım olmuş, İstanbul medreselerinde

ders vermiştir. Babasının yanında medfundur. Aruz ve kafiyeyle ilgili “Bahrü'l-Evzân” adlı risalesinden bahsedilmektedir (Eğri, 1997: 28).

Lâmi'î Çelebi Osmanlı , İmparatorluğu'nun en parlak dönemlerinde yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmet (son yılları), II. Bâyezîd, Yavuz Sultan Selîm ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerini görmüştür.

Lâmi'î'nin yazdığı eserlerinin sayısı ile muhtevasına bakılacak olursa iyi bir tahsil gördüğü anlaşılır. Nitekim devrinin bilginlerinden Molla Ahaveyn olarak tanınan Karamanlı Ahmed ve Mehmed Efendilerden, Fenârî-zâde'den ve Molla Muhmmmed bin Hacı Hasan-zâde'den ders almıştır. Bu hocalar, o dönemin tanınmış medreselerinden olan Murâdiye medresesinin müderrisleridir. Bundan dolayı Lâmi'î Çelebi'nin Murâdiye medresesine devam ettiğini söyleyebiliriz (Ayan, 1994: 43). Murâdiye medresesinde sarf, nahv, şiir ve dille ilgili bilgileri çok iyi öğrenmiştir. Gece gündüz hat, kalem, ma'ani ve beyan ilimleriyle uğramıştır. Tıp tahsiliyle de meşgul olmuştur (Karaman, 2001: 5).

Lâmi'î Çelebi, zamanının ilimlerinden pek çoğuna vâkiftir. Lâmi'î'nin oğullarından Derviş Mehmed Çelebi, babasının yolunda gidip şiirle uğraşmış ve Lem'î mahlasını alarak Bahrü'l-evzân isimli bir arûz risâlesi yazmıştır. Letâ'if-nâme (bk. Eserleri)nin de Lem'î tarafından yazdığı ileri sürmekte ise de bunu kanıtlayan yeterleri bir delil yoktur (Ayan, 1994: 44).

938/1532'de Bursa'da vefat etmiştir. Âşık Çelebi, zamansız bulduğu bu ölüme sebep olarak: ‘Tatar Memi dimekle ma'rûf bir civâna ba'zı yârân ibrâmıyla bir gazel diyüp...’ , ‘... dil-berun 'uşşâkı ve hevâdârı husûsan isli 'Abdî dimekle ma'rûf bir şâirin...’ (ö.943/1536) ağır hücumlarına uğradığı ve halk tarafından ayıplanmasını gösterir (Ayan,1994: 45). Lâmi'î Çelebi'nin mezar taşında: ‘El-merhûm Şeyh Lâmi'î bin Osmân’ şeklinde bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin altında tarih yoktur.

Kanî (ö. 1555), onun ölümüne tarih düşünmüştür:

Beyit:

شدى زى دنيا قطب اهل معرفت

در بهشت جاودان مسرور باد

Şüdü zi dünyâ kûtb-ı ehl-i ma'rifet

Der bihişt cāvīd-ān mesrūr bād

رحمت بی حد بر روح پاک او

هر زمان با معرفت مسرور باد

Raḥmet-i bī-ḥad ber rūḥ-ı pāk-ı o

Her zamān bā ma'rifet mesrūr bād

قندیء داعی به او تاریخ گفت

قبر و جای لامعی پر نور باد

Ḳandī-i dā'ī ba o tāriḥ güft

Kabr u cāy-ı Lāmi'ī pūr-nūr bād

Kaynaklarda Kandî'ye ait gösterilen başka bir tarih de şöyledir:

Beyit:

لامعینک ایده حق روحنی شاد

Lāmi'ī'niñ ide Ḥaḳ rūḥını şād (Eğri, 1997: 39).

Lâmi'î Çelebi, Bursa'da Hisar içinde Tophane yakınlarında Satı Caddesi'yle, Bedizci Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan, dedesi Nakkaş Ali tarafından yaptırılmış olan Câmîi'ye ait hazirenin kible tarafında dedesi, babası ve oğlu Lem'î ile birlikte medfundur. Yâdigâr-ı Şemsî'de burada bir zaviye bulunduğu söz edilmektedir. Mezarı bugün perişan durumdadır. Yâdigâr-ı Şemsî'de de bu perişanlıktan yakınıldığı ve esef edildiğine bakılırsa, yaklaşık yüz yıl belki de daha fazla süreden beri bakımsız ve metruk durumdadır (Eğri, 1997: 39).

2.2.2. Tasavvufî Yönü ve Tarikatı

Lâmi'î tabiatının da meyli olduğu üzere tasavvufla ilgilenmiş ve Nakşibendi tarikatından Şeyh Emir Ahmed Buhârî'ye ve Emir Şemseddin Buhârî'ye intisab etmiştir (Karaman, 2001: 16). Emîr Buhârî'nin gözetiminde tasavvufî terbiye almış ve Kınalızâde'nin tabiriyle "Tekmil-i merâtib ü makamât-ı aliyye etmişti." (Baş, 1999:

14). Mensubu olduğu tarikatın şeyhliğine kadar da yükselmiştir. Lâmi'î'nin mezarının baş taşındaki “el-merhûm Şeyh b. Osman” ibraresinde “şeyh” diye yazması ve Şakâik-i Nu'mâniyye’de de “şeyh” diye geçmesinden de anlaşılıyor ki Lâmi'î, Nakşibendi tarafında şeyhlik payesini kazanmıştır. Nefehât Tercümesi’nde kendisine “hâdimü’l-fukarâ” demesi de bunu gösterir. (Baş, 1999: 13).

Şerefü’l-insân ve Vâmık u Azrâ adlı eserlerinde şeyhini (Emir Ahmed Buhârî) metheden beyitler ile Divan’ında şeyhi için yazılmış müstakil bir bölüm halinde 28 gazel vardır.

Lâmi'î her ne kadar Nakşibendi olsa da İlhâmî Efendi vasıtasıyla “Gülşeni” tarikatına da intisap etmiştir (Eğri, 1997: 29).

Lâmi'î Çelebi'nin hayatı medrese ve tekke dönemi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Medresedeki öğrenimlerinden sonra tekkeye yönelişini kaynaklar: “Cümle mâ-sivâdan uzlet ü hicret olarak nitelendirirken, ulaştığı mertebenin yüceliğini işâret için “Tekâ’üdi ihtiyâr idinmişdi ki dünya beğleri onun hizmetine varup yüz sütüp du’âsın almağa canlar virürlerdi.” demektedirler (Ayan, 1994: 44).

Lâmi'î Çelebi'nin Nakşbendiliğe yönelmesinin sebeplerini, büyük üstâd olarak kabûl ettiği Ali Şîr Nevâyî (1441-1501) ile Abdurrahmân Câmî'nin (1414 – 1492) de aynı tarikate mensup oluşlarına ve Bursa’da sürekli ve büyük bir şöhrete sahip olan Emîr Buhârî’ye olan yakınlığına ve sevgisine bağlamak mümkündür. Bu yıllarda Bursa tasavvuf hareketlerinin merkezi durumundadır (Ayan, 1994: 44).

Lâmi'î Çelebi'nin Halvet, uzlet inziva hayatını sevmesi, faydalı ve güzel eserler vermesine imkan vermiştir

Çeşitli fırsat ve vesilelerden faydalanıp devrin büyüklerine kasideler sunmuş ve onlara ithaf etmiştir. Bazı eserlerinin Kanunî Sultan Süleyman’a sunduğunu mektuplarından anlayabilmekteyiz. Vezirazam İbrahim Paşa, Kazasker Muhyiddin Çelebi, Defterdar Sinan Çelebi gibi devletin ileri gelenlerinden himaye görmüş ve onları eserlerinde övmüştür. Bunlardan başka tanışıp yazıştığı kişiler arasında, Sultan müderrisi Samsunlu-zâde, müderris Rûşenî-zâde, Anadolu Kazaskeri Kadri Efendi, Kazasker Fenârî Efendî gibi isimleri yer almaktadır. Ayrıca Bursa kadısı ve Anadolu müftüsü de tanışıp konuştuğu kişiler arasındadır (Karaman, 2001: 16). Bundan sonra Lâmi'î Çelebi tamamen inzivayı tercih ederek kendisi ilme, tasavvufa, ibadere ve eserlerinde vermiştir (Baş, 1999: 14).

2.2.3. Edebî Kişiliği

Edebiyatımızın velūd şâiri Lâmi'î Çelebî, sürekli okuyan, çalışan, yazan bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Elimizde bulunanlar ve kaynakların haber verdiği eserlerinin toplamı 46'yı bulmaktadır. (bk. Eserleri) (Ayan, 1994: 46).

Bursalı Mehmet Tâhir: “Boş vakit geçirmeyen kalem sahiplerindedir.” (Ceylan, 2003: 227) demek suretiyle eserlerinin çokluğuna dikkat çeker. Âşık Çelebi ise onun edebî yönünü: ‘Nazm u nesrün şî'r ü sihrün câmi'î’ ve ‘şî'r ü inşâyı şî'r ü şeker gibi cem' itdi ve nâvedân-ı hâme-i dü-zebânınun birinden cûy-ı şî'r-i şî'r ve birinden âb-ı nâb-ı inşâ akıtdı’ şeklinde belirtir (Ayan, 1994: 47). Riyazi; “Lügat-güylük ile şöhet-şî'ardur” diyerek kanaatini söyler. Sehi Bey “Gazeliyât-ı eş'ârı çok” şeklinde kısa bir cümle ile bahseder (Ceylan, 2003: 228).

Lâmi'î tok sözlü, hazır cevap nüktedan kişiliği ile de döneminde renkli bir sima, sevilen, sayılan ve itibar gören bir insan olmuştur (Baş, 1999: 15). Tasavvuf ehli olan Lâmi'î, yazılarında nüktedan, âşıkane edalı, halk söyleyişlerine ve bazen âmiyane ifadelerle yer veren neşeli bir kişiliğe sahiptir.

İran'ın mutasavvıf şairi Câmî'nin eserlerini Türkçe'ye kazandırması sebebiyle kendisine “Câmî-i Rûm” denilmiştir (Karaman, 2001: 7).

Lâmi'î'nin medrese öğrenimi gördüğüne dair kaynaklarda açık bilgi yoktur. Lâkin zamanının güçlü hocalarından ders gördüğü ve bu hocaların ders okuttuğu Murâdiye medresesine, hiç olmazsa bir süre devam ettiği anlaşılıyor. Herhalde daha çok kendi kendini yetiştirmiş, Arapça ve Farsça'yı, o dillerde yazılmış kaynakları takip edecek kadar öğrenmiştir. Eserlerinde de iyi bir edebî kültüre sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Lâmi'î Çelebi, Molla Câmî'den çok fazla etkilenmiştir. Molla Câmî'nin şiirlerindeki edebi gücü kendi eserlerine de yansıtmıştır. Mutasavvıf ve bilime değer veren bir yazar olarak çevresinde saygınlık kazanmış olan Lâmi'î Çelebi, Divan edebiyatının içerik ve anlatım yönünden zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. (Ceylan, 2003: 227).

Lâmi'î Çelebi bir divan şâiridir. Mükemmel ve müretteb bir divanı vardır. Lâmi'î aynı zamanda bir mesnevi şâiridir. Hamse sahibi olan Lâmi'î Çelebî, bir hamseyle yetinmemiş, edebiyatımıza iki hamse sahibi olarak (Ayan, 1994: 46) geçmeyi başarmıştır.

2.2.4. Eserleri

Lâmi'î, Türk edebiyatında en çok eser veren şahsiyetlerden biridir. Kendisinin yazdığı ve ona ait olduğu bilinen eserlerinin sayısı kırkı geçmektedir. Telif ve tercüme şeklinde oluşturulmuş eserlerini manzum, mensur ve manzum-mensur karşık olarak yazmıştır (Karaman, 2001: 7). Resmî bir görevi, başka bir işi de olmadığından bütün ömrünü köşesinde okuyup yazmakla geçirmiştir.

Lâmi'î'nin asıl hamisi İbrahim Paşa olmuştur. (Baş, 1999: 15). Bu nedenledir ki Lâmi'î divanındaki pek çok kasideyi İbrahim Paşa adına yazmış ve eserlerinin pek çoğunu ona çeşitli vesilelerle takdim ederek ilgi beklemiştir.

Araştırmamız sırasında edindiğimiz kanaat odur ki, pek çok manzum eser vermesine rağmen Lâmi'î Çelebî nazımda çok güçlü bür şair değildir.

Latîfî, Lâmi'î'yi över, fakat güçlü tekniği ve nazma kuvvetle hakim olmasına rağmen şiir cihetine pek fazla iltifat etmediğinden ve tabiatının aceleliğinden doğan çabuk yazma gayreti sebebiyle, aşıkâne olarak söylediği yüzlerce gazelinde pek parlak bir başarı göstermediğini söyler (Baş, 1999: 17).

Âlî, ise onun sadece nesirde Şerefü'l-İnsan ve Şevâhidü'n-Nübüvve adlı eserlerini beğenirken, (Eğri, 1997: 36) Kühü'l-Ahbâr'da ne şiirlerinin ne de nesrinin pek bir değeri olmadığını, orijinal bir eser vücuda getirmediğini söyler. Fakat nazım olarak özellikle rubâyât, mukattaât ve muammeyâtta güçlü, İbret-nümâ ve Tercüme-i Nefehât'te sergilediği nesirde övgüye değer olduğunu söyleyerek onun başarısını teslim eder (Baş, 1999: 17).

Âlî, Bursa şairlerinden Rahmî ve Celîlî ile mukayese edip, şairlikte Rahmî'den sonra geldiğini, eserlerinin çokluğu dolayısıyla Celîlî (1487-1569)'den üsünlüğünü belirtir (Eğri, 1997: 36).

Ayrıca bütün bu elıştırilere rağmen dönemindeki en güçlü şairlerle birlikte şiirlerinin saray çevresinde alaka ve kıymet görmüş olması onun şiirde de söz sahibi olduğunu gösterir. Ancak Lâmi'î'nin mensur ve menzum eserleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında nesirde nazımdan daha başarılı olduğu ortadadır. (Baş, 1999: 18).

XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu, askerî ve idarî bakımlardan olduğu gibi, sanat hadiseleri bakımından da zirvededir. Büyük sanatkârların yetiştiği böyle bir muhit içerisinde Lâmi'î Çelebi'den az bahsedilmesi tabii karşılanmalıdır. Çünkü bu asırda; Zatî, Bakî, Taşlıcalı Yahya gibi büyük şahsiyetler yetişmiştir (Ceylan, 2003: 228).

2.2.4.1. Manzum eserleri

2.2.4.1.1. Maktel-i İmam Hüseyin

Eser, Hz.Hüseyin'in Kerbelâ'da Muaviye taraftarlarınca korkunç bir şekilde öldürülmesini duygulu bir şekilde anlatır. Ayrıca Hz. Peygamber soyunu över (Ceylan, 2003: 228). Lâmi'î, bu eserini Vâiz Mollâ Arab'ın Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da öldürülmesi hikâyelerinin okunmasını yasaklaması üzerine kaleme almıştır. Lâmi'î Çelebi, kitabın sonunda Mollâ Arab'ı da davet ederek maktelini okumuştur. Mesnevi fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılmıştır. Eser üzerine müstakil bir çalışma yapılmıştır (Aslan,2001). Ayrıca bir yüksek lisans tezi de hazırlanmıştır (Akkoyun, 2015).

2.2.4.1.2. Salâmân u Absâl

Eser, Yavuz Sultan Selim sunulmak üzere hazırlanmıştır. Ne zaman kaleme alındığı bilinmemektedir. Molla Câmî'nin aynı adlı eserinden çeviridir. Lâmi'î, esere başka hikâyeler de ekleyerek anlatımını zenginleştirmiştir (Ceylan, 2003: 228). Alegorik bir mesnevidir. Konusu aşk olan Salâmân u Absâl Hikâyesinin aslı Yunan kaynaklıdır. Eser, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eser üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır (Uludağ, 1997).

2.2.4.1.3. Şem' ü Pervâne

Şem' ü Pervâne'den ilgili bölümde geniş olarak bahsedilecektir.

2.2.4.1.4. Gûy u Çevgân

Eserin, yazılış tarihi belli değildir. Lâmi'î Gûy u Çevgân'ı, Arifi'nin aynı adlı eserinden esinlenerek Kanunî Sultan Süleyman adına yazmıştır. Mesnevi, Gûy ile Çevgan arasındaki aşk konusunu işler. Eser, kitabın sonunda tasavvufîleşir ve alegorik bir boyut kazanır (Ceylan, 2003: 228).

Gûy: "Tahtadan yapılmış üzeri deri kaplı top" manasına gelmektedir. Çevgan ise golf sopasına benzer bir sopadır. Gûy insanı, çevgan ise kaza ve kaderi temsil eder.

Lâmi'î Çelebi, Şerefü'l-İnsan'ın mukaddimesinde adı geçen bu eserini, rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in şairi Hassan b. Sabit'in işaretleriyle yazdığını söylemektedir (Baş, 1999: 23).

2.2.4.1.5. Ferhâd u Şîrîn

Eser, Hüsrev ü Şirin veya Ferhad-name adlarıyla da bilinmektedir. Mesnevi 1512 tarihinde kaleme alınmıştır, Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur. Mir Ali Şir Nevâ'î'nin aynı adlı mesnevisinin Türkçe'ye çevirisidir (Ceylan, 2003: 229).

Eser, Yavuz Sultân Selim (1512-1521)'e sunulmuştur. Hezec bahrindedir.

2.2.4.1.6. Vâmık u Azrâ

Çin padişahının oğlu Vâmık ile çok güzel bir kız olan Azra arasındaki aşk konu olarak işlenmiştir. (Ceylan, 2003: 229). İran şairi Unsurî'nin aynı adlı eserlerinden tercüme edilerek nazmedilmiş bir mesnevîdir. Yavuz Sultan Selim'in emriyle kaleme alınmıştır. Eser Hüseyin Ayan tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır (Ayan, 1983).

Vâmık u Azrâ'nın konusu, diğer divan edebiyatı şairleri tarafından da işlenmiştir. Fakat bu mesneviler içinde Lâmi'î Çelebi'nin Vâmık u Azrâ mesnevisi en bilinenidir (Kut, 2016).

2.2.4.1.7.Lügat-i Fârisiyye

Eserin bazı nüshalarda adı Tuhfe-i Lâmi'î olarak geçmektedir. Farsça-Türkçe manzum bir sözlüktür. 12 yaprak, 172 beyitten meydana gelmiştir. Aruz ölçüsünün bahirlerine göre düzenlenmiş bölümlerden oluşmaktadır (Ceylan, 2003:229).

Eserin, yazılış amacı, Lami'î Çelebi'nin oğluna Farsça öğretme çabasıdır. Eser İbrahim Öztahtalı tarafından yayımlanmıştır. (Tahtalı, 2004)

2.2.4.1.8. Şehr-engîz-i Bursa

Kanunî Sultan Süleyman'ın Bursa'ya geleceği haberi üzerine padişaha Bursa'yı tanıtmak amacıyla yazılmış telif bir yapıttır (Ceylan, 2003: 229). Lâmi'î'nin Bursa sevgisini de gösteren bu mesnevide şair Bursa'daki bazı kişileri de över.

Bursa'nın güzelliklerini anlatan bu manzum eser, mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün vezniyle yazılmıştır. Matbu nüsha 27 Safer 1288/17 Mayıs 1871'de basılmıştır (Kut, 2015).

Şehrengiz türü, genellikle şehrin güzel delikanlılarını anlatmasıyla bilinirken Lâmi'î'nin Bursa'nın güzelliklerinden söz etmesi şaşırtıcı olmuştur.

2.2.4.1.9. Divân

Lâmi'î Çelebi'nin mürettep bir divanı vardır. Divanın başında şiirin erdemlerinden bahseden bir mukaddime bulunmaktadır. Beş defter üzere düzenlenmiştir (Ceylan, 2003: 229). Divân H 937'de istinsah edilmiştir.

Divan'ına yazdığı “Dîbâce”de divanı kadar önemlidir. Edebiyatımızın kaynak eserlerinden bazıları, Dîbâce'yi ayrı bir eser olarak Fazâ'il-i Şi'r ü Şâ'irân, adı altında zikretmektedirler. Şerh-i Dîbâce-i Gülistân, Sa'dî'nin Gülistân adlı eserinin dîbâcesinin şerhidir. Lâmi'î, eseri 910 yılının Receb ayında tamamlamıştır. Bu tarih, II. Bâyezîd dönemine karşılık gelmektedir. Eserin sonunda, ebced hesabına göre yazılmış bir tarih vardır.

Eser üzerine iki akademik çalışma yapılmıştır. İlki İbrahim Öztahtalı tarafından “Şerh Geleneği ve Lâmi'î'nin Şerh-i Dibace-i Gülistan'ı” adlı yüksek lisans tezidir (Tahtalı, 1997). Diğeri ise Mustafa Canpolat tarafından hazırlanan “Lâmi'î Çelebi'nin Şerh-i Dîbâce-i Gülistan'ı” adlı çalışmadır (Canpolat 2000).

2.2.4.1.10. Vîs ü Râmin

Vis ü Râmin, Lâmi'î Çelebi'nin son dönemlerinde kaleme aldığı bir eserdir. Mesnevinin konusu, Vis ile Horasan padişahının oğlu Ram arasındaki aşk hikâyesidir. Diğer mesneviler de olduğu gibi Vîs ü Râmin'de de somut aşk, ilahi aşka evrilmiştir. Hikâyenin sonunda Râmîn bir şeyhe bağlanmıştır.

Vîs ü Râmin, İranlı şair Fahri-i Cürçani'nin aynı isimli eserinin tercümesidir. Eser birebir tercüme değildir. Lâmi'î, diğer mesnevilerde olduğu gibi esere ilaveler yapmıştır. Mesnevi, *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* vezniyle yazılmıştır.

Lâmi'î, tercümesini Kâdirî ve Muhyiddîn Çelebilerin önerileri, Kânûnî'nin isteği üzerine yapmıştır. Lâmi'î, eserine Damat İbrâhîm Paşa için de bir methiye eklemiştir. Bunun karşılığında ise Damat İbrâhîm Paşa'dan çocuklarına yardımda bulunmasını talep etmiştir.

Lâmi'î'nin eserinin Cürçânî'nin aynı adlı eserinden farklı yönlerinden biri aşkın ele alınış biçimidir. Cürçânî'de aşk ve gençlik bütün engellerin üstesinden gelmesine

karşın Lâmi'î de aşk, ilahi formata bürünmüştür. Lâmi'î'deki aşk, hakka ve hakikate doğru yöneliş içindedir.

Lâmi'î'nin hatt-ı destiyle olan nüshası, Bursa İl Halk Kütüphanesi'nde “*Genel*” başlığı altında 2278 numarasıyla kayıt altına alınmıştır. Fakat eser, Şerefü'l-İnsân'da verilen listede yoktur. Bu bilgiden hareketle mesnevinin 933/1526-27'den sonra yazıldığı anlaşılabilir.

Eser üzerine yapılmış çalışmalardan biri Fatma Zehra Kavukçu'nun “Lâmi'î Çelebi Veyse vü Râmîn (Giriş-Metin)” adlı yüksek lisans tezidir (Kavukçu, 1994). Diğeri ise Murat Öztürk tarafından hazırlanan “Veyse vü Ramin Mesnevisi (İnceleme-Metin-Sadeleştirme)” doktora tezidir (Öztürk, 2009).

2.2.4.1.11. Risâle-i Hall-i Fâl

Bugüne kadar ele geçmemiş bir eserdir (Kut, 2015).

2.2.4.1.12. Câbir-Nâme (Kıssa-i Evlâd-ı Câbir)

Lâmi'î'nin Şerefü'l-İnsân'da manzum eserlerinin arasında saydığı Kıssa-i Evlâd-ı Câbir, Keşfü'z-Zünûn'da Câbir-nâme olarak geçer (Yaltkaya-Bilge 1971: I/533). Eser bugün için elimizde değildir.

2.2.4.1.13. Heft Peyker

Heft Peyker, Nizâmî'nin aynı isimdeki mesnevisinin tercümesidir. (Yaltkaya-Bilge (1971: II/2045) ve Kılıç (2010: 749) Lâmi'î bu tercümeyi bitiremediğini belirtmiştir. Eser, Lâmi'î'nin damadı Rûşenî-zâde tarafından tamamlanmıştır. Eserin ismi Şerefü'l-İnsân'da geçmemektedir. Günümüze ulaşan herhangi bir nüsha bulunmamaktadır.

2.2.4.1.14. Hüsn ü Dil

Hüsn ü Dil, Fettâh-i Nişâburî'nin aynı isimli mesnevisinin Türkçe'ye çevirisidir. Alegorik ve tasavvufi bir hikâyedir. Mensur-manzum karışık olarak yazılmıştır. Mensur kısımları inşâ tarzında (süslü nesir)dir. Lâmi'î gençlik çağında yazdığı bu kitapta Emir Ahmed Buharî'ye olan saygı ve bağlılığını belirtir (Ceylan, 2003: 230). Lâmi'î, kitabını Yavuz Sultân Selîm'e sunmuş; karşılığında günlük 35 akçe ile ödüllendirilmiştir. Lâmi'î, eserin önsözünde dünyevî ilişkilerden nasıl koptuğunu

anlatmış; Şeyhi Emîr Buhârî için mensur ve manzum bir methiye yazmıştır. Kut (1978: 166). Hüsnü Dil'den bütün kaynaklar söz ederler. Bizzât Lâmi'î de Şerefü'l-İnsân'ın önsözünde bu eserin adından bahseder.

Hüsn ü Dil'in yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphanelerinde pek çok nüshası vardır. Eserin incelenmesine yönelik bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (Şenel, 1998).

2.2.4.1.15. Hıret-Nâme

Nizâmî'nin hamsesinde yer alan aynı adlı mesnevinin Türkçe'ye tercümesidir. (Ayan, 1994: 53).

2.2.4.1.16. Fetih-Nâme-i Kal'a-i Moton

Fâtih'in oğlu Bâyezîd adına yazılan bu eser, İnebahtı Savaşı ile Moton Kalesi'nin fethini anlatmaktadır. [Fezelâ'il-i Şi'r ü Şâ'irân (Dîbâce)]

2.2.4.1.17. Firâk-nâme

Tek nüshasına, Süleymaniye (Lala İsmail Efendi) Kütüphanesi No: 747/4'te rastlanmaktadır (Ayan, 1994: 51).

2.2.4.1.18. Mesnevî

Bu mesnevî, sevgilinin uzuvlarını tasvîr eden bir risâledir.

2.2.4.1.19. Risâle-i Arûz

Şerefü'l-insân'da Lâmi'î, bu eserin adını kaydeder.

2.2.4.1.20. Tuhfe-i Lâmi'î (Lügat-i Manzûme)

Kaynaklarda bu eserin adına dair bir bilgi yoktur.

2.2.4.2. Mensur Eserler

2.2.4.2.1. Letâ'if-Nâme (Letâif-i Lâmi'î, Letâ'if Mecma'ül-Letâ'if, Sefine-i Letâ'if ve Mecmu'a-ı Ma'ârif)

Lâmi'î'nin bu eserleri, kaynaklarda, değişik adlarla geçer. Lâmi'î, Letâ'if'ini, 936/1526'da yazmaya başladığı ve bir sene sonra bitirdiğini söylemektedir. Bu eser, Sinâ bey b. Emîr Yâkûp'a sunulmuştur. Lâmi'î, Şerefü'l-İnsân'da Letâ'if-nâme'ye yer vermemiştir.

Eser, gündelik hayatı konu edinen mizahi hikâyelerden oluşmuştur. Lami'î Çelebi'nin oğlu, Lem'î Çelebi, eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Eserin yazarının kim olduğu konusunda belirsizlik vardır (Çalışkan 1978: 7-8). Lâmi'î'nin eserini, oğlu Abdullâh'a verdiğini; ondan değerlendirme yapmasını ve eseri tamamlamasını istediğini bildirir. Lâmi'î'nin bu eseri oğlu Abdullâh'a verme nedeni, eserin hicivlerden ve açık saçık hikâyelerden meydana gelmesidir. Lâmi'î, Nakşibendî üyesi olduğunu, kendisine böyle bir eserin yakışmayacağını düşünür. Ayrıca eserdeki müstehcen yerleri çıkarmasını öğütler (Çalışkan 1978: 7-8). Lâmi'î'nin oğlu Abdullâh'ın da babasının dediklerini yerine getirdiğini ve kendinden eklemeler yaptığını belirtir. Bu nedenle bazı kütüphane kataloglarında eser Lem'î (Lâmi'î'nin oğlu Dervîş Mehmed Çelebi'nin mahlası) veya Lâmi'î adına kayıtlıdır.

Eser bir mukaddime ve beş bölümden oluşmaktadır: Eserin pek çok yerinde Abdullâh, babasına ithafen hikâyeler anlatmaktadır. Manzum parçalarda, Lâmi'î'nin mahlası kullanılmıştır.

Letâ'if-nâme üzerine bir yüksek lisans (Savran, 1989) ve bir doktora (Budak, 1990) tezi hazırlanmıştır.

2.2.4.2.2. Şevâhidü'n-Nübüvve Li-Takviyeti'l-Ehl-i Fütûh

Eser, Molla Câmiî'nin Sevahidü'n-nübüvve Li-Takviyeti'l-Ehl-i Fütûh adlı bir mukaddime ile 7 "rükn" ve "hâtıme" den oluşan Farsça siyer kitabının Türkçe'ye mensur tercümesidir. (Ceylan, 2003: 230).

Lâmi'î Çelebi güvenilir isnadlar ve muteber tarih kitaplarından haberlerle eseri genişletmiştir. 1509 yılında tamamlanan eser 1293/1876'da İstanbul'da basılmıştır (Baş, 1999: 24).

2.2.4.2.3. Nefahatü'l-Üns Tercümesi (Tercüme-i Nefehatü'l-Üns)

Lâmi'î Çelebi, Molla Câmî'nin çağdaşı bir evliyanın menkıbelerini ve onun bilgelik dolu sözlerini barındıran Farsça yazdığı eserinin tercümesidir (Ceylan, 2003: 230). Eser Temmuz 1521 tarihinde tamamlanmıştır. Bu eseri daha önce Ali Şir Nevâî Ortaasya sofilerinden eklemeler yaparak Çağatay Türkçesine çevirmiştir. Lâmi'î Çelebi ise eserin mukaddimesini genişletmiş, bu bölümde tasavvufa ait kavramları ve tipleri ele almış; metin kısmında ise Anadolu sofilerinden malumat ekleyerek Anadolu Türkçesine çevirmiştir (Baş, 1999: 24). Tercüme-i Nefahât, toplamda 629 şair ve evliyanın biyografisini anlatır. Bu kişilerden 32'si kadın, 597'si erkektir. Esere konu alan kişilerden bazıları; Şeyh Emîr Ahmed Buhârî, Hacı Bayram-ı Ankaravî, Yûnus Emre, ve Hacı Bektaş-ı Velî'dir. Eserin diğer bir önemli özelliği, Anadolu sahasında yazılmış ilk Türkçe biyografi eserlerinden biri olması ve Şakâyık-ı Nu'mâniyye'nin kaynaklarından biri olmasıdır (Kut, 2015). Eser günümüz Türkçesiyle basılmıştır (Uludağ-Kara (1995).

2.2.4.2.4. Meslekü's-Sâlikîn (Risâle-i Tasavvuf)

Lâmi'î'nin bu kitabıyla ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Şerefü'l-İnsân'ın ön sözünde adı geçmektedir (Ceylan, 2003: 230).

Lâmi'î, muhtemelen ilgilendiği eserleri önce toplamış, sonra tercümelerini yapmıştır. Ayrıca Lâmi'î, Şerefü'l-İnsân'da mensur eserlerini verirken Risâle-i Tasavvuf'u da yazmıştır. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Esad Efendi'ye ait 1659 numaralı kayıta "Kitâb fi't-Tasavvuf" adıyla bir eser bulunmaktadır. Fakat bu eserin ismi, Menâkıb-ı Üveysü'l-Karanî olarak tespit edilmiştir (Kut, 2015). Ayan eserin Kanûnî Sultan Süleyman adına yazıldığını ve mutasavvuf evliyaları konu edindiğini belirtir (1994: 58)

2.2.4.2.5. Şerefü'l-İnsân (Şerefü'l-İnsân ve Beyân-ı Hilkat-i Âdem Aleyhi's-Selâm, Şerefü'l-İnsân fî Cihâdi'l-Fazîleti ve't-Teşrif)

Eser 51 bölümden oluşan Arapça felsefî bir ansiklopedi olan İhvânü's-Safâ'nın 21. kısmının Türkçe'ye tercümesidir. Kanûnî Sultan Süleyman için yazılmış tercüme ve telif arası bir eserdir. Lami'î'nin nüsha sayısı dikkate aldığımızda bir diğer "popüler" eseridir. Mensur olmakla beraber yer yer manzum parçalar da bulunmaktadır. Eserin

ana konusu insanların mı yoksa hayvanların mı üstün olduğu hususunda insanlar ve hayvanlar arasında yürütülen bir tartışmadır. Şerefü'l-İnsan, süslü nesir üslûbu ile yazılmıştır. İnsanlarla hayvanlar arasında geçen bir münazaradır. Edisyon kritikli metin basılmıştır (Eğri, 2011).

2.2.4.2.6. 'İbret-nümâ veya 'İbret-nâme

Eser, ibret verici tasavvufi hikayelerden oluşmaktadır. Nefahatü'l-Üns'ten sonra en fazla nüsha sayısına sahip eserdir. Lâmi'î Çelebi'nin çok okunmuş bir eseridir. Eserin mukaddimesinde 932/1525'te Bursa'da yazıldığı söylenir. Sultan Kanunî Süleyman'ın Macaristan Seferi dolayısıyla kaleme alınmıştır.

Eser, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tanınmış velilerin tayy-ı zamân ve bast-ı mekânla ilgili kerametleri bulunmaktadır. İkinci bölümde ise merakları yüzünden başlarına dert açan insanların hikayeleri vardır (Kut 2000: 371).

Eser, Kitâb-ı İbret-nümâ ismiyle 1273/1856-57'de basılmıştır. Ayrıca sadece birinci bölümden oluşan ayrı baskısı vardır. Yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Gülerer, 1988).

2.2.4.2.7. Münşe'ât (Münşe'ât-ı Lâmi'î, Münşe'ât-ı Mahmûd, Münşe'ât-ı Mekâtib)

Eser, Lami'î'nin mektuplarını barındırır. Şerefü'l-İnsân'da Lâmi'î, eserinin adını "Münşi'ât-ı Mekâtib" olarak kaydetmiştir. Müellif nüshası, British Library'de bulunmaktadır.

Münşeât'ta müellifin, çeşitli konulara dair görüşlerini anlattığı bir "giriş" ile sonunda kitabın tamamlanışı hakkında bir "hatime" yer almaktadır. Bu iki bölüm arasında 3 Farsça, 5 Arapça, biri Uygur Türkçesiyle 78 Türkçe olmak üzere toplamda 86 mektup bulunmaktadır. Mektuplar çeşitli konularda ve değişik kademedeki makam ve mevki sahiplerine yazılmışlardır. Mektupların hangi türde oldukları başlıklarında belirtilmiştir. Farsça mektuplardan biri hariç, bütün mektuplarda başlıklar Türkçe'dir. Mektuplarda, yazıldıkları şahsa göre, yer yer sade, bazen süslü ve karmaşık, ama ahenkli, işlenmiş bir dil kullanılmıştır (Esir, 2016: 28). Lami'î'nin bu eseri yayımlanmıştır (Esir 2013).

2.2.4.2.8. Şerh-i Dîbâce-i Gülistân (Dîbâce-i Gülistân Şerhi, Hâşiye-i Dîbâce-i Gülistân)

Şîrâzlı Sa'dî'nin Gülistân adlı çok tanınmış eserinin mukaddimesinin Türkçe şerhidir. İkinci Bâyezîd zamanında yazılmıştır. Şerefü'l-İnsân'da Lâmi'î de adını verir. Eser üzerine iki yüksek lisans tezi yapılmıştır (Öztahtalı 1997), (Canpolat 2000).

2.2.4.2.9. Hall-i Mu'ammâ-yı Mîr Hüseyin veya Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ veya Mir'âtü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ veya Tefe'ül-nâme

Eser Hüseyin bin Muhammed Eş-Şîrâzî'nin muammalarının ârifâne bir surette genişçe tercüme ve şerhidir. Mîr Hüseyin'in muammaları, 100 beyitten oluşmaktadır. 99 beyit, Esmâ'ü'l-hüsnâ'yı anlatır. Lami'î bu eserini, Kannunî Sultan Süleyman adına yazdığını, kitabının içinde söyler. Eserin dili, Nevâyî'nin nesir dilini hissettirmektedir. Lâmi'î, eseri bir arkadaşının isteği üzerine tercüme etmiştir. Eser yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Baş, 1999).

2.2.4.2.10. Münazara-i Bahâr u Şitâ (Bahâr ve Şitâ Münâzarası, Münâzara-i Sultan-ı Bahâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ, Bahâr u Hazân)

Alegorik bir eser olan Münâzara-i Bahâr u Şitâ, Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Bazı kaynaklarda Bahar u Hazan ismi ile geçmektedir. Ceylan, eserin sultan olarak düşünülen "bahar" ile Şehriyar olarak düşünülen "kış" arasındaki ilişkiyi konu edindiğini belirtir (Ceylan, 2003:230)

Lâmi'î'nin özgün eseridir. Hüsn ü Dil'deki gibi manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır. Eserin Şehr-engîz-i Burûsa'dan sonra yazıldığı, sebab-i telif kısmından anlaşılmaktadır. Baharın kışla mücadelesini konu edinir. Münazara türünün en güzel örneklerindedir. 21 Şaban 1290'da (miladi olarak 14 Ekim 1873) İstanbul'da Arap harfli baskısı yapılmıştır. Tıpkıbasım ve metin olarak da yayımlanmıştır (Eğri, 2001). Eser inceleme ve edisyon kritikli metin olarak doktora tezi olarak çalışılmıştır (Kızıltunç, 2005).

2.2.4.2.11. Menkabe-i Üveys-i Karanî (Menâkıb-ı Üveys-ı Karanî, Menkıbetü'l-Üveysi'l-Karanî)

Hz. Muhammed'in (SAV) yakın arkadaşı Üveysü'l-Karanî'nin (ö. 37/657) mensur tarzda yazılmış menakıbidir (Gönültaş (1986: 51). Eser üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. (Gündoğar 1998).

2.2.4.2.12. Nefesü'l-Emr Risâlesi (Nefsü'l-Emr-nâme, Risâle-i Nefsü'l-Emr, Münâzara-ı Nefs ü Rûh)

Risale, kırmadan güldüren eserler arasında sayılmaktadır. Çeşitli kaynaklarda ise Münâzara-i İns ü Cân veya Nefsü'l-Emr-nâme adıyla geçebilmektedir. Ceylan'ın aktardığına göre Fuat Köprülü, bu tür eserlerin "Eski hayatı, telâkkîleri, âdetleri hatta kıyafetleri anlatması bakımından önemli olduğunu" söyler. Köprülü ayrıca 17. yüzyıl hezalcilerinin Lâmi'î'den etkilendiğini ifade eder (Ceylan, 2003: 231).

Eserin Lâmi'î'ye ait olduğunun kesin bir bilgi olmadığı da söylenir (Esir, 2016).

2.2.4.2.13 Ricâlü'l-Gayb

Tek nüshasına Manisa İl Halk (Muradiye) Kütüphanesi No: 1307'de rastlanabilmiştir (Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.14. Risâle Fî Şerhi Kelimâti'ş-İehâde

Tek müshası Nâfiz Paşa (Süleymaniye) Kütüphanesi No: 1350/4'tedir (Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.15. Risâle-i Fâl

Lâmi'î, Şerefü'l-insân'da bu adda bir eserinden söz ediyor. Yazmalarına rastlanmamıştır. Bunun, 26 numarada kaydedilen Mir'âtü'l-Esmâ ve Câm-ı Cihân-nümâ olması ihtimali vardır (Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.16. Risâle-i Usûl Mine'l-Füzûz

Şerefü'l-İnsân'da adı geçer, yazmalarına rastlanmamıştır (Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.17. Resâ'il

Şerefü'l-İnsân'daki kayıttan böyle bir eserin varlığı anlaşılıyor. Lâkin bu ad altında ve Lâmi'î adına deftere geçmiş bir esere rastlanmamıştır. Belki de Lâmi'î, zikre değer bulmadığı risâlelerini bu ad altında toplamıştır(Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.18. Kıssa-i Edhem ü Hümâ (Edhem ü Hümâ)

Yazmalarına rastlanmamıştır. Ayan, Lâmi'î Bibliyografyası'nı hazırlarken çeşitli kütüphane ve kataloglar üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda Lâmi'î'nin eser sayısı 46'ya çıktığını belirtir. Lâmi'î'nin, Şerefü'l-İnsân'dan sonra da eser vermeye devam ettiğini belirtir(Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.19. Nisâbü'l-Belâga

İki yazması aşağıdaki kütüphanelerde bulunur:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY No: 1911.

Selim Ağa (Kemankeş) Kütüphanesi No:524/1 (Ayan, 1994: 60).

2.2.4.2.20. Menâkib-ı Cenâb-ı Alî

Mensur bir eser olduğu söylenen Menâkib-ı Cenâb-ı Alî'nin yazmalarına rastlanmamıştır.

2.2.4.2.21. Mevlîd (Mevlidü'r-rasûl)

Şerefü'l-İnsân'da eserlerinin adlarını sayan Lâmi'î Çelebi, böyle bir eserinin de adını vermektedir. Yazmalarına rastlanmamıştır.

2.2.4.2.22. Miftâhu'necât fî Havâssi's-Süveri ve'l-Âyât

Bu eserin adının muhtevassından, “Şerhu mu'ammâ'i esmâ'ül-hüsnâ” olması mümkündür. Kâtip Çelebi bunları iki ayrı eser olarak gösteriyor (Keşf. c. II, s. 306), Eserin yazmalarına rastlanmamıştır (Ayan, 1994: 58).

2.2.4.2.23. İstilâhât-ı Sûfiyye

Kaynaklarda, Lâmi'î'nin böyle bir eserinden söz edilmez. Lâkin Süleymaniye Kütüphanesinde, bu ad altında Lâmi'î'nin küçük bir eseri vardır.

2.2.4.2.24. Fütûhül-Mücâhidîn li-Tervîh-i Kulûbi'l-Müşâhidîn

(Nefhetü'l-üns Tercümesi, Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns, Dîbâce-i Nefehâtü'l-üns)

Belgrad'ın Kânûnî tarafından 1520 tarihinde fethine tesadüf ettiği için Lâmi'î'nin adını "Fütûhül-Mücâhidîn Li-Tesvîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn" koyduğu bu eser daha çok Nefehâtü'l-Üns adıyla meşhurdur. Şerefü'l-İnsân'ın önsözünde yirmi beş eserinden biri olarak saydığı bu kitabını "Fütûhâtü'l-Mücâhidînli-Tervîh-i Kulûbi'l-Müşâhidîn" olarak kaydeder. Câmî (ö.1492)'nin Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds adlı eserinin tercümesidir. Lâmi'î, Nefehâtü'l-Üns'ü sadece tercümeyle yetinmemiş, esere Anadolu Türk sûfîlerini de ilave etmiştir.

III. BÖLÜM

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîsinin Farsça Metninin Transkripsiyonu ve Türkçe'ye Tercümesi

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin en ünlü ve en önemli edebi eseri olan “Şem' ü Pervâne”nin çalışmamızın üçüncü bölümünün birinci kısmında önce Farsça metnin transkripsiyonu ardından da Türkçe'ye tercümesini verdik.

3.1.Hamd u Senâ

Vezi:Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Beyit:

ای فرازنده ی سپهر کیودا!

بر فروزنده ی چراغ وجودا!

Ey firāzende-i sipihr-i kebūd!

Ber fūrūzende-i çerāğ-ı vücūd!

Ey mavi göğü yükselten Tanrım, vücut mumunu tenvir et, nurlandır.

2. Beyit:

مشعل افروز خرگه افلاک

نور بخشنده ی سراچه ی خاک!

Meş'el efrūz ḥar-geh-i eflāk!

Nūr baḥşende-i serāçe-i ḥāk!

Gökyüzünü ışıklandıran, yeryüzünü nurla aydınlatan (Allah'ım)!

3. Beyit:

شمع عرش مجید تو، مه و مهر

لگن زرنگار آن دو، سپهر

Şem'-i 'arş-ı mecîd-i to, meh ü mihr

Legen-i zernigâr-i ân dū sipihr

Ay ve güneş senin yüksek göğünün ışığı olup altın ile süslenmiş olan ikisinin şamdanı ise göktür.

4. Beyit:

هر شب از مرحمت در این خرگاه-

برفروزی چراغ روشن ماه

Her şeb ez merhametder inḥar-gāh-

Ber efrūzî çerāğ-ı rüşen-i māh

Şu otağa her gece rahmet ve şefkatle ayın parlak ışığını yakarsın.

5. Beyit:

دهی از مهر، چرخ را هر شب

گوهر شب چراغ از کوب

Dihī ez mihr, çarḥ rā her şeb

Gevher-i şeb çerāğ ez kevkeb

Her gece, güneşten gökte gecenin gevheri olan yıldızlara ışık verirsin.

6. Beyit:

کرده صنع تو در سراچه ی تن

شمع دل را ز نور جان، روشن

Kerde şun^c -ı to der serāçe-i ten

Şem^c -i dil rā zi nūr-ı cān rüşen

Senin gücün can nûruyla bu küçük beden sarayında gönül mumunu yaktı.

7. Beyit:

زنگی شام را درین خرگاه-

شمع انجم دهی و مشعل ماه

Zengī-i şāmrāder in ḥar-gāh

Şem^c -i encüm dehivü meş^c al-i māh

Simsiyah karanlığa bürünen geceyi, yıldızlar mumu ve ay meşalesi ile aydınlatırsın.

8. Beyit:

جان دین پروران آگاہت

همچو پروانه، گرد در گاہت

Cān-ı dīn perverān-ı āgāhet

Hemço pervāne, gird-i der-gāhet

Din yoluna yürüyenler uyanık olduğu için pervâne gibi dergâhının etrafında döner dururlar.

9. Beyit:

بهر بزم غزال در صحرا
دهی از لاله، شمع بزم آرا-

Behr-i bezm-i gāzāl der şahrā
Dihī ez lāle, şem^c-i bezmārā-

Çöldeki ceylan meclisleri için lâleden meclisi süsleyen şem^c verirsin.

10. Beyit:

بید را داده ای زبان و از آن-

گفته حمد تو، با هزار زبان

Bīd rā dādī ey zebān u ez ān
Güfte ḥamd-ı to, bā hezār zebān

Söğüte dil verdiğin için, binlerce dil ile sana hamd ve senâ etmektedir.

11. Beyit:

بلبل از شکر تو، خوش الحان شد

سوسن از حمد تو، زبان دان شد

Bülbül ez şükr-i to, hoş elḥān şüd
Sūsen ez ḥamd-ı to, zebān şüd

Bülbül, sana şükretmek için mutlu olurken Susen çiçeği ise sana hamd ve senâ etmek için dil bilir oldu.

12. Beyit:

ای منزّه ز وصمت نقصان!

دی و امروز، پیش تو یکسان

Ey münezzeh zi vaşmet-i noḳşān!
Dī o imrūz, piş-i to yeksān

Ey kusursuz, ayıptan münezzeh olan ve muhtaç olmayan Rabbim! Dün ile bugün, senin yanında birdir.

13. Beyit:

نه وجود تو را بدایت هست

نه بقای تو را نهایت هست

Ne vücūd-i to rā bedāyet hest

Ne beḳā-yı to rā nihāyet hest

Senin ne varlığının başı ne bekânın sonu var.

14. Beyit:

از نبود جهانت پروا، نه

از تو بود وجود این خانه

Ez nebūd-i cihānnet pervā, ne

Ez to boved vücūd-i in ḥāne

Bu dünyanın olup /olmadığından korkma, bu beden'in bütün varlığı sendendir.

15. Beyit:

با همه رتبه، عقل سرگردان

شده در کنه ذات تو، حیران

Bā heme rütbe, 'aql ser-ger-dān

Şüde der konhezāt-ı to hayrān

Akıl, tüm üstünlüğüne, senin zâtının künhüne varmadan şaşırıp hayran kaldı.

16. Beyit:

این قَدَر داند از صفات کمال

کز جهان برتری به جاه و جلال

În ḳadar dāned ez şıfāt-ı kemāl

Kez cihān berterī be cāh u celāl

Senin kemâl ve sıfatlarından şu kadar bilinir ki büyüklük ve ululukta cihandan daha yüksek ve mükemmelsin.

17. Beyit:

بلکه غیر از تو خود جهانی نیست

لیکن این نکته را، بیانی نیست

Belki ḡayr ez to ḥūd cihānī nist

Līkin in nükte rā, beyānī nist

Hatta senin dışında başka bir cihan yoktur ancak, bu konu hakkında söyleyecek sözümüz yoktur.

18. Beyit:

خواهم، آنسان شود دلم روشن

باشد روشن این سخن بر من

Ḥāhem, ān sān şevēd dilem rūşen

Bāşed rūşen īn sūḥan ber men

Bu sözün, bana belli ve net olmasını ve öylece gönlümün aydınlanmasını istiyorum.

19. Beyit:

باشد از خویش بی نشان گردهم

محو آن نور بیکران گردهم

Bāşed ez ḥʿiş bī-niṣān gerdem

Mahv-i ān nūr-ı bī-kirān gerdem

Belki kendimden tamamen sıyrılır da o sonsuz nūr için yok olur giderim.

3.2. Münacât

20. Beyit:

ای فروغ رخ تو، شمع طراز

شمع را بهر توست سوز و گداز

Ey fūrūḡ-ı roḡ-ı to, şemʿ ʿtirāz

Şemʿ rā behr-i tost sūz u güdāz

Ey yüzünün parlaklığı süsleyicisi! Şem'in mum gibi yanıp erimesi senin içindir.

21. Beyit:

هست پروانه بهر آن پرتو

متصل گرد شمع، در تک و دو

Hest pervāne behr-i ān perto

Muttasil gird-i şemʿ, der tek ü do

Pervâne, o ışık için sürekli şem'in etrafında dönüp durmada.

22. Beyit:

پرتوی از تو تافت بر گلشن

گل از آن همچو شمع، شد روشن

Pertev-i ez to tāft ber gül-şen

Gül ez ān hemço şem' şüd rüşen

Senin nûrunla gül bahçesi aydınlanıp parladığında gül de şem' gibi aydınlanıp parlar oldu.

23. Beyit:

همچو پروانه، زان سبب، بلبل

هست گردان، به گرد عارض گل

Hem-ço pervâne, zān sebeb, bülbül

Hest gerdān, be gird-i 'ārız-ı gül

Bu sebeple bülbül de Pervâne gibi gülün yüzünü görmek için onun etrafında dönmektedir.

24. Beyit:

هیچ جا، بی فروغ روی تو نیست

یک دل که رو به سوی تو نیست

Hîç cā, bî-fürûğ-ı rûy-ı to nîst

Yek dil ki rû be sūy-ı to nîst

Senin yüzündeki nûrundan dolayı hiçbir yer ışıksız değildir. Sana yönelmemiş bir gönül yoktur.

25. Beyit:

نظری کن ز لطف سوی دلم!

سوی خود کن تمام روی دلم!

Naẓarī kūn zi lūṭf sūy-ı dilem!

Sūy-ı ḥūd kūn temām rûy-ı dilem!

Gönlüme iyilik ve şefkat edip bir nazar eyle! Kalbime tamamen yüzünü çevir!

26. Beyit:

تا کی ام دل ز عشق هر مهوش -

بگدازد چو شمع در آتش؟

Tā key-em dil zi 'aşq-ı her mehveş

Begüdāzedço şem‘ der āteş?

Ne zamana kadar kalbim her ay yüzlünün aşkı için gönlümü mum misali ateşte eritecek?

27. Beyit:

چند گردد دلم به هر خانه-

گرد هر شمع همچو پروانه؟

Çend gerded dilem be her hâne-

Gird-i her şem‘ hemço pervâne

Kalbim ne zamana kadar pervānenin mumun etrafına dönmesi gibi her evi dolaşacak?

28. Beyit:

از غم این و آن خلاصم کن!

محرم بارگاهِ خاصم کن!

Ez ğam-ı in ü ān hālāšem kūn

Maḥrem-i bār-gāh-ı hāšem kūn

Onun, bunun üzüntüsünden beni kurtar! Beni özel evinin mahremi eyle!

29. Beyit:

از رخ خود نمای یک پرتو!

دهِ خلاصی مرا ازین تک و دو!

Ez rūḡ-ı hūd nümāy yek perto!

Deh-i hālāşī merā ezīn tek ü do!

Yüzünden biraz nūr gösterip bu koşuşturma ve çabalamadan beni kurtar!

30. Beyit:

یارب! از لطف بی نهایت خویش

یارب! از رحمت و عنایت خویش

Yā Rab! Ez luṭf-ı bī-nihāyet-i h‘īş

Yā Rab! Ez lüṭf-i bī-nihāyet-i h‘īş

Yâ Rabbi, sonsuz lütfun, iyilik ve merhametinden (nasib et).

Yâ Rabbi, sonsuz lütfun, iyilik ve merhametinden (nasib et).

31. Beyit:

بنگر آه جان گداز مرا!

بپذیر از کرم، نیاز مرا!

Bi-niger āh-ı cān güdāz-ı merā!

Bi-pezīr ez kerem, nīyāz-ı merā!

Benim can(ları) yakıp eriten âhıma bir bakıp, lütfu kereminle benim şu duâmı kabul eyle!

32. Beyit:

حالتی در دل «نیازی» نه!

یعنی از خلق، بی نیازی ده!

Ḥālet-i der dil-i «Niyāzī» neh

Ya'ni ez ḥalq, bī-nīyāzī deh!

Niyāzī'nin gönlünü öyle bir hâle getir ki insanlara ve diğer yarattıklarına muhtaç eyleme!

33. Beyit:

به من از لطف، پرتوی بنمای!

تا بسوزم چو شمع، سر تاپای

Be men ez lütf, pertovī be-nümā!

Tā bisūzem çoşem', ser-tā-pāy

Mum gibi baştan ayağa yanıp mahvolmak için bana lütfunla bir ışık göster.

34. Beyit:

چون «نظام»، بلند کن نامم!

تا چو «سعدی» شود سرانجامم

Çon «Nizāmī», bülend kon nāmem

Tā ço« Sa'dī » şevad ser-encāmem

Benim adım «Nizāmî» gibi meşhur et. Sonum ise «Sadî» gibi olsun.

35. Beyit:

همچو شمعم بده دل افروزی!

تا شود سوز خسروم، روزی

Hemço şem' em bedih dil-efrūzī!

Tā ŧevēd sūz-ı hūsrevem, rūzī

Mum gibi gönlümü aydınlat. Böylece birgün Hüsrev gibi yanıp yakılmayı nasip et.

36. Beyit:

بده از شعر شیوه ی «جامی»!

قَدَّسَ اللهُ سِرَّهَ السَّامِي-

Bedih ez ŧi' r ŧīve-i «Cāmī»!

Ḳaddes Allāhu sırreü's-sāmī-

Şiirde bana «Cāmī»'nin üslubunu, temiz ve saf ruhunu nasip eyle.

37. Beyit:

تا پي نعتِ سرورِ دو سرای

بگشایم زبانِ مدحِ سرای

Tā pey-i na' t-ı server-i dū serāy

Be-güşāyem zebān-ı medḥ serāy

Ki iki dünyanın serveri olan Peygamber Efendimizin vasfını öven dili açıp medhiyeye başlayayım.

3.3. Na'at

38. Beyit:

ای ز شمعِ جمالِ جان افروز

نور داده به مهر و مه، شب و روز!

Ey zi ŧem' -i cemāl-i cān-efrūz

Nūr dāde be mīhr ü meh, ŧeb ü rūz

Ey güzelliği can yakıp parlatan ŧem' iyle gece gündüz ay ile güneşe nur veren!

39. Beyit:

وی ز شمع رخ ات، جهان روشن

وز جمال تو چشم جان، روشن!

V'ey zi ŧem' -i rūḥ-et, cihān rūŧen!

V'ez cemāl-ı to çeŧm ü cān rūŧen!

Ey yüzünün ışığıyla dünyayı aydınlatan ve güzelliğiyle can gözü nurlu ve münevver olan!

40. Beyit:

شمع جمع رُسل، حبيب خدا!

سيّد و مقتدا و راهنما!

Şem^c -i cem-i Rusul, ḥabib-i Hüdā

Seyyid ü muḳtedā vü rāh-nümā

Muktedâ, yol gösteren rehberimiz, seyyidimiz! Tüm peygamberlerin mumu, yüce Allâh'ın dost ve habîbi!

41. Beyit:

چرخ و انجم، چو سُبحة در مشتت

شمع راه هدايت، انگشت

Çarḫ u encüm, ço sobḥe der moştet

Şem^c -i rāh-ı hidāyet, engüştet

Felek ve yıldızlar elinde tesbihin tanesi gibidir; parmağın ise Hak yolunu aydınlatan şem'dir.

42. Beyit:

صد چو «روح الامين»، در اين خانه

گرد شمع رخ ات، چو پروانه

Şad ço «Rūḥu'l-emīn», der in ḥāne

Gird-i şem^c -i rūḥet, ço pervāne

Bu dünyada yüzlercesi vahiy meleşi ve kelebekler misali yüzünün mumu etrafında dönmetedir.

43. Beyit:

بدر افلاك، مقصد و مقصود

صدر لولاك، احمد و محمود

Bedir-i eflāk, maḳşad u maḳşūd

Şadr-ı levlāk⁴ Aḥmedu Maḥmūd

⁴ «levlāke lemā halakte el-eflāk», “Ey peygamber eğersen olmasaydın ben gökleri yaratmazdım.”

Göklere dolunayı, niyetlerin meramı, İlahi arzunun özü olan Ahmet ve Mahmûd (Hz. Muhammed).

44. Beyit:

هست عالم به سان یک خانه

تو در او شمع و خلق، پروانه

Hest ‘ âlem be-sân-ı yek hâne

To der o şem‘ ü halk, pervâne

Dünya bir eve benzer, sen onun mumusun; bütün insanlar da sana pervânedir.

45. Beyit:

خلق عالم که پایمال تو آند

همه پروانه ی جمال تو آند

Halk-ı ‘ âlem ki pây-mâl-ı to end

Heme pervâne-i cemâl-ito end

Evrenin tüm mahlûkatı ve nesnelere cümlesi, senin ayaklarının altında olup hepsi senin güzeliğinin pervânesi olmuştur.

46. Beyit:

انبیا چون تن اند و تو جانی!

بلک چشم و چراغ ایشانی!

Enbiyâ çon ten end ü to cānī!

Belk çeşm ü çerâğ-ı şānī

Peygamberler cisim gibi iken, sen can ve ruhsun. Hatta onların gözü ve gözünün ışığıdır!

47. Beyit:

عکس رویت چو شمع کاشانه

انس و جن گرد تو چو پروانه

‘ Aks-i rüyet ço şem‘ -i kâşâne

İns ü cin gird-i to ço pervâne

Yüzünün parlaklığının yansıması evin ışığı gibi iken insanlar ve cin senin etrafında pervâne gibidir.

48. Beyit:

عنبر ناب، زلف خوش بویت

نافه ی مشک، جعد گیسویت

‘Anber-i nāb, zūlf-i hoş-būyet

Nāfe-i müşk, ca‘ d-ı gīsūyet

Senin güzel kokan saçlarındaki saf anber kokusudur; saçlarının kıvrımında(kiler) ise misk kesesidir.

49. Beyit:

سرو بی سایه، قد رعنائیت

گل بی خار، روی زیبایت

Serv-i bī-sāye, ḳadd-ı ra‘ nāyet

Gül-i bī-ḥār, rūy-ı zībāyet

Güzel boyun gölgesiz servi gibiyken güzel yüzün dikensiz gül gibidir.

50. Beyit:

انبیا جمله در اطاعت تو

همه محتاج یک شفاعت تو

Enbiyā cümle der iṭā‘ at-ı to

Heme muḥtāc-ı yek şefā‘ at-ı to

Peygamberlerin hepsi sana itaat eder, senin şefaatine herkesin ihtiyacı vardır.

51. Beyit:

شمع راه هدایت همه، تو

ابتدا و نهایت همه، تو

Şem‘ -i rāh-ı hidāyet-i heme to

İbtidā vü nihāyet-i heme, to

Sen herkes için Hak yolu gösteren mumsun. Herkesin, her şeyin başı ve sonu sensin.

3.4. Hazreti Peygamber’in Miracına Na'at

52. Beyit:

سرور دین، محمد قُرْشِی

کش بُود ماه، بنده ی حبشی

Server-i dīn, Muḥammed-i Ḳureṣī

Keş boved māh, bende-i Ḥabeṣī

Kureyşli Hz. Muhammed aleyhi's-selâm, İslam dinin ulusu iken, o Habeşli ay onun ümmeti ve kölesi olur.

53. Beyit:

پا یه‌ی اولش، سپهر برین

یک قدم پیش اش، آسمان و زمین

Pāye-i evveleş, sipihr-i berīn

Yek ḳadem pīşeş, āsumān u zemīn

Yüksek gök birinci basamağı iken, gökyüzü ve yer ona bir adım gibidir.

54. Beyit:

از زمین پا بر آسمان مانده

پای بر فرق فرقان مانده

Ez zemīn pā ber āsumān mānde

Pāy ber ferḳ-i ferḳ-dān mānde

İki kutbun üzerine adım atarak yeryüzünden göğe çıktın.

55. Beyit:

کرده زین خاکدان چو عزم سپهر-

شمع بگرفته در رهش مه و مهر

Kerde zīn ḥāk-dān ço 'azm-i sipihr

Şem' bigrifte der reheş meh ü mihr

Yeryüzünden göğe gitmeye karar verdiğinde onun yolunda güneş ve ay mum oldu.

56. Beyit:

همچو نور از سپهر بگذشته

صد ره از ماه و مهر بگذشته

Hemço nūr ez sipihr bi-gzeşte

Şad reh ez māh u mihr bi-gzeşte

Nūr gibi, gökten geçip ay ve güneşten yüzlerce yolu gezerek öteye geçti.

57. Beyit:

گرد آن مه که عرش را شده شمع

همچو پروانه، قدسیان شده جمع

Gird-i ān meh ki ‘arş rā şüde şem‘

Hem ço pervâne, ʔudsî-yān şüde cem‘

Arşa şem’ olan o ayın etrafında feriştelere ve melekler ise pervâne gibi toplanmıştı.

58. Beyit:

رانده موکب ز فرش جانب عرش

عرش را هم به جای مانده چو فرش

Rānde movkib zi ferş cānib-i ‘arş

‘Arşrā hem be cāy mānde ço ferş

Yeryüzünden binitini göğe sürdü arşı da halı ve döşek gibi geride bıraktı.

59. Beyit:

شده در یک نفس به آسانی

محرم بارگاه سبحانی

Şüde der yek nefesbe āsānī

Maḥrem-i bār-gāh-ı Sübhānī

Bir nefes alma kolaylığında gidip yüce Allah’ın katına mahrem ve sırdaş oldu.

60. Beyit:

سخنان کرده گوش از سر هوش

که نیارد شنیدنش هر گوش

Süḥnān kerde güş ez ser-i hūş

Ki neyāred şenīdeneş her güş

Aklı başında iken hiç kimsenin duyamayacağı bazı sözleri duydu.

61. Beyit:

خواستہ در جنان دمی ز خدا-

عذر این عاصیان بی سرو پا

Ḥāste der cinān dem-i zi Ḥüdā

‘Özr-i in ‘aşıyān-ı bî-ser o pā

Allah'tan, cennette biraz kalıp, günehkâr ve âsi ümmetlerin özrünün talebinde bulunmasını diledi.

62. Beyit:

دارم آمید از خدای جهان

واقفِ سرِّ آشکار و نهان-

Dārem ümmid ez Hüdā-yı cihān

Vāqıf-ı sırr-ı āşikār u nihān

Bütün sırlara vakıf olan alemlerin ve dünyanın Rabbinden umudum vardır.

63. Beyit:

کاین «نیازی» که هست بی ره و رو

باشد از عاصیان امت او

K'in «Niyāzî» ki hest bî-reh ü rû

Bāşed ez 'āşiyān-ı ümmet-i ū

Ki bu «Niyāzî» yolunu kaybetmiş, günahkâr ve suçlulardan biri olabilir.

64. Beyit:

لیک از آن عاصیان که کرد قبول-

عذر عصیان شان خدا ز رسول

Lik ez ān 'āşiyān ki kerd qabul

'Özr-i 'işyānışān Hüdā zi Rasul

Lakin yüce Allâh, Rasûlünün şefaatiyle suçlu ve günahkâr ümmetinin af ve özrünü kabul etti.

65. Beyit:

باد هر دم درود بی انجام

بر رسول خدا - علیه سلام-

Bād her dem durūd-i bî-encām

Ber Rasul-ı Hüdā aleyhisselām

Allah'ın elçisi olan Rasulullâh'ın üzerine her an sonsuz selâm olsun.

66. Beyit:

نقد جان و دلم نثارش باد!

جان فدای چهار یارش باد!

Nağd-ı cān u dilem nişāreş bād
Cān fidā-yı çehār-yāreş⁵ bād!

Canım ve gönülüm tamamen ona ve dört arkadaşına kurban olsun!

3.5. Rûm Şahı ve Arap Sultanına Övgü

67. Beyit:

شمع سان خامه ام به وقت بیان

دُرفشان آمده ست و چرب زبان

Şem^c -sān hāmeem be vaqt-ı beyān

Dür-feşān āmedest ü çerb-zebān

Muma benzeyen kalemin konuşmaya başlayınca inciler saçıp güzel sözler söyledi.

68. Beyit:

بسته پروانه سان به مدح، کمر

بهر چشم و چراغ نوع بشر

Beste pervāne-sān be medḥ, kemer

Behr-i çeşm ü çerāğ nev^c -i beşer

(O) insanların gözünü ve ondan yayılan ışığı övmek için pervâne gibi hazırlanmıştır.

69. Beyit:

شاه ابوالغازی، آن سپهر کرم

آسمان موکبِ ستاره حَشم

Şāh Ebū'l-gāzī, ān sipihr-i kerem

Āsumān-movkib-isitāre-ḥaşem

Göğün ulusu ve cömerti olan Şah Ebül-gâzî felek gibi harika ve görkemli, yıldızlar gibi sayısız askere sahip olan padişah!

70. Beyit:

وارثِ ملکتِ سلیمانی

شاه سلطان سلیم عثمانی

Vāriş-i mülket-i Süleymānī

⁵Raşid halifeler; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali

Şāh Sultān Selīm-i ‘Osmānī

Süleyman mülkünün varisi olan Osmanlı Şahı Sultān Selim

71. Beyit:

سپه شرع مصطفی را شاه

ظلّ او مهر و اوست ظلّ الله

Sipeh-i şer‘-i Muştāfā rā şāh

Zıll-ı ū mihr ü ūst Zıllullāh

Hazreti Muhammet Mustafā Aleyhi’s-selām İslām askerlerinin şahıdır. Güneş onun gölgesi ve kendisi yüce Allāh’ın gölgesidir.

72. Beyit:

شمع های منیر چرخ لگن-

ز آفتاب ضمیر او، روشن

Şem‘ hā-yı münīr-i çerḫ-i legen

Z’āftāb-ı zamīr-i ū rüşen

Gökyüzünde ay, güneş ve yıldızlar, onun içindeki güneşle aydınlanır.

73. Beyit:

شمع رخسار او چو ماه تمام

بلکه همچون مه اش، هزار غلام

Şem‘-i ruḫsār-ı ū çü māḫ-ı temām

Belki hemçon meheş, hezār ḡulām

Onun yüzündeki aydınlık dolunay gibidir, hatta o ay yüzlünün binlerce aya benzer hizmetçi ve kölesi vardır.

74. Beyit:

تیغ رخشان او سپاه شکن

شمع اسلام در کف اش، روشن

Tiḡ-i raḫşān-ı ū sipāh-şiken

Şem‘-i İslām der kefeş rüşen

Parlak ve keskin kılıcı askeri kırıp dağıtırken İslām mumu da elinde yanar.

75. Beyit:

منبع علم و معدن کرم است

به سخا و قلم از آن علم است

Menba‘-i ‘ilm ü ma‘den-i kerem est

Be seḥā vü ḳalem ez ān ‘alemest

Bilim kaynağı, bağışlayıp affetme madenidir o. Cömertlik ve bilimde alemidir o.

76. Beyit:

کانِ جود است آن رفیع جناب

-منهُ لِلطَّالِبِينَ فَتَحَ الْبَابَ

Kān-ı cūd est ān refī‘-i cenāb

Menhū’li’ṭ-ṭālibīne fetḥū’l-bāb

O ulu ve yüce şahsiyet cömertlik kaynağı olup isteyenlere onun sayesinde zihin ve akıl kapıları açılır.

77. Beyit:

ذات پاکش بود سراسر، عقل

نرسد در صفات او، هر عقل

Zāt-ı pākeş boved serāser, ‘aḳl

Neresed der şıfāt o, her ‘aḳl

Temiz sıfatları baştan ayağa akıl ve hikmettir. Hiçbir akıl onun sıfat ve özelliklerine sahip olamaz.

78. Beyit:

عقل، ده بود نزد اهل فنون

بر ده افزود دیگری، اکنون

‘Aḳl, deh būd nezd-i ehl-i fūnūn

Ber deh efzūd dıgerī eknūn

Ehl-i fūnūnun nezdinde akıl ondur; şimdi ona bir daha ekledi.

79. Beyit:

لیکن آن ده ازین یکی بی شک

در حساب خرد بود ده یک

Likin ān deh ez īn yekī bī-šek

Der ḥisāb-ı ḥıred boved deh yek

Lakin şüphesiz o on deha ve bilgin kişilerden, sayısal biliminde on birincidir.

80. Beyit:

میکنند رای او به استقلال-

ضبط عالم به بهترین منوال

Miküned rāy-ı ū be istiklāl

Żabt-ı ʿālem be bihterīn minvāl

Özgürlüğü isteyip onu düşünen, dünyayı en iyi şekilde işgal ve zapturapt altında tutar.

81. Beyit:

تا به ضبط جهان نهاده قدم

صد قلمزن به تیغ کرده قلم

Tā be żabt-ı cihān nihāde ķadem

Şad ķalem-zen be tīğ kerde ķalem

Dünyayı yakalayıp elde ettiğinde yüz yazar kılıçtan kalem yapmışlar.

82. Beyit:

او ز فکر زمانه، بی آرام

گرگ با میش در زمانش، رام

Ū zi fikr-i zamāne, bī-ārām

Gürg bā mīş der zamāneş rām

O zamânenin fikrinden hep huzursuz iken kurt ile koyun onun zamanında itaatkâr ve huzurludur.

83. Beyit:

آسمان، بنده ی هواخواه اش

تیر گردون، دبیر درگاهاش

Āsumān, bende-i hevā-ḥāheş

Tīr-i gerdūn, debīr-ider-gāheş

Gökyüzü onun candan hizmetkarı, kulu olup, feleğin oku ise onun sarayının yazarı ve kâtibidir.

84. Beyit:

مجلس اش راست زهره، خنیاگر

زان به خنیاگری شدهست سَمَر

Meclis-eş rāst Zühre-i, ḥonyāger

Zān be ḥonyāgerī şüdest semer

Onun meclisinin çalgıcısı Zühre yıldızıdır. O bu çalgıcılığıyla ünlü ve meşhur oldu.

85. Beyit:

تیزرو خنگ او به روز نبرد-

از سپهر برین برآرد گرد

Tîz-rev ḥeng-iû be rûz-ı neberd

Ez sipîhr-i berîn ber-âred gerd

Onun hızlı koşan beyaz atı savaş gününde yüksek göğün bile tozunu toprağını kaldırır.

86. Beyit:

آب اگر بایدش ز چشمه ی مهر

دهد آبش به سطل ماه، سپهر

Āb eger bāyedeş zi çeşme-i mihr

Dihed ābeş be saṭl-ı māh, sipîhr

Eğer suya ihtiyacı olsa gök, güneşin çeşmesinden ayın kovanı ile ona su verir.

87. Beyit:

روز کین خون بر او سوار شود

جانب رزم و کارزار شود

Rûz-ı kîn hûn ber ū süvār şeved

Cānib-i rezm ü kārzār şeved

Savaş gününde kan başına sıçrar, zaferi kazanmak için savaş meydanında dikilip mücadeleye koşar.

88. Beyit:

بس که از تیغ او شود کشته

شود از کشته هر طرف ، پشته

Bes ki ez tîğ-i ū şeved koşte

Şeved ez küşte her taraf poşte

Onun kılıcı ile o kadar savaşçılar ölür ki, ölümlerden her yerde sanki yığın ve tepeler oluşur.

89. Beyit:

بر تن هر یکی ز هر سوی

بود از زخم تیغ او، جویی

Ber ten-i her yekī zi her sūyī

Boved ez zaḥmı tīg-i ū cūyī

Onun kılıcının yarasından düşmanlarının bedeninden su gibi kan akar.

90. Beyit:

بس که تیر خدنگش از تن مرد-

بگذرد تیر پر به روز نبرد

Bes ki tīr-i ḥadengeş ez ten-i merd

Bigzered tīr pūr be zūr-ı neberd

Savaş gününde, düşmanlarının vücudu ok ve mızraklarla dopdoludur.

91. Beyit:

هر طرف چشمه ها شود پیدا

خون فشان چشم ها بود هر جا

Her taraf çeşmehā şevēd peydā

Ḥūn-feşān çeşm-hā boved her cā

Her tarafta kan fişkırان gözlerden çeşmeler bulunur.

92. Beyit:

کان احسان و معدن جود است

خصلت او تمام، محمود است

Kān-ı iḥsān u ma^cden-i cūd est

Ḥaşlet-i ū temām, Maḥmūdest

O cömertlik ve iyilik madenidir. Tüm karakter ve hasletleri ise beğenilmiş hasletlerdir.

93. Beyit:

هست میراث این خصال او را

ناشی از ذات این کمال او را

Hest mîrâş in hîşâl û rā

Nāşî ez zāt in kemāl û rā

Ona bu haslet ve özellik mirastır. Bu kusursuzluk ve mükemmellik, Allâh'ın ona bunu nasip etmesindedir.

94. Beyit:

ورنه صد قرن اگر بکوشد مرد

نتوان کسب این فضایل کرد

Verne şed kırn eger biküşed merd

Ne-tevân kesb-i in fezâyil kerd

Yoksa insan yüz asır çalışsa da bu fazilet ve mükemmelliğe sahip olamaz.

95. Beyit:

کاین جوان بخت را به اندک روز

شد میسر ز طالع فیروز

Kin cevân baht rā be endek rûz

Şüd müyesser zi tâli'-i firûz

Bu genç insana kısa bir zamanda baht ve talih müyesser olmuştur.

96. Beyit:

هست بختش هنوز، تازه نهال

باش تا سرو او رسد به کمال

Hest bahtş henûz, tâze nihâl

Bâş tâ serv-i û resed be kemâl

Bahtı henüz taze fidan iken bekle ki servi gibi büyüyüp mükemmelliğe erişsin .

97. Beyit:

شاخ طوبی به آن همه پایه

افتدش زیر پای، چون سایه

Şāh-ı Tûbâ be ân heme pāye

Üfted-eş zîr-i pāy, çon sāye

Tûbâ ağacının dalları o büyüklük ve mertebesine rağmen gölge gibi ayaklarına düşüp kapanır.

98. Beyit:

صبح اقبال و دولت است هنوز

باش کاین آفتاب مهرافروز-

Şubḥ-ı iḳbāl u devlet est henūz

Bāş kin āftāb-ı mihr-efrūz

Daha egemenlik ve devletinin sabahı yani başlangıcı iken bekle ki bu ışık saçan güneş-

99. Beyit:

سر ز جیبِ افق، برون آرد

خویش را از تُتق ، برون آرد

Ser zi ceyb-i ufuk, birūn āred

Ḥiṣ rā ez tütuḳ, birūn āred

Başını ufukdan ve kendisini örtüden dışarıya çıkarsın.

100. Beyit:

دهر، روشن شود ز لمعه ی او

چرخ، چون گلشن از اشعه ی او

Dehr rüşen şevd zi lem‘ a-ı ū

Çerḫ, çon gülşen ez aşı‘ a-ı ū

Yeryüzü, onun nuruyla aydınlanır. Felek onun ışığıyla gül bahçesi gibi olur.

101. Beyit:

یارب! آن سرو را رسان به کمال!

یارب! این مهر را مباد زوال!

Yā Rab ān serv rā resān be kemāl

Yā Rab īn mihr rā me-bād zevāl

Ya Rabbi! Sen, o serviyi mükemmellik ve kemâla erdir. Ya Rabbi! Bu güneşin batışı olmasın.

102. Beyit:

عاجزم از ادای مدحت او

نیستم من سزای مدحت او

‘Ācizem ez edā-yı midḥat-ı ū

Nīstem men sezā-yı midḥat-ı ū

Onu övmeye âcizim, onu methetmeye de lâıyk değilim.

103. Beyit:

در جهان، عمرم ار بُود جاوید-

صد هزارم زبان بُود چون بید

Der cihān, ‘ömrem er boved cāvīd

Şad hezārem zebān boved çün bīd

Eğer dünyada ölümsüz olsam ve söğüt ağacı gibi yüz bin dilim de olsa-

104. Beyit:

وقت دُرّ ثنای او سُفتن

نتوانم زد صد یکی گفتن

Vaqt-ı dürr-i şenā-yı ū suften

Ne-tevānem zışad yekī güften

Ona övgü inci tanesini delerken, yüzde birini bile söyleyemem.

105. Beyit:

تا برون آورد شه خاور-

از گریبان صبح صادق، سر

Tā birün āverd şeh-i ḥāver

Ez girībān-ı şubḥ-ı şādık, ser

Doğunun şahı seher vakti yakasından başını dışarıya yükselttiğinde-

106. Beyit:

صبح دولت بُود، گریبانش

مهر انور، جمال تابانش

Şubḥ-ı devlet boved, girībāneş

Mihr-i enver, cemāl-i tābāneş

Devlet sabahı onun yakası, parlayan güneşi ise onun nurlu yüzüdür.

3.6. Gönlün Nasihati Hakkında

107. Beyit:

ای دل هرزه گردِ پر وسواس!

چند وسواس، اگر نه ای نسنانس؟

Ey dil-i herze gird-i pūr vesvās!

Çend vesvās, eger ne ey nesnās?

Ey Şeytan'nın iğvâsındaki boş sözlerin etrafına dolaşan gönül! Ey insan biçiminde olan ama insanın mizacına sahip olmayan, ne zamana kadar vesveseler içinde kalacaksın?

108. Beyit:

سخنی چند گویم از یاری

بشنو گر سر سخن داری!

Sūhan-ı çend güyem ez yārī

Bi-şenev ger ser-ī sūhen dārī

Dostça ve iyilik yüzünden birkaç şey söyleyeyim, eğer anlayış göstereceksen dinle!

109. Beyit:

گوش نه سوی من، سخن بشنوا!

سخن چند نو، ز من بشنوا!

Gūş neh sūyī men, sūhen bişnev

Sūhan-ı çend nev zi men bişnev

Kulak ver bana, sözlerimi dinle. Benden birkaç yeni kelimeyi dinle!

110. Beyit:

با شد از ورطهی گران باری

رخت خود یک نفس برون آری

Bāşed ez varṭa-ı girān bārī

Raḥt-ı ḥud yek nefes birūn ārī

Eğer yük ve varlığım tehlikedeysen; bir nefeste at dışarıya .

111. Beyit:

تا به کی قید بود یا نابود

تن و جانن ز درد و غم فرسود؟

Tā be key ḳayd būd yā nā-būd

Ten ü cānet zi derd ü ğam fersūd

Ne zamana kadar acı ve kederden dolayı cismin ve canın bağılı ya da yıpranıp yok olsun?

112. Beyit:

صد هزاران هزار سال، جهان-

بود، کز تو نبود نام و نشان

Şad hezār-ān hezār sāl cihān

Būd k'ez to ne-būd nām u nişān

Yüz binlerce yıldır dünya vardır ama senden ne bir isim, ne de iz kalacak.

113. Beyit:

تا پس از تو چه دورهای دگر-

آورد چرخ تیز تک برسر

Tā pes ez to çī devrhāyī dige-

Āverd çerḡ tīz tek ber ser

Senden sonra, şu hızlı dönen felek tek başına neler getirecek?

114. Beyit:

عمر تو زین میان چه خواهد بود؟

آن چنان دان که نیستی موجود!

‘Ömr-i to zīn miyān çī ḥāhed būd

Ānçünān dān ki nistī mevcūd!

Bu arada ne olacak senin ömrün? Farzet ki sen yoksun!

115. Beyit:

گر شوی شمع این خجسته سرا

کشته گردی ز تندباد فنا

Ger şevi şem‘-i in ḥuceste-serā

Küşte gerdi zi tünd-bād-ı fenā

Bu uğurlu sarayın şem’i olursan, şiddetli bir yokluk fırtınasıyla öldürüleceksin.

116. Beyit:

گر فروزی چو شمع لاله به باغ

مینهد مرگ بر دلت، صد داغ

Ger fūrūzī çüşem‘ lāle be bāğ
Mī-nihed merg ber dilet, şad dāğ

Eğer mum gibi bahçede laleyi parlatırsan, ölüm dağlar büyüklüğünde yarayı gönlüne koyar.

117. Beyit:

گر تو، نوباوه ی گلستانی

همچو گل، تازه روی و خندانى-

Ger to, nevbāve-i gül-istānī
Hemço gül, tāze-rūy u ħandānī

Eğer sen, gül bahçesinde yeni açılmış taze ve gül gibi güleçsen-

118. Beyit:

صرصر مرگ، در تو آویزد

برگ عمرت، ز هم فرو ریزد

Şarşar-ı merg, der to āvīzed
Berg-i ‘ömret, zi hem fūrū rīzed

Ölüm zinciri sana sarılırsa ömrünün yapraklarını birlikte dökcektir.

119. Beyit:

گر همای خجسته بال شوی

در بلندی، فلک مثال شوی-

Ger Hümā-yı ħuceste-bāl şevī
Der bülendī felek-mişāl şevī

Eğer kanadı kutlu Hümâ olursan, yüksek ve yücelikte gökyüzünün bir örneği olursan-

120. Beyit:

بیضهی مهر، زیر بال آری

عاقبت، روی در زوال آری

Beyza-ı mihr, zīr-i bāl ārī
‘Āqıbet, rūy der zevāl ārī

Güneş yumurtasını kanatlarının altına alsan da eninde sonunda düşüp yok olursun.

121. Beyit:

هست جان همچو شمع و تن، پرده

جانت افسرده است و تن، مُرده

Hest cān hemço şem' ü ten perde

Cānet efsürde est ü ten mürde

Cisim perde, ruh şem' gibidir. Ruh solmuş ve cisim ise ölüdür.

122. Beyit:

چون ز جان روشنیت در تن نیست

راز این پرده بر تو روشن نیست

Çon zi cān roşenit der ten nist

Rāz-ı in perde ber tu roşen nist

Canın yüzünden cisminde aydınlık yok, bu perdenin arkasındaki sır sana açık değildir.

123. Beyit:

باش یک چند شمع خلوت راز!

همچو شمع، از وفا بسوز و بساز!

Bāş yek çend şem'-i ḥalvet-i rāz!

Hemço şem' ez vefā bi-sūz u bi-sāz!

Bir süre sırlarının halvetinin mumu ol. Mum gibi sözünde durmak için hem yan hem ikna et!

124. Beyit:

هر که بینی چو شمع با رخ زرد

همچو پروانه، گرد او می گرد!

Her ki binī ço şem' bā rūḥ-ı zerd

Hemço pervāne gird-i ū mi-gerd!

Kimi mum gibi sarı yüzlü görürsen, onun etrafında pervâne gibi ol!

125. Beyit:

تا ز خود، ظلمت جهان ببری-

پی به آن نور بیکران ببری

Tā zi ḥūd, ḡulmet-i cihān biberī-

Pey be ān nūr-ı bī-kirān biberī

Böylece kendinden dünyanın karanlığını atsan o sınırsız ve sonsuz nûrun izine gidip kavuşacaksın.

126. Beyit:

گرد آن مهر، ذره سان گردی

محو آن نور بی کران گردی

Gird-i ān mihr zerre s̄an gerdī

Maḥv-ı ān nūr-ı bī-kerān gerdī

O güneşin etrafında bir parçacık olup sınırsız nûr için mahvolacaksın.

3.7. Eseri Nazm Biçiminde Yazma Sebebi

127. Beyit:

شبی از خرمی چو روز طرب

بلکه روز طرب خجل زان شب

Şebī ez ḥurremī ço rûz-ī ṭarab

Belki rûz-ī ṭarab ḥacil zān şeb

Eğlence günü gibi mutluluk ve neşe dolu bir geceydi. Hatta neşe ve eğlence gündüzü o geceden utanıyordu.

128. Beyit:

مه در آن شب، چو شمع کاشانه

گردش انجم، بهسان پروانه

Meh der ān şeb, ço şem^c-i kâşāne

Girdeş encüm, be s̄an-ı pervāne

O gecede ay evin mumu gibiydi. Çerçevesindeki yıldızlar pervâne gibiydi.

129. Beyit:

بس که افروخت گنبدِ دوآر

شمع های ثوابت و سیار

Bes ki efrūht günbed-i devvār

Şem^c-hāyī şevābit ü seyyār

Döner felekte hareketli yıldız ışıkları öyle bir aydın oldu ki-

130. Beyit:

شمع خورشید، از سپهر برین

شد ز شرمندگی، به زیر زمین

Şem^c -i hūrşīd ez sipīhr-i berīn

Şūd zi şermendegī be zīr-i zemīn

Güneşin ışığı yüksek gökte utancından yerin dibine girdi.

131. Beyit:

آرمیده به هر طرف دد و دام

یا فته در مقام خویش، آرام

Ārāmīde be her taraf dad u dām

Yāfte der maḳām-ı heyş, ārām

Yırtıcı hayvanlar her tarafta sustu ve kendi makam ve yerinde sükûn bulmuştu.

132. Beyit:

دست و پای حوادث اندر بند

کس ندیده ز فتنه هیچ گزند

Dest ü pāyī ḥavādiş ender-bend

Kes nedīde zi fitne hīç gezend

Olayların eli ve ayağı bağlandı. Kimse savaş, fitnenin izine rastlamayıp hiç zarar görmemişti.

133. Beyit:

مرغ و ماهی در او گرفته فرار

فتنه در خواب و چشم من بیدار

Murğ u māhī der o girifte qarār

Fitne ser ḥāb u çeşm-i men bīdār

Kuşlar ve balıklar orada sakinleşmişti. Fitne uyudu, ama benim gözlerim açıldı ve uyanıktım.

134. Beyit:

در من آویخت دولت و اقبال

رهنمون گشت خضر فرخ فال

Der men āvīht devlet ü iḳbāl

Rehnmūn gešt Hıdır Ferrūh-i fāl

Devlet ve ikbāl kuşu başıma kondu. Mübarek, uğurlu hazret-i Hızır rehberlik etti bana.

135. Beyit:

سوی عشرتگهی به سان بهشت

در و دیوار او عبیر سرشت

Sūy-ı 'işret-gehī be sān-ı behišt

Der ü divār o 'abīr-i serišt

Cennet gibi sevinç ve zevk mekânının kapısı ve duvarları anber gibi kokar-

136. Beyit:

منزل دلگشا چو خانه ی دل

جمعی از اهل دل در آن منزل

Menzil-i dil-güşā ço hāne-i dil

Cem'ī ez ehl-i dil der ān menzil

Kalp evine benzer gönül açıp ferahlık veren bir yerdi. Gönül ehlinden bir grup orada toplanmıştı.

137. Beyit:

همه چون انجم و یکی چون بدر

خاک راهش، سپهر عالی قدر

Heme çon encüm ve yekī çon bedr

Hāk-ı rāheş, sipihir-i 'ālī-қadr

Herkes yıldızlar gibi ve biri dolunay gibiydi. Yüksek gök ise yolunun toprağıydı.

138. Beyit:

پیش آن بدر، چون هلال شدم

وز ادب، در صف نعال شدم

Piş-i ān bedr, çon hilāl südem

Vez edeb, der şaf-ı ni'āl şüdem

O dolunayın yanında hilal, yani yeni ay gibi oldum. Saygı ve nezaketten meclisin en aşağısına oturdum.

139. Beyit:

پیشش آنکه ز روی صدق و صواب

چند حرفی بگفتم از هر باب

Piṣeṣ ān-geh zi rūyī ṣıdḡ u ṣevāb

Çend ḥarfı bi-güftem ez her bāb

O an yanında doğruluk ve sadakatle her baktan birkaç söz söyledim.

140. Beyit:

دلش از حرف من فرح می یافت

وز فرح، عارض اش چو مه می تافت

Dileş ez ḥarf-ı men feraḥ mī-yāft

Vez ferḥ, ‘ārizeş ço meh mī-tāft

Gönlü benim söylediklerimden sevinip ferahlıyor, ferahlıktan yüzü ay gibi parlıyordu.

141. Beyit:

من هم از ذوق، حرف های شگفت-

گفتم و غنچه اش چو گل بشکفت

Men hem ez zevḡ-i, ḥarf-hāyī şüguft-

Güftem ü günçeeş ço gül bi-şküft

Ben de zevkten çok şaşırtıcı ve harika sözler söylerken onun gül tomurcuğuna benzeyen ağzında çiçek açıldı.

142. Beyit:

گشت آن سرو ناز از سر هوش-

راست چون شاخ گل، سراسر گوش

Geşt ān serv-i nāz ez ser-ı hūş-

Rāst çon şāḡ-ı gül, serā-ser gūş

O serv-i nâz kendinden geçti. Gül dalı gibi düz bir şekilde hepsini dinledi

143. Beyit:

گفتم انواع حرف از هر رنگ

تا شد از خواب، نرگس او تنگ

Güftem envā‘-ı ḥafir ez her reng

Tā şüd ez ḥ‘āb, nergis-i o teng

Çeşitli konularda konuştuğça konuştum. Böylece onun nergiz gibi gözleri uykudan kapanmaya başladı.

144. Beyit:

چه شود؟ گفت آن جهان افروز:

گر بگویی حکایت دلسوز!

Çi şevd? Güft ān cihān-efrüz:

Ger bi-güyī hikāyet-i dil-sūz!

O dünyayı aydınlatan güzel sevgili:”Ne olur?” Gönül yakıcı hikayeyi anlat! Dedi.

145. Beyit:

مختصر قصه، نه دور و دراز

که نباشد به غیر سوز و گداز

Muhtaşar kışşa, ne dūr u derāz

Ki ne-bāşed be ğayr-ı sūz u gūdāz

Uzun ve geniş değil kısa ve gönül yakıp eritici hikâye dışında başka hiçbir şey olmamalı dedi.

146. Beyit:

بهر آن نکته دانِ فرزانه

گفتم احوال «شمع و پروانه»

Behr-i ān nükte-dān-ı ferzāne

Güfem aḥvāl-ı «Şem' ü Pervāne»

O zeki ve bilge kişi için, «Şem' ü Pervāne» hallerini anlattım.

147. Beyit:

چون ز مضمون قصه شد آگاه

گفت با من ز روی لطف، آن ماه:

Çon zi mezmūn-ı kışşa şüd āgeh

Güft bā men zi rū-yı lütf, ān meh:

O ay yüzlü hikayenin konusunu öğrenince, bana iyilik ve şefkatle dedi ki:

148. Beyit:

کاین حکایت اگر به نظم آید

زینت و زیب او بیفزاید

K'in hikāyet eger be nazm āyed
Zinet ü zīb o bī-efzāyed

Eğer bu hikaye nazım biçiminde yazılırsa onun zinet ve güzeliği daha da artar.

149. Beyit:

شایدار شهره ی دیار شود
لایق شاه و شهریار شود

Şāyed er şöhre-i dīyār şeved
Lāyık-ı şāh u şehri-yār şeved

Belki de bu şehirde ünlü ve meşhur olmayı hak edip padişaha lâyük ve hoş olur.

150. Beyit:

در جهان، این حکایت موزون
«شهره گردد چولیلی و مجنون»

Der cihān, in hikāyet-i mevzūn şeved
Şöhre gereded ço «Leylī vü Mecnūn»

Bu güzel hikāye, dünyada «Leylâ vü Mecnûn» gibi şöhret kazanmış olacak.

151. Beyit:

هیچ کس، زین فسانه ی رنگین
نبرد نام « خسرو و شیرین»

Hîç kes, zīn fesāne-i rengīn
Ne-bered nām-ı «Hüsrev vü Şîrīn»

Bu güzel hoş görünen masalı okuduktan sonra hiçkimse, «Hüsrev vü Şîrīn»in adını dile getirip anmaz.

152. Beyit:

چون تو در وادی سخن رانی
شیوه ی نظم گستری دانی

Çon to der vādī-i sūhān-rānī
Şīve-i nazm-güsterī dānī

Çünkü sen şiir yazma vadisinde Kısra'nın nazım tarzına sahip olup konuşmayı biliyorsun.

153. Beyit:

چه شود گر کنی بدین اقدام

دهی این قصه را ز نظم، نظام

Çi şevēd ger kūnī bedīn iḳdām

Dihī īn ḳışṣa rā zi naẓm, niẓām

Bu işe girişip, bu hikayeyi şiir tarzında yazıp nazma döksen ne olur?

154. Beyit:

یک دو روزی به خود شوی دمساز

سازی اش لعبتی چو شمع طراز

Yek dü rūzī be ḥūd şevī dem-sāz

Sāzī-eş la‘betī ço şem‘-i tırāz

Bir iki gün kendinle arkadaş ve dost olup şem’ gibi güzel oyuncak yap.

155. Beyit:

من چو پروانه یافتم زان شمع

روی برتافتم روان زان جمع

Men ço Pervāne yāftem zān Şem‘

Rūy ber-tāftem revān zān cem‘

Ben de Pervāne gibi o şem’den anlamayı öğrenip topluluktan hemen ayrıldım.

156. Beyit:

از پی حکم او کمر بستم

پس زانوی فکر بنشتم

Ez pey-ī ḥūkm-i o kemer bestem

Pes-i zānūy-ı fikir binişestem

Onun yargı ve hükmü için hazırlanıp böylece diz çökerek oturup düşünmeye başladım.

157. Beyit:

ساختم روضهای چو خلدبرین

هست هر بیت از آن گواه بر این

Sāḥtem ravẓa-ı ço ḥuld-ı berīn

Hest her beyt ez ān gü‘āh ber īn

Pek yüksek alâ cennet gibi bahçe yaptım ki her bir beyti onun kanıtı ve delilidir.

158. Beyit:

بوالعجب شاهدان موزون اند

نه کم از یکدگر، نه افزون اند

Bul'aceb şahidân-ı mevzûn end

Ne kem ez yek-dîger, ne efzûn end

Çok garip, şaşılacak ve birbirinden ne eksik ne fazla şahîlerdir.

159. Beyit:

يارب اين شاهدان صادق را

همه با یکدگر موافق را-

Yâ Rabb in şahid-ân-ı şâdık rā

Heme bā yek-dîger mu'âfık rā

Ya Rabb! Bu dürüst ve sâdık tanıkların hepsini birbiri ile aynı düşünen ve uygun olan-

160. Beyit:

ده خلاصی ز جرح تیغ زبان!

وز بد چشم زخمشان برهان!

Deh-i hâlâşî zi cerh-i tiğ- zebân

Vez bed-i çeşm-i zehm-işân bi-rihân!

Dil kılıcının yarasından kötü nazarların ziyan ve zararından kuru!

3.8. Hikayenin Başlangıcı ve O Bostân Ülkesinin Mumunun Tanıtımı

161. Beyit:

نور بخشنده ی حدیث کهن

این چنین برفروخت شمع سخن:

Nûr-ı bahşende-i hadîş-i kuhen

În çünin ber-efrûht Şem'-i sühân:

Eski hadise nûr bağışlayan, söz şem'in şöyle yaktı:

162. Beyit:

که ازین پیش، در ولایت شام-

بود گلچهره ای چو ماه تمام

Ki ez in piş, der vilâyet-i Şâm-

Būd gül-şehre-i ço mäh-ı tamām

Ki bundan önce Şâm memleketinde dolunaya benzer güzel ve latif birisi vardı.

163. Beyit:

بود سروی و شمع، نام او را

بود خورشید و مه، غلام او را

Būd servī ü Şem‘, nām o rā

Būd hūrşid ü meh, ğulām o rā

O servi boylu sevgilinin adı şem’ idi. Güneş ve ay onun hizmetçileri idi.

164. Beyit:

سرکش سروقدّ سیم اندام

بدنی داشت همچو نقره ی خام

Ser-keş-i serv-i kıadd-ı sım-endām

Bedenī dāşt hem-ço nuqre-i hām

Güçlü ve şerkeş servi boylu, gümüş tenliydi. Bembeyaz çiğ gümüş gibi teni vardı.

165. Beyit:

قامتش همچو سرو؛ عارض، گل

کاکلش حلقه –حلقهچونسنبیل

Qāmet-eş hemço serv; ‘ārız-ı, gül

Kākil-eş halka halka çon sünbül

Bu servi boylunun yanakları gül gibiydi. Saçları sünbül gibi halka halkaydı.

166. Beyit:

وصف رخسارش ار کسی داند

گوهر شب چراغ را ماند

Vaş-ı ruhsāreş er kesī dāned

Gevher-i şeb çırāğ rā māned

Onun yüzünün rengini ancak bilen kimse gecenin mücevherine benzeterek vasf eder.

167. Beyit:

تاب سنبیل ز سنبیل مویش

سرو، حیرانِ قدّ دلجویش

Tāb-ı sünbül zi sünbül-i müyeş

Serv, hayrān-ı kıadd-ı dil-cūyeş

Sünbülün kıvrımları saçlarının kıvrımlarındandı, servi ise güzel boyuna şaşkın ve hayrandı.

168. Beyit:

نی شکر داشت صد گره افزون-

در دل از رشک آن قد موزون

Ney-şeker dāşt şad girih efzūn

Der dil ez reşk-i ān kıadd-ı mevzūn

O mevzun boyluya kıskançlık eden şeker kamışının kalbinde yüz düğüm vardı.

169. Beyit:

گویى استاد فطرت از احسان-

ریخت نخل قدش ز شیرہ ی جان

Gūyī ūstad-ı fıtrat ez ihsān-

Riht naḥl-ı kıaddeş zi şīre-i cān

Sanki Yaratan, ihsan ve iyilik yüzünden onun fidan gibi boyuna can şırası dökmüştü.

170. Beyit:

او به هر جا که روی بنمودی

همه را روی، سوی او بودی

O be her cāh ki rūy binemūdī

Heme rā rūy, sūy-ı o būdī

O nereye dönüp yüz tutsa, herkes yüzünü ona dönerdi.

171. Beyit:

عنبرین موی، لاله رخساری

رشته ی جان ز زلف او، تاری

‘ Anberīn mūy, lāle ruḥsārī

Rište-i cān zi zūlf-i o, tāri

Anber gibi saçları, lāle gibi kırmızı yanakları vardı. Can ipliği onun zülfünden bir teldi.

172. Beyit:

آن سهی سرو را نبود دهان

طرفه حالی که بود چرب زبان

Ān sehī serv rā nebūd dihān
Ṭurfa ḥālī ki būd çerb zebān

O servi boylunun ağzı yoktu, oysa hoş ve tatlı konuşan biriydi.

173. Beyit:

چون گشودی زبان ز ناز و عتاب

ریختی از لب اش دُر سیراب

Çon güşüdī zebān zi nāz u ‘itāb

Riḥtī ez leb-eş dūrr-i sirāb

Naz için ya da çıkışmak için konuşurken, dudaklarından çok iri inci taneleri dökülürdü.

174. Beyit:

آب حیوان چکیده از لب او

هم از آن آب گوی غبغب او

Āb-ı ḥeyvān çekīde ez leb-i o

Hem ez ān āb-gūy-ı gāb-gāb-ı o

Dudaklarından hayat suyu dökülürdü. Çenenin altından ise sanki âb-ı hayat dökülürdü.

175. Beyit:

خسرو کشور نکویی بود

اختر اوج خوبرویی بود

Ḥüsrevī kişverī nikūyī būd

Aḥter-i evc-i ḥūb-rūy-ı būd

Bir ülkenin iyi ve güzel padişahıydı. En yüksek noktada olan güzel yıldız idi.

176. Beyit:

پاسبان بوده ماه، کویش را

مهر، هرگز ندیده رویش را

Pāsbān būde māh, kūyeş rā

Mihr, hergiz nedīde rūyeş rā

Ay onun yurdunun bekçisiydi. Güneş ise hiçbir zaman yüzünü görmemişti.

177. Beyit:

آفتاب، از جمال او بی تاب

ز آب حیوان، نهال او سیراب

Afitab, zi cemāl-ı bî-tâb

Zî âb-ı heyvân, nihâl-ı o sirâb

Onun güzelliği karşısında güneş mecalsız ve bîtab düşmüş, fidanı ise yaşam suyundan sulanıp kanmıştı.

178. Beyit:

دایم آن سرو قدّ لاله عذار

روز در خواب بود و شب، بیدار

Dâim ân serv-i kıaddı-ı lâle-ı izâr

Rûz der h̄âb u şeb, bîdâr

O servi boylu ve lale yanaklı güzel sevgili gündüzleri hep uyuyor ve geceleri uyanık idi.

179. Beyit:

یک شب، آن آفتاب سیمین بر-

بود بر تخت و تاج زر بر سر

Yek şeb, âb afitan-ı sîmîn-ber-

Bûd ber taht u tâc-ı zer ber ser

Bir gece o gümüş gibi beyaz tenli, o güneş başında altın taç ile tahtına oturmuştu.

180. Beyit:

بسته بر سرو، سنبل سیراب

سنبل از رشک کاکلش در تاب

Beste ber serv, sünbül-i sirâb

Sünbül ez reşk-i kâkileş der tâb

Suya kanmış sümbül, kâkülünün kıskançlığından dolayı bîtap olup kıvrım kıvrım kıvranıyordu.

181. Beyit:

سرو از فتنه ی قد او پست

بر سر فتنه، کاکلش پیوست

Serv ez fitne-i kıadd-ı o best

Ber ser-i fitne kākileş beyvest

Servi ağacı, o uzun boylu sevgiliden kısa olduğu için saçları hep onun üzerine takılı ve bağlıydı.

182. Beyit:

کرده آغاز عشوه انگیزی
از لب شهد در شکر ریزی

Kerde āgāz ‘ işve engizī

Ez leb-i şehd der şeker rezī

Naz ve işve yapmaya başladığında tatlı dudaklarından şeker dökmeye başladı.

183. Beyit:

چاکرانش به سان سایه و نور
آن یک عنبر، آن یک کافور

Çākırāneş be sãn-ı sāye ü nūr

Ān yeki ‘ Anber ān yaki Kāfūr

Hizmetçileri gölge ve nūr gibiydi. Birisi Anber ise diğeri Kâfûrdu.

184. Beyit:

آن یکی رومی، آن دگر حبشی
هر یکی، شهره ای به ماه وشی

Ān yekī Rūmī, ān diger Haneşī

Her yekī, şöhre-i be mäh u vehşī

Biri Rûmî diğeri ise Habeşî sakinlerinden olup her biri, ay gibi güzellikte meşhur olmuşlardı.

185. Beyit:

روز و شب چاکران او بودند
روی بر خاک پاش می سودند

Rūz u şeb çākır-ān-ı o būdend

Rūy ber hāk-ı pāş mī-sūdend

Gündüz ve gece ona hizmet ederler, onun ayağının toprağına yüzlerini sürürlerdi.

186. Beyit:

صف کشیده به گرد او خوبان

بود چشم و چراغ محبوبان

Şaf keşide be gird-i o ĥobān

Būd çeşm ü çırağ-ı maĥbubān

Onun etrafında güzeller sıraya girip dizilmişlerdi. Sevgililerin göz ve çerağıydı.

187. Beyit:

دیده، روشن ز تاب دیدارش

خانه، گلشن ز عکس رخسارش

Dīde, dūşen zi tāb-ı didāreş

Ĥāne, gül-şen zi ‘aks-ı ruĥsāreş

Onun nûrlu yüzünden gözler aydınlanır, yanağının aksi ve tasvirinden ev gül bahçesine dönerdi.

188. Beyit:

رخاش از تاب باده افروزان

همچو دلہای عاشقان، سوزان

Ruĥeş ez tāb-ı bāde efrūzān

Hemço dil-hā-yı ‘āşık-ān, sūzān

Yanağı, aşıkların gönlü gibi şarabın parlaklığından yanıyordu.

189. Beyit:

نازنینان شدند گردش جمع

صحبتی درگرفت با رخ شمع

Nāzenīn-ān şüdenđ girdeş cem‘

Şoĥbeti dergirift bā ruĥ-ı Şem‘

Nazlı sevgililer onun etrafında toplandılar. Şem’in yüzü hakkında sohbet başladı.

3.9. O Uğurlu ve Ay Yüzlünün Meclisi, Sürâhî ile Kadehin Tartışması ve Hatadan Temyiz Eylemesinin Tanıtımı

190. Beyit:

خادم آن نگارِ حورسرسشت-

بزمی آراست همچو باد بهشت

Ḥādım-ı ān nigār-ı ḥūr-serişt
Bezmī ārāst hemço bad-ı behişt

Hûri yaratılışlı o güzelin hizmetçileri cennet bahçesine benzer meclisi kurdular.

191. Beyit:

از لب دلبران، شراب آورد
وز دل بیدلان، کباب آورد

Ez leb-i dil-ber-ān, şerāb āvered
Vez dil-i bī-dil-ān, kebāb āvered

Dilberlerin dudaklarından şarap âşıkların gönlünden kebab hazırlayıp getirdiler.

192. Beyit:

شد پدیدار، نقل گوناگون
ساز و آواز هم بدین قانون

Şüd pedidār, naql-ı künāgün
Sāz u āvāz hem bedīn qānūn

Farklı farklı öyküler söylenip saz heyeti de aynı şekilde buna katıldı.

193. Beyit:

نی برآورد ناله و فریاد

تا دهد جان بیدلان بر باد

Ney ber-āvüred nāle ü feryād
Tā dihed cān-ı bī-dilān ber-bād

Âşıkların canını mahvetmek için ney inlemeye ve feryâd etmeye başladı.

194. Beyit:

نالهی ارغنون و نغمه ی عود

دل و دین برد و عقل و جان افزود

Nāle-i ergānūn u nağma-ı ‘ūd
Dil ü dīn bürd ve ‘aql u cān efzūd

Erguvânın inlemesi ve ûdun ses ve nağmesi tüm gönülleri hayran edip heyecanlandırdı.

195. Beyit:

ساقی آمد به عارض مهوش

رخاش از تاب باده در آتش

Sākī āmed be ‘arīz-ı mehveş

Rūheş ez tāb-ı bāde der āteş

Yanakları, şarabın etkisinden kızarmış sevgili geldi.

196. Beyit:

جام می بر کف اش ز نقره ی خام

بود همچون شکوفه ی بادام

Cām-ı mey ber kaf-eş zi nuḡra-ı ḡām

Būd hemçon şükufe-ı bādām

Elindeki som gümüşten şarap bardağı badem çiçeği gibiydi.

197. Beyit:

شد صراحی به پیش باده پرست

در تواضع به سان مردم مست

Şüd Şurāḡi be pīş-i bāde-perest

Der tevāzu‘ be sān-ı merdūm-ı mest

İçki içenin yanında kadeh tevazu ve alçakgönüllülikle sarhoş insanlar gibi oldu.

198. Beyit:

شد پیاله چو چشم عشوه گران

از سر فتنه، هر طرف نگران

Şüd pīyāle ço çeşm-i ‘işve-gerān

Ez ser-i fıtne, her taraf nigerān

Kadeh, naz ve işve yapanların gözü gibi fitne ile her tarafa bakıyor ve endişeleniyordu.

199. Beyit:

رفت ساغر ز دست باده پرست-

چون گل نو رسیده دست به دست

Reft sāḡar zi desrt-i bāde-perest

Çon gül-i nev-resīde dest-be-dest

Kadeh, içki içenin elinden düştükçe yeni açılmış çiçek gibi elden ele dolaşmaya başladı.

200. Beyit:

زد به یک دم شراب گلناری

آتش اندر نهاد هشیاری

Zed be yek-dem şarāb-ı gül-nārī

Āteş ender nihād-ı hüşyārī

Bir anda o kırmızı şarap bilinçliliği ve ayıklığı ateşe verdi.

201. Beyit:

زآتش می که سوخت پرده ی شرم

همه کس همچو شمع شد سرگرم

Zi āteş-i mey ki suht perde-i şerm

Heme-kes hem-ço Şem^c şüd ser-germ

Şarap ateşi, utanç perdesini yırtıp yakınca, herkes mum gibi olup eğlendi.

202. Beyit:

بوسه می زد به لعل جانان، جام

از لب او به کام بوده، مدام

Būse mī-zed be l^c āl-ı cānān, cām

Ez leb-i o be-kām būde, müdām

Kadeh sevgilinin kırmızı dudağından öpücük alıp onun dudağından sürekli zevkleniyordu.

203. Beyit:

داشت خون در جگر، صراحی از آن

کرد سویش دراز، تیغ زبان

Dāşt hūn der giğer, şurāhī ez ān

Kerd sūyeş derāz, tīg-i zebān

Sürâhinin ciğerinde kan olduğu için kadehe dil kılıcı uzattı.

204. Beyit:

رفت از رشک آن لب چو شکر-

خون میان صراحی و ساغر

Reft ez reşk-i ān leb-i ço şeker-

Hūn miyān-ı Şurāhī ü Şāgar

O şeker gibi dudağa kıskançlık eden Kadeh ve Sürahi'nin arasına kan girdi.

205. Beyit:

در صراحی فتاد جوش و خروش

در تن اش، خون زغصه می زد جوش

Der Şurāhī fitād cūş u ħurūş

Der ten-eş, ħūn zi ğuşşa mī-zed cūş

Sürahi coşup kükremeye başladığında içindeki kan üzüntü ve kederden dolayı kaynıyordu.

206. Beyit:

دهن اش تلخ گشت همچون زهر

گفت با جام باده از سر قهر:

Deheneş talĥ geşt hemçon zehr

Güft bā cām-ı bāde ez seri ħahr:

Ağzı zehir gibi acıdıkça gazap ile kadehe dedi ki:

3.10. Sürahînin Kadehe Serzeniş Edip Onu Suçlaması

207. Beyit:

کای ز من سرخ رویی تو مدام!

من نباشم، کجا رسی تو به کام؟

Kāy zi men sürĥ-rūyī to müdām!

Men ne-bāşem, kücā resī to be kām?

Ey yüzü her zaman benim sayemde kırmızı olan! Ben olmasam sen nasıl muradına erersin?

208. Beyit:

چشم، پیوسته بر من است تو را

که زمن دیده، روشن است تو را

Çeşm, peyveste ber men est to rā

Ki zi men dīde, rūşen est to rā

Senin gözün sürekli benim üstümde. Benim sayemde gözlerin aydıdır.

209. Beyit:

چون گشایم زبان به نوشانوش

بایدت شد تمام آن دم گوش

Çon güşāyem zebān be nūşānūş

Bāyeded şüd tamām-ı ān dem gūş

Eğer dilimi içki içmeye açarsam o anda kulak kesilmen gerektir .

210. Beyit:

لعل در گوش ات افکنم پیوست

تا برندت چو لعل، دست به دست

La‘l der kūşet efgenen peyveste

Tā berndet ço la‘l, dest-be-dest

Kulağına sürekli lâl ve yâkut koyarım ki böylece lal gibi elden ele alıp dolaştırırsınlar seni.

211. Beyit:

گر تو گوهر شوی، ازین دُرَجی

وگر اختر شوی، ازین بُر

Ger to gevher şevî, ezîn dürcî

Veger ahter şevî, ezîn burcî

Eğer sen inci olursan bu cevher kutusundansın. Eğer yıldız olursan bu burç ve felektensin.

212. Beyit:

ساقی آرد به گردنم چون دست

زیر پایم چو خاک گردی پست

Sāķī āred be gerdenem çon dest

Zir-i pāyem ço hāk gerdi pest

Sâķî omzuma elini koydukça ayağımın altında toprak gibi alçak kalırsın.

213. Beyit:

چون نداری سر سرافرازی

به که سر زیر پایم اندازی

Çon nedārī ser-i ser-efrāzī

Beh ki ser zir-i pāyem endāzī

Mademki şan ve yükselen hevesin yokk; en iyisi başını ayaklarımın altına at.

214. Beyit:

من فرحناکم از می گلگون

تو ز غم، دیده کرده ای پر خون

Men ferehnākem ez mey-i gül-gün

To zi ğam, dīde kerde-i pūr-ḥūn

Ben kırmızı şaraptan dolayı mutluyum, sen ise üzüntüden gözünü kanla doldurmuşsun.

215. Beyit:

نشناسی تو صافی از دُردی

هست آخر، بزرگی و خُردی

Ne-şināsī toşāfi ez dūrdī

Hest āḥır, büzürgī ü ḥūrdī

Sen safın tortudan farkını bilemezsin. Sonuçta bir büyüklük ve bir de küçüklük vardır.

3.11. Kadehin, Sūrahîye Verdiği Cevap

216. Beyit:

جام اینها شنید، محزون شد

چشم او همچو کاسه ی خون شد

Cām inhā şenīd, maḥzūn şūd

Çeşm-i o hemço kâse-i ḥūn şūd

Kadeh bunları duydukça üzüldü gözleri kan kasesi gibi oldu.

217. Beyit:

از سخنهای تلخ او آشفتم

روی درهم کشید و با او گفت:

Ez sühan hāy-ı telḥ-i o āşüft
Rūy der-hem keşīd ü bā o güft:

Onun acı sözlerinden endişelenip perişan olup yüz yüze gelip ona:

218. Beyit:

کای صراحی زبان درازی چند؟

خودنمایی و سرفرازی چند؟

Kāy Şurāhī! zebān-derāzī çend?

Ḥūd-nümā-yı u ser-firāzī çend?

“Ey sürāhi, dilini ne kadar uzatacaksın? Ve ne kadar bencil olup kendinle gurur duyacaksın?”

219. Beyit:

بس کن این گفت و گوی، ای سرکش

مهر بر لب نه و زبان درکش!

Bes-kün in güft ü gūy, ey ser-keş

Mühr ber leb neh ü zebān der-keş!

Bu sözleri ve tartışmayı kes, “Ey ser-keş dudagını mühürlendirip dilini çek!”

220. Beyit:

بر سر من اگر سرافرازی

پیش من پشت خم چرا سازی؟

Ber ser-i men eger ser-efrāzı

Piş-i men püşt ḥam çerā sāzī?

Eğer sen, benden şerefli ve yüceysen, neden benim önümde sırtını iki büklüm edip eğiyorsun?

221. Beyit:

گر نه در رتبه، من ز تو پیشم

از چه رو سجده میکنی پیشم؟

Ger-neh der rütbe, men zi to pişem

Ez çī rü secde mikünü pişem?

Oysa makâm ve rütbe açısından ben, sana göre üstünüm. Neden benim karşımda eğilip secde edersin?

222. Beyit:

گر فرح داری، این همه غم چیست؟

گریه و ناله ی دمادم چیست؟

Ger ferh dārī, in heme ğam çīst?

Girye ü nāle-i dem-ādem çīst?

Eğer mutluyusan, bunca gam ve keder nedir? Sürekli ağlayıp inlemenin sebebi nedir?

223. Beyit:

پرحرام است چون درون تو

هست بر من حلال، خون تو

Pür harām est çon derūn-ı to

Hest ber men ḥalāl, ḥūn-ı to

İçin haramla dolu olduğu için kanın bana helaldir.

224. Beyit:

ساقی آرد به گردنت، گه دست

کام گیرم من از لبش پیوست

Sāḳī āded be gardenet, geh dest

Kām girem men ez lebeş peyvest

Sakî elini senin boynuna attığında, ben her zaman dudağından zevklenip muradımı alırım.

225. Beyit:

کام از آن لعل جان فزا دارم

زان سبب بر سر تو جا دارم

Kām ez ān la‘l-ı cān-fezā dārem

Zān sebeb ber ser-i to cā dārem

O yaşam suyu verenin dudağından zevk alırım, o yüzden ben senden iyi ve üstünüm.

226. Beyit:

لب نهم بر لب پری رویان

همه کس، لب به لب مرا جویان

Leb nihem ber leb-i perī-rūyān

Heme-kes, leb-be-leb merā çoyen

Perî suretlilerin dudaklarına dudağımı koyduğum için herkes dudaktan dudağa beni arar.

227. Beyit:

که چو خورشید و گاه همچو مه ام

گاهی آینه ی جمال شه ام

Geh ço hūrşîd ü gâh men-ço meh-em

Gâhî âyine-i cemâl-ı şeh-em

Bazen güneş ve ay gibiyim ve bazen ise padişâhın cemâlinin aynasıyım ben.

3.12.Kadeh ve Sürâhi'nin Barışması ve O Şanslı ve Uğurlunun Gördüğü Rüya'yı Anlatması

228. Beyit:

چون صراحی شنید قصه ی جام

گفت با او که: ای نکوفر جام!

Çon Şurâhî şenîd kışsa-ı Câm

Güft bâ o ki: ey nikû-fercâm!

Sürâhi bu hikâyeyi kadehden duydukça ona: “Ey şanslı ve iyi sonlu!”

229. Beyit:

من و تو همنشین یکدگریم

در همه جا قرین یکدگریم

Men ü to hem-nişîn-i yek-dîgerim

Der heme cā qarîn-i hem-dîgerim

Ben ve sen birbimizin arkadaşıyız. Her yerde birbimize yakınız.

230. Beyit:

همچو یاران صاف دل، هر شب

روی بر رو نهیم و لب بر لب

Hem-ço yārân-ı şâf-dil, her-şeb

Rûy ber rû nihîm ü leb-be-leb

Her gece kalpleri temiz yoldaşlar gibi yüzyüze ve dudak dudağayız.

231. Beyit:

به لب تو دهان من پیوست

در دهانت زبان من پیوست

Be leb-i to dehān-ı men peyvest

Der dehānet zebān-ı men peyvest

Dudağında hep ağzım olduğu için ağzına da dilim yapıştı.

232. Beyit:

باید اندر ستیزه کم کوشیم

پرده بر عیب یکدگر پوشیم

Bāyed ender sitize kem gūşim

Perde ber ‘ ayb-ı yek-diger pūşim

Kavga etmemek için biraz gayret gösterip birbirimizin kusur ve hatalarını ortaya çıkarmayıp örtelim.

233. Beyit:

چون صراحی، حدیث کرد تمام

سرخ شد ز انفعال چهره ی جام

Çon Şurāhī, ḥadīṣ kerd tamām

Sürḥ-rūy şud zi infī‘ ā çihre-i Cām

Sürahi sözlerini bitirdiğinde kadehin yüzü utançtan kızardı.

234. Beyit:

سر خود زیر پای او بنهاد!

گفتش: ای سرور بلند نهاد

Ser-i ḥūd zir-i pāy-ı o nihād!

Güfeş: “Ey server-i bülend-nihād

Başını onun ayağına koyup ona dedi ki: “Ey tabiatı ulu ve yüksek olan server!”

235. Beyit:

پیش قدر رفیع تو پستم

بپذیر از کرم، که من مستم

Piş-i ḳadr-ı refī‘ -i to pestem

Bi-pezīr ez kerem, ki men hestem

Senin ulu ve yüce değerine göre ben alçaktayım, kerem ve büyüklüğünden dolayı beni kabul et; çünkü sarhoşum.

236. Beyit:

من نگویم که همنشین توام
حلقه در گوش کمترین توام

Men ne-güyem ki hem-nişîn-i to-em

Ḥale der gūş kemterîn-i to-em

Ben, seninle arkadaşım demiyorum. Senin itaatkarın, kölen, senden çok değersiz ve küçüğüm ben.

237. Beyit:

چون دو همدم به یکدگر از سر
یکدل و یکزبان شدند دگر

Çon dū hem-dem be-yek-dīger ez ser

Yek-dîl ü yek-zebān şüdüdü dīger

Tekrar iki dost ve yoldaş gibi bir gönül ve bir dil olup birbirine mahrem oldular.

238. Beyit:

گشت بنیاد، باده پیمایی
شمع آمد به مجلس آرایی

Geşt bünyād, bāde peymā-yı

Şem' āmed be meclis-ārā-yı

Şarap içme faslı başladı. Şem' de, meclisi süslemeye geldi.

239. Beyit:

اهل مجلس ز نو خروشدند
باده دادند و باده نوشیدند

Ehl-i meclis zi nev ḥurūşīdend

Bāde dāden ü bāde nūşīdend

Mecliste olan halk yeniden gürültü yaparak coştular. İçki sunup bade içtiler.

240. Beyit:

تا بدادند یک به یک ز شراب-

خانه ی عقل را به غارت خواب

Tā bi-dānend yek-be-yek zi şarāp-

Hāne-i ' aql rā be gāret-i hāb

Şaraptan dolayı birer birer akıl evini uyutup yağmalamaya başladılar.

241. Beyit:

از سرِ مستی، آن جهان افروز-

کرد بنیاد گریه از سرِ سوز

Ez ser-i mestī, ān cihān-efroz-

Kerd bünyād-ı girye ez ser-i sīz

Alemi aydınlatan sarhoşlukla yürekten ağlamaya başladı.

242. Beyit:

چون سرش گرم گشت از می ناب

سر به بالین نهاد و رفت به خواب

Çon sereş germ geşt ez mey-i nāb

Ser be bālin nihād ü reft be h'āb

Taze şarapla sarhoş oldukça başını yastığa koyup derin uykuya daldı.

243. Beyit:

گلشنى دید خرم و تازه

در لطافت برون ز اندازه

Gül-şenī dīd hurrem ü tāze

Der leţāfet bīrun zi endāze

Güzellikte boyutlandırılmaz ve tarif edilemez bir taze ve ferah gül bahçesini gördü.

244. Beyit:

خویش را دید شمع گلرخسار

همچو شاخ گلی در آن گلزار

Hīş rā dīd Şem' -i gül-ruhsār

Hem-ço şāh-ı gülī der ān gül-zār

Kırmızı yanaklı şem' o bahçede kendini bir gül dalı gibi gördü.

245. Beyit:

اندر آن باغ، بلبلی می دید

که به گرد سرش همی گردید

Ender ān bāğ, bülbül-i mi-dīd

Ki be gird-i sereş hemī gerdid

O bahçede bir bülbülü görürdü ki sürekli başının etrafında dönerdi.

246. Beyit:

زان تعجب ز خواب شد بیدار

چهره اش برفروخت چون گلنار

Zān ta' accüb zi h'āb şüd bidār

Çihre-eş ber-firüht çon gül-nār

Şaşkınlık ve hayret ile uykudan uyandı, yüzü nar çiçeği gibi kızardı.

247. Beyit:

شب شد از پرتو رخ اش چون روز

روز خود کی بود چنان فیروز؟

Şeb şüd ez per-tev-i ruşş çon rüz

Rüz hüd key būved çenān firūz?

Gece yüzünün nuru ve parlaklığıyla gündüz gibi oldu. Oysa gündüzün kendisi nasıl böyle aydın olacak?

3.13. O Ay Yüzlünün, Gül Bahçesine Gelişi ve Şiddetli Rüzgardan Dolayı Çadıra Girişi

248. Beyit:

شمع با جامه ی زمرد فام

همچو سروی به باغ کرد خرام

Şem' bā cām' e-i zümürüd-i fām

Hem-ço servī be bāğ kerd hıram

Şem' zümrütlü giysisiyle bahçeye servi gibi salınarak girdi.

249. Beyit:

موسم عشرت و هوای بهار

شسته باران ز روی باغ، غبار

Mevsim-i 'işret ü hāvā-yı bahār

Şüste bārān zi rūy-ı bāğ, ğubār

Eğlence mevsimi ve bahar havası olup yağmur bahçenin yüzündeki toz toprakları yıkamıştı.

250. Beyit:

باد، فرآشی چمن کرده

سبزه، فرش حریر گسترده

Bād, ferrāşī-i çemen kerde

Sebze, ferş-i herîr güsterde

Esinti ve rüzgar çimenin hizmetçiliğini kılarken çayır ise ipek yaygısını yaymıştı .

251. Beyit:

سبزه نوخیز و ابر، لؤلؤبار

ناله ی قمری و فغان هزار

Sebze nev-ħiz ü ebr, lū'lū'-bār

Nāle-i kŭmrī ü fiğān-ı hezār

Çim ve çayır yeni çıkmış, bulut inci yağdırmıştı. Kumrunun inler bülbül figan ederdi.

252. Beyit:

بلبلان، هر طرف به جوش و خروش

گل نهاده به صوت ایشان، گوش

Bülbülān, her taraf be çoş ü ħürüş

Gül nihāde be şavt-i işān, güş

Bülbüller her tarafta çılgılık ve coşku içindeyken gül onların sesini dinliyor.

253. Beyit:

خوشهی یاسمین زسبزه نمود

همچو پروین، میان چرخ کبود

Ĥüşe-i yāsemīn zi sebze nemūd

Hemço Pervīn, miyān-i çarĥ-I kebūd

Yasemin çiçeğinin başakları da mavi gökyüzü içinde pervân yıldızı gibi çimenler arasında kendini gösteriyordu.

254. Beyit:

بهر نرگس که هست چشم چمن

سرمه دان گشته غنچه ی سوسن

Behr-i nergis ki hest çeşm-i çemen

Sürme-dân geşte ğunçe-i Sūsen

Bahçenin gözü Nergîz çiçeği, susenin tomurcuğu ise onun sürmeliği olmuştu.

255. Beyit:

غنچه ی یاسمین، عیان گشته

گویا میل سرمه دان گشته

Ġunçe-i Yāsmīn, ‘ayān geşte

Güyīyā meyl-i sürme-dân geşte

Yasemin tomurcuğunun ortaya çıkıp gösterilişi sanki sürme kutusuna meyletmiş.

256. Beyit:

صدف ابر آمده یکسر

داده گوش بنفشه را گوهر

Şedef-i ebr āmede yek-ser

Dāde ğüş-i Benefşe rā gevher

İnci bulutları birer birer gelip menekşe çiçeğinin kulağına mücevheri takmıştır.

257. Beyit:

هر طرف شمع بوستان افروز

گشته از خرمی جهان افروز

Her taraf Şem‘ -i bostān-efrūz

Geşte ez ħürremī cihān-efrūz

Bahçeyi aydınlatan mum her tarafta mutluluktan dünyayı aydınlatmıştı.

258. Beyit:

شمع چون شاخ گل به جلوه ی ناز

سرکشی کرده هر طرف ، آغاز

Şem‘ çon şāĥ-ı gül be cilve-i nāz

Ser-keşî kerde her taraf, ‘ âğâz

Şem’ naz ve latif yürüyüşüyle gül dalı gibi her tarafta başını sallamaya başlamıştı.

259. Beyit:

سرو در جلوه ی قدش حیران

در هوایش بمانده سرگردان

Serv der cilve-i kıaddeş hayrân

Der hac-ha‘āyeş bi-mānde ser-gerdān

Servi ise onun boyunun güzelliğine hayran kalmıştı. Onu arzu ettiği ve ona özlem duyduğu için avâre olmuştu .

260. Beyit:

بس که شب از رخاش چو روز نمود

نرگس از خواب ناز، دیده گشود

Bes ki şeb ez ruşş ço rûz mûmûd

Negis ez h‘āb nāz-ı dīde gûşûd

Gece, onun yüzünden yeterince gündüz gibi aydın oldukça nergîs tatlı uykudan gözlerini açıp uyandı.

261. Beyit:

غنچه از بس که بود شرمنده

بود در پیش او سرافکنده

Ġunçe ez bes ki bûd şermende

Bûd der pîş-i o ser-efgende

Tomurcuk o kadar utanmıştı ki mahçupluktan onun önünde başını eğmişti.

262. Beyit:

چشم نرگس به روی او حیران

اشک شبنم ز دیده کرده روان

Çeşm-i Nergis be rûy-ı o hayrân

Eşk-i Şebnem zi dīde kerde revān

Onun yüzüne nergisin gözü hayran ve şaşkın kalmıştı. Şebnemin ise gözlerinden yaş akıyordu.

263. Beyit:

غنچهی لاله تا رخ اش دیده

در دلش دود آه، پیچیده

Ġunçe-i lāle tārūheş dīde

Der dileş dūd u āh pīçīde

Lale tomurcuğu onun yüzünü görünçe, gönlünü âh dumanları sarmıştı.

264. Beyit:

بود در جلوه هر طرف، آن ماه

تندبادی پدید شد ناگاه

Būd der cilve her taraf ān māh

Tünd-bādī pedīd şüd nā-gāh

O ay yüzlü her tarafta naz ile sallanarak dolaşıp dururdu ki aniden şiddetli ve sert rüzgar oluştu.

265. Beyit:

باد سر کرد از یسار و یمین

پر شد از گرد، آسمان و زمین

Bād ser kerd ez yesār u yemin

Pür şüd ez gerd, āsumān u zemīn

Rüzgar sağdan solsan eserek yer ve göğü toz ve toprakla doldurdu.

266. Beyit:

صحن باغ از غبار شد تیره

چشم نرگس ز گرد شد خیره

Şahñ-ı bāğ ez gübār şüd tīre

Çeşm-i Nergis zi gerd şüd hīre

Bahçenin avlusu toz ve toprakla karardı, nesgis çiçeğinin gözü ise tozdan dolayı kararıp görmez oldu.

267. Beyit:

بس که از باد و گرد، توفان شد

سبزه در زیر خاک، پنهان شد

Bes ki ez bād ü gerd, tūfān şüd

Sebze der zir-i hāk, pinhān şüd

Şiddetli rüzgar ve toz fırtınaya dönüştü, çim ve yeşilikler toz toprak altında kalıp gizlendi.

268. Beyit:

شد پریشان ز باد، خرمن گل
گشت آشفته، طرّهی سنبل

Şüd perişān zi bād, hırmen-i gül
Geşt āşüfte, tırra-ı Sünbül

Gülün harmanı rüzgardan dolayı dağınık olup sünbülün ise alnındaki saç dağınık ve perişan oldu.

269. Beyit:

کرد از آن باد، آن مه تابان
پا به دامان و سر به جیب، نهان

Kerd ez ān Bād, ān meh-i tābān
Pā be dāmān u ser be ceyb, bihād

Rüzgâr yüzünden o parlak ay ayağını eteğine ve başını cebine sakladı.

270. Beyit:

خرگهی داشت آن پری پیکر
که در او یاد را نبود گذر

Ḥargahī dāšt ān perī peyder
Ki der o yād rā ne-būd güzer

O peri yüzlü sevgilinin bir çadırı vardı ki yabancıya geçit yoktu.

271. Beyit:

چون از آن تندباد شد بی تاب
سوی خرگاه شد روان به شتاب

Çon ez ān tünd-bād şüd bī-tāb
Sūy-ı ḥargāh şüd revān be şitāb

O şiddetli rüzgardan dolayı perişan olunca hızla çadırına koştı .

272. Beyit:

رفت کافور پیش او چون باد

فرش گسترد و تخت او بنهاد

Reft Kāfūr pīş-i o çon bād

Ferş güsterd ü taht o binihād

Kāfūr da onun yanına fırtına gibi gidip halıyı serdi ve tahtını kurdu.

273. Beyit:

چون به خرگه درآمد آن مهوش

عارض اش همچو مه برآمد خوش

Çon be ħargah derāmed ān mehveş

‘ Ārızeş hem-ço meh berāmed ħoş

O ay yüzlü çadırına girdikçe ay gibi yüzü sevinçle açılıp ortaya çıktı.

274. Beyit:

از پی عطر در زمان، عنبر

پاره ی عود ماند بر مجمر

Ez pey-i ‘ aṭr der zamān ‘ Anber

Pāre-i ‘ ūd mānd ber Micmer

Anber zamanında parfüm olan güzel koku için bir parça üdu ocağa koydu.

3.14. Pervâne'nin O Eşsiz Aya Nasıl Aşık Olduğunun Tanıtımı

275. Beyit:

مجلس آرای این خجسته بیان

دُرُفشان کرد همچو شمع، زبان-

Meclis ārā-ı ĩn ħüceste beyān

Dürr-fişān kerd hem-ço Şem‘ zebān

Bu güzel hikâyeyi nakledenin dilinden meclisini süsleyen şem' gibi inciye saçmaya başladı.

276. Beyit:

گفت: در شام بود درویشی

زین ملامت کشی، وفاکیشی

Güft: der Şām būd dervşī

Zīn melāmet-keṣī vefā keṣī

Dedi ki: “Şām şehrinde vefalı olmaktan dolayı meşakkatler içinde yaşayan bir dervîş vardı.

277. Beyit:

خرقهپوشی به نام پروانه

هیچش از ننگ و نام پروا، نه

Ĥırqa-pūṣī be nām-ı Pervāne

Hîç-kes ez neng ü nām pervā, ne

Ar ve rezaletin farkında olmayan, dervîşlik hırkasını giyen pervâne adında birisi vardı.

278. Beyit:

از غم ننگ و نام وارسته

در ره عاشقی کمر بسته

Ez ġam-ı neng ü nām vārāste

Der reh-i ‘āṣıķī kemer beste

Ar üzüntüsü ve şöhretten kurtulmuş ve aşk yoluna baş koymuştu .

279. Beyit:

دل و جانیش سرشته با غم عشق

چاک پیراهن اش ز ماتم عشق

Dil ü cāneş sirişte bā ġam-ı ‘aşķ

Çāk-ı pīrāheneş zi mātem-i ‘aşķ

Kalbi ve ruhu aşk üzüntüsüyle yoğrulmuş, gömleği aşk mateminden dolayı yırtılmıştı.

280. Beyit:

گر زدی عشق در دلش آتش

رو نمیتافت ز آتش سرکش

Ger zedi ‘aşķ der dileş āteş

Rū nemī-tāft zi ateş ser-keş

Aşk kalbinde ateşi yaksa bile, o serkeş ateşten yüz çevirip uzaklaşmazdı.

281. Beyit:

در ره عشق می زد از دل و جان

خویشتن را بر آتش سوزان

Der reh-i ‘aşk mî-zed ez dil ü cān
Hîştēn rā ber āteş-i sūzān
Sevgi için can u gönülden kendisini yakıcı ateşe atardı.

282. Beyit:

خاکساری، شکستهی زاری
به صد اندوه و غم، گرفتاری
Hāk-sārī, şikeste-i zārī
Be şad endūh u ğam, giriftārī
Yüzlerce kalbi kırıklık ve keder ve üzüntüye müptelâ olmuştu.

283. Beyit:

از غم دهر، پایمال شده
همچو مرغ شکسته بال شده
Ez ğam-ı dehr, pāy-māl şüde
Hem-ço morġ-ı şikeste-bāl şüde
Dünyanın gamı ve kederinden dolayı hor ve ayaklar altında kalmış, kanadı kırık kuş
gibi olmuş.

284. Beyit:

با دل دردناک و سینه ی چاک
دایم از سوز دل، فتاده به خاک
Bā dil-i dert-nāk u sine-i çāk
Dā’im ez sūz-ı dil, fotāde be hāk
Dertli gönlü ve parçalanmış göğsüyle hep toprakta sürünüyordu.

285. Beyit:

بس که آه دلش، به ماه شده
شب ز دود دلش، سیاه شده
Bes ki āh-ı dileş, be māh şüde
Şeb zi dūd-ı dileş, siyāh şüde
Gönlünden gelen âhlar aya kadar yükselmişti ki gönülden çıkan dumandan dolayı gece
kapkara ve siyah olmuştu.

286. Beyit:

چیده دامن ز صحبت اغیار

پا به دامن کشیده صوفی وار

Çide dāmen zi şohbet-i aġyār

Pā be dāmen keşide şūfi-vār

Yabancı ve namahremlerle konuşmaktan uzaklaşıp sūfi gibi dervişliğe meyletmişti.

287. Beyit:

بس که دیدی جفا ز خلق جهان

روز بودی ز چشم خلق، نهان

Bes ki dīdi cefā zi halk-ı cihān

Rūz būdi zi çeşm-i halk, nihān

Dünya insanlarından çok zulüm ve cefâ görmüştü ki gündüzleri halkın gözünden saklanır olmuştu.

288. Beyit:

شبی از بی کسی و تنهایی

شد ز جان و دلش شکیبایی

Şebī ez bī-kesī ü tenhāyı

Şüd zi cān u dileş şikibā-yı

Bir gece yalnızlık ve kimsesizlikten dolayı yüreğinde sabır kalmadı.

289. Beyit:

چون قفس، خانه شد بر او ناساز

کرد چون مرغ از قفس پرواز

Çon kafes, hāne şüd ber o nā-sāz

Kerd çon murġ ez kafes pervāz

Evini kafes gibi hissedince kuş gibi kafesten uçtu.

290. Beyit:

یک نفس، خاطرش قرار نداشت

مضطرب بود و اختیار نداشت

Yek nefes, hātıreş karār ne-dāşt

Muştarib būd u ihtiyār nedāşt

Bir an bile zihni huzur içinde olmayıp muzdaripti ve güçsüzlükten ne yapacağını bilmiyordu.

291. Beyit:

آتشی بود در دلش پنهان

که از او برده بود تاب و توان

Āteş-i bûd der dîleş pinhân

Ki ez o bürde bûd tâb u tevân

Kabinde gizli bir ateş vardı ki onun direniş gücünü alıp takatsız bırakmıştı.

292. Beyit:

نه به خود اختیار بود او را

نه به یک جا قرار بود او را

Ne be hûd ihtiyâr bûd o râ

Ne be yek câ qarâr bûd o râ

Ne iradesine hakim olabiliyor, ne de bir yerde sabredip durabiliyordu.

293. Beyit:

ای بسا عشق خانه سوز که آن

نا گه افروزد آتش پنهان

Ey besâ 'aşq-i hâne-sûz ki ân

Nâ-geh efrûzed âteş-i pinhân

Nice evi yakan aşk, aniden gizli ateşi alevlendiriverdi.

294. Beyit:

که رسد شعله اش به خرمن ماه

کس نباشد ز سر آن، آگاه

Ki resed şü'leş be hırman mâh

Kes nebâşed zi sırr-ı ân âgâh

Ki onun alevi yani ateşi ayın harmanına ulaşınca hiçkimsenin ruhu onun sırrını duyamaz.

295. Beyit:

نه به چشم آیدش جمال کسی

نبود در دلش خیال کسی

Ne be çeşm āyedeş cemāl-ı kes-i
Nebūved der dileş hıyāl-ı kes

Bu haldeyken gözü ne birinin güzel suretini görür, ne de gönlünde birisinin hayali
canlanır.

296. Beyit:

نه ز معشوق پیش او اثری

نه به گوش آمده از او خبری

Ne zi ma' şük pîş-i o eşerî

Ne be gūş āmede ez o haberî

Onun yanında ne sevgiliden bir iz vardır, ne de ondan bir haber kulağına gelmiştir.

297. Beyit:

آن دم آگه شود از آن آتش

که بسوزد میان آتش، خوش

Ān dem āgeh şeved ez ān āteş

Ki bi-sūzed miyān-ı āteş, hoş

Ateş içinde iyice yandığı an o ateşin varlığından haberdar olur.

298. Beyit:

حاصل قصه، گشت پروانه

آن شب از اضطراب، دیوانه

Hāsıl-ı kışşa, geşt Pervāne

Ān şeb ez ıztırāb, dīvāne

Kısacası pervāne o gece üzüntü ve ızdıraptan dolayı delirmişti.

299. Beyit:

ز آتش شوق از او برآمد دود

لیک ظاهر به قبله ی مقصود

Zi āteş-i şevk ez o berāmed dūd

Leyk zāhir be kıble-i maşşūd

Şiddetli arzu ateşinden dolayı içinden duman yükselmişti. Ama görünüşte amaç ve maksūdun kiblesine yönelmişti.

300. Beyit:

هر طرف می دوید از چپ و راست

لیک غافل، که شوق او ز کجاست؟

Her ʔaraf mī-devid ez ʔep ü rāst

Leyk ġāfil, ki ŧevk-i o zi kücāst?

Tutku ve ŧevkinin neden kaynaklandığını bilmeden saġa sola, her tarafa koŧturuyordu.

301. Beyit:

ناگه آمد به چشم او از دور

نور از روشنی ʔو آتش طور

Nāgeh āmed be ʔeŧ-i o ez dūr

Nūr ez rūŧenī ʔo āteŧ-i ʔūr

Aniden uzaktan gözlerine Tūr ateŧi gibi bir nūr göründü.

302. Beyit:

بر اثر رفت، دید خرگاهی

همچو شمع فلک در او ماهی

Ber eŧer retf, dīd ʔargāhī

Hemʔo ŧem^c -i felek der o māhī

Iŧıġın izine doġru gitti, bir ʔadır gördü. Onda feleġin ŧem'i gibi ay vardı.

303. Beyit:

خرگهی ʔوب هاش از پولاد

کس ʔنان خرگهی ندارد یاد

ʔargehī ʔopāyeŧ ez polād

Kes ʔünān ʔargehī nadāred yād

Çelik direkli bir ʔadır ki kimse öyle bir ʔadırın benzerini görmemiŧti.

304. Beyit:

پوشش آن، حریر تافته بود

چون بر او نور شمع، تافته بود

Pūŧeŧ ān, ʔarīr-i tāfta būd

Çon ber o nūr-ı ŧem^c tāfta būd

Bezi parlak ipekten yapılmıŧtı ve ona mumun ışığı vuruyordu.

305. Beyit:

ازوی آن گونه کرده بود گذر

کز حریر سپهر، پرتو خور

Ez vey ān gūne kerde būd güzer

Kez ḥarīr-i sipihr, pertev-i ḥūr

Gökyüzünün ipek giysisinden güneşin ışıklarının geçmesi gibi onun nuru vuruyordu.

306. Beyit:

تافته نور شمع از آن خرگاه

چون ز فانوس چرخ، پرتو ماه

Tāfta nūr-ı Şem' ez ḥargāḥ

Çon zi fānūs-ı çerḥ, pertev-i māh

Felek fanûsundan ay ışığının geçmesi gibi o çadırın bezinden de mumun ışığı geçiyordu.

307. Beyit:

دید پروانه، پرتوی از دور

از دل و جان او برآمد شور

Dīd Pervāne, pertevī ez dūr

Ez dil ü cān-ı berāmed şūr

Pervāne uzaktan ışığı gördükçe yüreğinden tutku çıkıp çarpmaya başladı.

308. Beyit:

آتش عشق در دلش جا کرد

بلکه آتش به جانش مأوا کرد

Āteş-i 'aşḫ der dileş cā kerd

Belki āteş be cāneş ma'vā kerd

Kalbine aşk ateşi yerleşip canını mesken tuttu .

309. Beyit:

عشق جان گاه، آتشی افروخت

خرمن صبر او به یک دم سوخت

'İşḫ-ı cān-kāh, āteş-i efrūḥt

Ĥırman-ı şabır-ı o be yek dem sũĥt

Can ve ruhu mahvedip tũketen aşk, alevlenip onun sabır harmanını birdenbire yaktı.

310. Beyit:

عقل، چون رخت از دلش بر بست

عشق آمد، به جای او بنشست

‘Aql, çon raĥt ez dileş ber-best

‘İşĥ âmed, be cãy-ı o be-nişest

Aklı kalbinden taşıp çıktıkça, aşk gelip onun yerine oturdu.

311. Beyit:

عشق هر جا که پرتو اندازد

خانه از غیر خود بپردازد

‘İşĥ her cã ki pertev endâzed

Ĥâne ez ġayr-ı ĥũd bi-perdâzed

Sevgi, bir yerde ışık saçarsa, orada sadece kendine ev kurar.

312. Beyit:

عشق، سوزنده ی دل و جان است

هر چه گویم، هزار چندان است

‘İşĥ, sũzende-i dil ũ cãn est

Her çĩ ġũyem, hezãr çendãn est

Aşk, kalp ve ruhu yakar, her ne söylesem binden fazla misalini yapar.

3.15. Işık Saçan O Ay Yüzlünün, Kalbi Yanık Pervâne'nin İncelemesinden Haberdar Olması ve Anber'i, Onun Yanına Gönderip Uygun Olmayan Hikayeyi Ortaya Koyması

313. Beyit:

گشت پروانه گرد آن خرگه

مضطرب حال، تا بیابد ره

Geşť Pervâne gird-i ĥargeh

Muğarıb ĥãl, tã biyãbed reh

Pervâne ızdırâb ve sıkıntı içinde o çadırın etrafında bir giriş yolu bulmak için yürüyordu.

314. Beyit:

هیچ جا چون نیافت در وی راه
آهش از سوز دل رسید به ماه

Hîç cāh çon ne-yâft der vey rāh
Āheş ez sūz-i dil resîd be māh

Hiçbir yerden ona girilecek yol bulamadığında, yüreğinden çıkan âhın alevi aya kadar yükseldi.

315. Beyit:

کرد بنیاد، ناله ی جانسوز
گفت با شمع انجمن افروز:

Kedr bünyād, nāle-i cān-sūz
Güft bā Şem‘ -i encümen-efrüz:

Canı yakıp eriten, meclisi aydınlatan muma inleyerek dedi:

316. Beyit:

ای که آتش زد ی به خرمن دل!
مشو از سوز آه من، غافل!

Ey ki āteş zedi be hırman-ı dil
Meşev ez sūz-ı âh-ı men, ğāfil!

“Ey gönül harmanını ateşe verip yakan! Sakın benim âh ateşimden gafil olma!

317. Beyit:

از فروغ جمالت، ای سرکش!
در دل و جان من فتاد آتش!

Ez fūrūġ-ı cemālet, ey ser-keş
Der dil ü cān-ı men fitād āteş

Ey itaatsız ve serkeş! Yüzünün nûrundan, benim can ve kalbime ateş düştü.

318. Beyit:

چند باشم برون این پرده؟
بیجمات نه زنده، نی مرده

Çend bâšem birün-ı in perde?

Bî-cemâlet ne zende, ne mürde

Ne zamana kadar bu çadırın dışında kalacağım? Yüzünü görmezsem, ne diri, ne de ölüyüm.

319. Beyit:

پرده بردار از رخ، ای مهوش!

تا به یکبارگی بسوزم خوش

Perde berdâr ez rûḥ, ey mehveş!

Tâ be yek-bâregî bisüzem hoş

“Ey ay yüzlü güzel sevgili! Yüzündeki perdeyi kaldır ki birdenbire tam olarak yanayım.”

320. Beyit:

کرد بسیار ناله و فریاد

آخر از سوز دل زپا افتاد

Kerd bisyâr nâle ü feryâd

Âḥır ez süz-ı dil zi pâ oftâd

Çok inleyip feryâd etti. Sonunda yüreğinin ateşinden bitkin düştü.

321. Beyit:

آلم عشق و محنت هجران

صبرش از دل ببرد و هوش از جان

‘Elem-i ‘aşḫ ü miḥnet-i hicrân

Şabr ez dil bebürd ü hoş ez cân

Aşk acısı ve ayrılık kederi gönlünden sabrını, ruhundan aklını aldı götürdü.

322. Beyit:

بس که فریاد او رسید به ماه

گشت آن مه ز حال او آگاه

Bes ki feryâd-ı o resîd ne mâh

Geşt ân meh zi ḥâl-i ü âgâh

Onun inleme ve feryâtları aya yükseldikçe o ay yüzlü onun hâlinden haberdar oldu.

323. Beyit:

کرد اشارت به جانب عنبر

که بر این ناتوان زار گذرا!

Kerd işāret be cānib-i ‘Anber

Ki ber īn nātū‘ān-ı zār güzerd

Anber’e işāret ederek: “Şu inleyip giden zavallıya nazar et” dedi.

324. Beyit:

گویش: ای هرزه گرد سرگردان!

وی سراسیمه حال بی سامان!

Gūyeş: ey herze gird ser-gerdān

Vey serāsime hāl bī-sāmān

Ona de ki: “Ey başı dönüp boşuna yürüyen, evsiz ve huzursuz!”

325. Beyit:

عشق من آتشی است خرمن سوز

بلکه جان گاه آمد و تن سوز

‘İşq-i men āteş-i est hırman-süz

Belki cān-kāh āmed ü ten-süz

Benim sevgim harman yakan ateştir. Hatta canı eritip tüketir ve cismi yakar.

326. Beyit:

تو فزون از خسی نه ای، مستیز!

خویشتن را مزین بر آتش تیز!

To fizūn ez ḥasī ne ey, mesitiz

Ḥişten rā mezen ber āteş-i tiz

Sen çalı çarpıdan bolsun inat edip kendini keskin ateşe atma!

327. Beyit:

گر سمندر شوی، ندارد سود

کآتش عشق از او برآرد

Ger Semender şevī, nedāred sūd

Kāteş-i ‘aşq ez o berāred dud

Semender olsan kâr etmez çünkü aşk ateşi ondan bile duman çıkartır.

328. Beyit:

وصل من در خیال داری تو!

وه چه فکر محال داری تو!

Vaşl-ı men der hıyāl dārī to

Vaḥ çī fikr-i maḥāll dārī to

Bana kavuşmayı hayal edersin. Yazık! Senin ne imkânsız arzun ve isteğin var!

329. Beyit:

مزن ای ناتوان ز وصل، نفس!

وصل سیمرغ کی رسد به مگس؟

Mezen ey nātüvān zi vaşl, nefes

Vaşl-i sī-murğ key resed be meges

Ey dermansız ve zavallı! Kavuşmak için can atma. Sinek, Sîmurgun vuslatına erebilir mi hiç?

330. Beyit:

از رخ من که هست چون گلنار

سوخته همچو تو هزار، هزار

Ez rûḥ-ı hest çon gül-nār

Sūḥte hem-çoto hezār, hezār

Benim nar çiçeği gibi olan yanaklarım senin gibi binlercesini yaktı.

331. Beyit:

ز آفتاب رُخم که تابان است

آفتاب از سپهر پنهان است

Zi āftāb rūḥem ki tābān est

Āftāb ez sipihr pinhān est

Yüzümün güneşi daha parlak olduğu için güneş gökyüzünde gizlenip saklandı.

332. Beyit:

تو چو خفّاشی و نیارد فاش

پیش خورشید آمدن، خفّاش

Toço ḥuffāşī ü neyārde fāş

Pīş-i ḥūrşīd āmeden, ḥuffāş

Sen yarasa gibisin ve güneşe yarasa bile çıkamaz.

3.16. Anberin, Pervânenin Yanına Gidip O Hikâyeyi Anlatması ve O Ciğeri Yanan Pervânenin Yalvarıp İnlemesi ve Anber'in Onun Hâline Acıması

333. Beyit:

رفت عنبر به سوی پروانه

دیدگان بی قرار و دیوانه

Reft ' Anber be sūy-ı Pervâne

Dīde-gān-ı bī-ḳarār u dīvāne

Anber Pervâne'nin yanına gidince deli ve sabırsız gözlerle-

334. Beyit:

هر طرف می تپد ز سوزش دل

همچو مرغی که سازی اش بسمل

Her ṫafaf mī-teped zi sūzeṣ dil

Hem-ço nurḡi ki sāzi-eṣ bismil

Kalbindeki yangından dolayı boğazlanmış tavuk gibi her tarafta çırpınıyordu.

335. Beyit:

چون فرو خواند عنبر، افسانه

از سر سوز جَست، پروانه

Çon fūrū-h'āned ' Anber, efsāne

Ez ser-i sūz cest, Pervâne

Anber hikâyeyi söyledikçe, Pervâne yüreğindeki yangınla fırlayıp uçtu.

336. Beyit:

گشت اول به گرد سر او را

گفت از سوز دل دگر او را:

Geṣt: evvel be gird-i ser o rā

Güft ez sūz-ı dil dīḡer o rā:

Önce onun etrafında dönmeye başladı. Gönül yargısıyla ona değerli dedi:

337. Beyit:

کای تو را خاک راه، مُشک ختن!

سایهات کم مباد از سر من!

Kāy to rā ḥāk-ı rāh, müşk-i Ḥuten
Sāye-et kem mebād ez ser-i men!

“Ey yolunun toprağı Hutten miski olan, gölgen eksik olmasın başımda!

338. Beyit:

مردہ بودم ز محنتِ جانِ کاه
زنده گشتم به بوی تو ناگاه

Mürde būdem zi meḥnet-i cān kāh
Zinde geştem be bŷy-ı to nā-gāh

Ruhu tüketip eziyet eden kederden dolayı ölmüştüm, aniden senin kokunla dirildim.

339. Beyit:

ر حمتی کن که ناتوانم من
از غم هجرِ او به جانم من

Raḥmeti kün ki nā-tüvānem men
Ez ğam-ı hicr-i o be cānem men

Bana iyilik ve şefkat eyle ki aciz ve dermansızım. Onun ayrılık kaygısı ve üzüntüsünden bitkinim ben.

340. Beyit:

چون رسی، گویش از من مهجور:
کای مه عارض تو منبع نور!

Çon resi, güyeş ez men-i mehcūr
Kāy meh-i ‘ārız-ı to menbe‘-i nūr

Onun yanına geri gittiğinde, benim kendisinden metruk edilmiş olanıma de ki: “Ey ay yüzlü! Senin yanağın nūr kaynağıdır.”

341. Beyit:

آتش انداختی به خرمن من
هست پیش تو سوز من، روشن

Āteş endāḥı be ḥırman-ı men
Hest pīş-i to sŷz-i men, revşen

Benim harmanıma ateş düşürdün, benim içimdeki yangın sana açık ve nettir.

342. Beyit:

نتوان راه یافتن، سویت

هست دشوار، رفتن از کویت

Netevān rāh yāften, sūyyet

Hest düşvār, reften ez gūyet

Senin yanına varmaya yol bulamam. Senin yurdundan gitmek de zordur.

343. Beyit:

با توأم تاب آشنایی نیست

وز توأم طاقت جدایی نیست

Bā to'em tāb-ı āšinā-yı nīst

Vez tü'em tāqat-ı cidā-yı nīst

Seninle âşina olmaya gücüm yok. Senden ayrılmaya da sabır ve takatim yok.

344. Beyit:

آن که در پیش عارض اش، خورشید

نتواند ز شرم گشت، سفید

Ān ki der pīş-i 'ārīzaş, hūrşīd

Ne-tü'āned zi şerm geşt, sefīd

Güneş de onun karşısında utancından beyazlaşıp doğamaz.

345. Beyit:

روشن است این که جای آن دارد

که به هر ذره، سر فرو نارد

Rūşen est in ki cāy-ı ān dared

Ki be her zerre-i, fūrū ne-āred

Pek ufak olan her zerre karşısında başını eğmeyeceğine kuşku yok.

346. Beyit:

لیکن از ذره آفتاب سپهر

هیچ گه رو نتابد ای بد مهر!

Leyk ez zerre āftāb-i sipihr

Hīç geh rū ne-tābed ey bed mehr!

Ama gökteki güneş hiçbir zaman bir zerreden bile yüz çevirmez. Ey mürüvetsiz!

347. Beyit:

بُود آیا دمی که ذره مثال

در هوای رخ ات زخم پر و بال؟

Būved āyā demī ki zerre mişāl

Der havā-yı rūhet zenem per ü bāl

Acaba senin yüzünü görmek için ufacık bir şey gibi kanat çarpıp uçacağım bir an gelecek mi?

348. Beyit:

چه شود کز ره وفاداری

پرده یک دم ز روی برداری؟

Çi şevēd kez reh-i vefā-dārī

Perde yek-dem zi rūy berdārī?

Vefâdarlık ve sadakat için bir an yüzündeki örtüyü kaldırırsan ne olur?"

349. Beyit:

گفت پروانه حال خود یکسر

آتش افتاد در دل عنبر

Güft Pervâne hâl-ı hūd yek-ser

Āteş oftād der dil-i ‘Anber

Pervâne hâlini birer birer anlattıktan sonra anberin gönlüne ateş düştü.

350. Beyit:

دید بر سینه داغ هجرانش

سوخت بر حال زار او جاننش

Dīd ber sine dāğ-ı hicrāneş

Sūht ber hâl-ı zār-ı o cāneş

Onun gönlündeki ayrılık yarasını gördükçe, onun kederli hâline içi yandı.

351. Beyit:

گفت پروانه را که: دم درکش!

تا روم من به نزد آن سرکش

Güft Pervâne rā ki: dem der-keş

Ṭā revem be nezd-i ān ser-keş

Pervâneye dedi ki: “Rahat olup nefes çek! Ben o serkeşin yanına gideceğim.

352. Beyit:

شرح حال تو گویمش، شاید

دلش از سوز تو به درد آید

Şerh-i hâl-ı to güyemeş şâyed

Dil-eş ez sūz-ı to be derd âyed

Senin hâlini ona anlatacağım. Belki içindeki yangından dolayı onun kalbi sana acır.

3.17. Anber'in O Ay Gibi Işık Saçan Şem'in Yanına Gidip O Bahtsız ve Kara Gönüllü Sevgiliyle İlgilenip Dikkatini Çekmesi

353. Beyit:

رفت عنبر به سوی آن مهوش

با دل سر به سر پر از آتش

Reften-i ' Anber be sūy-ı ān mehveş

Bā dil-i ser-be-ser pūr ez āteş

Anber, gönlü ateşle dolu o ay yüzlü sevgilinin yanına gitti.

354. Beyit:

گفت آن ماه را که: ای بدکیش!

سوخت از محنت تو این درویش

Güft ān māh rā ki : ey bed-kîş

Sūht ez miḥnet-i to 'in dervîş

O aya dedi ki: “Ey kâfir ve kötü kişi! Senin verdiği keder ve mihnetlerden bu dervîş yandı.”

355. Beyit:

آتش افکندهای به جان، او را

نیست آرام یک زمان، او را

Āteş efgende-i be cān, o rā

Nist ārām yek zamān, o rā

Onun canına ateş düşürdüğü için bir an bile rahat ve sâkin olamıyor.

356. Beyit:

رمقی مانده است از جانش

چند سوزی به داغ هجرانش؟

Ramaḳī mānde est ez cānes

Çend sūzī be dāğ-ı hicrāneş

Son bir nefesi kalmış. Onu ayrılık ateşiyle ne zamana kadar yakacaksın?

357. Beyit:

بنما روی دلفروز، او را!

یا به یکبارگی، بسوز او را!

Bi-nūnām rūy-ı dil-furūz, o rā!

Yā be yek-bāregī, bisūz o rā!

Ona güzel yüzünü göster! Ya da onu tümüyle birdenbire yak!

358. Beyit:

گفت آن مه به غیر از سرِ ناز

که: بُود کار عشق، سوز و گداز

Güft ān meh be ğayr ez ser-i nāz

Ki: būved kār-ı ‘aşq, sūz u güdāz

O ay yüzlü sevgili naz ve edayla dedi: Aşk işi yanıp erimektir.

359. Beyit:

عشق، هر لحظه آتش افروزد

تا در او جان بیدلی سوزد

‘İşq, her laḫze āteş efrūzed

Tā der o cān-ı bī-dilī sūzed

Aşk, aşıkların canı yansın diye her an ateş yakar.

360. Beyit:

عشق برقی است تا کجا افتد

بر تن هر که زد، ز پا افتد

‘İşq barḳī est tā kücā ofted

Ber ten-i her ki zed, zi pā ofted

Aşk bir yıldırım ve şimşektir. Cismine değdiği kimseyi mahveder.

361. Beyit:

عشق را هست تیغ کین پیوست

بهر آزار بیدلان در دست

‘İşk rā hest tîğ-i kîn peyvest

Behr-i āzār-ı bî-dilân der dest

Aşkın yanında sürekli kin kılıcı vardır. Sevenlere eziyet ve zulüm etmek için elinde tutar.

362. Beyit:

سرکشان را به کین، سر اندازد

خلق را خان و مان براندازد

Ser-keşân rā be kîn, ser endâz-ed

Ḥalq rā ḥân u mân ber-endâz-ed

Boyun eğmeyen serkeşlerin acımasızlık ve işkence ile başını düşürür. İnsanların evini bozup ocağını söndürür.

363. Beyit:

در ره عاشقی، مراد کم است

شادمانیّ عاشقان به غم است

Der reh-i ‘āşikî, murād kem est

Şādümānî-yi ‘āşikân ğam est

Sevgi ve aşk için arzu ve murat azdır. Sevenlerin mutluluğu ise gam ve acı çekmekledir.

364. Beyit:

عاشقان تو را امید شادی نیست

عاشقی، غیرنامرادی نیست

‘Āşik-ân to rā ümîd-i şādî nîst

‘aşkî, ğayr-ı nâ-murādî nîst

Sevgililer! Sizler için mutluluk ve sevinç umudu olmaz. Sevgi ve aşk mutsuzluktan başka hiçbir şey olamaz.

365. Beyit:

او اگر صادق است در ره عشق

گو برو جان بده ز ماتم عشق

O eger şādık est der reh-i ‘aşk
Gū berū cān bedih zi matem-i ‘aşk!

Eğer sevgi yolunda vefalı ve sadakatli ise söyle ona, git sevgi üzüntüsü ve mâtemi için can ver.

366. Beyit:

عاشقی کز فراق، کم سوزد

شمع وصلش کجا برافروزد؟

‘Āşikī kez firāk, kem sūzed

Şem‘ -i vaşl-eş kücā ber-efrūzed?

Ayrılık derdini az çeken âşık kavuşma ve vuslat mumunu nasıl yakar?”

367. Beyit:

گفت عنبر که: ای جهان افروز!

بیش ازینش به داغ هجر مسوز!

Güft ‘Anber ki: ey cihān-efrūz!

Bīş ez-īnenş be dāğ-ı hicr me-sūz!

Anber ona dedi: “Ey dünyayı aydınlatan sevgili! Onu daha fazla ayrılık ateşiyle yakma.

368. Beyit:

قانع است از رخ ات به دیداری

پرده بردار یک نفس، باری!

Ḳānī‘ est ez rūḥ-et be dīdārī

Perde berdār yek nefes, bāri

Bir defacık yüzünü görmeye razıdır, hiç olmazsa bir an şu örtüyü çeksen.”

369. Beyit:

این چنین صد فسون و افسانه

گفت از حال زار پروانه

İN çünİN şad füsūn u efsāne

Güft ez ḥāl-ı zār-ı Pervāne

Böylece Pervâne’nin kederli ve perişan hâlinden yüzlerce hikâye anlattı.

370. Beyit:

دل شمع از فسون او شد گرم

شد دلش همچو موم، آخر نرم

Dil Şem^ç ez füsün-i o şüd germ

Şüd dileş hemço mum, āhır nerm

Şem'in gönlü onun büyüyle heyecanlanıp kalbi mum gibi yumuşadı.

371. Beyit:

بس که عنبر بر او دمید فسون

گشت مایل به سوی آن محزون

Bes ki ^ç Anber ber o demîd füsün

Geşt mâ^ıyi be sūy-ı ān maḥzūn

Anber ona hikâyeyi anlattıkça, o hüznü âşığa meyleder oldu.

372. Beyit:

کرد اشارت ز روی مهر، آن ماه

که کشیدند پرده از خرگاه

Kerd işâret zi rûy-ı mehr, ān mâḥ

Ki keşîdend perde ez ḥargâḥ

O ay yüzlü güzel lütuf yüzünden çadırın perdesini çekmeyi işaret etti.

373. Beyit:

بود پروانه بی خبر، چون دید-

عارض شمع، بی خبر گردید

Būd Pervâne bî-ḥaber, çon dîd-

^ç Ārîz-ı Şem^ç, bî-ḥaber gerdîd

Hiçbir şeyden haberi olmayan Pervâne Şem'in yüzünü görünce kendinden geçti.

374. Beyit:

زد دلش ز آتش محبت، جوش

آهی از دل کشید و شد بی هوش

Zed dileş zi âteş-i muḥabbet, cūş

Āhî ez dil keşîd ü şüd bî-hūş

Kalbi sevgi ateşiyle kaynayıp coştı. Gönülden âh çekerek bayıldı.

375. Beyit:

شمع چون دید حال آن بیدل

در دلش کرد مهر او، منزل

Şem' çon dîd hâl-ı ân bî-dil

Der dileş kerd mehr-i o, menzil

Şem' o âşığın hâlini görünce onun sevgisini gönlüne menzil eyledi.

376. Beyit:

سوخت جانش ز درد، از سر سوز

سوی او رفت آن جهان افروز

Sūht cāneş zi derd, ez ser-i sūz

Sūy-ı o reft ân cihān-efrūz

Acı ve kederle canı yandı ve o âlemi parlatanın yanına gitti.

377. Beyit:

کرده از دیده اشک گرم، روان

سویش آمد به دیده ی گریان

Kerde ez dîde eşk-i germ, revān

Sūyeş āmed be dîde-i giryān

Gözlerinden sıcak yaşlar döktü. Ağlayarak onun yanına geldi.

378. Beyit:

چون شد از سوز او دلش بی تاب

رفت در خانه، سر نهاد به خواب

Çon şüd ez sūz-ı o dileş bî-tāb

Raft der hāne, ser nihād be h̄'āb

Onun keder ve yangınıyla gönlü sabırsız olup eve gitti, başını koydu uyudu.

379. Beyit:

بود پروانه همچنان مدهوش

دلش از سوز عشق، می زد جوش

Būd Pervāne hem-çonān medhūş

Dileş ez sūz-ı 'aşq, mîzed cūş

Pevāne de baygın hâldeydi ve kalbi sevgi ateşiyle kaynıyordu.

380. Beyit:

تا به آن ساعتی که شد روشن

شمع کافوری سپهر لگن

Tā be ān sâ' ati ki şüd rûvşen

Şem' -i kâfûrî-i sipihr legen

Gök leğeni olan kâfûrlu şem' doğana kadar baygın kaldı.

3.18. Kâfûr'un Pervâne İle Tartışması ve Terk Edilmiş O Bilgenin Ayrılığa Uğraması

381. Beyit:

چون شد از نو در این سرای کهن

شمع کافوری سحر، روشن

Çon şüd ez nev der in serây-ı kühen

Şem' -i kâfûrî-i seher, rüşen

Eski sarayda yine sabahın kâfurlu mumu doğunca,

382. Beyit:

گشت کافور ناگهان بیدار

دید پروانه را در آن گلزار

Geşt Kâfûr nâ-gehân bidâr

Dîd Pervâne rā der ān gül-zār

Kâfûr aniden uyanıp pehvâneyi o gül bahçesinde gördü.

383. Beyit:

کز غم عشق زرد و زار شده

دلش از دست غم، فگار شده

Kez ğam-ı aşğ zerd ü zār şüde

Dileş ez dest-i ğam, figār şüde

Aşk derdi ve kaygısıyla rengi sararmış, solmuş, kalbi acı ve gam yüzünden yaralanmıştı.

384. Beyit:

خاک بر فرق کرده آن غمناک

گشته یکسان ز دست غم با خاک

Ḥāk ber farḡ kerde ān ġam-nāḡ

Gešte yek-sān zi dest-i ġam bā ḥāk

O gamlı başına topraklar atmış, acı ve gam yüzünden toz toprakla bir olmuştu.

385. Beyit:

پیرهن چاک کرده از غم هجر

دست بر سر زنان ز ماتم هجر

Pīrhen çāk kerde ez ġam-ı hicr

Dest ber ser zenān zi mātem-i hicr

Ayrılık kaygısı ve gamıyla gömleğini yırtmış, eliyle başına vuruyordu.

386. Beyit:

سردخو بود آن چنان، کافور

که ز گرمی عشق، داشت نفور

Serd-ḥū būd ān çünān, Kāfūr

Ki ez germī-i ‘aşḡ, dāšt nefūr

Kâfūr o kadar soğuk huyluydu ki sevginin sıcaklığından nefret ediyordu.

387. Beyit:

خنک اطوار بود و سرد نَفَس

غیر سردی ندیده از وی کس

Ḥünük eṭvār būd u serd-nefes

Ġayr-ı serdī ne-dīde ez vey kes

Davranışları, tavırları ve nefesi soğuktu. Kişi ondan kötülük ve soğukluktan başka hiçbir şey görmemişti.

388. Beyit:

خواند پروانه را ز روی عتاب

کرد با او هزار گونه خطاب

Ḥāned Pervāne rā zi rüy-ı ‘iṭāb

Kerd bā o hezār gūne ḥiṭāb

Pervâneyi azarlayarak yanına çağırdı. Onu bin türlü suçladı.

389. Beyit:

گفتش: اینجا که ره نمود تو را؟

این طرف رهنمون که بود تو را؟

Güfteş: incā ki reh nümūd to rā?

În taraf rehnumūn ki būd to rā?

Sana kim yol gösterdi? Bu tarafa seni yönlendiren kimdir? diye sordu.

390. Beyit:

گفت: در حال خویش حیرانم

من هم احوال خود نمی دانم

Güft: der hāl-ı hîş hayrānem

Men hem ehvāl-ı hūd ne-mīdānem

O: “Kendi hâlime şaşkın ve hayranım, ben kendim de kendi hâlimi bilmiyorum.” dedi.

391. Beyit:

گفتش آنکه که: عاشقی یا مست؟

گفت: در عشق نیز مستی هست

Güfteş ān-geh ki: ‘āşıkī yā mest?

Güft: der ‘aşq nīz mestī est

Sonra: “Aşık mısın yoksa sarhoş musun?” diye sordu. “Aşkta da sarhoşluk vardır.” dedi.

392. Beyit:

گفتش: این آتشی است خرمن سوز

گفت: یارب فزون شود هر روز

Güfteş: in āteşī est hırmen-sūz

Güft: yâ Rabb füzūn şeved her rüz

Ona: Bu harman yakıcı bir ateştir, dedi. Ya Rabbim! her gün daha da artsın, dedi.

393. Beyit:

گفت: مخموری ات کند رنجور

گفت: از این می، خمار باشد دور

Güft: maḥmūrī et küned rencūr-

Güft: ez in mey, ḥumār bāşed dūr

Sarhoşluk seni üzer, dedi. Bu şaraptan sersemlik uzak olup sahoşluk vermez, dedi.

394. Beyit:

گفت: از این درد کی شوی آزاد؟

گفت: آزادی ام ز درد مباد!

Güf: ez in derd key şevî āzād?

Güft: āzādī-em zi derd me-bād

Bu acı ve dertten ne zaman kurtulacaksın? diye sordu. Bu dertten kurtuluşum olmasın! dedi.

395. Beyit:

گفتش: این آتش ات که زد در جان؟

گفت: آن کس که هست جان و جهان

Güfteş: in āteş-et kī zed der cān?

Güft: ān kes ki hest cān u cihān

Bu ateşi canına kim yaktı? diye sordu. Onun sayesinde can ve cihan var olan attı, dedi.

396. Beyit:

گفتش آنکه که: کیست آن گلچهر؟

گفتش: او روشن است چون مه ومهر

Güfteş ān-geh ki: kīst ān gül-çihre?

Güfteş: o rūşen est çon meh ü mihr

O gül yüzlü kimdir? diye sordu. Ona: “Ay ve güneş gibi münevver ve aydındır yüzü” diye söyledi.

397. Beyit:

عالم از روی اوست چون گلزار

آتشین روی اوست چون گلنار

‘ Ālem ez rüy-ı üst çon gül-zār

Āteşin rüy-ı üst çon gül-nār

Dünya onun yüzünden gül bahçesi gibidir. Ateşli yanağı ise nar çiçeği gibidir.

398. Beyit

همچو خورشید عالم افروز است

شب ز عکس جمال او، روز است

Hemço hūrşīd-i ‘ ālem-efrūz est

Şeb zi ‘aks-ı cemāl-ı o, rûz est

O dünyayı aydınlatan güneş gibidir. Gece onun güzel yüzünün resmiyle gündüz olur.

399. Beyit:

پست خورشید پیش پایه ی او

همه عالم به زیر سایه ی او

Pest hürşid pîş-i pāye-i o

Heme ‘ālem be zîr-i sāye-i o

Güneş onun makamının yanında alçaktır. Bütün dünya onun gölgesinin altındadır.

400. Beyit:

قدّ و رخسار اوست بی کم و کاست

حسن او را دلیل روشن و راست

Çadd u rûhsâr-ı üst bî-kem ü kâst

Ĥüsn-i o rā delîl-i rûşen ü râst

Onun boyu ve yüzü kusursuz olup onun güzelliğinin açık ve net delilidir.

401. Beyit:

زلف پرپیچ او اگر دانی

هست سرمایه ی پریشانی

Zülûf-i pûr-pîç-i o eger dānî

Hest sermāye-i peryşānî

Onun kıvrım kıvrım zülüfleri, bilersen, perişânlık ve yoksulluk servetidir.

402. Beyit:

آن چه زلف کج است، آه از وی!

خانهای خلق شد سیاه از وی

Ān çî zülûf-i kec est, āh ez vey!

Ĥāne-i halk şüd siyāh ez vey

Ah! onun nasıl eğimli ve kıvrık zülfü vardır. İnsanların evi onun yüzünden kararmıştır.

403. Beyit:

گفت پروانه شمه ای ز آن نور

گشت آگه ز حال او کافور

Güft Pervāne şemme-i zi ān nūr

Geşt āgeh zi hāl- o Kāfūr

Pervâne onun nûrundan biraz bahsedince Kāfūr onun durumuna vakıf oldu.

404. Beyit:

گفتش آنکه به قهر: کای ناکس!

نسبت او و توست، آتش و خس

Güft āneh be kahr: kāy nā-kes

Nisbet-i o ve tost, āteş ü has

O an öfkeyle dedi ki: Ey soysuz! O ve senin ilişkiniz çalı çırpı ve ateş gibidir.

405. Beyit:

گفت: بی خس کجا بُود آتش؟

بی خس، آتش کجا بر آید خَوش؟

Güft: bī-ḥes kocā būved āteş?

Bī-ḥes, āteş kücā berāyed ḥoş?

Pervâne: “Çöp olmazsa ateş nasıl olur? Çöpsüz ateş güzel yükselip yanar mı?” dedi.

406. Beyit:

جست آنکه ز جای خود، کافور

بهر آزارِ عاشقِ رنجور

Cest ān-geh zi cāy-ı ḥūd Kāfūr

Behr-i āzār-ı ‘āşık-ı rencūr

O an Kāfūr kederli âşığa zulmetmek için hemen yerinden fırlayıp kalktı.

407. Beyit:

کرد آزرده اش ز بی دردی

ساخت افسرده اش ز دم سردی

Kerd āzürde-eş zi bī-derdī

Sāht efsürde-eş zi dem-serdī

Acımasızlıkla onu incitip soğuk nefesiyle soldurup perişân etti.

408. Beyit:

کرد او را جفای گوناگون

کردش آنکه به صد جفا بیرون

Kerd o rā cefā-ı günā-gün

Kerdeş ān-geh be şd cefā bī-rūn

Ona türlü zülüm ve cefalar ettikten sonar onu dışarıya çıkardı.

3.19. Pervâne'nin Ayrılık Gününde Sabırsızlığı ve Arzu ve Dert İle İnleyip Ağlaması

409. Beyit

راوی این حکایتِ دل سوز

که شبِ این فسانه سازد روز

Rāvī īn hikāyet-i dil-sūz

Ki şeb-i īn fesāne şāzed rūz

Gönül yakan bu hikâyeti rivâyet eden! Ki bu masal geceyi gündüz eder.

410. Beyit:

گوید: آن روز کز جفا، کافور-

کرد پروانه را ز جانان، دور

Gūyed: ān rūz kez cefā, Kāfūr

Kerd Pervāne rā zi cānān, dūr

Der ki: “O gün Kāfūr zulmederek Pervāne’yi sevgilisinden uzaklaştı.”

411. Beyit:

رفت پروانه جانبِ خانه

همچو دیوانه، سوی ویرانه

Reft Pervāne cānib-i hāne

Hem-ço divāne, sūy-ı veyrāne

Pervāne de evine sanki deli vîrāneye gider gibi gitti.

412. Beyit:

گشت در کنج خانه، محنتکش

دلش از یاد شمع، پرآتش

Geşt der künc-i hāne, miḥnet-keş

Dileş ez yād-ı Şem‘, pūr-āteş

Evinin bir köşesinde mihnet çekmeye başladı. Şem’i hatırladıkça gönlünü ateşe basıyordu.

413. Beyit:

در دل او، خیال جانان بود

یاد جانانش، همدم جان بود

Der dil-i o, hıyāl-ı cānān būd

Yā cānāneş, hem-dem-i cān būd

Gönlünde sevgilisinin hayali vardı. Sevgilinin anıları canının dostuydu.

414. Beyit:

بود در جان همیشه جانانش

آتش افتاده بود در جانش

Būr der cān hemīşe cānāneş

Āteş oftāde būd der cāneş

Sevgilisi daima canında olduğu için canına ateş düşmüştü.

415. Beyit:

کرد بنیاد ناله و افغان

که رسیدم ز دست هجر به جان

Kerd bünyād-ı nāle ü efgān

Ki resīdem zi dest-i hicr be cān

Ayrılık yetti canıma diye inleyip bağırmaya başladı.

416. Beyit:

پیشم آمد ز عشق روز عجب

روز من تیره گشت از او چون شب

Pişem āmed zi ‘aşq rüz ‘aceb

Rüz-ı men tīre geşt ez o çon şeb

Aşktan dolayı günüm gece gibi karardığı için gündüz bana garip geldi.

417. Beyit:

دور از آن سرو لاله رخسارم

زان بدین روز بد، گرفتارم

Dūr ez ān serv-i lāle ruḥsārem

Zān bedīn rüz-ı bed, giriftārem

Lale yanaklı, servi boyludan uzakta olduğum için bu kötü güne uğramışım.

418. Beyit:

غم شد از سوز آه من، شب تار

یا از این روز بد، گرفت کنار

Güm şüd ez sūz-ı āh-ı men, şeb-i tār

Yā ez īn rūz-ı bed, girift kinār

Gecenin karanlığı âhımın ateşiyile kayboldu ya da bu kötü günden uzaklaşıp kenara çekildi.

419. Beyit:

کار من، غیر جان سپردن نیست

چارهی کار، غیر مردن نیست

Kār-ı men, ğayr-ı cān sūpürden nist

Çāre-i kār, ğayr-ı mürden nist

Canımı vermekten başka yapacak işim yoktur. İşin sonucuna varmak için ölmekten başka çarem kalmadı.

420. Beyit:

وه چه روز و چه روزگار است این!

کارم از دست شد، چه کار است این؟

Vāh çī rūz u çī rūz-gār est īn!

Kārem ez dest şüd, çī kār est īn?

Âh bu nasıl gün ve nasıl zamanedir? İşim elimle olmuşken; nasıl iştir bu?

421. Beyit:

یارب امروز خود قیامت نیست

که قیامت بدین علامت نیست

Yā Rabbim imrūz ḥod kıyāmet nīst

Ki kıyāmet bedīn ‘alāmet nīst

Yâ Rabbi! Bugün mahşerin ta kendisi değil mi? Kıyâmetin alâmeti böyle değil mi?

422. Beyit:

هیچ خورشید را زوالی نیست

یارب این روز تیره سالی نیست

Hîç ḥurşîd rā zevālî nist

Yā Rabb īn rūz-ı tīre sālī nist

Yâ Rabbi! Bu kara gün yıl değil mi? Güneş de hiç batmıyor.

423. Beyit:

یارب! این روز، هست روز پسین

سال ها کس ندیده روز، چنین

Yā Rabb! īn rūz, hest rūz-ı pesīn

Sāl hā kes nedīde rūz, çonīn

Ya Rabbi! Bu gün, kıyamet günüdür. Yıllardır kimse böyle bir gün görmedi.

424. Beyit:

حرکت از سپهر گردان رفت

همچنان کز بدن، مرا جان رفت

Ḥareket ez sipihr-i gerdān reft

Hem-çünān kez beden, merā cān reft

Dönen gökyüzü dönmez oldu. Ruh da bedenden gider oldu.

425. Beyit:

یارب! این آسمان به خون گردد!

مشعل مهر، سرنگون گردد!

Yā Rabb! īn āsmām be ḥūn gerded!

Meş‘ al-ı mihr, ser-nügūn gerded!

Yâ Rabbi! Bu gökyüzü kana bulanacak. Güneşin nûr ve meşalesi alaşağı olacak!

426. Beyit:

شمع گردون که هست افروزان

همچو داغی است بر دل سوزان

Şem‘ -i gerdūn ki hest efrüzān

Hem-ço dāgī est ber dil-i sūzān

Semânın şem’i parlak olduğundan yanan gönüldeki yara gibidir.

427. Beyit:

عکس خورشید در جهان، امروز-

هست مانند برق عالم سوز

‘ Aks-ı hūşīd der cihan, imrūz
Hest māned-i bark-ı ‘ ālem-sūz

Bugün, güneşin cihândaki aksi, âlemi yakan şimşek ve yıldırım gibidir.

428. Beyit:

هست خورشید، طشتی از آتش

ذرهها چون شراره ها سرکش

Hest hūşīd, ʔaştı ez āteş

Zerre-hā çon şerare-hā ser-keş

Güneş ateş leğenidir. Onda zerreler kıvılcım gibi serkeştir.

429. Beyit:

از غم هجر آن جهان افروز

تابه شب داشت ناله ی جان سوز

Ez ğam-ı hicr-i ān cihan-efrūz

Tā be şeb dāşt nale-i cān-sūz

Dünyayı aydınlatan o güzelden ayrılığın kederiyle geceye kadar can yakan inlemeyle meşgul oldu.

430. Beyit:

چون برون رفت از هجوم ظلام

طایر مهر از دریچه ی شام

Çon burūn reft ez hücum-i zallām

Ṭāyir-i mihr ez deriçe-i şām

Karanlık hücum edince güneş kuşu akşamın kapısından dışarıya çıktı.

431. Beyit:

جست از جای خویش، آن شبگرد

رو به آن ماه خانگی آورد

Cest ez cāy-ı heyš, ānşeb-gerd

Rū be ān māh-ı hānegī āverd

O gece yolcusu yerinden atlayıp evdeki ay yüzlüye yöneldi.

3.20. Güneşi Aydınlatan O Ay Yüzlünün Meclisi Süsleyip Donatması ve O Kara Bahtının Hâlini Anması

432. Beyit:

باز کاین نو عروس مهرافروز

کرد پنهان به زلف شب، رخ روز

Bāz kāin nev-‘ arūs-ı mehr-efrūz

Kerd pinhān be zūlf-i ŧeb, rūḡ-ı rūz

Güneşi aydınlatan geri gelince tekrar yüzünü gecenin siyah zūlfü ile gizledi.

433. Beyit:

شد مگر حلقه -حلقه‌طره‌یشب

که زهر حلقه شد عیان، کوکب

Şüd meger ḡalka- ḡalka ṭurra-ı ŧeb

Ki zi her ḡalka ŧüd ‘ ayān, kevkeb

Gecenin alınıdaki siyah kâkülü halka halka olunca her halkasından bir yıldız ortaya çıkıp göründü.

434. Beyit:

این کهن چرخ پر ز ظلمت و نور

مشک تر ریخت باز بر کافور

Īn kühen çerḡ-i pür zi zūlmet-i nūr

Müşk-i ter riḡt bāz ber kāfūr

Karanlık ve nûrla dolu olan bu eski felek, Kâfūr’un üstüne yine taze ve yeni miski serpti.

435. Beyit:

غنچههای فلک، تمام گشود

زینت بوستان دهر افزود

Ġonçe-hā-yı felek, tamām ḡuşūd

Zinet-i botān-ı dehr efzūn

Semanın goncalarının hepsi açılınca, dünya gülistanının süsü ve ziyneti arttı.

436. Beyit:

ماند از بس که چرخ، یافت طراز

دهن ماه نو ز حيرت، باز

Mānd ez bes ki çerḡ, yāft terāz

Dehen-i māh-ı nev zi ḡayret bāz

Gözyüzü o kadar süslendirilmişti ki yeni ayın ağzı şaşkınlıktan açık kaldı.

437. Beyit:

چون ز انجم سپهر شد گلزار

شمع بر رسم خویش شد بيدار

Çon zi encüm sipihr şüd gül-zār

Şem^c ber resm-i ḡiṣ şüd bīdār

Gökyüzü yıldızlarla gül bahçesi gibi oldukça şem' kendi âdeti üzere uyandı.

438. Beyit:

نازين پای خود، حنا کرده

لاله در پای سرو، جا کرده

Nāzenīn pāy-ı ḡūd, ḡinnā kerde

Lāle der pāy-ı serv, cā kerde

Sevgili ayaklarına kına yakmış, servi boylunun ise ayağının dibine lâleyi yerleştirmişti.

439. Beyit:

قد برافراخته چو سرو به باغ

در دل لاله از رخ اش، صد داغ

Çadd ber-efrūḡte ço serv be bāḡ

Der dil-i lāle ez rūḡ-eş, şad dāḡ

Serv gibi bahçede boy atmış ve güzelliğinden lalenin yüreğini kan etmiştir.

440. Beyit:

قامتش، همچو سرو تازه نهال

عارضش، همچو گل به حسن و جمال

Çāmet-eş, hem-ço serv-i tāze niḡāl

^c Ārız-eş, hem-ço gül be ḡüsn ü cemāl

Boyu taze sedir fidanı, yüz güzelliğinde ise gül gibiydi.

441. Beyit:

کس ندیده است اگرچه در گلزار

اینچنین سرو، کاو گل آرد بار

Kes nedide est eger-çî der gül-zâr

În-çonîn serv, kâv gül âred bâr

Servi, gülü hatırlatan böyle hoş ve güzel boylu sevgili, gülbahçesi de kişi görmemişti.

442. Beyit:

باز بر تخت خود نشست به ناز

گرد او مهوشان چو شمع طراز

Bâz ber taht-ı hûd nişest be nâz

Gerd-i o Mehveş-ân ço şem^ç -i tırâz

Tekrar naz ile tahtına oturdu. O ay yüzlüler etrafında süsleyici mum gibiydi

443. Beyit:

مطرب آمد به نغمه ی داوود

عنبر آورد پیش مطرب، عود

Muṭrib âmed be nağme-i Dâvûd

^çAnber âverd pîş-i muṭrib, ^çûd

Çalgıcı Dâvud nağmesi ve ezgisiyle geldi. Anber de mutribin önünde ûdu getirdi.

444. Beyit:

برد گردون به سوی عشرت، پی

از مه و از شهاب شد دف و نی

Bürd gerdün be sūy-ı ^çişret, pey

Ez meh ü ez şihâb şüd def ü ney

Felek işret meclisinin kurulduğunu anladıkça ay ile çan yıldızı, def ve ney oldu.

445. Beyit:

رفت ساقی، شراب ناب آورد

دست در گردن صراحی کرد

Reft sâķî, şerâb-ı nâb-âver

Dest der gerden-i Şurâhî kerd

Sâkî gidip saf ve halis şarabı getirdi. Elini şarap şişesinin boynuna götürdü.

446. Beyit:

بهر دُرْدیکشان آزاده

گشت اسباب عشرت، آماده

Behr-i dordī-keşān-ı āzāde

Geşt esbāb-ı ‘işret, āmāde

Tortulu şarap için soylular için işret meclisinin esbabı hazırlandı.

447. Beyit:

اهل عیش و نشاط بنشستند

در اندوه و غم فرو بستند

Ehl-i ‘eyş ü nişāţ benişesten

Der-i endūh u ğam firū-besten

Zevk ve neşe için gelen insanlar oturdular. Keder ve üzüntü kapısını kapadılar.

448. Beyit:

بر کف ساقیان سیمین بر

پرز یاقوت شد پیاله ی زر

Ber kef-i sākīyān-ı simin-ber

Pūr zi yākūt şüd pīyāle-i zer

Altın bardağı gümüş gibi beyaz tenli sâkilerin elinde yâkûtla dolu oldu.

449. Beyit:

جام زر گشت چون گل رعنا

در کف گلرخان مه سیما

Cām-ı zer geşt çon gül-i re‘ nā

Der kef-i gül-ruḥān-ı meh sīmā

Yanakları gül olan ay yüzlülerin elinden altın kadehler ranâ gülü gibi oldu.

450. Beyit:

بود مانند گل، پیاله ی مُل

شد از آن روی دلبران، گل گل

Būd māned-i gül, pīyāle-i mül

Şüd ez ān rūy-ı dil-ber-ān, gül gül

Şarap bardağı, gül gibi kırmızı olduğu için sevgililerin yanağı gül gibi pespembe oldu.

451. Beyit:

مطربان را بلند شد آواز
عود و قانون به یکدگر شد ساز

Muṭribān rā bülend şüd āvāz
Ūd u k̄ānūn be yek-dīger şüd s̄āz

Çalgıcıların sesleri yükselip ūd ile kanūn uydu ve birbirine müzik esbabı oldu.

452. Beyit:

سرو قدی به رقص، هر سو خاست
هر طرف فتنه ای دگر شد راست

Serv ḳaddi be raḳş, her sū ḥāst
Her ṭaraf fīte-i dīger şüd rāst

Sedir boylu her yanda oynamaya başladığında her taraf neşeyle dolu oldu.

453. Beyit:

از فرح هر طرف سرافرازان
پای کوبان و دست اندازان

Ez ferḥ her ṭaraf ser-efrāzān
Pāy kūbān u est endāzān

Nüfuz sahibi olanlar sevinçlikten bir yanda, raksendeler ve alkış tutanlar bir yanda.

454. Beyit:

می رخشنده بود همچو چراغ
شمع را گرم شد از آن، چو دماغ

Mey-i ruḥşende būd hem-ço çerāğ
Şem' ra germ şüd ez ān, ço demāğ

Parlak şarap çerağ gibiydi. Şem' de ondan lezzetlenip çakır keyif oldu.

455. Beyit:

یادش آمد ز حال پروانه
کان سیه روزگار دیوانه

Yādeş āmed zi ḥāl-ı Pervāne
Kān siyeh rû-gār-ı dīvāne

O karabahtlı, âşık Pervâne'nin hâli hatırına geldi.

456. Beyit:

که دلش می زد از محبت، جوش

ازغم عشق رفته بود از هوش

Dileş mî-zed ez muḥabbet, çoş

Ez ğam-ı 'aşq refte bûd ez hûş

Kalbinin coşkunuğu, aşk acısı ve gamıyla aklı elinden gitmişti.

457. Beyit:

چه شد از سوز عشق ما حالش؟

چون بُود در فراق، احوالش؟

Çi şüd ez sūz-ı 'aşq-i mā ḥāl-eş?

Çon bûved der firāk, aḥvāl-eş?

Sevgimizin gamıyla hâli nasıl acaba? Ayrılıktan ne hâldedir?

458. Beyit:

سوز پروانه اش چو آمد یاد

گویی آتش به جان او افتاد

Sūz-ı Pervâne'eş ço āmed yād

Gūy-ı āteş be cān o oftād

Pervânesi'nin yangısı hatırına gelince sanki canına bir ateş düştü.

459. Beyit:

پرتو افکند سوز آن غمناک

در دل شمع و زد گریبان چاک

Pertev efgend sūz-ı ān āteş

Der dil-i Şem' ü zed geribān çāk

O kederlinin ateşi Şem'in gönlüne vurdukça yakasını yırttı.

460. Beyit:

بر خود از سوز دل همی پیچید

وز خجالت به هر طرف میدید

Ber ḥūd ez sūz-ı dil hemī pīçid

Vez ḥecālet be her ṭaraf mīdid.

Gönül yangısıyla kıvranıyordu ve utançtan her yana bakıyordu.

461. Beyit:

آن چنان اضطراب شد او را

که ز مردم حجاب شد او را

Ān çünān ızdırāb şüd o rā

Ki zi merdüm hiçāb şüd o rā

Öyle ızdırabı arttı ki, kendisini insanlardan saklamak için hicapta kaldı.

462. Beyit:

خاست از جای خود روان، آن ماه

تا نگردد کس از غمش آگاه

Ĥāst ez cāy-ı ĥūd revan, ān māh

Tā ne-gerded kes ez ġameş āġāh

O ay, kimse kaygısından haberdar olmasın diye yerinden kalkıp gitti.

463. Beyit:

در پس پرده شد به غم دمساز

تا نیفتد به روی روز، آن راز

Der pes-i perde şüd be ġam dem-sāz

Tā ne-ofted be rüy-ı rüz, ān rāz

Sırrın ifşâ olmaması için perde arkasına kaygıyla sırdaş olup onunla başbaşa kaldı.

464. Beyit:

به در آمد از آن میان، چون شمع

تیره گردید مجلس آن جمع

Be der āmed ez ān miyān, çon Şem^ç

Tire gerdid meclis-i ān cem^ç

Şem' oradan çıktıkça o meclis kapkara oldu.

465. Beyit:

هیچکس را نماند تاب شراب

هر کسی شد به گوشه ای در خواب

Hiç kes rā nemāned tāb-ı şerāb

Herkesi şüd be güşe-i der h'āb

Hiçkimsede içki içmeye güç ve hâl kalmadı. Herkes bir köşede daldı uyudu.

466. Beyit:

بود بیتاب، آن جهان افروز

کرد بنیاد گریه از سر سوز

Būd bī-tāb, ān cihan-efrūz

Kerd bünyād girye ez ser-i sūz

O dünyayı aydınlatan sevgili sabırsız ve dermansızdı. Yürekten yana yıkıla ağlamaya başladı.

467. Beyit:

هر که در عشق، صادق است ای دل

یار بی خود شود به او مایل

Her ki der 'aşq, şādīk est ey dil

Yār-ı bī-hūd şevēd be o māyil

Ey gönül! Her kim ki sevgisine vefalıysa, sevgili kendisinden geçip ona istekli ve mâyil olur.

468. Beyit:

عشق را درد و سوز می باید

آه آتش فروز می باید

'İşk rā derd ü sūz mī-bayed

Āh-ı āteş fūrūz mī-bāyed

Sevginin dert ve yangısı olmalı. Ateşi yakan âhı olmalı.

469. Beyit:

عاشق صادق ار برآرد آه

آتش افتد از آن به خرمن ماه

'Āşīk-i şādīk er ber-āred āh

Āteş ofted ez ān be hermen-i māh

Vefalı ve sadık âşık âh çekerse, ayın harmanına ondan ateş düşer.

470. Beyit:

دل معشوق اگر بود از سنگ

بگدازد ز آه آن دلتنگ

Dil-i ma' şūḡ eger būved ez seng

Be-gūdāzed zi āh-ı ān dil-teng

Sevgilinin kalbi taştan bile olsa, canı sıkılmış ve gönlü daralmışın âhıyla erir.

3.21. Anber'in O Gümüş Yüzlünün Dert ve Kederini Anlaması ve Kara Bahtlı Pervâne'yi Çağırması

471. Beyit:

ناگه آمد ز در درون، عنبر

دید کان سرو قدّ سیمین بر

Nā-geh āmed zi der derūn, ' Anber

Dīd kân serv ḡadd sīmīn-ber

Anber aniden kapıdan dışarıya geldiğinden o gümüş tenli ve sedir boylu sevgiliyi gördü ki-

472. Beyit:

از تب و تاب، ناتوان گشته

جوی اشک از رخ اش روان گشته

Ez teb ü tāb, nā-tüvān gešte

Cūy-ı eṣḡ ez rūḡ-eṣ revan gešte

Ateş ve yangınla güçsüz düşmüştü. Yüzünden yaşı ırmak gibi akıyordu.

473. Beyit:

دید چون شمع را در آتش غم

دودش از سر برآمد از ماتم

Dīd çon Şem' rā der āteş-i ġam

Dūdeş ez ser ber-āmed ez mātem

Şem'i keder ve gam ateşiyle gördüğünde yas ve matem dumanının başından yükseldiğini görünce-

474. Beyit:

گفت با او که: نور دیده من!

سببِ سوزِ خود، بگو روشن

Güft bā o ki: nūr-ı dīde-i men!

Sebe-i sūz-ı hūd, bigū rūşen

Ona: Ey gözümün nūru! Yanmanın sebebini açıkça anlat! dedi.

475. Beyit:

گفت آن به عنبر: ای همدم!

که ندارم به جز تو کس، محرم

Güft ān be ‘Anber: ey hemdem!

Ki ne-dārem be cüz to kes, maḥrem

O, Anber’e: “Ey arkadaşım! Senden başka sırdaş ve mahremim yoktur.” dedi.

476. Beyit:

حال پروانه را چو کردم یاد

بی سبب، آتشی به من افتاد

Hāl-ı Pervāne rā ço kerdem yād

Bī-sebeb, āteş-i be men oftād

Pervâne’nin hâli hatırıma geldikçe gönlüme sebepsiz bir ateş düştü.

477. Beyit:

در دل، این آتشی که من دارم

اثرِ سوزِ اوست، پندارم

Der dil, ĩn āteş-i ki men dārem

Eşer-i sūz-ı ost, pindārem

Sanırım gönlümdeki bu ateş, onun yangı ve ateşinin etkisinden dolayıdır .

478. Beyit:

چه شود کز ره وفاداری

یک دم، او را به پیش من آری؟

Çi şevd kez reh-i vefa-dārī

Yek-dem, o rā be pīş-i men ārī?

Vefa ve sadakat aşkına ne olur, bir an bile olsa, onu getir yanıma.

479. Beyit:

گفت عنبر که: ای جهان آرا!!

اینک، آن ناتوان بی سروپا-

Güft ‘ Anber ki: ey cihān-ārā

İnek, ān nā-tū‘ān-ı bī-ser u pā

Anber: “Ey dünyayı süsleyen! Şimdi o zavallı ve güçsüz

480. Beyit:

در برون، خوار و زار افتاده

گویی از درد هجر، جان داده

Der birūn ḥ‘ār u zār oftāde

Gūy-ī ez derd-i hicr, cān dāde

Dışarıda hor ve perişan düşmüş yere yatıyor. Ayrılık acısından sanki can vermiş gibi.

481. Beyit:

این بگفت و دوید همچون باد

رو به آن ناتوان زار نهاد

İn bī-güft ü devīd hem-ço bād

Rū be ān nā-tū‘ān-ı zār nihād

Bunu dedi ve rüzgar gibi koştu. O perişan ve âcizin yüzüne baktı-

482. Beyit:

دید کآن بی قرار با دل زار

رفته در گوشه ای گرفته قرار

Dīd kān bī-ḳarār bā dil-i zār

Refte der gūşe-i girifte ḳarār

Ki onu sabırsız, perişan kalbiyle bir köşede oturmuş ve inliyor buldu.

483. Beyit:

نه در او طاقت جدایی شمع

نه در او تاب آشنایی شمع

Ne der o ṭāḳet-i cidā-yī Şem‘

Ne der o ṭāb-ı āşīnā-yı Şem‘

Onun ne Şem’in ayrılığına dayanacak gücü var ne de şem’ ile buluşacak kudreti.

484. Beyit:

نه به هجرش شکیب و نی به وصال

وه كه دیده ست در جهان، این حال؟

Ne be hicr-eş şikīb ü ne be vişāl

Veh ki dīdest der cihān, īn hāl

Ne onu terk etmeye ne de kavuşmaya tahammülü var. Âh! Kim dünyada böyle bir hâl görmüş ?

485. Beyit:

گفت عنبر كه: خيز ای غمناك!

كه نداری دگر ز هجران، باك

Güft ‘ Anber ki: ħiz ey ğam-nāķ!

Ki ne-dārī digər zi hicr, bāk

Anber ona: “Ey üzüntülü, kalk. Artık ayrılıktan korkmak zorunda değilsin!”

486. Beyit:

تا کی از داد هجر، می سوزی؟

خيز تا شمع وصل افروزی!

Tā key ez dād-ı hicr, mī-süzī

Ĥiz tā şem‘-i vaşl efrüzī

Ayrılık kağısıyla ne zamana kadar yanacaksın? Kalkıp kavuşma mumunu yak!

587. Beyit:

دوش، کآن نازنین تو را دیده

مایل صحبت تو گردیده

Düş, kân nāzenīn to rā dīde

Māyil-i şoĥbet-i to gerdīde

Dün gece o nazlı güzel seni görünce senin sohbetine mayil olmuş.

488. Beyit:

اینک، آن گل نشسته بی اغیار

خيز اگر بایدت گل بی خار!

İnek, ān gül nişeste bī-egyār

Ĥiz eger bāyed-et gül-i bī-ĥār!

Şimdi o gül rakipsiz ve tek başına oturmuş. Dikensiz gülü istersen hadi kalk!

489. Beyit:

جست از جای خویش آن غمناک

رخ خود سود پیش او بر خاک:

Cest ez cāy-i hīṣ ān ğam-nāk

Rūḡ-i ḡūz sūz pīṣ-i o ber ḡāk:

O kaygılı yerinden fırlayıp, onun önünde yüzünü toprağa sürdü:

490. Beyit:

ای غبار ره تو مشک ختا!

در مشام آید از تو بوی وفا

Ey ğubār reh-i to müşk-i Ḥitā!

Der meṣām āyed ez to bŷyī vefā

“Ey yolunun tozu toprağı! Hitay ülkesinde miski olan! Senden vefa ve sadakat kokusu geliyor.”

491. Beyit:

از نسیم تو، زنده شد جانم

وز شمیم تو، زنده میمانم

Ez nesīm-i to zinde ṣūd cān-em

Vez ṣemīm-i to, zinde mī-mānem

Senin hafif rüzgar ve esintinle canım dirildi ve senin hoş kokunla diri kalacağım.

492. Beyit:

چون غم عشق ساخت پست او را

رفت عنبر، گرفت دست او را

Çon ğam-ı ‘aşḡ sāḡt pest o rā

Reft ‘Anber, girift dest o rā

Aşk kederi onu alçak edip yerlere düşürünce, Anber gidip elinden tutarak yardım etti.

493. Beyit:

رحمت آورد بر دل پاکش

عاقبت برگرفت از خاکش

Reḡmet āverd ber dil-i pāk-eṣ

‘Āḡıbet ber girift ez ḡāk-eṣ

Temiz ve paramparça olmuş gönlüne acıyıp sonunda topraktan kaldırıp-

494. Beyit:

برد او را به سوی خلوت یار

داده از کف، عنان صبر و فرار

Bürd o rā be sūyī ḥalvet-i yār

Dāde ez kef, ‘ inān-ı şabr u qarār

Onu sevgilinin halvetine götürdüğünde sabır ve karar dizginini elinden kaçırmıştı.

3.22. Pervâne'nin Şem'in Yanına Gelmesi ve İkisinin Baş Başa Sohbet Etmesi

495. Beyit:

ای بسا راهرو که در شب تار

مانده باشد به ورطه ی خونخوار

Ey besā rāh-rev ki der şeb-i tār

Mānde bāşed be verṭa-ı ḥūn-ḥ`ār

Nice yolcular gece karanlığında kan dökücü uçurum ve tehlikeli yerde kalmıştır-

496. Beyit:

ظلمت شب، رهش فرو بسته

زان به خاک سیاه بنشسته

Zulmet-i şeb, reheş fūrū beste

Zān be ḥāk-ı sīyāh binşeste

Gece karanlığı yolunu kapatmış o yüzden kara toprağa oturup kalmışlardır.

497. Beyit:

دود آهش که رفته از دل زار

بر سرش گشته ابر آتش بار

Dūd-ı āh-eş ki refte ez dil-i zār

Ber ser-eş geşte eber-i āteş-bār

Kederli gönlünden çıktığı âh ateşinin dumanı, başına ateş yağdıran buluta dönmüştü.

498. Beyit:

صف کشیده به گرد او، غم و درد

مانده او در میان صد غم، فرد

Şaf keşide be gird-i o, ğam u derd

Mānde o der mīyān-ı şad ğam u ferd

Etrafına acı ve üzüntü saf olup dizildiği için yüz keder içinde yapayalnız kalmıştı.

499. Beyit:

ناگهان شمع مه شود روشن

شود از عکس او جهان، گلشن

Nā-gehān şem‘-i meh şeved rüşen

Şeved ez ‘aks-ı o cihan, gül-şen

Ansızın ayın mumu parlayıp yanarsa, onun yansıması ve aksiyle dünya gül bahçesine döner.

500. Beyit:

شنود چرخ، آه جانکاهش

دارد از مه، چراغ در راهش

Şineved çarḥ, āh-ı cān-kāheş

Dāred ez meh, çırāğ der rāh-eş

Gök onun can tüketen âhını duyduğunda yoluna aydın çerağ tutar.

501. Beyit:

چون ز پروانه رفت تاب و توان

گشت پامال ورطه‌ی هجران

Çon zi Pervâne reft táb ü tüvān

Geşt pā-māl-ı verṭa-ı hicrān

Pervâne'nin sabır ve gücü bitince hicran ve ayrılık uçurumu ve tehlikesiyle yok oldu.

502. Beyit:

تیره شد روز و روزگار او را

رفت یکبارگی، قرار او را

Tīre şüd rüz u rüz-gār o rā

Reft yek-bāregī, qarār o rā

Âlem ve günü karardı, birdenbire sabırsız oldu.

503. Beyit:

گشت اندوه در دلش انبوه

دل او گشت نقطه ی اندوه

Geşt endūh der dileş enbūh

Dil-i o geşt noġte-i endūh

Kalbinde keder çoġaldıkça gönlü kaygılar yeri ve yumaġı oldu.

504. Beyit:

در دلش طاقت فراق نماند

در تن اش جان ز اشتیاق نماند

Der dil-eş ṭāqat-ı firāḡ ne-mānd

Der ten-eş cān zi iştīyāḡ ne-mānd

Gönlünde ayrılıġa dayanacak sabır ve güç kalmadı. Bedeninde arzu ve şevkten can kalmadı.

505. Beyit:

گشت ناگه ز دور چرخ کهن

کوکب بخت تیره اش روشن

Geşt nā-geh zi devi çerḡ-i kühen

Kevkeb-i baḡt-ı tīre-eş rūşen

Aniden eski feleġin dönüşüyle kara bahtının yıldızı aydınlanıp parlayıverdi.

506. Beyit:

چون ز حد رفت محنت جانکاه

گشت بیدار، بخت او ناگاه

Çon zi ḡad reft miḡnet-i cān-kāḡ

Geşt bī-dār, baḡt-ı o nā-gāḡ

Canı tüketen mihneti hadden fazla oldukça ansızın bahtı ve talihi uyandı.

507. Beyit:

رفت همراه عنبر، آن غمناک

پیش آن گلعداز، با دل چاک

Reft hem-rāḡ-ı ˆ Anber ān ġam-nāk

Pīş-i ān gül-ˆ izār, bā dil- çāk

Gönlü paramparça olmuş o gamlı Anber'le birlikte o gül yanaklının yanına gitti.

508. Beyit:

چشمش افتاد چون بر آن طنّاز

کرد روحش به سوی او پرواز

Çeşm-eş oftād çon ber ān tinnāz

Kerd rūḥeş be sūy-ī o pervāz

Gözü o nazlıya ilişince ruhu ona doğru uçtu.

509. Beyit:

دید چون روی آن مه تابان

در تن او نماند تاب و توان

Dīd çon rüy-ı ān meh-i tābān

Der ten-i o ne-mānd tāb ü tüvān

O parlak ayın yüzünü görünce onun bedeninde güç ve takat kalmadı.

510. Beyit:

عکس رخسار آن مه سرکش

در دل و جان او فکند آتش

Aks-ı ruḥār-ı ān meh-i ser-keş

Der dil ü cān o figend āteş

O inatçı ayın resmi onun canı ve gönlüne ateşi fırlattı.

511. Beyit:

چون به آن سرو گلغذار رسید

از سر سوز، بر سرش گردید

Çon be ān serv-i gül-izār resīd

Ez ser-i sūz, ber ser-eş gerdīd

O gül yanaklı serviye ulaştıkça yangından dolayı etrafında dönmeye başladı.

512. Beyit:

بس که گردید گردش، آن شیدا

گرد آن ماه، هاله شد پیدا

Bes ki gerdīd girdeş, ān şeydā

Gird-i ān māh, hāle şūd peyā

O âşık ve kara sevdalı onun etrafında o kadar döndü ki ayın etrafında hâle bulundu.

513. Beyit:

آن گه افتاد با دل صد چاک

پیش آن سرو سیم تن بر خاک

Ān-geh oftād bā dīl-i şad çāk

Piş-i ān serv-i sīm-ten ber hāk

Sonra yüz parça olmuş kalbiyle o gümüş cisimli servinin önünde toprağa düştü.

514. Beyit:

پیشش آمد به چشم خون آلود

چشم خونین به پای او می سود

Piş-eş āmed be çeşm-i hūn-ālūd

Çeş-i hūnīn be pāy-ī o mī-sūd

Yanına kanlı gözleriyle gelip kanlı gözlerini onun ayağına sürüyordu.

515. Beyit:

هر زمان سر به پای او می ماند

لعل در پای یار می افشاند

Her zamān ser be pāy-ī o mī-mānd

La' al der pāy-ī yār mī-efşānd

Sevgilisinin ayaklarına her zaman başını koyup onun ayaklarına lâl saçıyordu.

516. Beyit:

یعنی، آن به بود که در گلزار

لاله گیرد به پای سرو، قرار

Ya' ni, ān beh būved ki der gül-zār

Lāle gired be pāy-ī serv, qarār

Kısacası, lâlenin gül bahçesindeki servinin dibinde durması ne güzeldir.

517. Beyit:

آن مه او را ز روی مهر نواخت

سایه ی لطف، بر سرش انداخت

Ān meh o rā zi rūy-ı mehr nevāht

Saye-i lütf, ber ser-eş endāht

O ay yüzlü sevgili şefkat ve sevgiyle onu okşayıp, lütuf gölgesini saldı başına.

518. Beyit:

کرد بنیاد، مجلس افروزی

گرم خونی نمود و دلسوزی

Kerd bünyād, meclis efrūzī

Germ-ḥūnī nemūd ve dīl-sūzī

Meclisi aydınlatıp tenvir etmeye başladı. Çok muhabbet ve şefkat göstermeye başladı.

519. Beyit:

بهر پرسیدنش گشود زبان

گفت: چونی ز محنت هجران؟

Behr-i pürsiden-eş güşūd zebān

Güft: çonī zi miḥnet-i hicrān?

Sorguya çekmek için dilini açıp: “Ayrılık mihnetinden böyle misin?” diye sordu.

520. Beyit:

گفتش آن ناتوان: ببین و میپرس!

بنگر آه آتشین و میپرس!

Güft-eş ān nā-tü`ān: bi-bīn ü me-pürs!

Beniger āh-ı āteşīn ü me-pürs

O zavallı ona: “Gör de sorma! Ateşli âhımın gör ve sorma”dedi.

521. Beyit:

شکر، کان تیرگی گذشت از من

شد به روی تو چشم من روشن

Şükür, kân tīre-gī güzeşt ez men

Şüd be rüy-ī to çeşm-i men rüşen

Şükürler olsun ki o karartı kalktı üstümden, senin yüzünle gözüm aydın oldu.

522. Beyit:

گفتش آنکه که: منزل تو کجاست؟

گفت: جایم همیشه شهر وفاست

Güft-eş ān-geh ki menzil-i to kücāst

Güft: cāyem hemīşe şehir-i vefāst

Sonra: “Senin evin yurdun nerede?” diye sordu. “Yerim hep vefa şehridir.” dedi.

523. Beyit:

گفت: از آنجا کی آمدی بیرون؟

گفت: از او چون برون رود کس، چون؟

Güft: ez ān-cā key āmedī bīrūn?

Güft: ez o çon bīrūn reved kes çon?

Oradan ne zaman ayrıldın? diye sordu. Oradan kim ayrılabilir ki? dedi.

524. Beyit:

گفتش: این منزل غریب کجاست؟

گفت: از چشم یار ناپیداست

Güft-eş: in menzil-i ġarīb ġücāst?

Güft: ez çeşm-i yār nā-peyāst

Ona: “Bu ġarīb yer neresi?” diye sordu. “Sevgilinin gözünden gizli ve saklı değildir” dedi.

525. Beyit:

گفتش: آنجا ز چیست آب و ثمر؟

گفت: از تخم مهر و خون جگر

Güft: āncā zi çīst āb ü şemer?

Güft: ez toħm-ı mehr ü ħūn-ı ciger

Ona: “Orasının suyu ve ürünü nedendir?” diye sordu. Ona: “Muhabbet ve sevgi tohumu ile ciğer kanındandır” dedi.

526. Beyit:

گفت از اینها چه میشود حاصل؟

گفتش: اندوه جان و حسرت دل

Güft ez inhā çī mişved ħāşıl?

Güft-eş: endūh-i cān u ħasret-i dīl

Ona: “Bunlardan ne elde ettin?” diye sordu. Ona: “Can kederi ve kalp özlemi” dedi.

527. Beyit:

گفت: از آن با تو چیست را آورد؟

گفت: این اشک سرخ و چهره ی زرد

Güft: ez ān bā to çīst rā āvered?

Güft: īn eşi sürh ü çihre-i zerd

Ona: “Oradan ne getirdin?” diye sordu. “Bu kırmızı gözyaşları ile sarı yüzü.” diye cevap verdi.

528. Beyit:

گفتش: از من چه کام می طلبی؟

که مرا صبح و شام می طلبی

Güft-eş: ez men çī kām mī-ṭalebī?

Ki merā şubḥ u şām mī-ṭalebī

Ona: “Benden arzu ve muradın ne? Ki beni sabah akşam arıyorsun” diye sordu.

529. Beyit:

گفت: میخوامم از تو، ای سرکش!

که بسوزی مرا به یک دم، خوش

Güft: mī-ḥāhem ez to, ey ser-keş

Ki bī-sūzī merā be yek-dem, ḥoş

“Ey inatçı ve serkeş! Beni bir anda yakmanı istiyorum senden, ne mutlu” dedi.

530. Beyit:

گفت: از این سوز، چیست مقصودت؟

که گذشت از فلک، دودت

Güft: ez īn sūz, çīst maqşūdet?

Ki güzeşt ez felek, dūdet

“Böyle yangından maksudın nedir? Ki dumanın gökten bile geçmiş” diye sordu.

531. Beyit:

گفت: می سوزم از غمت، حاصل-

تا شود جان من به تو واصل

Güft: mī-sūzem ez ğam-et, ḥāşıl-

Tā şevēd cān-ı men be to vāşıl

“Canım sana kavuşsun diye gamınla yanıyorum ben” diye cevap verdi.

532. Beyit:

تن شود خاک و جان رود سویت

زنده باشم همیشه بر بویت

Ten şevēd ḥāk u ān reved sūyet

Zinde bāšem hemīşe ber būyet

Tenim toprak olup, ruhum sana gitsin. Kokunla daima hayatta olayım ben.

533. Beyit:

تن چه کار آیدم جدا از تو

که جدا میکند مرا از تو

Ten-i çī kār āyedem cūdā ez to

Ki cūdā mī-küned mera ez to

Senden ayrıyken bu cismin ne işime yarar benim? Ki senden beni ayırıyor.

534. Beyit:

!بگسلد کاش بند از بندم

تا به یکبار با تو پیوندم

Bigseled kāş bend ez bendem!

Tā be yek-bār bā to peyvendem

Keşke canım vücudumdan ayrılrsa da tamamen senle birleşsem!

535. Beyit:

هر چه می گفت آن وفاپیشه

شمع میکرد در وی اندیشه

Her çī mī-güft ān vefa-pīşe

Şem' mī-kerd der vey endīşe

O vefalı sevgili ne derse şem' endişe edip düşünüyordu.

536. Beyit:

چون دل شمع بود سوزپذیر

یک به یک کرد در دلش تأثیر

Çon dil-i Şem' būd sūz-pezīr

Yek-be-yek kerd der dil-eş te'şīr

Şem'in gönlü ateşte olduğu için o ateş yüreğine birer birer tesir edip etki gösterdi.

537. Beyit:

گشت پروانه هم نفس با شمع

گشت دم‌ساز او، به خاطر جمع

Geşt Pervâne hem-nefes bā Şem‘

Geşt dem-sāz o, be ḥāṭır-ı cem‘

Pervâne Şem’ ile bir oldu. Birlikte olmak için onun arkadaşı oldu.

538. Beyit:

صحبتی بود خالی از اغیار

هیچ کس نی در او به غیر دو یار

Şoḥbeti būd ḥālī ez ‘ağyār

Hîçkes ne der o be ğayr-ı dū yār

Yabancıdan hâlî bir sohbetti, yani iki sevgilinin dışında kimsenin bulunmadığı bir sohbetti o.

539. Beyit:

تا سحرگه به عیش بنشستند

عقد یاری به یکدگر بستند

Tā seḥer-geh be ‘eyş benişesten

‘Aḳd-ı yārī be yek-diğer besten

Sabaha kadar eğlenip zevk ü sefaya daldılar, birbirleriyle dost olmaya söz verdiler.

540. Beyit:

چون در این آشیان پر کم و کاست

از سر بیضه، زاغ شب برخاست

Çon der in ‘āşiyân-ı pür kem ü kâst

Ez ser-i beyze, zāğ-ı şeb ber-ḥ‘âst

Eksiklikle dolu bu görkemli evde, gece karanlığı bütün aydınlığı ortadan kaldırdı.

541. Beyit:

گفت آن مه به عاشق از سرسوز:

کای وفاپیشه، خیز کآمد روز

Güft ân meh be ‘āşîḳ ez ser-i sūz:

Kāy vefa -pîşe, ḥîz kiāmed rûz!

O ay yüzlü, âşîğa: “Ey vefalı ve sadakatlı! Kalk ki gün ağardı.” dedi.

542. Beyit:

هست کار زمانه، پرده دری

بر همین است خنده ی سحری

Hest kār-ı zemāne, perde-derī

Ber hemīn est ħende-i seĥerī

Zamānenin işi perdeyi kaldırıp sırrı ifşa etmektir. Seherin gülüşü de bunun içindir.

543. Beyit:

غنچه را شب به پرده ها جا کرد

سحر از بهر او، گلی وا کرد

Ġonçe rā ŧeb be perde-hā cā kerd

Şeĥer ez behr-i o, gülī vā kerd

Tomurcuĝu gece perdeler arkasına yerleştirdi. Seher de onun için bir gülü açtı.

544. Beyit:

نوعروسان باغ را به فریب

ساخت چون شاهدان زینت و زیب

Nev-^ç arūsān-ı bāĝ rā be firīb

Sāĥt çon ŧāĥid-ān-ı zīnnet ü zīb

Bahçenin yeni gelinlerini hileyle süslemenin şahidi olmaya ikna etti .

545. Beyit:

همه را از شکوفه، چادر داد

عاقبت داد رخت شان بر باد

Heme rā ez ŧikūfe, çāder dād

^ç Āĥıbet dād raĥt-ı ŧān ber bād

Herkese çiçekten örtü verip sonunda onların üstündeki giysileri rüzgârıyla çıkarttı.

546. Beyit:

دارم ای دوست یک رقیب درشت

که مرا عاقبت بخواهد کشت

Dārem ey dost yek reĥīb-i dūrüşť

Ki merā ^ç āĥıbet be-ĥ^ç āhed küšť

Ey dost! Kabah olan bir rakibim vardır ki eninde sonunda öldürecek beni.

547. Beyit:

نام آن تندخوی، هست نسیم

سوخت جان مرا از آتش بیم

Nām-ı ān tünd-ḥūy, hest Nesīm

Sūḥt cān-ı merā ez āteş-i bīm

O sınırlı ve sert mizaçlının adı Nesîmdir. Canımı korku ateşiyle yaktı

548. Beyit:

چون رسد، برکنم ز خویش، امید

لرزم از بیم او، چو برگ بید

Cūn resed, ber-kenem zi ḥiş, ümīd

Lerzem ez bīm-i o, ço berg-i bīd

O gelince umudumu kesip korkusundan söğüt yaprağı gibi titrerim.

549. Beyit:

گر ببیند برون خانه، مرا

سرم از تن جدا کند به جفا

Ger be-bined bīrūn-i ḥāne, merā

Serem ez ten cūdā küned be cefā

Eğer beni evin dışında görecekse, zulüm ve cefa ile başımdan ayırır tenimi.

550. Beyit:

گرت اینجا ببیند، از بیداد

نقد عمرت به باد خواهد داد

Ger-et in-cā be-bīned, ez bī-dād

Naḡd-ı ‘ömret be Bād ḥāhed dād

Seni burada görürse, ömrünü rüzgara verip öldürecek seni.

551. Beyit:

بهتر آن است، ای وفایشه

که کنیم از جفایش اندیشه

Behter ān est, ey vefā-piş

Ki künim ez cefāyeş endişe!

Ey vefalı! En iyisi budur ki onun edeceği zulümden korkalım.

552. Beyit:

بودنت بیش از این به من نه نکوست

ترسم آگه شوند، دشمن و دوست

Būden-et beş ez in be men ne nikūst

Tersem āgeh şevend, düşmen ü dost

Senin artık daha fazla burda kalman bana iyi gelmiyor. Çünkü dost ve düşmanın bundan haberdar olacak diye korkarım.

553. Beyit:

شمع خورشید، چون شود پنهان

باز، خود را به وصل ما برسان

Şem‘-i hūrşīd, çon şevend pihān

Bāz, hūd rā be vaşl-ı mā biresān

Güneşin ışığı, gizlenince yine gel vuslatımıza.

554. Beyit:

این بگفت و ز پیش او برخاست

عنبر از بهر خواب، جا آراست

Īn begūft ü zi pīş-i o ber-hāst

‘Anber ez behr-i h̄āb, cā ārāst

Bunu söyleyip onun yanından kalktı. Anber ise onun uyuması için yatağını hazırladı.

555. Beyit:

چشم آن مه، چو گرم گشت به خواب

رفت پروانه از برش بی تاب

Çeşm-i ān meh, ço germ geşt be h̄āb

Reft Pervāne ez ber-eş bī-tāb

O ay yüzlü sevgilinin gözleri uykuya dalınca Pervâne takatsiz ve bitap olarak yanından çıktı gitti.

556. Beyit:

مبتلا شد به محنت هجران

آری، این است کار و بار جهان

Mübtelā şüd miḥnet-i hirān

Ārī, īn est kār u bār-ı cihān

Ayrılığın acı ve mihnetine tutuldu. İşte dünyanın işi gücü budur.

557. Beyit:

یاد می کرد از آشنایی شمع

گریه می کرد در جدایی شمع

Yād mekerd ez āşinā-yı Şem‘

Girye mī-kerd der cüdā-yı Şem‘

Şem’in dostluğunu hatırlayıp Şem’den ayrılıp uzak kaldığı için ağlıyordu.

558. Beyit:

از جدایی شمع، با دل تنگ

غزل سوزناک، کرد آهنگ:

Ez cüdāy-ı Şem‘, bā dil-i teng

Ġazel-i sūz-nāk, kerd āheng:

Daralmış gönlüyle, Şem’in ayrılığından acıklı ve etkileyici bir gazele niyet etti.

559. Beyit:

کای رخ دلکش ات چراغ دلم

سوختن تا به کی ز داغ دلم؟

Kāy rūḥ-ı dil-keş-et çerāğ-i dilem

Sūḥten tā be key zi dāğ-ı dilem

Ey çekici ve alımlı yüzü kalbimin چراğı olan güzel! Ne zamana dek gönlümdeki ateşle yanacağım?

560. Beyit:

گو رود جان ز تن، به در نرود-

بوی زلف تو از دماغ دلم

Gū reved cān zi ten, be der ne-reved-

Būy-ı zūlf-i to ez dimāğ-i dilem

De ki ruhum cismimden gitsin ama zūlfündeki koku kalbim ve damağımdan gitmesin.

561. Beyit:

تازه سروی به یاد قامت تو-

سرکشد، هر زمان ز باغ دلم

Tāze servi be yād-ı ķāmet-i to-

Ser-keşed, her zamān zi bāğ-ı diliem

Senin boynunu hatırladığımda gönlümdeki bahçede her zaman yeni bir servi biter.

562. Beyit:

در شب وصل، ماه عالم گرد-

روشنی گیرد از چراغ دلم

Der şeb-i vaşl, māh-ı ‘ālem gered

Rūşenī gired ez çerāğ-ı dilem

Vuslat gecesinde alemi dolaşan ay, gönlümdeki çerağdan alır ışığını.

563. Beyit:

در خم زلف او، دلم گم شد

کی بود بعد از این فراغ دلم؟

Der ĥam-ı zülf o, dilem güm şüd

Key būved ba‘ d ez in ferāğ-ı dilem?

Onun zülfünün kıvrımlarında, kalbim kayboldu. Bundan sonra benim gönlüm nasıl kurtulacak?

564. Beyit:

بس که آن مرغِ آشیانِ وفا

دیده بود از فراق، جور و جفا

Bes ki ān morğ-ı āşīyān-ı vefā

Dīde būd rz firāğ, cevr-i cefā

O vefa evinin kuşu ayrılık yüzünden o kadar zulüm ve cefa görmüştü ki-

565. Beyit:

دور از آن روی تابدار، آشفته

گشت بی تاب و با خیالش گفت:

Dūr ez ān rüy-ı tāb-dār, āşüft

Geşt bî-tâb u bâ hayâleş güft:

O parlak yüzlünün uzaklığından dolayı perişan oldu, onu hayal ederken şöyle dedi:

563. Beyit:

!کای قدت، سرو جویبار دلم

!رشته چون نخل تر، ز آب و گلم

Kāy ḳaddet, serv-i cūy-bār-ı dīl-em!

Rište çon naḥl-ı ter, zi āb u gil-em!

Ey boyu gönlüm ırmağının servisi! Su ve çamurdan olan bedenimin her parçası ıslak hurma lifi gibi!

564. Beyit:

هست رویت به چشم اهل نظر

گل پروردهی به خون جگر

Hest rüy-et be çeşm-i ehl-i nazar

Gül-i pervede-i be ḥūn-ı ciger

Nazar ehlinin gözünde yüzün ciğer kanıyla beslenmiş ve yetiştirilmiş güldür.

568. Beyit:

نی، نی، آن یک خدنگ دل دوز است

و آن دگر، آتش جهانسوز است

Ne, ne, ān yek ḥadeng-i dil-dūz est

Ve ān dıger, āteş-i cihān-sūz est

Hayır, hayır, o ikiden biri gönüle tesir edip gönlü dikenden ok olup, öbür diğeri dünyayı yakan ateştir.

569. Beyit:

!ای لبت جان من، مشو خندان

کآتش افتد از آن مرا در جان

Ey leb-et cān-ı men, me-şev ḥandān

Kāteş ofted ez ān merā der cān

Ey dudağı canım olan! Gülümseme. Ki canıma ondan ateş düşer.

570. Beyit:

جان شود خنده ی تو را بنده

تا به کی اشک ریزی از خنده؟

Cān şevēd ḥande-i to rā bende

Tā be key ešk rizi ez ḥande?

Gülüſün, ſu fakir ve kölenin canıdır. Gülmekten ne zamana kadar yaş dökeceſin?

571. Beyit:

شد دگرگون ز هجر تو، حالم

گریه نآید تو را، بر احوالم؟

Şüd digger-gün zi hicr-i to, ḥālem

Girye neāyed to rā, ber aḥ'ālem

Halim ayrılığınla değıſip bambaſka oldu. Hālime ağlayaſın gelmiyor mu?

572. Beyit:

از وفا، با من آشنا گشتی

به جفا، عاقبت جدا گشتی

Ez vefā, bā men āſinā geſtī

Be cefā, 'āqıbet cidā geſtī

Vefa ve samimiyet ile tanıştın benimle. Sonunda zulüm ve cefa ile ayrıldın benden.

573. Beyit:

آخرت چون سر جدایی بود

اولت آن، چه آشنایی بود؟

Āḥiret çon ser-i cidāyī būd

Evvelet ān, çī āſināyī būd?

Madem ki sonunda ayrılmayı isteyecektin, En baştaki o âşinalık ne demek oluyor?

574. Beyit:

پیش از این، تاب هجر بود مرا

غمت این سان نمی نمود مرا

Piſ ez in, tāb-ı hicr būd merā

Ġamet in sān mī-nemūd merā

Bundan önce ayrılığına dayanacak güç ve sabrım vardı. Önce gam ve kederin beni böyle yapmazdı.

575. Beyit:

دلّم، اكنون كه در وصال آسود

بی تو، دیگر چگونه خواهد بود؟

Dil-em, eknūn ki der vıṣāl āsūd

Bī to, dıger çī-gūne h'āhed būd?

Şimdi gönlüm vuslatınla rahatlayıp huzur buldu. Artık sensiz ne yapacak?

576. Beyit:

مانده از یار، دور و با غم، جفت

طاقت اش، طاق گشته، این میگفت:

Mānde ez yār, dūr u bā gam, cüft

Ṭāqat-eş, ṭāq geşte, in mī-güft:

Sevgiliden uzak, kaygı ve kederle baş başa kalıp sabır ve takati kesilmiş şöyle diyordu:

577. Beyit:

!کس بدین روز و روزگار مباد

!دور از آن سرو گلغذار مباد

Kes bedīn rüz u rüz-gār me-bād!

Dūr ez ān serv-i gül-izār me-bād!

“Kimse böyle hale düşmesin! Kimse uzak kalmasın o gül yanaklı serviden!”

578. Beyit:

هر دم از مهر آن جهان افروز

داشت با خود، حکایتِ دل سوز

Her dem ez mihr-i ān cihān efrüz

Dāşt bā hūd, hikāyet-i dīl-süz

Sürekli, dünyayı tenvir edip aydınlatanın sevgisinden dolayı gönül yakıcı hikâyeler söylüyordu.

579. Beyit:

تا به آن دم که مهر عالم تاب

پیش رخسار خود کشید نقاب

Tā be ān dem ki mihr-i ālem-tāb

Piş ruhsār-ı hūd keşīd niqāb

Dünyayı aydınlatan güneş yüzüne nikabı çektikçe-

580. Beyit:

باز، آن ناتوان به چهره ی زرد

رو به آن سرو لاله رخ آورد

Bāz, ān nā-toʿān be çihre-i zerd

Rū be ān serv-i lâle rūḥ āverd

O sarı yüzlü zavallı yine lâle yanaklı serviye yöneldi.

581. Beyit:

مدتی چند، آن وفاندیش

داشت آمد شدی، به دلبر خویش

Müdet-i çend, ān vefā-endiṣ

Dāšt āmed şüdī, be dil-ber-i ḥiṣ

O vefalı âşık bir müddet sevgilisine gelip gidiyordu.

582. Beyit:

روز، در کنج خانه بنشستی

شب شدی، شبروانه برجستی

Rūz, der künc-i ḥāne beniṣestī

Şeb şüdī, şeb-revāne ber cestī

Gündüzleri, evinin bir köşesinde oturup gece olunca, gece yürüyüş yapan gibi kalkıyordu.

583. Beyit:

کردی آنکه به کوی یار، آهنگ

راست رفتی به سان تیر خدنگ

Kerdī ān-geh be kūyī yār, āheng

Rast reftī be sār-ı tīr-i ḥadeng

Sonra yayın oku gibi sevgilinin bulunduğu yerden ayrılmaya niyet edip gidiyordu.

584. Beyit:

شب، به آن ماه، همنشین بودی

روز، با درد و غم، قرین بودی

Şeb, be ān māh, hem-niṣīn būdī

Rūz, bā derd ü ğam, qarīn būdī

Gece, o ayla yoldaş olup onun yanındaysa, gündüz gam ve kaygıyla yakın dosttu.

585. Beyit:

شب، به آن ماه، همنشین تا روز

روز تا شب، به ناله ی جانسوز

Şeb, be ān māh hem-nişīn tā rūz

Rūz tā şeb, be nāle-i cān-sūz

Geceleri sabaha kadar ay ile gün doğana kadar birlikte oluyordu ve gündüzleri ise akşama dek yüreği yakıp parçalayan bir iniltiyle inliyordu.

586. Beyit:

روز هر چند کز جدایی کاست

شب وصل، آن قصور می شد راست

Rūz her çend kez cüdā-yı kāst

Şeb-i vaşl, ān kuşūr mī-şūd rāst

Gündüz her ne kadar ayrılıktan azalırda, vuslat gecesini o kusur ve ayıplar ortadan kalkardı.

587. Beyit:

در شب وصل، هر چه می اندوخت

روز هجرش، به یک نفس میسوخت

Der şeb-i vaşl, her çī mī-endūht

Rūz-ı hicr-eş, be yek-nefes mī-sūht

Vuslat gecesinde neyi biriktirdiyse, hicran gününde bir nefeste yakıyordu.

588. Beyit:

شب وصل و روز هجر اندوز

روز او چون شب و شباش چون روز

Şeb vaşl ü rūz-ı hicr-endūz

Rūz-ı o çon şeb ve şeb-eş çon rūz

Geceleyn vuslatı, gündüz ayrılığı biriktirdiğinde günü gece gibi ve gecesini gün gibiydi.

589. Beyit:

روز و شب کار، این و بار، این بود

حاصل روز و روزگار، این بود

Rūz u şeb kār, īn ü bār, īn būd

Ḥāşıl-ı rūz u rūz-gār, īn būd

Gece gündüz işi gücü buydu. Ömrünün kazancı buydu.

590. Beyit:

هیچ کس را خبر نبود از آن

لیک، کافور برده بود گمان

Hîç kes rā ḥaber ne-būd ez ān

Leyķ, Kāfūr bürde būd gümān

Bundan hiç kimsenin haberi yoktu ama Kâfûr ondan şüphelenmişti.

3.23. Terk Edilmiş Aşığın Vuslat Otağına Girmesi ve Nesîm'in, Kâfûr'a Vakıf Olması

591. Beyit:

راز دانندهی سخن پرداز

پرده، زین گونه برگرفت از راز:

Rāz-ı dānende-i sūḥan per-dāz

Perde, zīn güne ber-girift ez rāz

Sırta vakıf olan o edip, sırlar perdesini şöyle kaldırdı:

592. Beyit:

که شبی، آن نگار زهره جبین

گشت از چشم خلق، پرده نشین

Ki şebî, ān nigār-ı zühre cebîn

Geşt ez çeşm-i ḥalķ, perde-nişîn

Zühre alınlı sevgili bir gece insanların gözünden kayboldu.

593. Beyit:

بی رخس اش کافتاب اوج صفاست

ماه گردون فتاد در کم و کاست

Bî-rüḥ-eş kāftāb-ı evc-i şafāst

Māh-ı gerdün fitād der kem ü kast

Zevk ü sefa güneşi olan yüzü olmayınca, gökyüzündeki döner aya eksiklik ve kusur düştü.

594. Beyit:

شد مه بدر، بی رخس اش چو هلال

ضعف او بود بر شکستش دال

Şüd meh-i bedr, bî-rehş-eş ço helâl

Za' af o bûd ber şikesten-i dâl

O olmayınca, dolunay hilâle düştü. Onun yenilmesinin sebebi zaafî ve aşırı ilgisi yüzünden dedi.

595. Beyit:

تیر گردون به یاد قامت او

چون کمان هلال گشت دو تو

Tîr-i gerdûn be yâd-ı kâmet-i o

Çon kemâl-ı helâl geşt dū tū

Feleğin oku onun boyunun anısına ilk ayın yayı gibi iki büklüm oldu.

596. Beyit:

چرخ را داغ مهر او بر جان

بی رخس اش گشته مهر، سرگردان

Çerh râ dâğ-ı mihr-i o ber cân

Bî-rehş-eş geşte mihr, ser-gerdân

Sevgisinin ateşi göğün canından iken onun yüzü olmayınca güneşin başı dönüp perişân olmuştu.

597. Beyit:

بود پروانه در برون، غمناک

کرده پیراهن صبوری، چاک

Bûd Pervâne der birûn, ğam-nâk

Kerde pîrâhen-i şabûrî, çāk

Dışarıda duran üzgün pervâne sabırlılık gömleğini yırtmıştı.

598. Beyit:

پیش چشمش چو بود پرده، حجاب

کرده با پرده، بی حجاب خطاب:

Piṣ-i çeşm-eş ço bûd perde, hicāb

Kerde bā perde, bī-hicāb hıṭāb

Gözünün önüne perde hicap olduğundan, çekinmeden arsız hitapla şöyle dedi:

599. Beyit:

!کای مرا مانع از رخ مقصود

از تو یکبار، کار من نگشود

Kāy me-rā māni‘ ez rūḥ-ı maḳṣūd!

Ez to yek-bār, kār-ı men ne-güşūd

Ey arzu ve maksûdumun yüzünü görmemde bana engel olan! Senin yüzünden, bir kere işim çözülp hallolmadı.

600. Beyit:

هست آن ماه، چشم روشن من

بی رخ اش نیست چشم من، روشن

Hest ān māh, çeşm-i rūşen-i men

Bī-ruḥ-eş nīst çeşm-i men rūşen

O ay, benim aydın gözümdür. Onun yüzü olmadan gözüm aydın değildir.

601. Beyit:

روز من گشته است از تو سیاه

خواهات سوختن، ز شعله ی آه

Rūz-ı men geşte est ez to siyāh

Ḥāhem-et sūḥten, zi şü‘ le-i āh

Senin yüzünden benim günüm karardı. Seni âhımın ateşiyle yakmak istiyorum.

602. Beyit:

بس که با پرده کرد گفت و شنید

گفتوگوش به گوش شمع رسید

Bes ki bā perde kerd güft ü şenīd

Güft ü gūyeş be gūş Şem‘ resīd

Perde ile o kadar konuştu ki bu söyleşi ve konuşma Şem’in kulağına geldi.

603. Beyit:

گفت آن مه که: پرده بردارند

آن وفاپیشه را درون آرند

Güft ān meh ki: perde berdārend

Ān vefā-pīše rā derūn ārend

O ay perdeyi kaldırıp o vefakâr sevgiliyi içeriye almalarını söyledi.

604. Beyit:

پیش خود خواند آن وفاجو را

ساخت دمساز خویشتن، او را

Piṣ-i hūd h'ānd ān vefā-cū rā

Sāht dem-sāz-ı hīṣ-ten o rā

O vefakâr sevgiliyi yanına çağırıp onu kendisine dost etti.

605. Beyit:

بازگشتند غمگسار به هم

گرم شد صحبت دو یار به هم

Bāz geṣtend ğam-gūsār be hem

Germ ṣūd ṣoḥbet-i dū yār be hem

Tekrar birbirinin derdine ortak oldular. İki dost ve sevgilinin birbirleriyle samimi sohbeti koyulaştı.

606. Beyit:

بود پروانه محو آن رخسار

هیچ سیری نداشت از دیدار

Būd Pervâne meḥv-i ān ruḥsār

Hīç sirī ne-dāşt ez dīdār

Pervâne mahvolup onun yüzüne bakmaktan hiç bıkmıyordu.

607. Beyit:

بود او هم به مهر این، سرگرم

داشت پنهان، ولی به پرده ی شرم

Būd o hem be mihr-i in, ser-germ

Dāşt pinhān, velī be perde-i ṣerm

O da bunun sevgisiyle ilgileniyordu, ama utandığı için gizliyordu.

608. Beyit:

گرچه پروانه بود عاشق و مست

شمع هم داده بود دل از دست

Gerçih Pervâne bûd ' âşîk ü mest

Şem' hem bûd bûd dil ez dest

Pervâne hem âşık hem sarhoştı. Şem' de âşık olup gönül vermişti.

609. Beyit:

گرچه پروانه را درون می سوخت

شمع از اندوه او، فزون می سوخت

Ger-çi Pervâne rā derūn mī-sūht

Şem' ez endūh-ı o, füzūn mī-sūht

Pervâne'nin kalbi yandıkça Şem'in kalbi onun gamından daha çok yanıyordu.

610. Beyit:

گرچه پروانه بود بی خور و خواب

شمع هم می گداخت از تب و تاب

Gerçi Pervâne bûd bî-ħūr u ħ'āb

Şem' hem mī-güdāht ez teb ü ħ'āb

Pervâne yemez içmez ve uyumazdı, Şem' de keder ve ateşten dolayı yanıp eriyordu.

611. Beyit:

شمع سرکش نشسته بود به ناز

بود پروانه در مقام نیاز

Şem' -i ser-keş nişeste bûd be nāz

Būz Pervâne der maḳām-ı nīyāz

İsyancı ve serkeş Şem' nazla oturmuşken Pervâne duâ ve niyaz makamındaydı.

612. Beyit:

گاهی از حسن او سخن می گفت

گاهی از سوز خویشتن می گفت

Gāhī ez hüsn o suħen mī-güft

Gāhī ez sūz-ı ħiştēn mī-güft

Bazen onun güzelliği hakkında söylerken bazen kendi ızdırıp ve içindeki ateşi anlatıyordu.

613. Beyit:

لیک از آنجا که چرخ، ناساز است

کامیاب است، هر که غمّاز است

Leyk ez ān-cā ki çarḥ, nā-sāz-gār

Kāmyāb est, her ki ḡammāz est

Dünya uyumsuz ve geçimsiz olmasına rağmen kim laf taşıyan ve gammazsa onun sâyesinde başarılıdır.

614. Beyit:

بود کافور در کمین، پیوست

که بر آن بیدلان، بیابد دست

Būd Kāfūr der kemin, peyvest

Ki ber ān bī-dil-ān, bīyābed dest

Kāfūr sevgilileri elde etmek için hep tuzak kurmuş, pusuda bekliyordu.

615. Beyit:

یافت آن شب به حال ایشان راه

گشت از سرّ کارشان، آگاه

Yāft ān şeb be ḥāl-ı īşān rāh

Geşt ez sırr-ı kār-ı-şān, āgāh

O gece onların durumunu görüp sonra gizli işlerinin sırrına vâkıf oldu.

616. Beyit:

زان گمان بود متصل پامال

چون یقین شد بر او، حقیقتِ حال

Zān ḡümān būd muttaşıl pā-māl

Çon yaḳīn şüd ber o, ḥakikat-ı ḥāl

O şüpheden hiç durmadan ayaklar altındaydı ve durumun ne olduğundan emin oldukça-

617. Beyit:

سپه فتنه را روان ، سرکرد

از سر قهر، رو به عنبر کرد

Sipeh-i fitne rā revān, ser-kerd

Ez ser-i qahr, rū be Anber kerd

Hemen fitne leşkerinin harekete geçmesine niyet edip öfkeyle, Anber'e bakarak:

618. Beyit:

!کای سیه رو، به آن سزاواری

که نهندت بر آتش از خواری

Kāy siyeh-rū, be ān sezā'ārī

Ki nihendet ber āteş ez h'ārī

“Ey kara yüzlü! Ateşe atılıp horluk ve zillet içinde yakılmaya lâıksın sen.

619. Beyit:

لا یقی بهر آن در این مجمر

که تن ات را نهند بر اخگر

Lāyıq-i behr-i ān der īn micmer

Ki ten-et rā nihend ber aḡger

Bu yüzden tenini buhurdanın keskin ateşi üstüne atmalısın.

620. Beyit:

تا ز هستی تو برآید دود

که به غیر از این ندارد سود

Tā zi hestī-i to ber-āyed dūd

Ki be ġayr ez īn ne-dāred sūd

Vücutun ve varlığından duman yükselince orada tutulmalısın ki bundan başka hiçbir şeyin sana yararı yoktur.

621. Beyit:

کیست آن ناتوان بیسرو پا؟

که نشیند به پیش آن رعنا

Kist ān nā-tü'ān-ı bī-serüpā

Ki nişined be pīş-i ān ra' nā

O sefil ve zavallı kimdir ki o güzelin yanına oturuyor?

622. Beyit:

تو در این خانه، داده ای راهش

گشته ای رهنمون به آن ماهش

To der in hāne, dāde-i rāh-eş

Geşte-i rehnemūn be ān māh-eş

Onu bu eve giriş ve çıkış iznini sen verdin, o ayın yanında görünen ve yol gösteren sensin.

623. Beyit:

ورنه او را کجاست زهره ی آن؟

که نشیند به پیش شمع، این سان

Verne o rā gücāst zehre-i ān?

Ki nişined be pīş-i Şem^c, in sān

Oysa Şem'in yanına gelip oturmayacak cesaret nerede onda?

624. Beyit:

گویی، آگه نه ای ز حال نسیم

آن به وادی قهر و کینه، مقیم

Güy-i, āgeh ne-i zi hāl-ı Nesīm

Ān be vādī-yi qahar u kīne, muqīm

Galiba, Nesîm'in hâlinden yok haberin. O kin ve öfke vadisinden olup orda oturur.

625. Beyit:

گر به گوشش رساند اینها، باد

جهد از جای خویشتن آزاد

Ger be güş-eş resāned inhā, Bād

Cehhed ez cāy-ı hīş-ten, āzād

Eğer bunları Rüzgâr ona yetiştirirse şiddetle yerinden özgür olduğu gibi-

626. Beyit:

برسر شمع، از جفا تازد

نخل عمرش، زپا درانداز

Ber ser-i Şem^c, ez cefā tāzed

Naḥl-ı ömreş, zi pā der-endāzed

Zulüm ve cefa etmek için Şem'in başına çullandır, ömrünün fidanını söker kökünden ve ortadan kaldırır.

627. Beyit:

رود آن غنچه ی گلِ رعنا

همچو برگ خزان، به باد فنا

Reved ān gönçe-i gül-i ra' nān

Hem-ço berg-i hāzān, be bād-ı fenā

O ranâ tomurcuğu güz yaprağı gibi yokluk rüzgarına kapılıp gider.

628. Beyit:

از تو هم در نفس، برآرد دود

بر سر آتش ات نهید چون عود

Ez to hem der nefes, ber-āred dūd

Ber ser-i āteş-et nihed çon 'ūd

Senin de canından duman çıkartmak için ûd gibi ateşe koyar.

629. Beyit:

!گفت عنبر به او که: ای دم سرد

!!این چه حرف است؟ گرد فتنه مگرد

Güft ' Anber be o ki: ey dem-serd!

Īn çī hārf est? Gird-i fitne me-gerd

Anber de ona: "Ey nefesi soğuk olan! Bu nasıl laf ve ne biçim söz? İhtilâl ve fitne etmek peşinde koşma" dedi.

630. Beyit:

روز و شب کار تو، همین سردی است

خنکی های تو ز بی دردی است

Rūz u şeb kār-ı to, hemīn serdi est

Ĥünokī hā-yı to zi bī derdī est

Gece ve gündüz yaptığın iş sadece soğukluktur. Soğukluğun dertsiz ve acımasızlığındandır.

631. Beyit:

در تو، بویی ز نامرادی نیست

بهتر از سوز و درد، وادی نیست

Der to, bŷyī zi nā-murādī nīst

Bihter ez sŷz u derd, vādī nīst

Sende ŷzgŷnlŷk ve muratsızlığın kokusu yok. Acı ve yangından daha iyi iş ve ŷslup yoktur.

632. Beyit:

هست آن ناتوانِ سوخته دل

واله آن نگارِ مهرگسل

Hest ān nā-tŷān-ı sŷhte-dil

Vāleh-i ān nigār-ı mihr-gisil

O bağrı yanık olan zavallı ve biçare, ışık saçan o sevgiliye âşık ve hayran.

633. Beyit:

زو به نظاره ای بُود خوشحال

آن هم ار نیست، خوش بُود به خیال

Zŷ be nižāre-i bŷved hoř-ĥāl

Ān hem er nīst, hoş bŷved be ĥiyāl

Onu bir kez gŷrmek ile mutlu olur. O olmazsa hayaliyle hoş ve mutlu oluyordu.

634. Beyit:

آتش عشق، تا شده ست، بلند

او بر آن آتش است همچو سپند

Āteř-i ‘aşq, tā řŷdest, bŷlend

O ber ān āřeř est hem-ço sipend

Aşk ateşi yŷkseldikçe, o ateş ŷstŷnde ŷzerlik otu gibidir.

635. Beyit:

حال پروانه زان رخ پرنور

قصه ی موسی است و آتش طور

Ĥāl-ı Pervāne zān ruĥ pŷr-nŷr

Ĥıřřā-ı Mŷsā est ŷ āteř-i řŷr

Pervâne'nin hâl ve durumu o nûr dolu yüzden dolayı Hz. Musâ ve Tûr ateşinin hikâyesi gibidir.

636. Beyit:

از طریق حقیقت، آگاه است

یکی از سالکان درگاه است

Ez tariq-i haqîkat, āgāh est

Yeki ez salik-ân-ı der-gāh est

Hakikat ve gerçeğe vâkıftır. O dergâh ve tekkenin dervişlerinden biridir.

637. Beyit:

گشت کافور از آن سخن، بی تاب

جز تحمل دگر ندید صواب

Geşt Kâfûr ez ān sūhen, bî-tāb

Cüz taḥammül dige nedîde şavāp

Kâfûr o sözlerden rahatsız olup, tahammül ve direnmekten başka şeyi uygun görmedi.

638. Beyit:

زان حکایت، از او برآمد دود

لیک، حرفی بر آن سخن نفزود

Zān hikāyet, ez o berāmed dūd

Leyk, ḥarfî be ān sūḥan ne-fizūd

O hikâyeyi duyduğunda ondan duman yükseldi, ama o sözler karşısında tek laf bile etmedi.

639. Beyit:

چون برون رفت عنبر، او برجست

کمر کینه، بر میان بر بست

Çon birûn reft ‘Anber, o ber-cest

Kemer-i kîne, ber mîyān ber-best

Anber dışarı çıktığında, o da yerinden fırladı ve kin kemerini kuşandı. Yani kin etmeye hazırlandı.

640. Beyit:

کرد آیین بی وفايي، ساز

رفت پيش نسيم و گفت آن راز

Kerd āyīn-i bī-vefā-yı, sāz

Reft pīš-i Nesīm ü güft ān rāz

Vefasızlık âdetine uyup hazırlandı ve Nesîm'in yanına gidip o sırrı söyledi.

641. Beyit:

گشت عنبر ز کيد او آگاه

رفت في الحال جانب آن ماه

Geşt ‘ Anber zi keyd-i o āgāh

Reft fil-ḥāl cānib-i ān māh

Anber onun hilesinden haberdar oldu ve hemen o ayın yanına gitti.

642. Beyit:

عرض کرد آن حکایت ناخوش

در دل شمع، از آن فتاد آتش

‘ Arz ked ān ḥikāyet-i nā-ḥoş

De dil-i Şem‘, ez ān fitād āteş

Hoş olmayan hikâyeyi söyledikçe Şem'in gönlüne ateş düştü.

643. Beyit:

دلش از غصه سوخت همچو چراغ

دود از آن غم، برآمدش ز دماغ

Dil-eş ez ğuşsa sūḥt hemço çerāğ

Dūd ez ān ğam, berāmed-eş zi dimāğ

Kalbi kederden چراğ gibi yanıp, üzüntüden dolayı damağından duman yükseldi.

644. Beyit:

گفت پروانه را چو شد مضطر-

!که: برو گرد ما مگرد دگر

Güft Pervāne rā ço şüd mużtar-

Ki: birū gird-i mā me-gerd dīger!

Çaresiz ve mecbur kaldığı için Pervâne'ye dedi ki: “Git, artık bizim etrafta dönme.”

645. Beyit:

رفت پروانه با دل محزون

سر به صحرا نهاد چون مجنون

Reft Pervâne bā dil-i maḥzūn

Ser be şehṛā nihād çon Mecnūn

Pervâne üzgün kalbiyle gitti. Mecnun gibi başını alıp çöllere gitti.

646. Beyit:

باز از آن نازنین، جدا گردید

به غم هجر، مبتلا گردید

Bāz ez ān nāzenīn, cidā gerdīd

Be ğam-ı hicr, mübtelā gerdīd

Tekrar o nazlı ve güzel sevgiliden ayrılmakla hicran kederine müptela oldu.

3.24. Nesîmin, Şem'in Yanına Gelmesi ve Şem'in Korkudan Saklanması

647. Beyit:

مبتلای سراچه ی ماتم

آه سرد این چنین کشید ز غم

Mübtelā-yı serāçe-i mātem

Āh-ı serd īn çünīn keşīd zi ğam

Yas ve kaygı içinde müptelâ olup, üzüntü ile şöyle bir soğuk âh çekti.

648. Beyit:

که: چو کافور رفت پیش نسیم

با دل تنگ تر ز حلقه ی میم

Ki: ço Kâfūr reft pîş-i Nesīm

Bā dil-i teng-ter zi ḥalqe-i mīm

Kâfūr canı sıkılmış halde dar gönül ile Nesîm'in yanına gitti.

649. Beyit:

حرف خود با نسیم، یک یک گفت

زان حکایت، بسی نسیم آشفتم

Ḥarf-ı hūd bā Nesīm, yek yek güft

Zān ḥikāet, besī Nesīm āşüft

Sözlerini bir bir Nesīm'e anlattı. O hikâyeden dolayı Nesīm çok öfkelenip perişan oldu.

650. Beyit:

شد سراسیمه و زجا برجست

یک نفس، هیچ جا ز پا ننشست

Şüd serāsīme ü zi cān ber-cest

Yek nefes, hīç cā zi pā ne-nişest

Şaşkın ve heyecanlı olup, yerinden fırladı. Bir an bile hiç yerine oturmayıp, hop oturup hop kalkıyordu .

651. Beyit:

تند می رفت همچو باد سحر

تا به خرگاه آن پری پیکر

Tünd mī-reft hem-ço bād-ı seḥer

Tā be ḥargāh ān perī peyker

O peri vücutlunun çadırına sabah rüzgarı gibi hızlı gidiyordu.

652. Beyit:

شمع را چون ندید، شد درهم

عالمی را ز غصه، زد برهم

Şem^c rā çon nedīd, şüd derhem

‘Ālemī rā zi guşşa, zed berhem

Şem'i görmeyince sinirlenip, gam ve üzüntüden her yeri alt üst etti.

653. Beyit:

حرف کافور شد یقین، او را

تیزتر گشت تیغ کین، او را

Ḥarf-ı Kāfūr şüd yeḳīn, o rā

Tīz-ter geşt tīğ-i kīn, o rā

Kāfūr'un sözlerine emin olunca, onun kin ve nefret kılıcı daha keskinleşti.

654. Beyit:

خرگه شمع را به خاک انداخت

بلکه با خاک تیره، یکسان ساخت

Ḥargeh-i Şem[‘] rā be ḥāk endāḥāt

Belki bā ḥāk-i tire, yek-sān sāḥt

Şem’in çadırını yere fırlatıp, hatta kapkara toprakla bir etti.

655. Beyit:

از پی کشتن اش شتافت بسی

لیکن او را نشان نداد، کسی

Ez pey-i küşten-eş şitāft besī

Leykīn o rā nişān ne-dād, kesī

Onu öldürmek için çok koştu. Ama kimse nerede olduğunu göstermedi.

656. Beyit:

آن گلی آتشی، ز بیم نسیم

بود در گوشه ای، چو غنچه، مقیم

Ān güli āteşī, zi bīm-i Nesīm

Būd der güşe-i, ço gonçe, mükīm

O ateş renginde olan gül, Nesîm’in korkusundan tormurcuk gibi bir köşeye oturmuştu.

657. Beyit:

در تن او نمانده تاب و توان

راست، گشته چو قالب بیجان

Der ten o ne-mānde tāb ü tevān

Rāst, geşte ço qālīb-i bī-cān

Teninde hâl ve güç kalmamıştı. Cansız bir kalıba dönmüştü.

658. Beyit:

عنبرین موی خویش، وا کرده

روی در قبله ی دعا کرده

‘Anberīn müy-ı ḥiş, vā kerde

Rūy der kıble-i duā kerde

Anber kokan saçlarını açıp salıvermiş, dua etmek için yüzünü kibleye çevirmişti.

659. Beyit:

رخاش از اشک، غرق خون گشته

در برَش، جامه لاله گون گشته

Ruḥ-eş ez eşk, ğarḳ-ı ḥūn geşte

Der ber-eş, cāme lāle-gūn geşte

Yanakları gözyaşlarından kana bulanmış, üzerinde gömleği lâle gibi kırmızı olmuştu.

660. Beyit:

بس که رخسار خویش، سود به خاک

رخ اش از اشک، بسته بود به خاک

Bes ki ruḥsār ḥiş, sūd be ḥāk

Rūḥ-eş ez eşk, beste būd be ḥāk

Yüzünü yere sürmekten, gözyaşıyla yüzü toz toprak içinde kalmıştı.

661. Beyit:

روی بر خاک، داشته تا به پگاه

برد ره سوی روشنی ناگاه

Rūy ber ḥāk, dāşte tā be pegā

Bürd reh sūy-ı rūşenī nā-gāh

Sabaha kadar yüzünü yere koymuşken aniden bir ışık bulundu.

662. Beyit:

رفت ظلمت ز کار او یکسر

سروکارش گرفت نور دگر

Reft zūlmet zi kār-ı o yek-ser

Ser ü kār-eş girift nūr-ı dīger

Karanlıktan kurtulup, iş güç ve olaylar değişti.

663. Beyit:

حاصل، آن روز چون نسیم نیافت

اثر شمع، رو از آنجا تافت

Ḥāşıl, ān rüz çon Nesīm ne-yāft

Eşer-i Şem', rü ez āncā tāf

Nesīm o gün Şem'den bir iz bulamayınca, ondan vazgeçti.

664. Beyit:

روی در دشت کرد، مجنون وار

هیچ جا، یک نفس، نداشت قرار

Rūy der dešt kerd, mecnun-vār

Hîç cā, yek nefes, ne-dāšt qarār

Mecnûn gibi çöle gitti. Hiçbir yerde bir an bile duramıyordu.

665. Beyit:

شمع، آن شب ز قید او وارست

باز آمد، میان جمع نشست

Şem^ç, ân şeb zi kayıd-ı o vārāst

Bāz āmed, mīyān-ı çem^ç nişest

O gece Şem' onun bağından kurtulunca geri gelip toplumun ortasında oturdu.

666. Beyit:

گشت از عکس او جهان، گلشن

وز رخاش گشت چشم جان، روشن

Gešt ez^ç aks-ı o cihān, gül-şen

Vez rūḡ-eş gešt çeşm-i cān, rūşen

Dünya aksiyle gül bahçesine döndü. Yüzüyle can gözü aydınlandı.

3.25. Şem'in Mezarları Ziyarete Giderken Hâce-i Nûr'un Kabrine Varıp Ulaşması

667. Beyit

شمع چون گشت از نسیم، خلاص-

کرد نیت، که از سرِ اخلاص

Şem^ç çon gešt ez Nesīm, ḥelāş-

Kerd nīyyet ki ez ser-i ihlāş

Şem' Nesîm'in elinden kurtulunca ihlâs ile niyet edip-

668. Beyit:

روی در قبله ی نیاز کند

طوف اهل قبور، ساز کند

Rūy der kıble-i nīyāz küned

Ṭavf-ı ehl-i k̄ubūr, s̄āz k̄uned
Dua kiblesine yönelip, mezarlığı tavaf etmete niyet etti.

669. Beyit:

زآتش دل خود برآرد دود

تا پی عطر، برفروزد عود

Zi āteş-i dil-i h̄ūd ber-āred dūd

Tā pey-i ‘aṭr, ber-firūzed ūd

Güzel koku için ūd yakmak amacıyla gönül ateşinden duman çıkardı.

670. Beyit:

بود در شام، بهترین قبور

مرقد فیض بخش خواجه ی نور

Būd der Şām, bihterīn-i k̄ubūr

Merqad-ı feyz-beḥaş-ı H̄āce-i Nūr

Şām’da, kabirlerin en iyi ve önemlisi olan Hâce-i Nūr’un feyiz veren türbesi vardı.

671. Beyit:

بارگاهش کشیده سر به سپهر

شمع و قندیل مرقدش، مه و مهر

Bār-gāh-eş keşide ser be sipihr

Şem‘ ü qandīl merqed-eş, meh ü mihr

Türbesi göğe kadar yükselmişti. Ay ve güneş merkaddinin kandili ve mumuydu.

672. Beyit:

روضه ی دلگشاش، منبع نور

مرقد عالی اش، مقرّ سرور

Ravza-ı dil-goşāş, menba‘-ı nūr

Marqed-i ‘ālī-eş, meqarr-ı survūr

Ferahlık veren iç açıcı türbesi nūr kaynağı iken ulu ve yüce mezarı sevinç yeridir.

673. Beyit:

خشتی از بارگاه او ناهید

قرص زرین گنبدش، خورشید

Ḥiştî ez bār-gāh-ı o, Nāhîd

Ḳurş-ı zerrîn-i günbed-eş, ḥurşîd

Türbesinin bir kerpici Venüs ise Güneş altın ve parlaklı kubbesinin çemberi.

674. Beyit:

طاق او، سرکشیده تا کیوان

شمس در وی، چو شمسه ی ایوان

Ṭāḳ o, ser-keşîde tâ Keyvân

Şems der vey, ço şemse-i eyvân

Binasının kemeri Zühal yıldızına kadar yükselmişti. Güneş o konağın dairesel resmi gibi bir parçasıydı.

675. Beyit:

کرده ز ایوان عالی اش شبِ تار-

کار خورشید شمسه ی زرکار

Kerde zi eyvân-ı ‘âlî-eş şeb-i târ-

Kâr ḥurşîd şemse-i zer-kâr

O yüce konağı altından yapılmış olan güneş şeklindeki dairesel levhi karanlık gecede güneş işi ve hünerini yapıyor.

676. Beyit:

حاجت بیدلان، روا آنجا

اهل دل، روی در خدا آنجا

Ḥâcet-i bî-dil-ân, reva âncâ

Ehl-i dil, rûy der Ḥüdâ âncâ

Âşıkların duâ ve hacetleri orada kabul edilir. Gönül ehli, oradan Allâh’a yönelirdi.

677. Beyit:

قبله آستان مقبلان روشندل

آسمان، آستان آن منزل

Ḳıble-i muḳbilân-ı rûşen-dil

Āsumân, âsitân-ı ân menzil

Gönlü aydın olan mutlu kişilerin kıblesiydi. Gökyüzü o menzilde bir eşikti.

678. Beyit:

گر بصیری شدی به صدق آنجا

به خدا، دیده اش شدی بینا

Ger beşirî şüdi be şıdķ ān-cā

Be Hūdā, dīde-eş şüdi bīnā

Eğer kör sıdk ile oraya gitse, yemin ederim, açılırdı gözleri.

679. Beyit:

هاله در خانقاه او خانی

مه در آن گرد خانی

Hāle der hāne-ķāh-ı o hānī

Meh der ān gird-i hānī

Hāle onun tekkesinde bir han, ay o hanın etrafındaki uşak gibiydi.

680. Beyit:

عَلَم او کشیده سر به سپهر

شده ی آن عَلم اشعه ی مهر

‘Alem-i o keşīde ser be sipihr

Şedde-i ān ‘alem-i eş‘a-ı mihr

Türbesinin bayrağı göğe kadar yükselmiş, o alemin tasviri güneş ışığını yayıyordu.

681. Beyit:

بهر تسبیح ساکنان مزار

بود در گرد سبعة ی سیار

Behr-i tesbiḥ-i sākin-ān-ı mezār

Būd der gird-i seb‘a-yı seyyār

Mezar sakinleri tesbih için etrafında yedi gezegen dönüyordu.

682. Beyit:

شمع بنشست در محفّه ی خویش

جمعی از پس، جماعتی از پیش

Şem‘ binşest der meḥeffe-i ḥiş

Cem‘i ez pes, cemā‘ati ez piş

Şem’ de tahtrevâna bindi. Önünde ve arkasında toplum ve cemaat vardı.

683. Beyit:

چهره از چشم خونفشان، تر کرد

رو به آن مرقد منور کرد

Çihre ez çeşm-i hūn-fişān, ter kerd

Rū be ān merqed-i münevver kerd

Yüzünü kan dökken gözüyle ıslatıp o nûrlu türbeye doğru gitti.

684. Beyit:

چون در آن بارگاه نورانی -

رفت، بر خاک سود، پیشانی

Çon der ān bār-gāh-ı nūrānī-

Reft, ber hāk sūd, pīşānī

O nûrlu otağa varınca, alnını toprağa sürdü.

685. Beyit:

از سر سوز، اشک گرم افشانند

وآنکه آنجا ز سوز دل پا ماند

Ez ser-i sūz, eşk-i germ efsānd

Vāngeh āncā zi sūz-ı dil pā mānd

Gönülден sıcak gözyaşları döküp, sonra gönül yangısıyla oraya vardı.

686. Beyit:

سود بر خاک، روی خود و آنگاه

بر سر یک قدم، ستاد آن ماه

Sūd ber hāk, rüy-ı hūd ān-gāh-

Ber ser yek qadem, sitād ān māh

Yüzünü toprağa sürüp, sonra mezara bir adım mesafede alnını yere koydu.

687. Beyit:

آن سهیسرو، شد ز روی نیاز -

پای تا سر، تمام، سوز و گداز

Ān seyhi-serv şud zi rüy-ı niyāz

Pāy tā ser, tamām, sūz u godāz

Selvî boylu sevgili niyaz ederek tamamen yanıp eridi.

688. Beyit:

از تواضع، فکند سر در پیش

چون در آن دید سرفرازی خویش

Ez tevāzu^c, figened ser der pīš

Çon der ān dīd ser-firāzī-i hīš

Tevazu ve alçakgönüllülük ile başını öne eğdi. Orda kendi onuru ve yüceliğini gördü.

689. Beyit:

لاجرم ، سرکشید از آن سپهر

شد فروغ رخ اش فزون از مهر

Lācerem, serkešīd ez ān sipihr

Şüdfürüg-ı ruḥ-eş füzün ez mihr

Kuşkusuz, yüzünün parlaklığı güneşten daha fazla olup felekten bile yükseldi.

3.26. Pervâne'nin Ayrılık Gününde Can Yakıcı Sabırsızlığı ve İştıyak Derdini Güneşe Açması

690. Beyit:

شمع مجلس فروز این نامه

این چنین گرم کرد هنگامه

Şem^c meclis furūz-ı ĩn nāme

ĩn çünĩn germ kerd hengāme

Bu hikâyenin meclisini aydınlatan mumu macerâyı şöyle canlı hareketlendirdi:

591. Beyit:

که چو پروانه شد ز شمع، جدا

رو چو مجنون نهاد در صحرا

Ki ço Pervâne şüd zi Şem^c, ceddā

Rū ço Mecnūn nihād der şehṛā

Pervâne Şem'den ayrılınca Mecnūn gibi çöllere düştü.

692. Beyit:

تا دم صبح، گرد آن در و دشت

که ز پا می فتاد و گه می گشت

Tā dem-i şubḥ, gird-i ān der ü deşt
Geh zi pā mī-fetād u geh mī-geşt

Sabaha kadar o çölün etrafında dolaşıyor, kâh takati kesilip düşüyor, kâh uçuyordu.

693. Beyit:

مهر، چون سر زد از افق بیرون
گویی آتش فتاد در گردون

Mihr, çon ser zed ez ufuk bîrûn
Güyî âteş fitād der gerdûn

Güneş gök kenarından dışarıya çıkarken sanki gökyüzüne ateş düşmüş gibi oldu.

694. Beyit:

بود فصل تموز و آتش مهر
پرتو افکنده از قرار سپهر

Būd faşl-ı temmuz ve âteş-i mihr
Pertev efkende ez qarār-ı sipihr

Temmuz mevsimi iken güneşin ateşi gök huzurundan ışığı yaymış.

695. Beyit:

تاب شمع فلک، در این خانه
خلق را سوخته چو پروانه

Tāb-ı şem‘ -i felek, der in ḥāne
Ḥalk rā sūḥte ço Pervāne

Gözyüzündeki mumunun sıcaklığı bu evde olan insanları Pervâne gibi yakmıştır.

696. Beyit:

شده از تاب خور، به زیر سپهر
چشمهای آب، همچو چشمه ی مهر

Şüde ez tāb-ı ḥūr, be zîr-i sipihr
Çeşme-i āb, hem-ço çeşme-i mihr

Güneşin sıcaklığından dolayı göz altındaki su pınarı sanki güneşin kaynağı ve pınarı gibi olmuştur.

697. Beyit:

تب مُحرق به دشت افتاده

سر به بالین کوه بنهاده

Teb-i muhriḳ be dešt oftāde

Ser be bālīn-i kūh binihāde

Yakıcı ateş çöle düşüp başını dağın başucuna koymuştur.

698. Beyit:

بحر، بی آب مانده همچو سراب

لب گشوده صدف، ز فرقت آب

Baḥr, bī-āb mānde hemço serāb

Leb gūşūde şadef, zi firḳat-ı āb

Deniz, çölde su gibi görünen güneş ışını gibi susuz kalmıştır.

699. Beyit:

سبزه بی تاب گشته بر لب جوی

پای در آب کرده از هر سوی

Sebze bī-tāb keşte ber leb-i çoy

Pāy der āb kerde ez her sūy

Ot ve çimen ırmağın kenarına mecalsiz ve dermansızlıktan ayağını su içine koymuştur.

700. Beyit:

سوسن از قحط آب، گشته زیون

کرده از تشنگی، زبان بیرون

Sūsen ez ḳaḥt-ı āb, geşte zebun

Kerde ez teşnegī, zebāb bīrūn

Susen su kıtlığından zayıf ve güçsüz olup susuzluktan dilini dışarıya çıkarmış.

701. Beyit:

قطره ی آب، چون دُر سیراب

گشته در چشم مردمان کم یاب

Ḳaṭra-ı āb, çon dūr-ı sīrāb

Geşte der çeşm-i merdümān kem-yāb

Su damlası, insanların gözüne suya kanmış inci gibi nadir ve bulunmaz olmuştur.

702. Beyit:

می کشید آن شکسته دل، آن روز-

هر دم از سينه، آه عالم سوز

Mī-kešīd ān šikeste-dil, ān rūz-

Her dem ez sīne, āh-ı ālem sūz

Kalbi kırılmış o sevgili, o gün sürekli gönlünden dünyayı yakan ahı çekerdi.

703. Beyit:

از غم روزگار و دوری یار

بود در جنگ، با در و دیوار

Ez ğam-ı rūz-gār u dūrī yār

Būd der ceng, bā der ü dīār

Dünya üzüntüsü ve sevgilinin uzaklığından duvar ve kapıyla dövüşüp savaş
etmekteydi.

704. Beyit:

بود در جنگ هر زمان به سپهر

چشمش افتاد ناگهان بر مهر

Būd der ceng her zamān be sipihr

Çeşm-eş oftād nā-gehān ber mihr

Felek ile sürekli savaşır kavga etmekteyken aniden gözü güneşe düştü-

705. Beyit:

مهر آن ماه در دل اش زد تاب

!گفتش: ای گرم رو مرو به شتاب

Mihr-i ān māh der dil-eş zed tāb

Güft-eş: ey germ-rū merev be şitāb

O ay gibi güzel sevgilinin aşk ve sevgisi onun gönlünü aydınlattığında Ona: “Ey güler
ve sıcakyüzlü hızlı gitme!” dedi.

706. Beyit:

هست هم‌رنگ یار، رخسارت

دیده، روشن شود ز دیدارت

Hest hem-reng –i yār, ruhsār-et

Dīde rūşen şevved zi dīdār-et

Senin yüzün sevgilinin yüzü gibi olduğundan gözüm, seni görünce aydınlanır dedi.

707. Beyit:

ذره سان گشته ام ز غم بی تاب

!ذره‌های بر من ضعیف، بتاب

Zerre-i s̄an geştem zi ğam b̄i-t̄āb

Zerre-i ber men-i źa‘ ĩz, bi-t̄āb

Keder ve ūzŭntŭden dolayı bir parçacık gibi sabırsız oldum, azıcık da olsa bu güçsüz kulunu ısındır!

708. Beyit:

تا کنم از غم خود آگاہت

باشد، افتد گذر به آن ماهت

T̄ā konem ez ğam-ı ħŭd āġāh-et

Bāř-ed, ofted gŭzer be ān m̄āh-et

Kendi acı ve kederimden seni haberdar edeyim, belki onun yoluna yüzün düşer-

709. Beyit:

گویى اش کز فراق، آن غمناک-

پیره‌ن کرده تا به دامن، چاک

Gŭyĭ-eş kez firāř-et, ān ġamnāk-

Pirehen kerde t̄ā be dāmen, çāk

Ona: “Senin ayrılığında, o gamlı ve ūzŭntŭlŭ ġŭmleġinin yakasını eteġine kadar yırtmıştır.” diye söyledi.

710. Beyit:

نامه ی عمر او شد امشب، طی

برنی‌اورد نعره ی «یا حی»

Nāme-i ‘ŏmr-i o řŭd im-şeb, şey

Ber-neyāred na‘re-i «Yā Hey»

Bu gece, onun ameller defterinin uygulaması yapıldığından «Ya Allāh »diye bağırıp haykırmadı.

711. Beyit:

آن که در کرتا دمیدی دم

کر شدی گوش مردم عالم

Ān ki der kernā demidī dem
Ker şudī gūş merdüm-i ‘ālem

Borazanı nefesle üfleyip, dünya insanların kulağını sağırлаştırmış gibi-

712. Beyit:

آن چنان کرد خواب بر وی زور
که نخیزد مگر به نفخه ی صور
Ān çünān kerd h̄āb ber vey zūr
Ki ne-ḥized meger be nefḥe-i şūr

Uykusu kıyamet gününde İsrâfil’in üfleyeceği boru uyandırmazın diye güçlendi.

713. Beyit:

تا بجنید سپهر از جایش
بست زنجیر کهکشانش، پایش
Tā bi-cünbed sipihr ez cāy-eş
Best zencir-i Keh-keşān, pāye-eş

Gökyüzü yerinden kımıldadığında samanyolunun zinciri ayağını bağladı.

714. Beyit:

باز می گفت: روز را چه کنم؟
مایهی درد و سوز را چه کنم؟
Bāz mī-güft: rūz rā çī konem?
Māye-i derd ü sūz rā çī gonem?

Tekrar: “Gündüzü ne yapayım? Acı ve kederin asıl sebebini ne yapayım?” derdi.

715. Beyit:

هست روزم فروغ طلعت یار
آن که بی اوست روز من شب تار
Hest rūz-em fūrūḡ-ı ṭa‘at-ı yār
Ān ki bī-ost rūz-ı men şeb-i tār

Sevginin parlak yüzüyle günüm aydıinken o olmadan günüm karanlık gece gibidir.

716. Beyit:

روز را بی وصال او چه کنم؟
مهر را بی جمال او چه کنم؟

Rūz rā bī-viṣāl-ı o çī konem?

Mihr rā bī-cemāl o çī konem?

Sevgiliyle birlikte olmayan gündüzü ne yapayım? Onun yüzünün güzelliğini görmeden, güneşi ne yapayım?

717. Beyit:

بس که از دیده، اشک خونین ریخت

رشتهی صبر او، ز هم بگسیخت

Bes ki ez dīde, eṣk-i ḥūnīn riḥt

Riṣte-i ṣabr-ı o, zi hem bi-gosiḥt

Gözünden o kadar kanlı gözyaşı döktü ki onun sabır ipliği birbirinden ayrıldı.

718. Beyit:

گشت بی طاقت و زجا برجست

داده سررشته ی خرد از دست

Geṣt bī-ṭāqat u zi cā ber-cest

Dāde ser-riṣte-i ḥırad ez dest

Sabırsızlıktan yerinden fırlayıp kalktığında akıl ve anlayış ipliğini kaybetti.

719. Beyit:

کرد افغان ز دل به صد دستان

شد چو دیوانگان به گورستان

Kerd efğān zi dil be ṣad destān

Ṣūd ço divāne-gān be gūristān

İçten gelen duygularla yüz öyküyü söyleyip mezarlıktaki deliler gibi olmuştu.

720. Beyit:

دید ناگاه، روضه ای عالی

ساحت او ز تیرگی، خالی

Dīd nā-gāh, ravza-ı ʿālī

Sāḥet-i o zi tīregī, ḥālī

Aniden alanı karanlıktan boş olan yüce ve ulu türbeyi gördü.

721. Beyit:

مهر و مه، در حریم او شده فرش

وز حریمش، رسیده نور به عرش

Mihr ü meh, der ḥarīmo şüde fers̄

Vez ḥarīm-eş, reside nūr be ‘arş

Güneş ve ay, onun kutsal mekanında yayılıp hareminden nur, arş ve en yüksek feleğe ulaşmıştır.

722. Beyit:

شد در آن بارگاه از سرِ سوز

دید کان آفتابِ مهر افروز

Şüd der ān bār-gāh ez ser-i sūz

Dīd kân āftāb-ı miher-efrūz

Acı ve kaygıdan dolayı o türbeye gidip gördü ki o aydınlık saçan güneş-

723. Beyit:

یعنی آن نونهالِ گلشنِ دل

رشک خورشید، شمعِ مهرِ گسل

Ya‘ ni ān nev-nihāl-ı gül-şen-i dil

Reşk-i hūrşīd, şem‘ -i mihr-gūsīl

Güneşi kıskandıran, ayrılık şamı ve o yürek bahçesinin turfandası,

724. Beyit:

اندر آن منزلِ رفیعِ القدر

جا گرفته چو بر فلک، مه بدر

Ender ān menzil-i refī‘ ul-ḳadr

Cā girifte ço ber felek, meh-i bedr

O, gökyüzümdeki dolunay gibi yüce, yüksek, değerli evde oturmuştu.

3.27. Şem’in, Pervâne’yi Ayrılık Kederi ve Derdinden Solar Görmesi ve İştihakla Canını Fedâ Etmesi

725. Beyit:

مجلس افروز این خجسته بیان

دهد انجام این سخن زین سان

Mecil efrūz-ı in ḥuceste beyān

Dihed encām-ı in sühan zīn sāl

Bu sohbeti aydınlatıp iyi ve hoş konuşan bu sözü şöyle sonlandıracak.

726. Beyit:

که چو پروانه، شمع را از دور-

دید در بارگاهِ خواجه ی نور

Ki ço Pervāne, Şem‘ rā ez dūr-

Dīd der bār-gāh-ı H̄āce-i Nūr

Pervāne uzaktan Şem’i, Hoca Nurun türbesinde gördükçe de

727. Beyit:

آمدش جان به بوی او در تن

گشت چشمش به روی او روشن

Āmed-eş cān be būy-ı o der ten

Geşt çeşm-eş be rūy-ı o rūşen

Onun kokusundan cismine ruh gelip yüzünü gördükçe gözü aydınlaştı.

728. Beyit:

تیرگی داشت چشم خونبارش

گشت روشن، چو دید دیدارش

Tīregī dāşt çeşm-i hūn-bār-eş

Geşt rūşen, ço dīd dīdār-eş

Kan damlayan gözleri kararıp onun yüzünü gördüğünden gözü aydınlandı.

729. Beyit:

کرد اول به بخت خویش خطاب:

که این به بیداری است یا در خواب؟

Kerd evvel be baht-ı heyş h̄iṭāb

Kāīn be bī-dārī est yā der h̄āb

Önce kendi baht ve şansına hitap ederek: “Bu rüyâda mı yoksa uyanıklıkta mı?” diye sordu.

730. Beyit:

گر به خواب است، مایه‌ی طرب است

ور به بیداری است، بس عجب است

Ger be h̄āb est, māye-i ʔarab est

Ver be bīdārī est, bes ʕ aceb est

Eğer rüyadaysa, sevinç ve neşenin sebebi olup uyanırken çok tuhaf ve şaşırtıcıdır.

731. Beyit:

این منم، کان جمال می بینم

یا به خواب و خیال می بینم

Īn men-em, kān cemāl mībīnem

Yā be h̄āb u h̄iyāl mībīnem

O cemal ve güzelliği gören, ben miyim yoksa hayal ve rüyâ mı görüyorum?

732. Beyit:

این اگر خواب نیست، هست خیال

سوخت جانم از این خیال محال

Īn eger h̄āb nīst, hest h̄iyāl

Sūht cān-em ez īn h̄iyāl-ı maḥāl

Eğer bu rüyâ değilse, bu imkansız hayalden dolayı ruhum yandı.

733. Beyit:

بود مشتاقِ سرو دلجویش

دید یک دم به کام دل سویش

Būd müştāk-ı serv-i dil-cūyeş

Dīd yek-dem be kām-ı dil sūyeş

Şefkatli ve gönül alan sedir boylu sevgiliye gönlü meyl ederken bir an ona gönül arzusuyla baktı-

734. Beyit:

شوق بردش دوان - دوانبرشمع

از سر شوق گشت بر سر شمع

Şevk bürd-eş devān-devān ber-i Şemʕ

Ez ser-i şevk geşt ber ser-i Şemʕ

Işık yansıması onu koşturarak Şem'in yanına götürüp arzu ve şevkten dolayı Şem'in üzerine dönerdi.

735. Beyit:

آن مه، او را به پیش خود طلبید

از سر مهر، در کنار کشید

Ān meh, o rā be pīş-i hūd ʔalebīd

Ez ser-i mihr, der kinār keşīd

O ay gibi güzel sevgili, onu yanına çağırıp oturttu.

736. Beyit:

چون به آن سیم تن کنار گرفت

آتش اش در دل فکار گرفت

Çon be ān sīm ten kenār girift

Āteş-eş der dil-i fikār girift

Beyaz bedenli sevgiliden uzaklaştığından dolayı yakıcı aşkını yaralı kalbinden aldı.

737. Beyit:

نا گرفته هنوز کام از لب

در دل او فتاد سوز عجب

Nā-girifte henüz kām ez leb

Ser dil-i o fitād sūz-i ʔaceb

Dudağından henüz kām almadan gönlüne garip bir yanma ve ızdırap düştü.

738. Beyit:

شد سراسیمه و به خاک افتاد

پیش او مست و سینه چاک افتاد

Şüd serā-sīme ü be hāk oftād

Pīş-i o mest ü sīne-i çāk oftād

Sarhoş ve yaralı gönülle şaşırıp onun karşısında toprağa düştü

739. Beyit:

بود از آن گونه شوق او غالب

کز حضورش ز خویش شد غایب

Būd ez ān gūne şevk-i o gālib

Kez huzūr-eş zi hīşten şüd gāyib

Onun arzusuna dayanmak zor olduğundan onun kendisinden gizlendi.

740. Beyit:

آتش از سینهایش کشید علم

نا توان شد ز تاب تب، در دم

Āteş ez sîne-eş keşid 'alem

Tā toʻān şud zi tāb-ı teb, der dām

Nefesinde, ızdırap ve acıdan dolayı güç varken kaygı gönlünden ateş çıkartırdı.

741. Beyit:

همچو آن مفلسی که یابد گنج

شودش ذوق گنج، مایه ی رنج

Hem-ço ān muflisī ki yābed genc

Şeved-eş zevk-i genc, māye-i renc

Hazineyi bulmuş yoksul gibi onun hazineyi istemesi acı ve üzüntüsünün sebebi olacak.

742. Beyit:

راست چون مرغ بسمل ، از سر سوز-

هر طرف می تپید آن بد روز

Rāst çon morg-ı Bismil, ez ser-i sūz -

Her taraf mī-tepid ān bed-rūz

O sefil, acı ve kederden dolayı kafası kesilmiş kuş gibi her tarafta dönüp çırpınırdı.

743. Beyit:

دیده و دل به سوی جانان داشت

تابه آن دم که در بدن جان داشت

Dīde ü dil be sūyī cān-ān dāşt

Tā be ān dem ki der beden cān dāşt

Cisminde ruh olduğu kadar gönlü ve gözü sevgilinin tarafındaydı.

744. Beyit:

آخر از درد، سر به خاک نهاد

از سر سوز در نفس، جان داد

Āḫir ez derd, ser be ḫāk nihād

Ez ser-i sūz der nefes, cān dād

Sonuçta acı ve keder yüzünden toprağa başını koyarak bir solukluk zamanında can verip öldü.

3.28. Şem'in, Pervâne'nin Başında Yanıp Eriyip Ağlaması ve O Nazlı Servin Hayatının Sona Erimesi

745. Beyit:

آن که افغان دل رساند به ماه

زین مصیبت، چنین برآرد آه:

Ān ki efgān-ı dil resāned be māh

Zīn muşībet, çonīn ber-āred āh:

Ay gibi güzel sevgiliye, gönlün ağlayıp inlemesini iletğinde bu keder ve uğursuzluktan şöyle ah çekerek:

746. Beyit:

که چون پروانه شد ز شوق، هلاک

شمع از آن غصّه زد گریبان، چاک

Ki çon Pervāne şūd zi şevk, helāk

Şem' ez guşşa zed giribān, çāk

Pervâne arzu ve istek yüzünden öldü deyince Şem' üzüntüden yakasını yırttı.

747. Beyit:

شعلهای زد در درونش آتش مهر

دود آهش کشید سر به سپهر

Şu' le-i zed der derūn-eş āteş-i miher

Dūd-ı āh-eş keşīd ser be sipihr

Sevgi ateşi gönlünde alevlenip çektiği ahının dumanı ise gökyüzüne yükseldi.

748. Beyit:

سوخت از غصّه، رشته ی جانس

سوز دل سر زد از گریبانس

Sūht ez guşşa, rişte-i cān-eş

Sūz-ı dil ser zed ez giribān-eş

Ruhunun ipliği, üzüntüden yandığı için gönül yangısı yakasından taşıtı.

749. Beyit:

اشکش از چشم خون فشان می رفت

سیل خون بر رخ اش روان می رفت

Eşk-eş ez çeşm hūn-fişān mī-reft

Sil-i hūn ber rūḡ-eş revān mī-reft

Kan fişkiran gözleri kan seli yüzünden şiddetle akıyordu.

750. Beyit:

از دل آهی کشید، آتش بار

قطرها بر رخ اش کشیده قطار

Ez dil āhī keşīd, āteş-bār

Ḳatre-hā ber rūḡ-eş keşīde ḳaṭār

Gönülden ateşler yağdıran bir âh çekince damlalar yüzünde safıaştı.

751. Beyit:

از درونش زبانه ی آتش

شد به جای زبان روان، سرکش

Ez derūn-eş zebāne-i āteş

Şüd be cāyī zebān revān, ser-keş

İçinden alevler serkeşçe yükselip çıkıverdi.

752. Beyit:

برکشیده آه خانه سوز از درد

از تب و تاب، عارض اش شد زرد

Ber-keşīde āh-ı ḡāne-sūz ez derd

Ez teb ü tāb, ‘ārż-eş şüd zerd

Yürek yakan âhları çekince yüzü sarardı.

753. Beyit:

گشت از تاب تب، دگرگون حال

زد لب شهد او روان تبخال

Geşt ez tāb-ı teb, digergūn ḡāl

Zed leb-i şeh-i o revān tebḡāl

Ateşin hararetinden dolayı hâli değişip bambaşka oldu. Şeker dudaklarından uçuklar çıktı.

754. Beyit:

غرق خون شد رخ اش ز قاب درون

دم به دم، سوز او شدی افزون

Ġarq-1 hūn şūd rūḥ-eş zi qāb-1 derūn

Dem-be-dem, sūz-1 o şūdī eفزūn

Yüzü kan içinde kaldı. Ateşi her an yükseliverdi.

755. Beyit:

آتشی داشت در دل، آن مهوش

هر نفس، می گداخت ز آن آتش

Āteşī dāşt der dil, ān mehveş

Her nefes, mī-güdāḥt zi ān āteş

O ay yüzlünün gönlünde öyle bir ateş vardı ki o ateşle her an eriyordu.

756. Beyit:

تا به وقت سحر به سوز و گداز

بود با آتش درون، دمساز

Tā be vaqt-1 seḥer be sūz ü güdāz

Būd bā āteş-i derūn, demsāz

Sabaha kadar içindeki ateş ile yanıp eridiğinden dost olmuştu .

757. Beyit:

رمق اندر تن اش نماند دگر

گشت بیتاب، چون چراغ سحر

Ramaḥ ender ten-eş nemāned dīger

Geşt bī-tāb, çon çerāğ-1 seḥer

Cisminde son nefeslik gücü bile kalmayıp, sabah çerağ gibi sabırsız ve hâlsiz düştü.

758. Beyit:

تن اش از تاب تب، تمام گداخت

تاج زرین خود، به خاک انداخت

Ten-eş ez tāb-1 teb, tamām güzāḥt-

Tāc-1 zerrin-i hūd, be ḥāk endāḥt

Cismi ateşinin hararetinden tamamen eridi. Altın tacını ise yere attı.

759. Beyit:

دم به دم، سوز او فزود از غم

روی برخاک راه، سود از غم

Dem-be-dem, sūz-ı o füzūd ez ğam

Rūy ber ḥāk-ı rāh, sūd ez ğam

Yangını üzüntüden dolayı gittikçe arttı. Kaygıdan dolayı yüzünü toprağa sürdü.

760. Beyit:

سیل اشکش ز دیده ی غمناک

شد روان، چون نهاد روی بر خاک

Seyl-i eşk-eş zi dīde-i ğam-nāk

Şüd revān, çon nihād rūy ber ḥāk

Yüzünü toprağa koyunca gamlı gözlerinden şiddetle yaş akıverdi.

761. Beyit:

باز پروانه را کشید به بر

روی به روی او نهاد، دگر

Bāz Pervāne rā keşīd be ber

Rūy be rūy-ı o nihād, dīger

Pervâneyi tekrar kucağına alıp, yine yüzünü onun yüzüne koydu.

762. Beyit:

تا به آن نامرادِ سوخته جان

گشت آن سرو سیم تن یکسان

Tā be ān-murād-ı sūhte cān

Geşt ān serv-i sīm ten yek-sān

Muradını alamayan gönlü yanmış âşıkla o beyaz tenli ve sedir boylu birleşti.

763. Beyit:

آتش از آه جان گداز افروخت

رشته ی جان خود، به آتش سوخت

Āteş ez āh-ı cān-güdāz efrūht

Rişte-i cān-ı ḥūd, be āteş sūht

Can yakıp yürek eriten âhlarıyla ateş yaktı. O ateşle can ipliğini yaktı.

764. Beyit:

مرد از اندوه شمع سوخته دل

گشت آخر به یار خود واصل

Mürd ez endüh-ı Şem^c -i sūhte-dil

Geşt āḫir be yār-ı ḥūd vāşıl

Sonunda bağıryanık Şem'in kaygısından öldü ve böylece sevgilisine kavuştu.

765. Beyit:

دفن کردند ساکنان قبور

هر دو را در مزار خواجه ی نور

Defn kerden sākinān-ı ḫubūr

Her dū rā der mezār-ı Ḥāce-i Nūr

Mezār yerleşikleri her ikisini Hāce-i Nūr'un türbesine gömdüler.

766. Beyit:

جان آن بیدلان به هم پیوست

دل شان از غم دویی وارست

Cān-ı ān bī-dilān be hem peyvest

Dil-i-şān ez ğam-i doy-ī vār-est

O aşıkların cānı birleşti. Yürekleri ikilik kaygısından kurtuldu.

767. Beyit:

جا گرفتند در مقام حضور

تا ابد، باد گورشان پرنور

Cā giriftend der maḫām-ı ḫuzur

Tā ebed, bād gūr-i-şān pūr-nūr!

Huzur bulup, âhirete kadar kabirleri nurla dolsun!

3.29. Hâtime

768. Beyit:

شکر سعی ات چه گویم ای خامه

که به پایان رساندی این نامه

Şükr sa^c y-et çī güyem ey ḫāme!

Ki be pāyān resāndī īn nāme

Ey kalem! Bu hikâyenin bitirmesi için çaba gösterdiğin için nasıl teşekkür edeyim ne diyeyim?

769. Beyit:

!شمع کاشانه ی خیال شدی

!باغ اندیشه را نهال شدی

Şem^c -i kâşane-i ḥiyāl şüdî!

Bāğ-ı endîşe rā nihāl şüdî!

Hayal evinin mumu oldun! Endişe ve düşünce bahçesinin fidanı oldun!

770. Beyit:

هر خیالی که در دل من گشت

بر زبان تو آن، روان بگذشت

Her ḥiyālī ki der dil-i men güzeşt

Ber zebān-ı to ān, revān bi-güzeş

Gönlümden geçen her hayal senin dilinle canlanıp bir bir geçti.

771. Beyit:

هر دُر و گوهری که سفت خیال

در کشیدی به رشته اش فی الحال

Her dūrr ü gevheri ki soft ḥayāl

Der-keşīdi be rişte-eş fīl-ḥāl

Hayalimin deldiği her inci ve mücevheri hemen ipliğine dizdi.

772. Beyit:

چون که سررشته ام به تو پیوست

سر این رشته کی دهم از دست؟

Çon ki ser-rişte-em be to peyvest

Ser-i īn rişte key dihem ez dest?

Maksadıma erişip sana kavuştuğum için bu ipliğin ucunu niye kaybedeyim?

773. Beyit:

من هم از هر دری، سخن راندم

درّ معنی به پایت افشاندم

Men hem ez her derī, sūḥan rāndem
Dürr-i ma‘ni be pāy-et efṣānem

Ben de her konu ve fasıl hakkında söz ettim. Akla gelen inciye ayağına saçtım.

774. Beyit:

!وه چه دُرهای آبدار است این
لایق گوش شهریار است این

Veh çī dürr-hāyī āb-dār est īn!

Lāyık-ı gūş-ı şehriyār est īn

Âh! Ne parlak ve fasih incilerdir bunlar. Padişahın kulağına lâyıktır bunlar.

775. Beyit:

!الله، الله: عجب شیبستانی است

طرفه گلزار و تازه بستانی است

Allāh, Allāh: ‘aceb şebistānī est!

Ṭorfe gül-zār u tāze bostānī est

Allāh Allāh! Ne kadar şaşılacak ve acayip taze gül bahçesidir bu!

776. Beyit:

شمع کاشانهی خیال است این

همچو خورشید بی مثال است این

Şem‘-i kâşane-i ḥiyāl est īn

Hemço ḥūrşīd bī-miṣāl est īn

Hayal kâşanesinin mumudur bu. İşsiz güneş gibidir bu.

777. Beyit:

بیمثال است اگرچه این تمثال

هست نوباوه ای ز باغ خیال

Bī-miṣāl est eger-çī īn timṣāl

Hest nobāve-i zi bāğ-ı ḥiyāl

İşsiz bir tasvir olmasına rağmen hayal bahçesinin yeni gelişmiş meyvesidir bu.

778. Beyit:

باش تا بشکفد در این گلزار

همچو این تازه گل، هزار-هزار

Bāş tā bişkofed der īn gül-zār
Hem-ço īn tāze gül, hezār-hezār

Bekle de bu yeni gül bahçesinde şu taze gül goncası gibi gülün binlercesi açılsın.

779. Beyit:

مدتی شد که در سرِ خامه
بود سودا ی نقش این نامه

Muddet-i şüd ki der ser-i hāme
Būd sevdāy-ı naqş-ı īn nāme

Uzun bir süredir bu hikâyeyi yazmak kalemin işiydi.

780. Beyit:

بود در گوشه ی دلم پیوست
که بر این نقش نو بیابم دست

Būd der gūşe-i dil-em peyvest
Ki ber īn naqş-ı ven bi-yāb-em dest

Gönlümün köşesinde hep böyle yeni bir şey yazmak istiyordum.

781. Beyit:

لیک هرگز نبود فرصت آن
که گشایم به این ترانه، زبان

Leyk hergiz ne-būd forşet-i ān
Ki goşāyem be īn terāne, zebān

Ama bu şiiri yazmak için dilimi açıp bu işe hiç fırsat bulamamıştım.

782. Beyit:

بود جانم به فکر درس، گرو
بودم از بهر علم، در تک و دو

Būd cān-em be fikr-i ders, girev
Būd-em ez behr-i 'ilm, der tek ü dev

Canım ders ve eğitim düşüncesine rehin olmuştu. İlim için mücadele edip koşuşturup duruyordum.

783. Beyit:

بهر تحصیل علم و کسب هنر

کردم از شهر خویش، عزم سفر

Behr-i taḥṣīl-i ʿilm ü kesb-i hüner

Kerdem ez şehir-i hîş, ʿazm-ı sefer

Bilimi öğrenip, sanatı elde etmek için kendi şehrimi terk edip yolculuk etmeye karar verdim.

784. Beyit:

از بلای سفر بفرسودم

هیچ گه از سفر نیاسودم

Ez belā-yı sefer bi-fersüdem

Hîç geh ez sefer ne-yāsüdem

Yolculuğun belâlarından aciz kalıp bıksam da hicretten hiç geri kalmadım.

785. Beyit:

یک دم از عمر خود ندیدم بهر

فلکم می دواند شهر به شهر

Yek dem ez ʿömr-i hüd ne-dîd-em behr

Felek-em mî-devānd şehir-be-şehir

Felek beni o şehirden bu şehre koşturduğu için hayatımın bir anında bile menfaat görmedim.

786. Beyit:

با من بی نوا، متاع سفر

بود سیم سرشک و چهرهی زر

Bā men-i bî-nevā, metā-ı defer

Būd sîm-i sirişk ü çihre-i zer

Ben zavallı ve yoksulun yanındaki yolculuk eşyası, gümüşlü gözyaşı ve altın sarısı yüz idim.

787. Beyit:

غیر از این نی متاع این درویش

لیک، رهن بتان کافرکیش

Ġayr ez in ne metā-ı in dervîş

Leyk, rehzen botān-ı kāfir-kīş

Ben dervişin bunun dışında mal ve metâi yoktu ama, haydut yolu kesen kâfir ve dini bozuk sevgiliydi.

788. Beyit:

نرسیدم به هیچ شهر و دیار

که نزد راه من، بت خونخوار

Ne-resîdem be hîç şehr ü diyâr

Ki ne-zed rāh-ı men, bot-ı hūn-h̄'ār

Hiçbir şehirde ve diyarda yolumu kesecek zalim ve kan dökücü güzel çıkmadı.

789. Beyit:

رهزن من، نگاه ایشان شد

عمر من، صرف راه ایشان شد

Reh-zen-i men, nigāh-ı iṣān şūd

‘Ömr-i men, şarf-ı rāh-ı iṣān şūd

Benim yolumu kesen, onların bakışlarıydı. Hayatım onların yolunda geçti.

790. Beyit:

از دل من، حدیث منطق و نحو

کرد یکباره فکر ایشان، محو

Ez dil-i men, hadiṣ-i mantıq u nahv

Kerd yekbāre fikr-i iṣān, maḥv

Gönlümde olan mantık ve nahiv birdenbire onların zihin ve fikrini tamamen yok etti.

791. Beyit:

برد از ره، کلام ایشانم

ذوق حکمت نماند در جانم

Bord ez reh, kelām-ı iṣān-em

Zevk-i hikmet ne-mānd der cān-em

Onların sözleri beni yoldan çıkardı. Canımda hikmet zevki kalmadı.

792. Beyit:

بود در دل، خیال هندسه ام

شکل ایشان ببرد وسوسه ام

Būd der dil, ḥiyāl-ı hendese-em

Şekl-i îşān bi-bürd vesvese-em

Gönlümde geometri düşüncesi ve hevesi vardı. Onların siması beni kuşku ve vesveseye düşürdü.

793. Beyit:

هیئت آن بتان مهرگسل

نقش هیئت ، تمام شست از دل

Hey'et-ı ān bot-ān-ı mihr-gosil

Naqş-ı hey'et, temām şüst ez dil

O vefasız sevgililer kalbimde olan astroloji zevkini tamamen sildi.

794. Beyit:

متصل، خاطر ممشوش بود

طبع، پیوسته در کشاکش بود

Muttaşıl, ḥāṭir-em müşevveş būd

Tāb', peyveste der keşākeş būd

Fikrim hep perişan ve karışık. Huy ve tabiatım sürekli çekişmedeydi.

795. Beyit:

بودم آشفته و پریشان حال

نه سر فکر و نی مجال خیال

Būd-em āşūfte ü perişān ḥāl

Ne ser-i fikr ü ne mecāl-ı ḥiyāl

Perişan ve dağınık bir hâldeydim. Ne düşünecek hâlim ve ne hayal kuracak gücüm vardı.

796. Beyit:

بود پیوسته، یار پیش نظر

خوش نمی آمدم خیال دگر

Būd peyveste, yār piş-i nazar

Ḥūş ne-mī-āmed-em ḥiyā-i diğēr

Sevgilim hep gözümün önüneyken diğēr şeyleri hayal etmek hoşuma gitmezdi.

797. Beyit:

شعر هم حسب حال خود، گاهی

غزلی گفتمی پس از ماهی

Şi'ir hem ḥasb-ı ḥāl-ı ḥūd, gāhī

Ġazeli güftemī pes ez māhī

O zamanki hâlîme göre arada bir gazel söyledim.

798. Beyit:

چون کنون از حوادث آیام

توسن طبعم اندکی شد رام

Çon künun ez ḥavādîş-i eyyām

Tevsen-i ṭab'-em endekī şüd rām

Şimdi zaman olayları için hoşuma giden serkeş atı birazcık baş eğip muti ve rām oldu.

799. Beyit:

باز، سودای خامه شد تازه

این کشاکش، گذشت از اندازه

Bāz, sevdā-yı ḥāme şüd tāze

Īn keşākeş, güzeşt ez endāze

Tekrar kalem canlandı ve bu sevda ve çekişme haddini aştı.

800. Beyit:

شدم آخر چو خامه، تیزقدم

شد به آن حکم سروری مُنْضَم

Şüd-em āḥir ço ḥāme, tîz-ḳadem

Şüd be ān ḥükm surūrī münzam

Sonunda ben de kalem gibi sūratla hızlandım ve o hükme sevinç eklendi.

801. Beyit:

بهر تأخیر آن نماند مجال

بستم افسانه ای به محض خیال

Behr te'ḥīr ān ne-mānd mecāl

Bestem efsāne-i be maḥż-ı ḥiyāl

Bunu daha fazla geciktirecek gücüm kuvvetim kalmayıp sadece hayal ürünü olan bu hikayeyi yazıp bittirdim.

802. Beyit:

چون شد این نظم آبدار، تمام

«شمع و پروانه» کردم آن را نام

Çon şüd in nazm-ı āb-dār, temām

Şem^c ü Pervâne kerdem ān rā nām

Bu güzel, akıcı ve fasih nazım bitince adını «Şem' ü Pervâne» koydum.

803. Beyit:

الله، الله! کجا تمام شود؟

گر نه مقبول خاصّ و عام شود

Allāh, Allāh! küca temām şeved?

Gerne makbül-ı hāşş u^c ām şeved

Allāh Allāh! Bu hikaye nasıl sona erip bitsin de herkesçe güzel ve kabul olsun?

804. Beyit:

نی، نی این نامه کی برآرد نام؟

گر نه یابد ز لف یار، اتمام

Ni,ni in nāme key ber-āred nām?

Ger ne-yābed zi lütf-i yār, etmām

Hayır, hayır bu hikâye sevgilinin lütfuyla sona erip bitmezse ünlü ve meşhur olmayacak.

805. Beyit:

یارب! ای پادشاه بنده نواز

وی خداوندگار بی انباز

Yār Rabb! Ey pādīşāh-ı bende-nüvāz!

Vey Hūdā-vend-gār-ı bī-enbāz!

Ya Rabbim! Ey kullarına merhamet ve şefkatli olan padişah, ey benzeri ve ortağı olmayan Tanrım!

806. Beyit:

به جگر خستگان راه وصول

به کریمانِ بارگاهِ قبول -

Be cîger haste-gân-ı rāh-ı vuşûl

Be kerîm-ân-ı bār-gāh-ı kabûl-

Vuslat yolu için gönlü yaralı olanlar, senin dergâhının kerîm ve ulularının hatırı için hikâyeyi güzel ve kabul eyleye.

807. Beyit:

!که مر این نامه را قبولی ده

ساز مقبولِ خاطرِ که و مه

Ki mer in nāme rā kabûlî deh!

Sāz makbul-ı hāṭir-i kih ü meh

Bu hikâyeyi küçük ve büyük herkesin kabul edip beğenmesini sağla.

808. Beyit:

!ده قبولی ز لطف و احسانش

!ساز مقبولِ طبعِ جانانش

Deh Kabûlî zi lüṭf ü ihsāneş!

Sāz makbul-ı ṭab^c-ı cānān-eş!

Şefkat ve iyiliğinle kabul et bunu. Sevgililerin tabiatına göre kabul ve makbul eyle.

809. Beyit:

ختم کردم بر این سخن نامه

رستم از دستتاریِ خامه

Ḥatm kerdem ber in sūḥan nāme

Reset-em ez dets-yārî-i ḥāme

Kalemin yardımıyla hikâyeyi bu sözle bitirdim.

810. Beyit:

!ختم کارش به خیر و خوبی باد

بالتّبی و آله الامجاد

Ḥatm-ı kār-eş be ḥayr ü ḥübî bād!

Bi'n-nebîvü ālihi el-emcād!

Bu işi bitirdim, hayırlı uğurlu olsun. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm ve onun yüce şerefli sülalesine ve ailesine selâm olsun!

IV. BÖLÜM

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî ve Lamî'i Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevilerinin Karşılaştırması

4.1. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Şem' ü Pervâne'sinin Tavsifi

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Mehmed Efendi kısmı, 415 numarada kayıtlı olan, üstü ebrû kaplı, dağılmış mukavva cilt içerisinde 170x115 (110x60) mm. ebadındaki 'Risâle-i Şem' ü Pervâne'si 33 yapraktan ibaret olup, her sayfada 13 satır vardır. Az âhârlı beyaz kağıt üzerine talikle yazılmıştır. Sayfalar bir hayli kurt tahribâtına uğramıştır. Kitabın sonunda istinsah kaydı yoktur. Bazı sayfaların kenarlarında Kadızâde Mehmed Efendi'nin 1068 (1658) tarihli vakıf mührü bulunmaktadır (Kanar, 1995: 69).

Eser, hafif bahrinin "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezniyle yazılmıştır. Beyit sayısı 810'dur.

Mevcut nüshada ayrıca iki ek sayfa da vardır. Birinde altı beyitlik divân hattıyla yazılmış Türkçe bilmece vardır ki aşağıdaki beyitle başlar ve diğer sayfada ise nesih yazısıyla yedi satırlık Arapça dua görünmektedir (Kurbani, 1392: 58).

Bir 'acep izhâr-ı şan' at itdüm ey şâhib-kemal

Kāni gözler görmedi ermez ona vehm u hayāl

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî'nin adı eserde bulunmamaktadır, fakat 'Niyâzî' mahlası iki beyitte geçmektedir.

حالتی در دل «نیازی» نه!

یعنی از خلق، بی نیازی ده!

Ḥālet-i der dil-i «Niyâzî» neh (32)

Ya'ni ez ḥalk, bî-niyāzî deh!

کاین «نیاز» که هست بی ره و رو

باشد از عاصیان امت او

K'in «Niyāzî» ki hest bî-reh ü rû (62)

Bāşed ez 'āşiyān-ı ümmet-i o

Eserin ismi de iki kere metinde görünmektedir. Biri eserin sebab-i telif bölümünde diğeri de hatime bölümündedir:

بهر آن نکته دان فرزانه

گفتم احوال «شمع و پروانه»

Behr-i ān nükte-dān-ı ferzāne(145)

Güfem aḥvāl-ı «şem' ü pervâne»

چون شد این نظم آبدار، تمام

«شمع و پروانه» کردم آن را نام

Çon şüd in nazm-ı āb-dār, tamam

Şem' ü Pervâne kerdem ān rā nām (801)

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî, Şem' ü Pervâne'sini oldukça akıcı bir dille ve vezin hatalarına düşmeden yazmıştır. Bazı kelime ve terkiplerde sık sık tekrar görülse de ifâdelerin akıcılığı bozulmamaktadır. Şair, dile vâkîf ve işlediği konuya hâkimdir.

4.2. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyazî'nin «Şem' ü Pervâne» Mesnevîsinin Dil ve İmlâ Özellikleri

Şem' ü Pervâne nüshasında (گ) harfleri serkeşsiz olarak yazılmıştır.

گاه - گاه (gâh-kâh)

کردون - گردون (gerdûn - kerdûn)

گل - گل (gül-kül)

(پ) ve (چ) harfleri bazen tek, bazen üç noktalıdır.

چون - چون (çün - cün)

هیچ - هیچ (hiç-hic)

Kelime başında bulunan med'li elifler, yer yer, medsiz olarak karşımıza çıkmaktadır.

اشکار - آشکار (âşikâr - aşkâr)

ماه - ماه (mâh-mah)

Kimi yerlerde noktalı harflerin noktaları konulmamıştır.

Bazı isim ve fiillerin sonunda bulunan hemzeler, değişik anlamlar ifade etmektedir. Bazı hemzeler, -miş'li «ماضیء نقلی» (geçmiş zaman)ın ikinci tekil şahsının sonunda bulunan (ی) yerinde kullanılmamaktadır.

بود گلچهرهٔ چو ماه تمام - گلچهره‌های

که ازین پیش، در ولایت شام -

بود گلچهره ای چو ماه تمام

Ki ez in pîş, der vilāyet-i Şām (161)

Būd gül-şehre-i ço mäh-ı tamām

گشتهٔ رهنمون بآن ماهش - گشته ای

تو در این خانه، داده ای راهش

گشته ای رهنمون به آن ماهش

To der in hāne, dāde-i rāh-eş(621)

Geşte-i rehnemūn be ān mäh-eş

گفت پروانه، شمهٔ زان نور - شمه‌های

گفت پروانه شمه ای ز آن نور

گشت آگه ز حال او کافور

Güft Pervāne şemme-i zi ān nūr(401)

Geşt āgeh zi hāl-i o Kāfūr

(هستن) fiili, ek fiil olarak çekildiğinde, ikinci tekil şahısta (ی) harfini alır ve ‘- î - ‘ sesini verir. Sonu hâ-yi gayri melfûz ile biten bir kelimenin arasından gelirse (ای -) şeklinde yazılır. Ancak nüshada (ای-) şeklindeki imlânın yerini (ء) hemze almaktadır.

ریخت نخل قدش ز شیرہ جان - شیرہ ی جان

گویى استاد فطرت از احسان -

ریخت نخل قدش ز شیرہ ی جان

Güy-î üstad-ı fıtrat ez ihsân (168)

Riht naḥl-ı qaddeş zi şîre-i cān

چون صراحی شنید قصهٔ جام - قصهٔ ی جام

چون صراحی شنید قصبه‌ی جام

!گفت با او که: ای نکوفر جام

Çon şurâhî şenîd kışşa-ı cām (227)

Güft bā o ki: Ey nikū-fercām!

Bazen Hemzeler, ‘birlik ve birliksizlik yâ’sı’ (و نکره یای وحدت) yerinde kullanılmaktadır.

ساختم روضه‌ی چو خلد برین

ساختم روضه‌های چو خلدبرین

هست هر بیت از آن گواه بر این

Sāhtem ravza-ı ço huld-ı berîn (156)

Hest her beyt ez ân gü’âh ber in

(ب) ile’ edatı, vezin zaruretiyle (ب) -e, a’ anlamı verecek şekilde kullanılmaktadır.

چون ز مضمون قصه شد آگاه

گفت با من ز روی لطف، آن ماه:

Çon zi mezmûn-ı kışşa şüd āgâh (146)

Güft bā men zi rûy-ı lütf-i, ân mâh:

Bazı fiiller, kendisinden önce gelen kelimelere bitişik olarak yazılmıştır.

حشم او همچو کاسه‌ی خون نشد

جام اینها شنید، محزون شد

چشم او همچو کاسه‌ی خون شد

Cām inhā şinîd, maḥzûn şüd (215)

Çeşm-i o hemço kâse-i hûn şüd

Nerdeyse tüm nüshada, sözler birlikte yazılmıştır. Yani ek olan harfler, zamir, çoğul işaretleri ve önceki sıfatlar, bir bağ şeklinde yazılmıştır:

بود پروانه بیخبر چون دید

بود پروانه بی خبر، چون دید-

عارض شمع، بی خبر گردید

Būd pervâne bî-ḥaber, çon dîd (371)

‘Ārız-ı şem’, bî-ḥaber gerdîd

گفتش از من چه میطلبی

گفتش: از من چه کام می طلبی؟

که مرا صبح و شام می طلبی

Güft-eş: ez men çi kām mī-ṭalebī? (527)

Ki mera şubḥ u şām mī-ṭalebī

پا بدامان و سر بجیب پنهان

کرد از آن باد، آن مه تابان

پا به دامان و سر به جیب، نهان

Kerd ez bād, ān meh-i tābān (268)

Pā be dāmān u ser be ceyb, bihād

جام می بر کفش ز نقره ی خام

جام می بر کف اش ز نقره ی خام

بود همچون شکوفه ی بادام

Cām-ı mey ber kaf-eş zi nuḡra-ı ḥām (195)

Būd hem-çon şükufe-i bādām

چشم پیوسته بر منست ترا

چشم، پیوسته بر من است تو را

که زمن دیده، روشن است تو را

Çeşm, peyveste ber men est to rā (207)

Ki zi men dīde, rūşen est tu rā

خرگهی چوبه‌هاش از پولاد

خرگهی چوب هاش از پولاد

کس چنان خرگهی ندارد یاد

Ḥargehī çopāyeş ez polād (301)

Kes çünān ḥargehī nadāred yād

biçiminde gelmiştir. (خواستن) fiili, bazı durumlarda (خواستن)

از سر بیضه زاغ شب برخواست = برخاست

چون در این آشیان پر کم و کاست

از سر بیضه، زاغ شب برخاست

Çon der in 'āšīyān-ı pür kem ü kâst (539)

Ez ser-i beyze, zāğ-ı şeb ber-ḥ'āst

Gelecek zamanda (خواستن) yardımcı fiilinin başına vezin doldurma ve te'kîd gayesiyle (ب) harfi getirilmektedir.

دارم ای دوست یک رقیب درشت

که مرا عاقبت بخواهد کشت

Dārem ey dost yek reḡīb-i dūrūşt(545)

Ki mera 'āḡıbet bi-ḥ'āhed küşt

Eserde bazı tarihsel dil özelliklerinin eski kurallı hali bulunmaktadır:
Geçmiş zamanın uygulaması (ی):

چون گشودی زبان ز ناز و عتاب

ریختی از لب اش در سیراب

Çon güşüdi zebān zi nāz u 'itāb(172)

Riḡtī ez leb-eş dūrr-i sirāb

Geçmiş zaman (ماضی نقلی) vezin gereğine göre uygulaması:

بلبلان، هر طرف به جوش و خروش

گل نهاده به صوت ایشان، گوش

Bülbülān, her taraf be çoş ü hürüş (251)

Gül bihāde be şavt-i işān, güş

Geçmiş zamanı (ماضی ساده)

آن که در پیش عارض اش، خورشید

نتواند ز شرم گشت، سفید

Ān ki⁶ der piş-i 'ārizaş, ḡurşid (342)

Ne-tü'āned zi şerm geşt, sefid

⁶ sanki, o şey ki, o kimse ki

(ماند) fiilinin koymak anlamında kullanması:

از پی عطر در زمان، عنبر

پاره ی عود ماند بر مجمر

Ez pey-i 'ıtr der zamān ' anber (273)

Pāre-i 'ūd mānd ber mücmer

Yardımcı fiili (یارستن) ki (توانایی داشتن) anlamında olup, metinde tam fiil ile kullanılmıştır.

تو چو خفّاشی و نیارد فاش

پیش خورشید آمدن، خفّاش

To ço huffāşī ü neyārde fāş (330)

Piş-i hūrşīd āmeden, huffāş

Şahis zamirlerinin (و) cansızlar için kullanılması:

خرگهی داشت آن پری پیکر

که در او یاد را نبود گذر

Ḥargahī dāşt ān perī peyder (269)

Ki der o yād rā ne-būd güzer

4.4. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyazî'nin «Şem' ü Pervâne» Adlı Mesnevîsinin

Bölüm Başlıkları

1. Tevhid, 19 beyit (v. 1b, str. 1)

2. Münacat, 18 beyit (v.2a, str.2)

3. Na'at, 14 beyit (v. 3a, str. 2)

4. Hast Na'at-ı Şeyr Ber-mirâc (Hazreti Peygamber'in Mirâcına.)

Bu başlık 15 beyittir (v. 3b, str. 4).

5. Medh-i Şâh-ı Rûm ve Sultân-ı Arab (Rûm şahı ve Arap Sultanına Övgü (Yavuz Sultan Selim Hakkında).

Bu başlık 40 beyittir (v. 4a, str. 7).

6. Çend Beytest Der Nasihat-ı Dil (Birkaç beyit gönlün öğüt ve nasihat etme hakkında.)

Bu başlık 20 beyittir (v. 5b, str. 11).

7. Sebeb-i Nazm-ı ın Risâle (Eserin nazm biçiminde yazma sebebi).

Bu başlık 34 beyittir (v. 6b, str. 6).

8. Âgaz-ı Dastân ve Ta'rif-i Şem' -i Böstân (Hikâyenin başlanışı ve o Bostân ülkesinin Şem'inin tanıtımı).

Bu başlık 29 beyittir (v. 9a, str. 6).

9. Der Ta'rif-i Meclis-i Ân Mâh-ı Huceste-fercâm ve Ta'rif-i Münâzare-i Sürâhi ve Câm (O uğurlu ve ay yüzünün meclisi, Sürâhî ile Kadeh'in tartışması ve hatadan tezmiz eylemesinin tanıtımı.)

Bu başlık 17 beyittir (v. 9a, str. 6).

10. Ser-zeniş-i Sürâhi be Câm (Sürâhî'nin Kadeh'e serzeniş edip suçlaması.)

Bu başlık 9 beyittir (v. 9b, str. 11).

11. Cevab Güfte-i Câm, Sürâhi râ (Kadeh'in, Sürâhî'ye verdiği cevap.)

Bu başlık 12 beyittir (v. 10a, str. 8).

12. Âşti Kerden-i Sürâhi ve Câm ve Tarif-i Hâb-diden-i Ân Hüceste-fercâm (Kadeh ile Kadeh'in barışması ve o şanslı ve uğurlunun gördüğü rüyasının anlatımı.)

Bu başlık 20 beyittir (v. 10b, str. 8).

13. Be Gül-zâr Derâmeden-i Ân Mâh ve Ez Tünd-i Bâd Derâmeden Be-hergâh (O ay yüzünün, gül bahçesine gelişi ve şiddetli rüzgardan dolayısıyla çadıra girişi.)

Bu başlık 27 beyittir (v.11b,str. 3).

14. Der Tarif-i Pervâne ve Keyfiyet-i Aşk Şüden-i o Be Ân Mâg-i Yegâne (Pervâne'nin tarifi ve onun o eşsiz aya aşık olduğunun tanıtımı.)

Bu başlık 38 beyittir (v. 12b, str. 5).

15. Der zâri-i Pervâne-i Sühte-dil ve Âgah Şüden-i Ân Mâh-ı Mihr-Güsîl ve Anber râ Piş-i o Feristâden ve Hikâyet-i bi-münasib-i Der-miyân Nehâden (Işık saşan o ay yüzünün, kalbi yanık Pervâne'nin inlemesinden haberdar olması ve Anber'i onun yanına gönderip uygun olmayan hikayeyin ortaya koyması.)

Bu başlık 20 beyittir (v. 14a, str. 5).

16. Reften-i Anber Piş-i Pervâne ve Güften-i ân Efsâne ve Zâri Kerden-i ân Hunin ciger ve Terahhüm Kerden-i Anber (Anber'in Pervâne'nin yanına gidip ve o hikâyenin anlatması ve o ciğeri yanan Pervâne'nin yalvarıp inlemesi ve Anber'in onun hâline acıması.)

Bu başlık 20 beyittir (v. 15a, str. 1).

17. Reften-i Anber Piş-i Ân Şem^c -i Mihr-efrûz ve o râ Mâyil-sahten be ân Siyeh-rûz (Anber'in o ay gibi ışık saşan Şem'in yanına gidip o bahtsız ve kara gönüllü sevgiliye ilgilendirip dikkatini çekmesi.)

Bu başlık 27 beyittir (v. 15b, str. 10).

18. Münâzere-i Kâfûr bâ Pervâne ve mehcûr Şüden-i ân Ferzâne (Kâfûr'un Pervâne ile tartışması ve terk edilmiş o bilgenin hicr ve ayrılığa uğraması.)

Bu başlık 28 beyittir (8v. 16b, str. 13).

19. Sûz-ı Pervâne Der Rûz-ı Ferâk ve Zâri-i o Ez Derd-i İştîyâk (Pervâne'nin ayrılık gününde sabırsızlığı ve arzu derdiyle inleyip ağlaması.)

Bu başlık 23 beyittir (v. 18a, str. 3).

20. Aydınlık Saçan o Ay Yüzlünün Meclisinin Süsleyip Donatması ve o Kara Bahtın Hâlini Anlatması.

Bu başlık 39 beyittir (v. 19a, str. 1).

21. Âgah Şüden-i Anber Ez Sûz-ı Ân Simin-İzâr ve Talbiden-i Pervâne-i siyeh Rûz-gâr (Anber'in o gümüş yüzlünün derd ve kerdini anlaması ve kara bahtlı Pervâne'yi çağırması.)

Bu başlık 24 beyittir (v. 20b, str.:2).

22. Piş Âmeden-i Pervâne ve Keyfiyet-i Sohbet-i Ân Dü Yegâne (Pervâne'nin Şem'in yanına gelmesi ve ikisinin baş başa sohbet etmesi.)

Bu başlık 96 beyittir (v. 21b, str. 1).

23. Gazel

Bu başlık 5 beyittir (v. 25a, str. 7)

24. Be Serâperde-i Vasl Derâmeden-i Âşık-i Mehcûr ve Haber Yâften-i Nesîm ez Kâfûr (Terk edilmiş aşğın vuslat otağına girmesi ve Nesîm'in, Kâfûr'dan haberdar olması.)

Bu başlık 56 beyittir (v. 25a, str. 7).

25. Piş-i Şem^c Âmeden-i Nesîm ve Pinhân Şüden-i Şem^c Ez Bim (Nesîm'in, Şem'in yanına gelemsi ve Şem'in korkudan saklanması.)

Bu başlık 20 beyittir (v. 27a, str. 12).

26. Reften-i Şem^c Be Tavâf-ı Kubur ve Residen Be Mezâr-ı Hâce-i Nûr (Şem' mezarları ziyarete giderken Hâce-i Nûr'un kabrine varıp ulaşması.)

Bu başlık 23 beyittir (v. 28a, str. 7).

27. Bî-tâb Geşten-i Pervâne Der Rûz-ı Cân-Sûz-ı Firâk ve Derd-i İştîyâk Bâ Mihr-i Sîpihr Güften (Pervâne'nin ayrılık gününde can yakıcı sabırsızlığı ve iştîyak derdini felekte olan güneşe açması.)

Bu başlık 35 beyittir (v. 29a, str. 5).

28. Diden-i Şem^ç, Pervâne râ Ba'd Ez Mihnet-i Firâk ve Dest Ez Cân Ber-efşânden-i Ez İştîyâk (Şem'in, Pervâne'yi ayrılık kederi ve derdinden sonar görmesi ve iştîyakla canını fedâ etmesi.)

Bu başlık 20 beyittir (v. 30b, str. 3).

29. Girye Kerden-i Şem^ç Ber-ser-i Pervâne Be Sûz u Gûdâz ve Be Pâyân Residen-i Ömr-i Ân Serv-nâz (Şem'in Pervâne'nin başucunda yanıp, eriyip ağlaması ve o nazlı servin hayatının sona erimesi.)

Bu başlık 23 beyittir (v. 31a, str. 11).

30. Hâtîme.

Bu başlık "Hatime" olup, 43 beyittir (v. 32a, str. 9).

4.5. Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyazî'nin «Şem' ü Pervâne» Mesnevîsinin Olay Örgüsü

Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyazî'nin hafif bahrinde ve "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezniye yazdığı Şem' ü Pervâne'si ilk olarak 19 beyitlik tevhid ile başlamaktadır (v. 1b, str.1.). Münâcât bölümü 18 beyittir. Burada Edip mahlasını zikretmekte, ayrıca Niyâzî, Sa'dî ve Câmî gibi şâirlerden etkilendiğini ve onlar gibi olmayı arzuladığını kaydetmektedir (v.2a, str.2.).

!حالتی در دل «نیازی» نه

!یعنی از خلق، بی نیازی ده

Hâlet-i der dil-i «Niyâzî» neh (32)

Ya^ç ni ez halk, bî-niyâzî deh!

!چون «نظامی» بلند کن نامم

تا چو «سعدی» شود سرانجامم

Çon «Nizāmī», bülend kün nāmēm(34)

Tā ço« Sa‘ dī » şevēd serencāmēm

Şâir 14 beyitlik na'at'tan sonra (v. 3a, str. 2), 15 beyitten oluşan mirâc bölümünde tekrar mahlasını zikretmektedir (v. 4a, str. 7). Yavuz Sultan Selîm hakkında 40 beyitlik meth bölümünü gönle nasihata ayırdığı kısa bir parça izlemekte ve bu kısım 20 beyitten oluşmaktadır (v. 5b, str. 11). Daha sonra 33 beyitlik sebeb-i te'lif kısmı gelmektedir (v. 6b, str. 6).

کاین «نیاز» که هست بی ره و رو

باشد از عاصیان امت او

K'in «Niyāzī» ki hest bî-reh ü rû (63)

Bāşēd ez ‘āşiyān-ı ümmet-i o

Şâir gönül ehlinin toplandığı bir meclise girdiğini, mecliste baş köşede oturanla asarında konuşmalar geçtiğini, sohbet arasında “Şem’ ü Pervâne” hikâyesini anlattığını, bu hikâyenin Pâdişâh tarafından beğenildiğini ve nazma bölmesi halinde daha güzel olacağını hatta «Leylî vü Mecnûn» ve «Hüsrev vü Şîrîn» mesnevîleri kadar değer kazandığının söylendiğini bildirmektedir.

شایدار شهره ی دیار شود

لا یق شاه و شهریار شود

Şāyed er şöhre-i dīyār şevēd (149)

Lāyık-ı şāh u şehriyār şevēd

در جهان، این حکایت موزون

شهره گردد چو «لیلی و مجنون»

Cihān, in hikāyet-i mevzûn şevēd (150)

Şöhre gerdēd ço «Leylî vü Mecnûn»

هیچ کس، زین فسانه ی رنگین

نبرد نام « خسرو و شیرین »

Hîç kes, zîn fesāne-i rengîn (151)

Ne-bered nām-ı «Hüsrev vü Şîrîn»

Bundan sonra hikâye başlar.

Hikâye Şem'in güzelliğinin tasviri ile başlar. Boyu, yanakları, yüzü, ağzı betimlenir. Şem'in Anber ve Kâfûr adlı hizmetçileri anlatılır. Güzellikleri ve Şem'e bağlılıkları anlatılır.

Şem'in etrafında kurgulanan bir işret meclisi kurulur. Aşk öyküleri anlatılmakta, çalgılar kendi dillerinden aşk acısını söylemektedir. Bu mecliste sürahi ve kadeh arasında bir tartışma başlar. Sürahi, kadehin sevgilinin ağzına dokunuşunu kıskanır ve onu hor görür. Kadehin uyarıları bu kıskançlığı söndürür ve birlikteliklerinin huzurunu yaşamaya devam ederler.

Şem' meclise dahil olur. Aşk içkisinden sarhoş olmuştur. Rüyasında gül bahçesi görmüş, eşsiz bülbüllerin sevgililerinin etrafında dönüşünü görmüştür. Uyandığında utancından nar gibi kızarmıştır. Daha sonra bahçeye çıkar. Bu esnada şiddetli bir rüzgar çıkar. Bahçe tarumar olur.

Şem'in hikayesi burada kesilir ve Pervâne'nin durumu anlatılmaya başlanır. Pervâne de Şem' de bir dervişdir. Gece Şem' ile karşılaşır, aşık olur ancak aşkını söyleyecek yakınlığa erişemez. Anber, bu duruma şahit olur. Şem'e aktarır ve ona yüzünü göstermesini ister. Şem' zor da olsa bunu kabul eder. Pervâne, Şem'i gördüğünde bayılır düşer.

Kâfûr, Pervâne ile tanışır. Ondan aşk acısını dinler. Sevdiği kişinin Şem' olduğunu anlar ve zavallı aşığı horlar.

Şem'in de huzuru kaçmıştır. Pervâne'yi görmeden duramaz. Anber gidip Pervâne'yi bulur. Aşıklar tekrar buluşur. Şem', sevdiğinin acısının kendi aşkından kaynaklandığını duymak ister. Pervâne şikayetçi değildir. Aşk ile hemen ölmeye hazırdır. Şem', Nesim adlı düşmanlarından söz eder. Ondan korkmaktadır. Öyle olsa da sabahları ayrılıp akşamları buluşmaktadırlar.

Kâfûr bu ilişkiye karşıdır ve Nesim'i haberdar ederek bir tuzak kurar. Anber de Şem'i bu durumdan haberdar eder. Şem', Pervâne'yi uyarır. Nesim gelir, Şem'in çadırına yakıp yıkar. Ancak Şem' saklanmış, kendini duaya vermiştir. Şem'i bulamayan Nesim çöl ülkesine döner. Şem', tekrar bahçesine döner. Kendini ibadete vermiştir. Mezarlıkta Hâce-i Nur türbesini ziyaret etmek niyetindedir. Pervâne aşk acısından çöllere düşmüştür. Yakıcı güneşe dönüp aşk acısından ölmek peşindedir. Bir anda kendisini Hâce-i Nûr'un türbesinde bulur. Şem' ile karşılaşır. Sevgilisinin etrafında

dönüp ayağına düşer. Aşk acısından canını teslim etmiştir. Şem' sevgilisini kucağına alır, erir ve o da canını teslim eder. İkisi de Hace-i Nûr'un türbesine defnedilir.

Şâir hâtime bölümünde, bir süredir böyle bir hikâyeyi yazmayı düşündüğünü, ancak derslerden fırsat bulamadığını, ilim tahsili için şehirden ayrıldığını, hep seyahat ederek şehir şehir dolaştığını, arada bir şiir söylediğini, aslında hendese ve hey'et ilimlerine meraklı olduğunu ve bueseri bitirdiği için Allah'a hamd eder, ömrününboşa geçtiğini söyleyerek Allah'tan afv etmesini diler. Devrin hükümdarı Kanûni Sultan Süleyman'ın Rodos adasınının fethintarihi düşürülür.Eser de bu adanınfethi üzerine kaleme alınmış olup ve «Şem' ü Pervâne» adını verip Kanuni'ye ithaf edildiği 52. beyitte kaydetmektedir (v. 49a, str.1).

4.6. Niyâzî'nin Eserindeki Kişiler

4.6.1. Anber

Anber, Şem'in Rûmlu hizmetçisidir. Rûm ülkesindedir. Şem'e hizmet etmekle görevlidir. Anber, Şem'in hemdemi ve mahremi olarak ona yardım edendir.

!گفت آن به عنبر: ای همدم

که ندارم به جز تو کس، محرم

Güft ān be 'anber: ey hemdem! (474)

Ki ne-dārem be cüz to kes, maḥrem

Anber, Şem' ile Pervâne'yi birbirlerinden ayırmak için onları Nesim'e gammazlayan Kâfûr'un hilesini anlayan ve durumu Şem'e bildirendir.

Anber, Pervâne'inin de dostudur. Ona yardım edendir. Şem'den Pervâne'ye yüzünü göstermesi için ricada bulunan Anber'dir. Pervâne'ye visal müjdesini veren, Onu Şem'in bulunduğu yere getiren yine Anber'dir. Bütün bunlar Anber'in aşk ehli bir yardımcı kahraman olduğunu göstermektedir.

دوش، کآن نازنین تو را دیده

مایل صحبت تو گردیده

Dūş kân nāzenīn to rā dīde (486)

Māyil-i şoḥbet-i to gerdīde

برد او را به سوی خلوت یار

داده از کف، عنان صبر و قرار

Bürd o rā be sūyī ḥalvet-i yār (493)

Dāde ez kef, ‘ inān-ı şabr u qarār

4.6.2. Kâfûr

Kâfûr, Şem’in Habeşli hizmetçisidir. Kâfûr kötü düşünceli olduğu için, Şem’ ile Pervâne’yi ayırmak için Nesîm’in yanına giden ve onları gammazlayandır. Kâfûr, sert mizaçlı olup, aşk sıcaklığından nefret edendir. Soğuk davranışlar içerisinde bulunur:

سردخو بود آن چنان، کافور

که ز گرمی عشق، داشت نفور

Serd-ḥū būd ān çünān, Kâfûr (384)

Ki ez germî-i ‘ aşq, dāşt nefûr

خنک اطوار بود و سرد نَفَس

غیر سردی ندیده از وی کس

Ḥunûk eṭvār būd u serd nefes (385)

Ġayr-ı serdî ne-dîde ez vey kes

Kâfûr, Pervâne’ye de sert davranır. Onu azarlar, basit birisi olarak niteler ve Ona çeşitli eziyetlerde bulunur. Eser genelinde Pervâne, aşka bigane, eşyanın görünen yüzüyle ilgilenen tipin temsilcisidir. Olay örgüsündeki rolü itibariyle yardımcı kişilerden biridir.

4.6.3. Nesîm

Nesîm’in mizacı serttir. Aniden ortaya çıkar. İnsanları söğüt yaprağı gibi titretir. Sert huylu bir rakiptir. Alegorik bir tiptir. Dünyanın geçiciliğini temsil eder. Bahar güzelliklerini bir anda solduran hazan rüzgarları gibi dünyevi güzelliklerin ebedi olmadığını hatırlatır. Bu nedenle aşıkların kavuşması ve asıl mutlulukları ölüm sonrasına kalmıştır.

دارم ای دوست یک رقیب درشت

که مرا عاقبت بخواد کشت

Dārem ey dost yek reḡīb-i dūrūšt (545)

Ki mera ‘āḡībet bi-ḡāhed kūšt

نام آن تندخوی، هست نسیم

سوخت جان مرا از آتش بیم

Nām-ı ān tünd-ḡūy, hest nesīm (546)

Sūht cān-ı mera ez āteš-i bīm

چون رسد، برکنم ز خویش، امید

لرزم از بیم او، چو برگ بید

Çūn resed, ber kenem zi ḡīš, ümīd (547)

Lezem ez bīm-i o, ço berg-i bīd

4.6.4. Bād

Bād, Niyazî'nin metninde sadece iki beyitte anılmıştır. Özellikleri üzerinde fazlaca durulmayan bir kişidir. Bād ikinci yardımcı kişidir. Oysa Lâmiî'de Hâcīb-i Bād' şeklinde adlandırılmış ve özellikleri bilhassa vurgulanmıştır. Anlaşılan Lâmiî, Bād'i daha korkunç özelliklerle donatmak istemiş ve olumsuz yanını vurgulamayı amaçlamıştır.

همه را از شکوفه، چادر داد

عاقبت داد رخت شان بر باد

Heme rā ez šikūfe, çādor dād (544)

‘Āḡībet dād raḡt-ı šān ber bād

گرت اینجا ببیند، از بیداد

نقد عمرت به باد خواهد داد

Gert-et īn-cā be-bīned, ez bī-dād (549)

4.6.5. Hâce-i Nûr

Hâce-i Nûr, Şam'da bulunan bir Allâh dostunun kabridir. Şem', Nesîm'in düşmanca saldırısından kurtulduktan sonra, bu kabri ziyaret eder ve duada bulunur. Şem'den uzak düşmüş Pervâne de perişan bir halde uzaktan gördüğü Hâce-i Nûr'un türbesine gelir ve burada Şem'i görür. Yani vuslat burada gerçekleşir. Bu türbede önce Pervâne, sonra da Şem' ölür. Her ikisini de Hâce-i Nûr'un türbesine gömerler. Hâce-i Nûr da sembolik bir motiftir. Şair, bir mezarlığın ortasındaki ışık türbesi imgesiyle⁷ Şem'-Pervâne ilişkisini tasavvufi bir noktaya taşımaktadır. Pervâne'nin ateşin etrafında canı pahasına döndüğü aşk alegorisi, bütün gerçek aşıkların etrafında Pervâne olacakları daha büyük bir aşkı işaret etmektedir.

Eserde yukarıda bahsettiğimiz sembollerden başka Mutrib, Sürâhi, Kadeh gibi yardımcı semboller de vardır. Özellikle sürahi, ev, kadeh arasında çatışma kâmil aşkı imlediği için dikkat çekicidir. Dar çerçevede sürahi ve kadeh arasındaki ilişki Şem' ve Pervâne arasındaki aşk ilişkisinin izdüşümü gibidir. Aşkta üstünlük iddiası, hedefi kalpleri soğutur. Oysa bu aşkın etrafındaki en geniş halka gibi başka bir aşk ilişkisi söz konusudur. Meclisin efendisi, herşeyin kendisine döndüğü başka bir sevgili, hakiki maşuk söz konusu olduğunda sürahi ve kadehin kendi üstünlüklerinin bir değeri kalmayacaktır. Eserin sonunda Şem' ve Pervâne'nin birbiriyle eşitlendiği sahne de bunu gösterir. İlahi aşk söz konusu olduğunda birbirine aşık Şem' ve Pervâne değil, hakiki aşk ateşinin talibi iki kişi söz konusudur.

4.7. Eserin Kurgusal Yapısı

Niyâzî eserini düzenleyip tertip ederken, Ehlî'nin eserine bağlı kalmış, Ehlî gibi Nizamî, Hüsrevî Dihlevî ve Câmî'yi büyük bir saygıyla anmıştır.

بده از شعر شیوه «جامی»

قَدَّسَ اللهُ سِرَّةَ السَّامِي

Bedi ez şî'ir şive-i «Câmî» (36)

⁷ Hâce-i Nur, ışığın, nurun hocası anlamındadır. Ancak beyitte mezarlık ve ışığın hocası hayali yukarıdaki gibi bir çağrışımı işaret etmektedir.

Kuddes-i Allāh sırre-i el-sāmī

!چون «نظامی»، بلند کن نامم

تا چو «سعدی» شود سرانجامم

Çon «Nizāmī», bülend kün nāmem (34)

Tā ço «Se‘ dî» şeved serencāmem

Niyâzî, önceden var olan malzemeyi kendi bakış açısına göre ele alıp işlemiş, konunun içeriğini ortaya koymuştur. Bu konu gerçek bir aşkın nasıl olması gerektiğinin öyküsüdür. Niyâzî, konusunu belirlediğinde kafasında şekillendirdiği ve netleştirdiği izleği oluşturur. Bu izlek, Lâmi‘î’nin Şem’ ü Pervâne’sindeki izlekle aynı olmasına rağmen, yer yer her iki yazarın da kendi duygu ve düşüncelerini de kattığı bir izlektir. Niyâzî’nin anlatmaya ve kanıtlamaya çalıştığı izleği, Lâmi‘î de ortaya koymaya çalışmıştır. Bu izleği hemen kolayca görmemiz olasıdır. Özellikle vaka' parçası etrafında anlamlı bir takım “metin halkaları”nda ve metin halkalarının “vaka' birimleri”nde bunu görebiliriz. Niyâzî, mesnevisindeki bütün unsurlar arasında organik ve anlamlı bir ilişkiye dayalı yapı kurmuştur. Mesnevisini özel yapan, izlek veya konu değil, Niyâzî’nin anlatma biçimi ve konuya kendinden kattığıdır. Bu katkıların yansıması Türkçe yazılan Şem’ ü Pervâne’ler üzerinde etkisini gösterdiğinden, Türk şairleri Niyâzî’nin kurgusunu benimsemişlerdir. Niyâzî vaka'ya “şahıs-zaman-mekân” düzleminde canlılık kazandırmış, vaka'nın ortaya çıkmasında rol oynayan bir “eyleyen” olarak Şem’ ü Pervâne’yi öne çıkarmıştır. Niyâzî, eserinde daha dar bir sembol kadro oluşturmuştur.

4.7.1. Zaman

Niyâzî, Ehlî’nin mesnevisinde olduğu gibi zaman unsuruna yer vermiş, ayrıntılara girmemiştir. Kozmik verilen zaman belirsizlik arz etmiştir. Zaman dilimi olarak; “eğlence mevsimi”, “bahar” zamanı denilerek “mevsim” kullanılmıştır (Armutlu, 148).

Hem de aylardan temmuz ayının aşırı derecede sıcaklığını kaleme almıştır.

موسم عشرت و هوای بهار

شسته باران ز روی باغ، غبار

Mevsim-i ‘işret ü hāvā-yı bahār (248)

şüste bārāb zi rüy-ı bāğ, ğubār

بود فصل تموز و آتش مهر

پرتو افکنده از قرار سپهر

Būd fařl temmuz ve āteř-i mihr (693)

Pertev efkende ez řarār-ı sipihr

4.7.2. Mekân

Lâmi’î Çelebi’de mekân, yalnızca olay ya da şahıs kadronun belirgin kılınması için araç olarak düşünölmüştür. Mekan; şam’da başlar, şem’in ölüümüyle kabirde sonuçlanır. Bu nedenle Niyâzi’de mekân somuttur. Eserde, kapalı/iç mekan ve açık/dış mekân olarak görölmür. Rum, şam oluşlarından dolayı geniş mekândır. Açık mekân şem’in meclis kurduğu gül baçesi, çöl, sahra, deniz, ırmakkenarları, pınar, dağ, gökyüzü, gülzâr gibi doğaya ait köşeler açık mekân içerisinde yer alır.

Kapalı mekânların başında şem’in çadırı ve odası; ev köşesi, yârin halveti, şem’in tahtı dar mekân olarak görölmür. şem’ hayatını kapalı mekânlarda geçirirken; Pervâne, yaşamını açık/geniş mekânlarda geçirir. Niyâzi, Anlatının gereği olarak az da olsa düşünceyi pekiştirmek için ‘Tür’ gibi işlevsel olmayan soyut mekânlara da yer vermiştir. Zaman başlığı altında die getirildiği gibi mekan da aşk, dünya hayatı ve ebedi hayatı anımsatan sembolik kavramlar üzerine inşa edilmiştir.

حال پروانه زان رخ پرنور

قصه ی موسی است و آتش طور

Hāl-ı Pervâne zān ruğ pür-nür (634)

Řıřřā-ı Mūsā est ü āteř-i tür

Niyâzi, mekân tasviri yerine, mekânın unsurlarına yer vermiş, onları anlatmıştır.

مطرب آمد به نغمه ی داوود

عنبر آورد پیش مطرب، عود

Muşrib āmed be nağme-i Dāvud (441)

Anber āverd piř-i muřrib, ‘ūd

برد گردون به سوی عشرت، پی

از مه و از شهاب شد دف و نی

Bürd gerdün be sūy-ı 'işret, pey (442)

Ez mey ü ez şihāb şüd dev ü ney

Kahramanların psikolojik durumların yansıtılmasında, kişilerin ruhsal durumlarını açıklamasında mekân unsurları kendini göstermiştir. Mekân betimlemeleri; kahramanların özellikle de Şem'in düzenlediği, gezdiği meclislerde görülür. Meclisin doğasına uygun bu betimlemelerde hedonist bir felsefe öne çıkar gibi görünür. Oysa metnin geneli söz konusu hazzın dünyada tatmin edici bir şekilde yaşanamyacağıdır. Metin de bunu doğrular bir sonla bitirilir. Aşıklar mezarlıkta kısa süre kavuşsa da asıl birliktelik ölüm sonrasına bırakılmıştır.

اهل عیش و نشاط بنشستند

در اندوه و غم فرو بستند

Ehl-i 'eyş ü nişāṭ binişestend (454)

Der-i endūh u ğam firü besten

بر کف ساقیان سیمین بر

پرز یاقوت شد پیاله ی زر

Ber kef-i sākīyān-ı simin-ber (446)

Pūr zi yākūt şüd pīyāle-i zer

Aynı özellikler Lâmi'î'de de vardır. Niyâzî, mekân kavramını kullanmıştır. Fakat kendisi, öznel yorumlarının süzgecinden geçirerek bir anlamda hayalleriyle yeniden inşa ettiği bir mekân tasviri de yapmıştır. Bu mekân ve mekân üzerinden verdiği mesaj, Lâmi'î'de yer almamıştır. Bu mekân Hâce-i Nūr'un türbesidir.

بود در شام، بهترین قبور

مرقد فیض بخش خواجه ی نور

Būd der şām, bihterīn-i kūbūr (669)

Merqad-ı feytz-baḥaş-ı ḥāce-i Nūr

Bu mekânın özelliği Türk-İslam kültürünün geleneksel yapısı içerisinde önem arz eder. Ayrıca velinin türbesi ve Tanrı dostu olan velinin şefaatiyle hacetlerin kabul edildiği geleneksel anlayışın icra edildiği yer olmasıdır. Niyâzî'nin duygu ve hayallerinde güçlü bir şekilde yaşayan Hâce-i Nûr türbesi, mekân olarak muhayyel olmasına rağmen simgesel değerleriyle işlevseldir. Niyâzî'nin bu mekâna yer vermesi, Türkçe yazılan mesnevîlere de yansiyacak, şairler aynı veya benzer duyguları mesnevîlerinde dile getireceklerdir.

4.8.Lâmi'î'nin «ŞEM' Ü PERVÂNE» Adlı Mesnevînin Dil ve İmlâ Özellikleri

4.8.1. Dil Özellikleri (Köse, 1997: 109)

Yazar Farsça ve Arapça'yı iyi bildiği için olayları çok akıcı bir şekilde anlatmaktadır. Şem' ü Pervâne'deki dilinin dönemine göre çok yalın ve eserin eğitici bir amaçla yazılmasında etkili olabilir. XVI. yy Anadolu Türkçesinin bütün özelliklerini Şem' ü Pervâne'de görebiliriz. Hikâyede daha çok dili geniş zaman, dili geçmiş zaman hikâyesi; mişli geçmiş zaman, mişli geçmiş zaman hikâyesi; geniş zaman, geniş zaman hikâyesi; istek, şart ve emir kipleri kullanılmıştır.

Örnekler:

Gördi yoğ câne ' Anber'den
Kıldı dil micmerin pür-âzerden (657)

Bu hayâliyle bâğa cāñ atd
İrdi gül-zāre cāna cān katdı (573)

Var idi şām içinde bir meh-rū
Gün gibi nūr idi muşavver o (345)

Beni bu perde ile salma ğama
Gelmişem yüz süriyü bu hareme (662)

Didi gelmişdi mülk-i mağrib'den

Şām‘ a nev-civān-ı naḥīf-beden (538)

Cānuni ‘ aşka yaḳ ki nūr olasın

İki ‘ ālemde pūr-ḥuzūr olasın (538)

Bilse zūlfini sūnbül-i pūr-tāp

Çeşmini şansa nergis-i sīr-āb (1182)

Dilerem bir nazār baḳup yüzüne

Gün gibi cān nişār idem tozuna (666)

Şem’ ü Pervâne’de Arapça ve Farsça terkipler gibi u, ü, vü bağlaçları da çok kullanılmıştır. Bu bağlaçlarla Arapça, Farsça ve Türkçe deḡişlik türden kelimeler ve cümleleri bağlamıştır.

Bunca ḳayd ile mā-ḥaşal ol māh

Rind-i ‘ ayyāş idi vü başına şāh (386)

Zir ü bimdür ten ile cān sāzı

‘ Aşḳuñ eflākden dūrür sazı (1569)

‘ Aşkdur ḳāyināta ser-māye

Şevḳ u zebḳ u ḳayāta ser-māye (1192)

Ço, ki, çonki bağlaçları vezin gereḡi birçok yerde kullanılmıştır.⁸

Tā sūzın semender unutsun

Nār-ı Memrū’ı Āzer unutsun (335)

‘ Aşḳ ḥüsniyyeti çü cālbdür

Lā-cerem nūr nāre ḡālibdür (1190)

Türkçe ve Farsça ikilemelerde kullanılmıştır.⁹ Örnek olarak:

⁸ Niyâzi’nin Şem’ü Pervâne’inde de bu bağlaçlar kullanılmıştır.

⁹ Niyâzi’nin eserinde de ikilemeler çok kullanılmıştır.Örek: 352 beyit, s.181.

Dâne dâne

Yutumağın dâne dâne la^ç l-i enâr
Gül-^ç izâr idi lâleveş her bâr (1312)

Baş baş

Görüp ol mâhı geldiler vedcde
Kıldı baş baş sūrağiler secde (1341)

Bir iki kadem

Hayret ü derd-ğamla vâlih ü zâr
Yürüdi bir iki kadem nâ-çâr (1470)

Dem be-dem

Ömr geçdi gam u tağayyülde
Şem^ç veş dem be dem tenezzülde (210)

Bād-ā-bād

Bir yana bād-ı fitne-i evlād
Āmazm fağrı herçi bād-ā-bād (198)

Mesnevînin münazara bölümlerinde “didi, istedi kim, didi kim, eyitdi, eydür” gibi kelimeler özellikle mısra başlarında çok kullanılmıştır.

Buldı çazm üzre ebr-i gâdbânî
Didi her neyse emr-i sulţânî (824)

İstedi kim tutuşa çab çAnber’le
Yaka cānını oldu sözlerle (1079)

Didi kim ey sūrahi-i ser-keş
Demüñi etme şem^ç vār âteş (425)

4.8.2. Lâmi’î Çelebî’nin «Şem’ ü Pervâne»’sinin Tavsifi

Lâmi’î, Şem’ ü Pervâne mesnevisini Rodos’un fethi münasebetiyle yazmıştır. Bilinmeyen bazı sebeplerden dolayı yazıldığı tarihte (1522) Kanuni Sultan Süleyman’a sunulamamış, daha sonra Vâmık u Azrâ ile birlikte sunulmuştur (Kut 1976: 88).

Şem' ü Pervâne'nin bilinen 8 nüshası vardır. (Köse 1997: 22) Bu nüshalar içerisinde Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshalar iki katta karşımıza çıkar: (Es'ad Efendi No: 2744 ie ; Hüsrev Paşa No: 604).

Şem' ü Pervâne, hafif bahrinin “fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” vezniyle yazılmıştır.¹⁰1704 beyitten oluşmaktadır.¹¹ Lâmi'î Çelebi, mesnevisinin üç bölümünde de farklı nazım şekilleri kullanmıştır. Giriş bölümünde 1 tercî-i bend, 2 kaside; konunun işlendiği bölümde 5 gazel ve bitiş bölümünde bir kıt'a yazmıştır. Eserde mesnevi nazım şekliyle birlikte 4 farklı nazım şekli kullanılmıştır. Lâmi'î Çelebi'nin kasidelerinden biri 21 diğeri 27 beyittir. Tercî-i bend ise 5 bend olup her bendi 6 beyittir. Toplam beyit sayısı 30'dur. Yazdığı beş gazelin beyit sayıları da aynıdır. 7 beyit olan gazellerin toplam beyit sayısı 35'tir. Yer verdiği son nazım şekli olan kıt'a bir tarih manzumesi olup 4 beyittir.¹²

Bu eserde yazdığı bir kıt'anın son mısrası Rodos Kalesi'nin fethinin tarihini verir. Kıtanın son beyti şöyledir:

Atifü'l-ğayb kıle fi't-târîh

Yerfaħu –minune bi-nusru'llâh :929

عاطف الغيب قاله فى التاريخ

يفرح المؤمنون بنصر الله : 92/1522

Köse (117;1997)

Günay Kut, Lâmi'î'nin Ehlî'den hiç bahsetmediğini; eserinin de Ehlî'ninkine hiç benzemediğini söyler. Lâmi'î mesnevîsinin Ehlî'den değil de Niyâzî'den tercüme etmiştir (Köse, 1997: 26). Bu konuyu İran'dan Anadolu'ya getiren Niyâzî olduğunu ve bu görüşlerine delil olarak da Lâmi'î ile Niyâzî'nin eserleri arasındaki benzerliği ve aynı vezni kullanmış olmalarını gösterir (Köse, 1997: 26).

Lâmi'î mesnevîsini Ehlî'den ya da Niyâzî'den Türkçe'ye doğrudan doğruya çevirmemiş belki ona yeni olaylar ve bölümler katarak geliştirip telif etmiştir. Yazarın bu özelliğini bütün tercümelerinde görmek mümkündür. Günay Kut'a göre, Niyâzî'nin eseri Lâmi'î ile Ehlî arasında bir köprü olmuştur. Lâmi'î eserini tamamen tasavvufî bir

¹⁰ Niyâzî'nin de eseri aynı vezile yani hafif bahrinin “fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” vezniyle yazılmıştır.

¹¹ Niyâzî'nin Beyit sayısı 810'dır. Mevcüd nüshada ayrıca iki ek olana sayfa da vardır ki birinde altı beyitli Türkçe bilmece harf sayısı ve divân hattıyla yazılmış ve diğer sayfada ise Nesh yazısıyla yedi satırlı Arapça dua görünmektedir.

¹² Niyâzî'nin eseri bağımsız bir biçimde yazılmış ve mesnevî içerisinde beş beyitten oluşan tek gazel görünmektedir.

anlayışla yazmış, Pervâne, Şem' sembollerini kullanarak sâlik'in Allâh'a ulaşma yolunda karşılaşacağı engelleri sembolik hikâyelerle açıklamaya ve ona yol göstermeye çalışmıştır (Köse, 1997: 27).

4.8.3. Eserin yazma Nüshaları

Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne mesnevîsinin bugün için bilinen sekiz nüshası vardır. Bunlardan üçü yurtdışıdadır.

4.8.3.1. Süleymaniye Ktp. (Hüsrev Paşa) No:604

Süleymaniye Kütüphanesi'nde 604 numarada kayıtlıdır. Bu nüshanın ismi kütüphane kataloğunda: "Lâmi'î Çelebi Şem' ü Pervâne ve gazelliyât" olarak geçmektedir (Köse, 1997: 22).

Müstensihi ve istinsah tarihi bulunmayan bu nüsha okunaklı bir talikle yazılmıştır. Milli Kütüphane'de mikro filmleri vardır. 60 varaklık eserin her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Toplam 1704 beyitlik mesnevîde 55 başlık vardır. Başlıklar kırmızı renkle yazılmıştır ve Farsça'dır. Başlıkların sıralanışı diğer nüshalardan farklıdır.

Başı:

Naḥmedu'llāhe 'āmilān bi-rıẓāhu
Ḥālīḳu'l-kevni lā-ilāhe sivāhu

Sonu:

İnneme'l-fazli yā ilākī ledeyk
Ṭāyiben āyiben ric'at-ileyk (Köse, 1997: 22).

4.8.3.2. Bursa Genel ktp. No: 2393/ 3

Bu nüsha Ali isminde biri tarafından 942/ 1535'te yani Lâmi'î'nin ölümünden üç yıl sonra istinsah edilmiştir. Okunaksız bir ta'likle yazılmıştır. Dış cephesi 210x154mm, iç cephesi 192x145 mm'dir. Kitabın başındaki ilk iki yaprakta müelliften çeşitli beyitler bulunmaktadır. Bu iki yaprakla birlikte 10 satır vardır. 29. yaprağa kadar devam eder. Her yaprakta 27 satır vardır. Meşin mukavva ciltlidir. Heyet kararıyla 1926'da Baba Dergâhından kütüphaneye intikal etmiştir. Bursa Genel kütüphane 2393/ 3 numarada kayıtlıdır.

Başı:

Naḥmedu'llāhe ʿāmilān bi-rızāhu
Ḥāliḳu'l-kevni lā-ilāhe sivāhu

Sonu:

İnneme'l-fazli yā ilākī ledeyk
Ṭāyiben āyiben ric' at- ileyk (Köse, 1997: 23).

4.8.3.3. Süleymaniye Ktp (Es'ad Efendi) No: 2744

Bu nüshanin müstensihi ve istinsah tarihi olmayıp, güzel bir ta'likle yazılmıştır. 176x107mm ebdalarındandır. Kahverengi meşin ciltli, cildi zencirek ve şemselidir. Sayfalar yazılı ve köşebendlidir. Her yaprakta 11 beyit olmak üzere 81 varaktır. Top06 beyittir. Başlıklar Farsöa ve surhla yazılmıştır. İncelenmiş nüshalar içerisinde en düzenli olanıdır.

Başı:

Nuḥmedu'llāhe ṭāliban bi-rızāhu
Ḥālliḳu'l-kevni lā-ilāhe sıvāhu

Sonu:

İnnme'l fazli yā ilāhi ledeyk
Ṭāyiben āyiben ric' at-i ileyk (Köse, 1997: 23).

4.8.3.4. Topkapı Sarayı ktp. No: 714

Lâmi'î'nin istinsah olunmuş bu nüshası Topkapı Sarayı Müzeysi kütüphanesi'nde 714 numarada kayıtlıdır. Ahmet bir ali isimli biri tarafından 982 / 1574 tarihinde istindah edilmiştir. Bozuk bir ta'likle yazılmıştır. 54 varak olup her sayfada 15 beyit vardır. Toplam 1478 beyittir. 14 beyitten sonra 225 beyit eksiktir. Diğer nüshalarda bulunan tevhid münacat, terci'-i bend gibi bölümler eksiktir. 14. beyitten sonra sebab-i telif bölümünün 41. beyti gelmektedir.

Başı:

Nuḥmedu'llāhe ṭāliban bi-rızāhu
Ḥālliḳu'l-kevni lā-ilāhe sıvāhu

Sonu:

İnnme'l fazli yā ilāhi ledeyk

Ṭāyiben āyiben ric'at-i ileyk (Köse, 1997: 24).

4.8.3.5. Çorum Halk Ktp No: 2195

Bu nüsha Çorum'daki vakıf kütüphanelerinin birinden Çorum Hasan Paşa Halk Kütüphanesi'ne intikal etmiştir. Mecmuât-ı Resâil adlı bir defterin son risalesidir. 200x130 mm ebadlarındadır. Sırtı meşin, ebru kağıt kaplı mukavvayla ciltlenmiştir. Her sayfada 18 beyit olmak üzere 33 varaktır. Sondan 20 varak kadar eksiktir. Müstensihî ve istinsah tarihi yoktur. Okunaklı bir dîvânî hat ile yazılmıştır. Başlıklar Farsça ve surhla yazılmıştır. Baş tarafında şâir Fazlı'nın bir müstezâtı vardır.

Baş:

Nuḥmedu'llāhe ṭāliban bi-rızāhu

Ḥālliku'l-kevni lâ-ilāhe sıvāhu (Köse, 1997: 24).

4.8.3.6. Viyana Kraliyet ktp. No:670

II. Bayedîd devri müderrislerinden Niksarlı Abdurrâhim bin Abdulkâtif bin Muhanned tarafından 943/ 1536 yılında (Temuz veya Ağustos ayında) Sivas'ta istinsah edilmiştir. 54 varak olup her sayfada 17 beyit bulunmaktadır. Başlıklar Farsça ve Surhla yazılmıştır. Ciltli ve iyi korunmuştur. Okunaklı bir nasta'likle beyaz ve sarı kağıtda yazılmıştır. Viyana kraliyet Kütüphanesi 670 numarada kayıtlıdır (Köse, 1997: 25).

Baş:

Nuḥmedu'llāhe ṭāliban bi-rızāhu

Ḥālliku'l-kevni lâ-ilāhe sıvāhu

4.8.3.7. Viyana Gotha Ktp. No: 356

Bu istinsah olan nüsha Viyana Gotha Kütüphanesinde 356 numarada kayıtlıdır. Bir el yazmasının 17-45. sayfaları arasındadır. Bu nüsha eksik olup Kânûnî Sultan Süleyman'ın methiyesi ile başlamaktadır. Ondaki önceki bölümler yoktur. Müstensihî belli değildir. İstinsah tarihi 1577'dir. 19.5x12.5 cm ebadlarında olup iyi bir nasta'likle yazılmıştır (Köse, 1997: 25).

4.8.3.8. Senpetersburg Nüshai

Lâmi'î Çelebî'nin bu nüshasına ulaşılammıştır (Köse, 1997: 25).

4.9. Lâmi'î'nin «ŞEM' Ü PERVÂNE» Adlı Mesnevîsinin Bölüm Başlıkları

Lami'î Çelebi Mesnevî'si 50 başlıktan ibâret olup¹³, bölüm başlıklarının tamamı Farsça yazılmıştır. Bölüm başlıkları Farsça olmasına rağmen bölüm içerisinde Türkçe sözlerle birlikte Farsça ve Arapça söz, ibare ve beyitler yer almaktadır.¹⁴

Örneğin:

Şem' -i Rüşen Süheyl-i pür-tâbem

Âteş-i bezm-i la' l-i sîr-âbem (438)

1. Kitâb-ı Şem' ü Pervâne-i Lâmi'î rahimetu'llâh (Lâmi'î'nin Şem' ü Pervâne kitabı Allâh ona rahmet etsin).

Başlangıç, 30 beyit (v.1b, str.1).

2. Der beyân-ı ân ki hazret-i Hâk Nûr-ı sâdicest ü ücûd-ı mutlak (O mutlak varlık ve nakışsız nûr olan azret-i Hak hakkındadırç).

Bu bölüm 30 beyit (v.2b, str.4).

3. Kelime-i çend ber sebil-i intinâh der ihfâ'-i kelime-i lâ-ilâhe illa'llâh ki nezd-i erbâb-ı melamet ethü'l-bâb-ı selamet (Melâmet erbabı katında selâmet kapısının anahatârı olan lâ-ilâhe illa'llâh kelimesinin anlaşılması yolunda birkaç kelime).

Bu bölüm 22 beyit (v.3b, str. 5).

4. Kaşîde-i tevhîd

Bö ölüm 21 beyit (v.4a, str.12).

5. Sûz u güdâz der tazarru' u ibtihâl u niyaz u münacat be cenâb-ı kâdiyü'l-hacât (Dilekleri yerinde getiren Allâh'a duada yanıp yakılma).

Bu bölüm 25 beyit (v.Sa, str.5).

6. Na' at-ı seyyîd-i vüld-i âdem u sened-i Sa' âdet-i âlem 'aleyhi efđali's-şalavât ve ekmelü't-taḥiyyât (Dünya saadetinin dayanağı ve ademoğlunun efetmesine na' at, duaların en fazilletlisi ve en güzeli onun üzerine olsun).

Bu bölüm 34 beyit (v.6a, str.1).

¹³ Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne'si 30 bölümden oluşmaktadır.

¹⁴ Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne'si nin hem bölüm başlıkları hem de içeriğindeki tüm metinler Farsça olup esere bağımsız şekilde yazılmıştır.

7. Terci‘-i bend-i der medḥ-i ān ki lā-nebiyye min na‘ sī (Benden sonra nebî yok (diyenin) övüldüğü terci-i bend).

Bu bölüm 30 beyit (v.7a, str.7).

8. Sebeb-i efruḥten-i ĩn nāme-i dil-efrūz ve sūz u güdāz-ı ĩn dil-i siyeh-rūz (Bu bahtsız gönlün yanıp yakılması ve bu gönül ferahlatan yazının yazılış sebebi).

Bu başlık 79 beyittir (v.8a, str.14).

9. Der medḥ-i ḥāzret-i zıllı’llāh-ı şeria‘ t-penāh Sultān Süleymān bin Selim Şāh (Allāh’ın gölesi şeriate sığınan Selim Şah’ın oğlu Sultan Süleyman hazretlerinin övgüsü).

Bu başlık 32 beyit (v.11a, str. 4).

10. Ḳasīde-i çon ‘ Aşīde (bir çeşit tatlı).

Bu başlık 27 beyit (v.11a, str.4).

11. Ser-āgāz-ı māne-i müşğīn-kitāb u taşvīr-i ḥüsn-i Şem‘-i ‘ālem-tāb (Dünyayı aydınlatan Şem’in güzelliğinin tasviri ve mis kokulu kitabı başlaması).

Bu başlık 47 beyittir (v.13a, str.4).

12. Meclis-efrūḥten-i Şem‘-i āteş-ruḥsār der bāb-ı tār ve cem-geşten-i nedimān-ı bade-gūsār u ḥüb-rüyān-ı nükte-güzār (karanlık gecede ateş yanaklı Şem’in meclisi aydınlatması ve bade için nükteli, güzel yüzlü dostların toplanması).

Bu başlık 28 beyittir (v.14b, str. 9).

13. Telḥ-güftār-soden-i sürāhī-i pür-cüş ez küstāḥī-i sāğar-ı şīrīn-nüş (Coşkun Sürahi’nin tatlı, şirin Kadeh’ten dolayı kötü sözler söylemesi).

Bu başlık 17 beyittir (v.15b, str.9).

14. Cevāb-dāden-i sāğar-ı şeker-rīz-i ān güftār-ı zehr-āmīz-i ve muşālāḥa-kerden-i bade-i dil-āvīz-i ĩn bī-kār-ı ḳahr-engiz rā (Şeker döken kadehin o zehirle karışık sözlere cevap vermesi ve gönül aydınlatan kadehle bu kahır saçan avarenin barışması).

Bu başlık 7 beyittir (v.17a, str.3).

15. Der muşālāḥa-kerden-i mey der miyān-ı sāğar u sürāhī (Meyin kadeh ve sürahiye barışması).

16. İzhār-ı şermendeg-i sāğar pīş-i sürahi-i zer ü imtizāc ve muşāfa-kederden bā-yek-diger (Altın Sürehi önünde Kadeh’in utancını göstermesi birbiriyle anlaşarak iyi geçinmseşeri).

Bu başlık 8 beyittir (v.17a, str.5).

17. Temāmî-i bezm-i Şem' -i lâle-ruhsâr ve evşâf-ı gülzâr u bahar (Lâle yanaklı Şem'in meclisinin tamamı baharın ve gül bahçesinin nitelikleri).

Bu başlık 69 beyittir (v.17b, str.5).

18. Gazel-i bî-bedel

19. Kışsa-ı pür-ğuşsa-yı Pervâne-i siyeh-rûz der müşâhede-i cemel-i Şem' -i dil-firûz (Gönül yanak Şem'in cemâlini seyretmede kara bahtlı pervâne'nin tasa dolu hikâyesi).

Bu başlık 75beyittir (v.20a, str.1).

20. 'Îtâb-kerden-i 'Anber-i Perdedâr be Pervâne-i zâr. (Perdedâr Anber'in detli Pervâne'yi azarlaması).

Bu başlık 19 beyittir (v.22b, str.1).

21. Tazarru' -kerden-i Pervâne-i pür-âteş pîş-i 'Anber-i dem-keş (Ateşlere yanmış Pervâne'nin dem çeken 'Anber'e yalvarması).

Bu başlık 17 beyittir (v.23a, str 5).

22. Dem-zeden-i 'Anber ez dürî-i Pervâne çon sipend (Anber'in nazar dağıtan Pervâne'ye söz dinlemediğinden bahsetmesi).

Bu başlık 17 beyittir (v.23b, str.7).

23. Pür-hâl loden-i Pervâne ez irşâd-ı 'Anber-i dem-sâz u ibtihâl-ı niyaz-kerden pâş-i Şem' -i tırâz (Dost Anber'in uyarılarından pervâne'nin memnun olması ve güzel Şem'in önünde yalvarıp yakarması).

Bu başlık 22 beyittir (v.24a, str.11).

24. Birûn-âmeden-i Şem' -i encümen-i zeyn ez çâder-i felek-'ayn ve tecelli-numüdeniş be yek tûrfetü'l-'ayn ve pinhan-geşten der ân beyn (Güzellik meclisinin Şem'inin dışarı çıkması ve bir göz açıp kapatma kadar tecelli etmesi ve o bakışta (anda) kaybolması).

Bu başlık 25 beyittir (v.25a, str.6).

25. Âmeden-i Nesîm-i bâğ-bân be gül-zâr ve ma' lûm-soden-i gorihten-i Şem' -i lâle-zâr (Bağban Nesîm'in gülzâra gelmesi ve lâle bahçesinin Şem'inin kaçtığıının anlaşması).

Bu başlık 44 beyittir (v.24a, str.3).

26. Su' al ü cevâb-ı Nesîm ü Pervâne (Pervâne ve Nesîm'in soru ve cevabı).

Bu başlık 40 beyittir (v.27b, str. 3).

27. ‘Arz-kerden-i Nesīm-i baġban āhvāl-ı gūlzār be sultāi bahar ve feristāden-i vey Ebr-i šāiqa-bār rā be cānib-i gūl-zār (Baġban Nesim’in gūl bahçesinin halini bahar sultanına arz etmesi ve onun şimşek bulutlarını gūlzār farafına göndermesi).

Bu başlık 58 beyittir (v.28b, str.14).

28. İstzhār-kerden-i pervāne-i siyey-rūz-gār ez īn bela-yı fitne-bār be cānib-i kird-gār (Kara bahlı Pervāne’nin fitne yüklü (yağdıran) belâlardan Allâh’a sığınması).

Bu başlık 31 beyittir (v.30b, str.12).

29. Bāz meclis sahten-i Şem’ der қаşr-ı hīş ve reften-i ‘Anber be tāleb-i Pervāne-i miḥnet-keş (Şem’in Sarayında Tekrar Meclisin Kurulması ve Anber’in Zavallı Pervāne’yi Çağırma Gitmesi).

Bu başlık 56 beyittir(v.32a, str.3).

30. Gazel-i ter-engiz ü şî’ r-i dil-āvāre (Gönül aydınlatan yeni gazel).

31. Şeb-revi-kerden-i ‘Anber-i miskin ü der-taleb-i Pevāne-i ġam-gīn ve o rā der teng-nāy-ı hātır pürsiden-i ahvāl-i yek-diger (Anber’in dertli Pervāne-yi çağırma için gitmesi ve onu sıkıntılı bir yerde bulması ve birbirlerinin halini somaları).

Bu başlık 48 beyittir (v.34a, str.1).

32. Gazel

33. Haber-dāden-i ‘Anber be Pervāne ez Şem’ cihān-efzūn u be-tal’ at-ı cān (‘Anber’in Pervāne’ye cihanı aydınlatan Şem’den ve o sevgilinin güzelliğinden haber vermesi).

Bu başlık 12 beyittir (v.35b, str.3).

34. Güft ü gūy-ı ‘Anber ü Pervāne (Pervāne ve Anber’in konuşması).

35. ‘Azm-kerden-i Pervāne ve ‘anber be қаşr-ı Şem’-i peri-peyker (Pervāne ve Anber’in perî yüzlü Şem’-in sarayına gitmesi).

Bu başlık 39 beyittir (v.34a, str.3)

36. Serd şūret nūmūden-i Kāfūr be ‘Abner-i mehrūr berāy-ı Pervāne-i mehcūr (āfūr’un terk olunmuş Pervāne için ipek giyinmiş 'Anber’e sert davranışı).

Bu başlık 22 beyittir (v.37a, str.13).

37. Pür-āteş-şoden-i ‘Anber-i mişkīn ez dem-serdī-i Kāfūr-ı bī-temkīn ve o rā cevāb-ı zehr-engiz-dāden ve hitāb-ı қаhr-āmiz-kerden (Temkinsiz (Patavatsız) Kāfūr’un soğuk davranışından zavallı Anber Şem’in kızması ve ona zehir saçan cevap vermesi ve kahredici hitabı).

Bu başlık 29 beyittir (v.38a, str.6).

38. Āhir şoden-i münazara-yı ‘ Anber u Kāfūr der ān şeb-i deycūr be kudūm-ı pīr-i irşād-penāh ḥazret-i Nūru’llāh (Anber ve Kāfūr’un tartışmayı bitirmeleri, Mürşitlerin sığınağı Nuru’llāh hazretlerinin o karanlık gecede gelmesi).

Bu başlık 44 beyittir (v.39a, str.7).

39. Tazarru‘ nümüden-i Pervâne-i miḥnet-penāh pīş-i ḥazret-i şeyḥ Nūru’llāh (Mihnet sığınağı Pervâne’nin Şeyḥ Nūru’llāh hazretlerinin önünden yalvarması).

Bu başlık 49 beyittir.(v.50b, str.6).

40. Ğazel

41. da‘ vet-kerden-i şeyḥ Kāfūr-ı pūr-nūr rā ve şerḥ-dāden-i aḥvāl-i ‘ aşk-ı meştūr rā (Şeyhin nurlu Kāfū’u davet etmesi ve aşkın izli hallerini açıklaması).

Bu başlık 59 beyittir (v.52a, str.13).

42. Īnīzār-keşiden-i Pervâne-i siyeh-rūr ve efsane güften-i vey der firāḫ-ı cān-süz (kara bahlı Pervâne’nin hasretle beklemesi ve o can yakan ayrılıkta efsane söylemesi).

Bu başlık 30 beyittir (v.54a, str.13).

43. Terib-i bezm-i şebāne-kerden-i Kāfūr bā Şem‘ -i bānū-yı pūr-nur (Kāfūr’un nurlu Şem’-i Bānūyla gece meclisi terkip etmesi).

Bu başlık 76 beyittir(v.55a, str.14).

44. Meh-rüyān-ı cihan-süz (Âlemi aydınlatanŞem’in meclisinin toplantısı).

Bu başlık 36 beyittir (v.58a, str.).

45. Zebān derāz-kerden-i Şem‘ dān ber küstāḥī-i Micmer-i ser-gerdān (Şaşkın Micmer’in küstahlığı üzerine Şem’dān’ın sözü uzatması).

Bu başlık 26 beyittir (v.59a, str.).

46. Cevāb-ı Micmer-i dil-fürüz be Şem‘ dān-ı pūr-süz (Gönül ferahlandıran Micmer’in dertli Şem’dān’a cevabı)

Bu başlık 22 beyittir(v.40a, str.4).

47. ‘ Arz-kerden-i Kāfūr be Şem‘ -i nevvār ḥāl-zār-ı Pervâne-i ṭaleb-kār (Kāfur’un aşık Pervâne’nin kederli halini Şem’e anlatması).

Bu başlık 23 beyittir (v.40b, str.12).

48. Beşāret-i vişāl-dāden-i Kāfūr be Pervâne-i mehcūr-ı bī-nūr (Kāfūr’un ışıktan mahrum, terkedilmiş Pervâne’ye buluşma müjdesini vermesi).

Bu başlık 10 beyittir (v.41b, str.6).

49. Ğazel

50. Beşâret-dâden-i Kâfûr be Pervâne-i mehcûr (Kâfûr'un garip Pervâne'ye müjde vermesi).

Bu başlık 68 beyittir (v. 42a, str.3).

51. Bezm-efrûhten-i Şem^c -i lâle-ğâd der tâb-ğâne-i ħâşş-ı ħod ve muğâvere-i Pervâne-i pür-süz u güzâr ve cân-ı şîrîn nişâr-kerden der ân niyaz (Lâle yanaklı Şem'in kendi özel odasında meclisi aydınlatması ve gönlü yanmış Pervâne'nin Şem'le bulunması ve tatlı cânını ona feda etmesi).

Bu başlık 86 beyittir (v.44a, str.11).

52. Süz u güdâz-ı Şem^c -i tırâz der âteş-i Pervâne-i cân-bâz u ğayb-pervâz ve bî-tân u tevân-geşten-i vey ez dūd-ı âh ve teslim-i cân kerdeneş be pîş-i şeyh Nûru'llâh (Fedakar ve gayba ucan ve onun âhının dumanında hâlsiz ve güçsüz olamsı ve cânını Nûru'llâh'ın önünde teslim etmesi).

Bu başlık 49 beyittir (v.47a, str.9).

53. İhtimâm-ı in nâme-i müşkîn-ğitâm bâ mühr-i târiğ-i sultânü'lmücâhidîn ve itmam-ı in efzûn-ı saltanat-ı nuşret-ğarîn (Muchitler Sultanının tarih mührüyle misk kokulu bu namenin bitmesi ve Nusret karinin (kanunî) saltanatının devamına dua isteğiyle bu tatlı efsaneini bitmesi).

Bu başlık hatime olup 52 beyittir (v. 49a, str.1).

54. Kıt^c a-ı târiğ-i fetğ (Fetih tarihi kıt'ası)

Bu başlık 4 beyittir.

55. Mesnevî der du^c â-yı pâdişâh-ı âlem-şâh (Dünya şahlarının şahına dua mesnevîsi).

Bu başlık 29 beyittir.

56. İ^c tizâr-ı inâbet ez in güftâr-ı nâ-şavâb u el-rücû^c ile'llâhu'l-meliki'l-vehhâb (Bu yanlış sözden pişman olup özür dileme ve bağışlayan yüce Allâh'a dönme) (Köse, 1997: 118).

4.10. Lâmi'î' Çelebi'nin «ŞEM' Ü PERVÂNE» Adlı Mesnevîsinde Olay Örgüsü

Şem' ü Pervâne 30 beyitlik bir giriş kısmıyla başlar. “Kitab-ı Şem' ü Pervâne-i Lâmi'î” başlığını taşıyan bu kısmın ilk iki beyti Arapça'dır. Lâmi'î girişten sonra 30 beyitlik bir “tevhid” yazar (v.3a-4a).¹⁵ Daha sonra “der-ihfâ-yı kelîme-i lâ-ılahe illallah”

¹⁵ Niyâzî ise Şem'ü Pervâne'si ise önce 19beyitlik Hamd u Senâ ile başlamaktadır.

başlığı altında kelime-i tevhid'in anlaşılması hakkında 22 beyitlik kısmı yazar (v.4a-5b). Lâmi'î kelime-i tevhid'den sonra, 21 beyitlik bir "tevhid" daha yazar (v.5b-6b). Bir önceki tevhidinde, bu kelimenin temelini "elif-lâm-ha" harfleri olduğunu belirten Lâmi'î, burada da lâilâhe illallah'ın ne olduğunu açıklamaya çalışır. Lâmi'î Çelebî yazdığı iki tevhitte sonra 25 beyitlik bir "münâcât"a geçer (v.6b-7b).¹⁶ Lâmi'î, münacatından sonra "na'at-ı seyyîd-i vüld-i adem ve sened-i sa'âdet-i âlem aleyhi efdali's-salavat ve ekmelü't-tahiyyât" başlığı altında 33 beyitlik bir "na'at" yazar (v.7b-9a).¹⁷ Lâmi'î, 33 beyitlik na'atından sonra "der medh-i ân ki lâ-nebiyye min ba'di" başlığını taşıyan bir peygamber "medhiye"si yazar (v.9a-10b). Bu övgü 30 beyittir.¹⁸

Lâmi'î daha sonra mesnevinin yazılış sebebini anlatır. Bu kısım 78 beyit olup "sebebi in-nâme" başlığını taşır (v.10b-14a), Lâmi'î eserinin yazılış sebebini şöyle ifade eder: "Bir belaya mübtela olurum diye dedikodudan vazgeçip, uzlet köşesine çekildim. Bir taraftan evlad fitnessi, diğer taraftan ölüm düşüncesi. İkbâl mumumu söndürdüm, can ipliğimi yaktım, canımı Pervâne gibi ateşlere attım. Sözün kısası bu gibi düşünceler canımı yaktı. Yine böyle bir gece halime yanıp ağlarken bir pervâne ansızın çıkıp geliverdi. Şem'in çevresinde Mevleviler gibi dönmeye başladı. Sağdan soldan şem'in etrafında dolandı. Kendini şem'in ateşinde yakmak istedi. Pervâne'nin göz göre göre ateşte yanmasına gönlüm razı olmadı. Ben onu elledikçe, onun yanma arzusu daha da arttı. Sonunda Pervâne'yi kendi haline bıraktım ve işin neticesine baktım (Armutlu, 2014).

Aşkın sonunda can vermek olduğunu gördüm. Bu yolda ar ve namusu terk edip nişansızlık belirtisi göstermek gerektiğini öğrendim. Tekrar halime ağlamaya başladım. Dertler o gece canımı yaktı. Kendi isteğimle hareket etme arzusu benden uzaklaştı, ihtiyarım elimden çıktı ve canımı şiir söyleme denizine saldım. Bu keyfiyetle bir hikâye söyleyip şem' ile pervânenin hallerini yazmak istedim. Hükümdardan başka övgüye layık kimse olmadığı için, bu yazdığımın padişaha yaraşır olmasını arzu ettim." Lâmi'î, kitabı yazma sebebini belirttiğinden sonra¹⁹, Kanunu Sultan

¹⁶ Niyâzî 19 beyitten oluşan Münâcât bölümünde mahlasını zikretmekte, ayrıca Niyâzî, Sa'dî ve Câmî gibi şâirlerden etkilendiğini ve onlar gibi olmak istediğini kaydeder.

¹⁷ Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne mesnevisinin Naat bölümü 14 beyitten oluşmaktadır.

¹⁸ Niyâzî de 15 beyitten oluşan Mirâca ayırdığı bölümde tektar mahlasını zikreder.

¹⁹ Niyâzî de 33 beyitlik mesnevinin nazmedilme sebebi hakkında bahsetmektedir. Şâir gönül ehlinin toplandığı bir meclise girdiğini, mecliste baş köşede oturanla arasında konuşmalar geçtiğini, sohbet sırasında "Şem'ü Pervâne" hiyâyesini anlattığını, bu hikâyenin padişah tarafından beğenildiğini ve

Süleyman hakkında yazdığı “medhiye”ye geçer (v.14a-15b). Sultanın övgüsünün yapıldığı bu bölüm 32 beyittir.²⁰ Lâmi’î eserinin giriş bölümünü bir kaside ile bitirir. Bu kısım 26 beyit olup “kaside-i çün asîbe” başlığını taşır (v.15b-17a). Lâmi’î burada Rodos’un fethi münasebetiyle Kanuni’nin övgüsünü yapmış, fetihle ilgili duygulara yer vermiştir.²¹

Şâm’da Şem’ adlı eşsiz ve benzeri olmayan bir güzel yaşamaktadır. Şem’ güzelliği Hint’te Çin’de ve Rûm’da meşurdur. İtibar ve güzellik burcunun yıldızı olan Şem’ aynı zamanda sohbet ve eğlence kutusunun da incisidir.²²

Şimdiye kadar güneş onun yüzü gibi güzel bir yüz görmemiş; rüzgar da sesi gibi güzel bir ses işlememiştir. Güleç yüzü şafağı andırmaktadır.²³ Boyu serviye, vücudu işlenmemiş örtüsüz gümüşe benzemektedir. Şirin dudağının suyu şeker kıvırcık saçının kölesi anberdir.²⁴ Başının örtüsü Ka’be’nin örtüsüne, dudağının tadı Zemzem’e benzer.²⁵

Ağzı nokta kadar küçük olmasına rağmen sohbeti tatlıdır. Sohbetinde coşkulu, açıklamaları inci gibi kıymetlidir.²⁶ Âlemin bütün güzellikleri nakışları onda tasvir edilmiştir. Eğlenceyi seven ve biraz kendi başına buyuruk olan Şem’ sürekli, gündüzleri uyur, geceleri dostlarıyla eğlenmiştir.²⁷

Şem’in Anber ve Kâfûr isimli iki yardımcısı var olup, bulardan Anber Habeşîdir (zenci), Kâfûr, Rûmî’dir.²⁸ (beyaz) Bu iki hizmetçi gölge ve nûr misâli Şem’in

nazmen yazması halinde daha güzel olacağını hatta «Leyli vü Mecnûn» ve «Hüsrev vü Şîrin» mesnevîleri kadar değer kazandığını söylediğini bildirmektedir.

²⁰Yavuz Sultan Selim hakkında 40 beyitlik medh bölümünde nasihata ayırdığı kısa bir parça izlemek ve gönül nasihatı 20 beyitten oluşmaktadır. Anlamadım???

²¹Şâir hâtîme bölümünde, bir süredir böyle bir hikâyeyi yazmayı düşündüğünü, ancak, derslerden fırsat bulamadığını, ilim tahsili için şehirden ayrıldığını, hep seyahat ettiğini sonra da Rodos’un fethinde «Şem’ Pervâne» adlı eserini yazıp Sultan Selim’e sunduğunu kaydetmektedir.

²²Niyâzî’nin eserinde sadece Hint, Çin, Rûm değil belki Şâm’da dolunaya benzer Şem’ adlı güzel olup, onun hoş konuşup ve aşk ülkesinin padişahı, en yüksek noktada olan yıldız olduğu gibi özellikler iki eserde de aynıdır.

²³Lâmi’î’de güneş onun yüzü gibi güzel bir yüz görmemiş; rüzgar da sesi gibi güzel bir ses işlememiş, Niyâzî’de ise ay onun yurdunun bekçisi olup, güneş ise hiçbir zaman yüzünü görmemiş, Lâmi’î’de Şem’in güleç yüzü şafağı andırmakta, Niyâzî’de ise gecenin mücevherine (lâl taşı) benzeterek vâsf edilmektedir.

²⁴Şem’in ağzının nokta gibi tatlı konuştuğu Niyâzî’nin eserinde de aynı olup bu özellikler 164, 165,171, 172 ve173. beyitlerde görülmektedir.

²⁵Lâmi’î’de olduğu gibi Niyâzî’de Şem’in örüsünü Ka’be’nin örtüsüne ve dudağının tadını da Zemzem suyuna benzetmektedir.

²⁶Şem’in bu özelliği Niyâzî’nin eserinde de aynıdır.

²⁷Lâmi’î’de olduğu gibi Niyâzî’de de Şem’in gündüzleri hep uyuyup geceleri uyanık olması özelliği aynıdır.

²⁸Niyâzî’de de Şem’in gölge ve nûr gibi “Anber” ve “Kâfur” adında iki hizmetçisi vardır. Bunlardan biri “Rûmlu”, diğeri “Habeşî”dir.

hizmetinden hiç ayrılmazlar. Anber Şem'in sarayının hâcibi, perdedarıdır. Kâfûr sarayın iç hizmetlerini yürütmektedir. Şem'in sohbet arkadaşıdır. Şem' bu iki yardımcısıyla sarayındaki güzelleri toplar ve geceleri eğlenip, gündüzleri uyur.²⁹

Bir gece Şem' yine eğlence tertipler. Gül yüzünü açarak meclisin neşesini artırır. Bununla da kalmaz güzelliğinin nimetinden herkesi yararlandırmak için mecliste sâkîlik eder. Bu durum meclistikileri çoşturup, gönüllerini yakar. Şaraplar içildikten hasret iniltileri, ateşli âhlar yükselir. Sürâhiler (29 s.) kadehlere boşalır, kadehler dudaklara götürülür.

Bu arada Sürâhi Kadeh'in, ellerden düşmediğini, dudaklardan inmediğini görünce Kadehi kıskanır, ona düşman olur ve acı sözler söyler. Sürâhi Kadeh'e hakaret ederek: "Sürâhiyle devamlı el ele olan benim seni dolduran benim, bana muhtaç olan ve benden aşağıda olan sensin" der. Buna rağmen sevgilinin sana verdiği değeri, senin baş üstünde tutulmanı, sevgilinin dudağını sürekli öperek böyle mutlu olmanı anlamıyorum der. Bunun bir haksızlık olduğunu söyler.

Kadeh bu sözleri duyunca çok sinirlenir. Sürâhi'ye, boğazında böyle düğüm ve bağ varken kendini yüksek görmesinin yanlış olduğunu, bu yüzden kederli olmaya müstehak olduğunu söyler.³⁰

Sürâhi'nin âlemin sırlarını keşfeden bir bâtın ehli geçinmesinin ahmaklık olduğunu, nefesinin boğazında tıkmasına rağmen nazlanıp sızlandığını, bulunduğu her şeyi yiyip içtiğini, bununla da övündüğünü, devamlı karından konuştuğunu, bu yüzden yediklerinin burnundan geleceğini ileri sürer. Sürâhi'nin gereksiz yere gösteriş ve kibre düştüğünü, boyunun uzunluğundan dolayı gururlanmasının ahmaklık olduğunu söyler. Münakaşa uzayıp gider.

Sonra Mey, meclisin huzurunun kaçtığını görünce, bu fitne benim yüzümden çıktı diyerek, ortamı yatıştırıcı sözler söyler, Sürâhi'yle Kadeh'in ellerini tutup barıştırır.

Bunun üzerine Sürâhi kadehten özür dilerek arkadaş ve dost olduklarını, aynı işi yaptıklarını, kederde ve sevinçte ortak olduklarını, böyle husumet ederek, acı sözlerle meclisi huzursuz etmelerinin ve herkesin içindeki birbirlerinin ayıplarını açmanın iyi plmadığını; kadehin kendine canından sevgili olduğunu ve dudağını ağzından uzaklaştırmaması gerektiğini söyler.³¹

²⁹ Niyâzî'de de Şem'in hizmetçileri aynı görevi yaparlar.

³⁰ Niyâzî'de de Sürâhi ve Kadeh gibi ikinci semboller var olup onların arasındaki tartışma ve münazara Lâmiî'de olduğu gibidir.

³¹ Niyâzî'de Sürâhi ve Kadeh, Mey'in aracılığıyla değil kendi hatalarını anladıktan sonra barışırlar.

Sürahi böyle özür dileyince Câm'ın (Kadeh) da utancından yüzü kızarır. Sürahi'nin ayağına kapanarak ondan özür diler. Cihanda onun adıyla hüküm sürdüğünü, Sürahi'yle aynı seviyede olamayacağını, onun dergahında köle olduğunu, gücünü ve kevvetini Sürahi'den aldığını söyleyerek onu över. Lutf edip parlak nazarla gönlüne bakmasını ve gönül aynasını gam küfünden kurtarmasını diler.

Gerginliğin giderilmesinden sorna, herkes Kadeh'e aferin der. Sürahi yeniden coşar. Saki de durmadan içileceğini haykırır. Meclistikilerin neşesi yerine gelir, tekrar denizler gibi coşarlar. Neyler, çengler, çiganeler yeniden çalmaya başlar. Şarkıcılar yeniden şarkı söyler. Herkes yeniden eğlenmeye başlar. Kadeh yeniden elden ele döner. Çünkü şarabın etkisi artar. Meclistikiler hep sarhoş olurlar, şarap herkesin aklını girir. Her biri bir yana yıkılır. Eğlenceden içkiden yorulup istirahate çekilirler³² Şem'-i Banuda yorulup bir süre uyur.³³

Dinlenmeden sonra Sürahi ve Câm yeniden bağrışıp çağırışmaya başlarlar. Meclistikileri uyarıp sarhoşluktan kurtarmak isterler. Eğlence meclisinin sonunun kötü olduğunu görürler. Ah vah edip Şem'i uyandırırılar.³⁴ Meclitekilerin bu gürültü ve üzüntüsünü gören Şem' de üzülür ve eğlenceyi yenilemek ister.³⁵

Zaman bahar mevsimidir. Şem' emir verir, gül bahçesine bir al hayme kurulur.Şem' sofaya çıkar. Bunu gören çimenŞem'in ayağına kapanır. Dertli Şem' duaya başlar. Çamlar da bu duaya kıtılır. Meclis alanını jâleler sular, lâleler her tarafı ipeklerle donatır. Bahar rüzgarı yollarını süpürür ve yollarına çiçek saçar. Bu eğlenceye bütün çiçekler ve ağaçlar katılırlar. Sular şarkı söyler, yapraklar çegan çalarlar, Bübüller vediğer bütün kuşlar ötüşürler.

Meclis yeniden neşeli bir hal alır. Tanburlar ayarlanır, kopuzun damağı çatlatılır. Sâkiler yine içki sunarlar. Şem' gülzârı aydınlatır. Bağın her tarafını gezer. Onu gören

³² Niyâzi'de de Sürahi ve Kadeh'in barıştığından sorna tekrar meclis kurulur, içkiler içilir aynı ama Lâmiî'de olduğu gibi Sürahi ve Kadeh'in barıştığından sonra meclis ehlinin onrala aferin demesi olayı yoktur.

³³ Niyâzi'de sarhoş olan Şem' ağlamaya başlar ve bir süre sonra uykuya dalar, Lâmiî'de ise olay aynıdır ama Şem'in ağlaması bahsedilmemiş hemde Lâmiî'de Şem'in isimi Şem' Bânu, Niyâzi'de ise fakat Şem' diye geçmektedir.

³⁴ Niyâzi'de bu olay farklıdır çünkü Şem'i Lâmiî'de olduğu gibi Sürahi ve Cam uyandırmaz belki, Şem' uyurken rüyada güzellikte boyutlandırılmaz ve tariff edilmez bir taze ve ferah gül bahçesini görür. O bahçede kendini bir gül dalı gibi görür ve bahçede yürürken bir bülbül görür ki sürekli başının etrafına döner. Şaşkınlık ve hayret ile uykudan uyanır.

³⁵ Lâmiî'de Şem'in uyanıp meclisin yenilemesine emreder, Niyâzi'de ise olay farklıdır çünkü gördüğü rüyadan muzdarip olanŞem' bahçeye çıkar.

güller, goncalar, lâleler, sünbüller, menekşeler, hayran kalırlar.³⁶ Şem' bir süre dolaşıp, tekrar köşkünün döner. Eğlence sabaha kadar devam eder.³⁷

Bu sırada Mağrib Ülkesinden Şam'a çelimsiz, zayıf Pervâne isiminde bir genç gelir. Genç yaşında her şeyden elini çekmiş olan Pervâne aşk ülkesinin padişahıdır.³⁸ Güzellğine, faziletine dikketle bakanlar onu peri, hatta melek sanırlar. Huyu aşk ile yoğrulmuştur. Allâh aşkı içini ateş verince dışı da dumanlı olur. O ateş onu yakıp kül ettikten sonra dıştan dumanlı görünse de içi güneş gibi parlaktır. Dünya zevklerinden kesilmiş, Mevlevilerle oturup kalkmış. Ka'be'yi tavaf etmiş bir gençtir. Uzlet içinde kendini yetiştirmiştir. Nerde güzel bir meclis görse hemen oraya koşar. Gündüzlerini halvet, gecelerini sohbet melislerinde geçirir.³⁹

Şem'in gülzârı gezip eğlendiği bir gece yalnızlıktan, ayrılık ateşinden bulanıp dert ve sıkıntıdan delirecek bir hâle gelen Pervâne gülzâre gidip biraz rahatlamayı düşünür. Bu düşünceler içerisinde bağa gelir. Sağa sola uçup baği seyrederken aniden Şem'in nûr gibi parlayan güzel otağına rastlar ve gözünü ondan ayırmaz. Çadırdan Şem'in nurunun çıktığını görür. Bu nurun etkisiyle kendinden geçer ve ölecek gibi olur. Artık baği gezmekten vazgeçer.⁴⁰

Pervâne bundan sonra Şem'i görmeye ve ona ulaşmaya çabalar. Eski sıkıntılarını unuttur. Yeni derdi Şem'in hasretidir. Gözünü Şem'in nurundan ayırmadan sağa sola

³⁶ Niyâzî'de Şem' uyandıktan sonra muzdarip olup bahçeye çıkar. Eğlence ve bahar mevsimi ve bahar havası olup yağmur ise bahçenin yüzündeki toz ve toprakları yıkamış. Çiçekler açmış ve bülbüller ötmekteydi. Rüzgar çimenin hizmetçiliğini kılarken çayır ise ipek yaygısını yaymıştı. Çim ve çayır yeni çıkmış, bulut ise inci yağdırmıştı. Kumrunun inlerken bülbül de figan ederdi. Bülbüller her tarafta çığlık ve coşku içinden iken gül ise onların sesini dinliyordu Lâmi'i'de de bahar mevsimi olup olay aynıdır ancak Şem'in gül bahçede meclis kurup orada bir al hayme kurmağa emretmesi ve sofaya çıkıp dua etmesi gibi bir olay Niyâzî'de zikredilmemektedir.

³⁷ Lâmiî'de Şem' baği bir süre dolaşıp, tekrar köşkünün döner. Eğlence sabaha kadar devam eder. Niyâzî'de ise olay farklıdır çükü Şem' baği dolaşırken aniden şiddetli bir rüzgar çıkar Rüzgâr yüzünden, Şem' ayağını eteğine ve başını cebine saklar ve perişan olup hızla bahçedeki çadırına girer. Kâfir önden gidip, Şem'in tahtını kurar. Anber de buhurdana bir parça üd atar.

³⁸ Niyâzî'de de Pervâne'nin Şam'da Allâh'a aşık olan gönlü ve canı aşk züntüsüyle yoğrulmuş, gömleği aşk matemi yüzünden yırtılmış, gönlünden yükselen âhlardan dolayı gece kapkara olan bir derviş olup, Lâmiî'de olduğu gibi onun güzeliği onun Mağrip ülkesinden Şâm'a geldiği hakkında bir şey söylenmemektedir.

³⁹ Niyâzî'nin eserinde Şem'in Ka'be'nin tavafi yer almaz. Bundan farklı olarak Şem' Nasîm'den kurtulduktan sonra kabirleri tevaf etmeye niyetlenir. Bu değişiklik sanatçının farklı bir anlam ve estetik güzellik arayışından kaynaklanmış olabileceği gibi kabirlerle ilgili ritüel ve uygulamaların farklılığın da sonucu olabilir. Her ne kadar Anadolu'da da kabir etrafında dönme söz konusuysa da özellikle tarihi Azarbaycan'daki kadar yaygın değildir.

⁴⁰ Lâmiî'de olduğu gibi bu olay Niyâzî'de de aynıdır ancak Niyâzî'de Pervâne'nin uzaktan gördüğü ışık Tûr ateşine benzetilmekte ve Şem'in çadırının bezi de parlak ipekten yapılmış olup, içerideki ışığı sızdırmaktadır.

koşar ve ona ulaşabilmek için yolarar. Yol bulamayınca çaresiz kalıp Allâh'a yalvarır ve Şem'i kapatan perdenin açılmasını ister.⁴¹

Pervâne yana yakıla Allâh'a yalvarıp Şem'in çadırının etrafında dönerken, Şem'in otağının hâcibi perdedâr Anber'e rastlar.⁴² Anber, Pervâne'ye neden böyle bağı dokuz dolandığını, dileğinin ne olduğunu, kim olduğunu, niçin böyle dertli olduğunu ve şaşkın gezdiğini sorar.⁴³ Bu sarayın sahibinin çok serkeş olduğunu söyler. "Senin böyle bağı dolaştığını duyarsa seni de beni de yakar, onun için sözümü tut geldiğin yoldan geri dön git" diye Pervâne'ye nasihat eder.⁴⁴

Anber de Pervâne'ye, bu isteğinin yanlış olduğunu, Perdenin kaldırılamayacağını, zayıf vücudu ile büyük işlere kalkıştığını, perde arkasından gördüğü ışığın kendisi için yeterli olduğunu, o ışığın bir ateş olduğunu, görünmek istediğindeTûr dağına ne hale getirdiğini anlatır. "Eğer perdenin kalkmasını istiyorsan, canını terk et" diye Pervâne'ye telkinde bulunur⁴⁵.

Ayrıca sevgiliyi perdesiz görmek için perdesiz bir göz sahibi olmak gerektiğini ve asıl perdenin kişinin kendi bedeni olduğunu, perdenin kalkmasını istiyorsa bu bedenden kurtulması⁴⁶ gerektiğini söyler.⁴⁷

Pervâne Anber'i dinledikten sonra ona övücü sözler söyleyerek yalvarmaya başlar. Pervâne Anber'e, "Beni yanmakla korkutma. Ruhuma gönlüden bir ateş düştü. O

⁴¹Lâmiî'de olduğu gibi Niyâzî'de de Pervâne, çadırın etrafında dönüp ve girilecek bir yol bulamayıncaAllâh'a yalvarıp perdenin açılması için dua eder sonra Şem'e seslenir:" Ey gönül harmanına ateş verip yakan!Sakin benim âh ateşinden gafil olma! Yüzünün nûrundan, benim can ve kalbime ateş düştü. Ne zamana kadar bu çadırın dışarısında kalacağım? Yüzünü görmezsem, ne diri, ne de ölüyüm. Yüzündeki perdeyi kaldır ki birden bire güzelce yanam."der. Çok inleyip feryâd eder ve yüreğinin ateşinden bitkin düşer.

⁴² Niyâzî'de ise olay biraz farklı olup, Lâmiî'de olduğu gibi Anber bağda Pervâne'yle rastlamaz belki Pervâne'nin Şem'e seslendiğinde Şem'in kendisi Anber'i Pervâne'nin yanına gönderip, onun böyle boşuna dolaşmasının sebebini sordurur.

⁴³ Lâmiî'de olduğu gibi Niyâzî'de de Anber'in Pervâne'ye soru sorma sahnesi yoktur. Şem' Pervâne'nin inlemesini duyunca Anber'e:"Şu inleyip giden zavallıya de ki: "Benim sevgim harman yakan ateştir. Hatta canı eritip, tüketir. Sen çalı çırpıdan bolsun inat edip kendini keskin ateşe atma! Semender olsan kâr etmez çünkü aşk ateşi ondan bile duman çıkartır, aşkının yakıcı olduğunu, kendisini bu ateşe atmamasını, vuslatın imkânsız bir hayal olduğunu, onun gibi birlercesini yaktığını Samender olsa ondan bile duman çıkaracağını söylenmesini emreder.

⁴⁴Niyâzî'de Pervâne'ye Anber değil belki Şem'in kendisi nasihatta bulunur ve Pervâne'ye Nesîm adlı düşmanı oldunu ve böyle bağı dolaştığını duyarsa Bâd'a söyleyeceğini ve böylece her ikisini de yakacağını belirtir.

⁴⁵ Lâmiî'de aynı sözleri Anber Pervâne'ye söyleyip telkinde bulunursa Niyâzî'de ise bu biraz farklıdır, Anber Şem'in Pervâne'ye yüzünün göstermesi için ısrar ettiğinde Şem' Anber'e: "Aşk işi yanıp, eritmesini ve aşkın muratsızlık olduğunu, sevgi yolunda vefalı ve sadakatlı ise sevgi üzüntüsü ve mâtemi yolunda canını vermesi gerektir." diye Pervâne'ye iletmesini söyler.

⁴⁶ Niyâzî'de de Pervâne'nin Anber'e yalvarıp övmesi ayındır.

⁴⁷ Niyâzî'de böyle sözler yoktur.

dilberi gördükten sonra ben zaten yanacağımı yandım. Şem'in yoluna başımı koymuşum. Ama perden yüzünden onu açıkça göremiyorum lutf et aradaki perdeyi kaldır onu bir kere göreyim” der.⁴⁸

Pervâne Anber'in kendisine bir yararı olmayacağını anlayınca, doğrudan Şem'e seslenerek yalvarır: “Güneş nasıl ki küçüktür diye zerreden yüz çevirmese sen de benden zerre yüz çevirme. Çünkü sen güneşsin ben de etrafında dönen zerreyim, hasretinden ölmek üzereyim, perdeden çık cemâlini göster, bâri öyle öleyim” der.⁴⁹

Pervâne böyle inleyerek yalvarınca Allâh duasını kabul eder, Şem' yine otağında dostlarıyla eğlenirken, aniden gönlü daralır, canı sıkılır. Çadırından çıkıp, bağı dolaşmaya başlar. Şem', Pervâne'nin perişan bir halde yattığı yere doğru yürürken onu görür. Pervâne de Şem'i görür sevinçle ve sabırsızca ona doğru koşup, ay yüzüne bakarak, ayağının dibinde can vermek ister. Ancak Şem' göz açıp kapayıncaya kadar oradan uzaklaşır. Gözden kaybolur. Pervâne şaşkınlık ve üzüntüyle bağrını döğer. Defalarca bağı dolaşır ama Şem'i tekrar göremez. Şaşkın ve perişan bir halde yerlere kapanır ve yeniden duaya başlar.

Pervâne böyle yere kapanmış ağlayıp sızlarken⁵⁰ bağı Nesîm ismindeki bağbanı her seher yaptığı gibi yine bağı gezmeye çıkar. Nesîm çok merhametli, cömert, yumuşak huylu, İsâ nefesli rûhânî bir kişidir. Aynı zamanda Anber ve Kâfûr'la da arkadaştır.⁵¹ Nesîm bağdaki bütün çiçekleri tek tek sever, onlara huylarına ve yaratılışlarına göre davranır. Bağı çığnendiğini, yolunup, ezildiğini bülbüllerin korkudan kaçır

⁴⁸Lâmîî'de olduğu gibi Niyâzî'nin metninde de Pervâne'nin Anber'in söylediği sözlere verdiği cevaplar yer alır.

⁴⁹ Lâmiî'de Pervâne'nin Şem'e seslenerek söylediği sözler Niyâzî'de de aynıdır ama Şem'e seslenip öyle sözleri söylemez; Anber Pervâne'inin yanına gelip hikâyeyi anlatıktan sonra Pervâne, yüreğindeki yangınla Anber'e yalvarır ve Şem'in yanınageri gittiğinde, ona de ki:“ Net ve açıktır ki pek ufak olan her zerre karşısında başını eğmeyeceğine kuşku yoktur. Ama gökteki güneş hiç bir zaman bir zerreden bile yüz çevirmez. “Ey mürüvvetsiz! Acaba senin yüzünü görmek için ufacık bir şey gibi olarak kanat çarpıp uçacağım bir an gelecek mi? Vefâdarlık için, bir an yüzündeki örüyü kaldırırsan ne olur?” der. Şem'in birkez olsun yüzünü göstermesini ister.

⁵⁰ Niyâzî'de ise bu durum farklıdır. Pervâne Şem'i görmek için Anber'e yalvardıktan sonra, Anber'in gönlüne ateş düşer, ona acır ve durumu Şem'e iletceğini söz verir. Anber, gönlü dolu ateşle Şem'in huzuruna çıkar ve Pervâne'ye yüzünü göstermesini ister. Şem' de Anber'e, “Aşk işi yanıp, eritmesini ve aşkın muratsızlık olduğunu, sevgi yolunda vefalı ve sadakatlı ise sevgi üzüntüsü ve mâtemi yolunda canını vermesi gerektiğini bildirir. Anber ona, “Bir defacık yüzünü görmeğe razıdır, hiç olmazsa bir an şu örtüyü çeksen.” der. Anber'in ısrarı üzerine Şem' yumuşar çadırın perdesini aralattır için emreder. Hiç bir şeyden haberi olmayan Pervâne Şem'in yüzünü görünce âh çekerek kendinden geçip bayılır. Şem' onun hâline acır ve ağlayarak onun yanına gelir. Onun keder ve yangınıyla gönlü sabırsız olup, sonra da gider, yatar.

⁵¹Niyâzî'de ise Nasîm'in fakat öfkeli ve sinirli bir sembol olduğunu kin vadisinde oturduğu söylemektedir. Onun Kâfûr ve Anber ile dostluğundan bahsedilmemektedir.

saklandığını üzülererek ve sinirlenerek görür. Bunu kimin yaptığını merak ederek önüne çıkan herkesi yerlerde sürükler.

Böyle hiddetle bağı dolaşırken karşısında Şem'i görür, bu duruma onun sebep olduğunu anlar. Onu cezalandırmak için üzerine yürür. Nesîm'in çok sinirli olduğunu gören Şem' onunla baş edemeyeceğini anlayınca yüzüne örtüsüne örerek oradan kaçar. Odasına gelip uyur.⁵²

Nesîm, Şem'in kaçtığını görünce onun dostlarını bulup cezalandırmak için sağa sola koşarken iniltir, feryatlar işitir. Seslere doğru gidince bir köşede kederle yatan Pervâne'yi görür. Onu yerden kaldırır, niçin bu duruma düştüğünü sorar, aralarında bir konuşma geçer.

Nesîm Pervâne'ye bu üzüntüye kimin sebep olduğunu, bu dertten kurtulmanın yolu olup olmadığını sorar, derdini teskin etmek ister. Ama Pervâne razı olmaz derdinden memnun olduğunu, bu yanışın ruhunu kurtaracağını, gönlünü halis altın yapacağını söyler. Ruhun ten örtüsünden kurtulmasının hoş olacağını ve Nesîm'in kendisine yardım edemeyeceğini, üstelikle Şem'in kaçmasını sebep olarak zarar verdiğini söyler. Yanından uzaklaşmasını ister.⁵³

Nesîm de bilmeden Pervâne'yi zarar verdiğini anlayarak üzülmüş, ondan ayrılır. Bağ gezmeye devam eder. Akşamki eğlenceden sarhoş olup yerlerde yatan birçok kimse Nesîm'in sözlerine kulak asmaz.

Derken sabah olur, Nesîm, kimsenin kendini dinlemediğini görünce, bağın sahibine gidip, bağın durumunu bildirmeye karar verir. Meğer o bağ bir büyük, kudretli padişahınmış. Hükmü Kâf'tan Kaf'a geçer; yer gök, bütün bitkiler, çiçekler, kuşlar, rüzgarlar emrinden çıkmazmış. Bu büyük padişahın adı Bahar'dır.

Nesîm bağın halini padişah Bahar'a anlatır. Padişah Nesîm'in anlattıklarını duyunca çok sinirlenir bağırır, çağırır. Veziri Hâcib-i Bâdî'yi çağırır ve onu komutanı Emîr-i Ebr'e gönderir. O kavmi toptan helâk etmesini, bağı dikenden temizlemesini ister.

⁵² Niyâzî'de olay farklıdır çünkü Şem' Nasîm'in korkusundan değil belki Pervâne'yi görüp onun hâline acıyıp, ağlar ve onun keder ve yangınıyla gönlü sabırsız olup, sonra da gider, yatar. Ama Lâmiî'de olduğu gibi Şem'in bağı dolaştığı ve aniden şiddetli bir rüzgar olup Rüzgâr yüzünden, ayağını eteğine ve başını cebine saklar ve perişan olup hızla bahçedeki çadırına girdiği aynı olay Niyâzî'de ise ileride zikkredilmiştir.

⁵³Niyâzî'de olay farklıdır, Pervâne Şem'i görüp bayılırken ve onu tekrar görmek için yere kapanmış ağlayıp sızlarken, onun bağda Nasîm değil de sabahleyin, soğuk, huzursuz tabiatlı ve aşk sıcaklığından nefret eden Kâfûr görür ve onu azarlayıp horlar ve Lâmiî'de olduğu gibi Pervâne ve Kâfûr aralarında bir konuşma geçer sonunda Kâfûr Pervâne'ye bahçeden çıkmasını söyler ve böylece o gün Kâfûr Pervâne'yi sevgilisinden uzaklaştırır. Bunun üzerine Pervâne evine gider ve bir köşede akşama kadar inler.

Hâcib-i Bâdî, padişahın emrini alır almaz hızla Emîr-i Ebr’i aramaya başlar. Meğer Emîr-i Ebr o gün o civarda ulu bir dağa avlanmaya gitmiş. Hâcib-i Bâdî, bunu öğrenince atını o dağa sürer. Emîr’i bulur Sultanın emrini bildirir. Ebr, padişahın emrini alır almaz sert bir rüzgar şekline girer ordusunu, toplar, tuğunu sancağını çeker, bağı kuşatır ve o eğlence sarhoşlarını gaflet uykusunda yakarlar. Haykıracak yağmur oklarını fırlatır. Her tarafı fitne tufanı kaplar. İyice kinlenip öfkelenerek şimşek kılıçlarla yıldırım yağmurlarını eğlence meclisindekilerin üzerine yağdırır. Eğlencelerini dağıtır, gündüzlerini geceye çevirir ve yerde gökte kaçacakları bir yer bulamaz. Çünkü Emîr-i Ebr çok korkunç acımasız heybetli ve güçlüdür. Sonuçta sohbetekiller dağıtılır, eğlenenler yerle bir edilir.⁵⁴

Bu olan biteni gören Pervâne bir köşeye çekilip Allâh’a yalvarmaya başlar. Allâh’a güvenenlerin tufanlardan bile korkmayacağını söyler. “Rûuhmu bana bağışla, ben zaten belaların en büyüğüne ayrılık gecesi uğradım.⁵⁵ Bu gam deryasına gelen zavallı damlacıkların (tenlerin) bir süre âvâre bir şekilde dolaşıp sonunda gideceklerini biliyorum. Korkum bundan değildir. Korkum o ay güzel yüzlü sevgilinin cemâlini görmeden gitmektir. Onu tam olarak bir kere görsem ölmek benim için hiç gam değil” diye akşama kadar yalvarır.⁵⁶

Diğer taraftan gündüz bitip, gece başlayınca Şem’ kendi sarayında yine bir eğlence tertipler. Herkes yine eğlence için hazırlanır. Eğlence başlar. Meclistekiler sevinçle her tarafı gülşene çevirirler. Şem’in karşısında alkış tutup, def çalarlar. Bu özel meclise has dostlar gelirler. Sarayın kapısı kapatılır. Anber dışarıya bekçi olarak gönderilir. Kâfûr da içeride hizmet eder. Meclisin neçesi artar. Şem’ güzel bir gece sohbeti başlatır. Yeniden içkiler içilir. Kadehler dolup boşalır, sarhoşların naraları bülbüllerin seslerine karışır. Hep beraber bir gazel okurlar. Bu gazel meclistekilerin neşesini daha da artırır. Şem’ gümüş tahtının üzerinde ay gibi oturup cihanı aydınlatmaya devam eder. Bazen naz bazen niyâz eder. Meclistekiler böyle eğenmeye Şem’in etrafında dönmeye devam ederken Anber’in aklına birden zavallı Pervâne gelir.⁵⁷

⁵⁴ Lâmiî’de olan böyle olay, Emir-yi Ebr, padişah Bahâr, gibi semboller Niyâzî’de olmayıp ancak Lâmiî’deki Hâcib-i Bâdî-yi Niyâzî’de Bâd ismiyle geçmektedir. Bu da gösteriyor ki Lâmiî, Niyâzî’nin metnini özellikle tasavvufî çağrışımlara açık alegorik kişi ve olaylarla zenginleştirmiştir. Bu sahnelerin çoğu ilk metnin tasavvufî derinliğini daha da somut, görünür kılan müdehalelerdir.

⁵⁵ Lâmiî’i’nin metnindeki dua sahnesi Niyâzî’de de vardır ancak Lâmiî’nin kurgusu daha ayrıntılıdır.

⁵⁶ Pervâne’nin Şem’i görmek için ettiği dua Niyâzî’de de aynıdır.

⁵⁷ Lâmiî’i’de olduğu gibi Niyâzî’de de meclis kurulur. Çalgıcı Dâvud nağmesi ve ezgisiyle gelir. İçkiler içilir. Bu sırada Pervâne Lâmiî’de olduğu gibi Anber’in değil Şem’in hatırına gelir sevgimizin gamıyla hâli nasıl acaba? diye içine bir ateş düşer. Muzdarip olur. Kimse derdini anlamasın diye kalkıp, perde

Onun halini merak eder Emîr-i Ebr'in hücumunda yaralanmış, ölmüş veya esir edilmiş olabileceğini düşünür. Ya da hastalığını iyice artacağını düşünerek üzülür. Ona yardım etmek için bir hırsız gibi gizlice bağa girer; Pevâne'yi aramaya başlar. Bağın her köşesini dikkatle ve süratle gezip onu ararken bir feryat duyar. Bu sesin Pervâne'nin olduğunu anlar ve o tarafa gider. Pervâne'yi bir çukur içinde inlerken görür. Sanki boğazı kesilmiş gibi dövünüp ağlamaktadır. Duygulu bir gazel okur.⁵⁸

Gazeli dinleyen Anber, Pervâne'yi böyle perişân görünce çok üzülür. Onu kimin bu hale getirdiğini sorar. Pervâne Anber'e, ağlayıp inlemesinin sevgilisinin hasretinden olduğunu, başka bir sebep olmadığını, ayrılık ateşine dayanmanın zor olduğunu söyler. Asıl üzüntü ve korkunun Ebr'in hücumundan sonra Şem'in nerede ve ne durumda olduğunu bilememekten kaynaklandığını; onun başına kötü bir şey gelmesinden korktuğunu söyler. "Tek benim gibi binlercesi yansın da onun tüyüne bile zarar gelmesin, gönlümün yanıp kararması bir şey değil, yeter ki tütünüm onun ay yüzünü rahatsız etmesin" der ve Şem'in nasıl olduğunu sorar.

Anber de Şem'in kendi sarayında rahat ve huzurlu olduğunu, dostlarıyla sohbet etmekte olduğunu, bir fitne rüzgarına rağmen sağ ve esen olarak şimdi eğlendiğini söyler". Gönlünde ve canında azıcık gücün varsa tam fırsattır hemen ona git der.

Pervâne bu müjdeyi alınca sevinçten çıldıracak gibi olur vücuduna kuvvet gelir. Anber'le birlikte Şem'in yanına gitmek için yola çıkarlar.⁵⁹

Bu arada Anber Pervâne'ye artık buralarda sıkıntı çekmemesi gerektiğini, sevgiliye kavuşup ona can verme zamanının geldiğini söyler. Ayrıca "Makamın felekten yücedir, Adn cennetleri senin,yak ve sen de nûr ol dünyayı aydınlat" der.⁶⁰

Dertli Pervâne Anber'le birlikte sevinç içerisinde Şem'in sarayına gelirler. Pervâne sarayın, yüksekliği parlaklığı, güzelliği ve görkemi karşısında şaşkına döner. Sarayın perdelerinden güneşin ve ayın gözünü kamaştıracak bir nur çıkmaktadır. Nöbetçiler

arkasına geçer ve ağlamaya başlar. Meclisin neşesi kalmaz ve herkes bir köşede uykuya dalar. İçeriye giren Anber, Şem'in dertli olduğunu anlar ve sebebini sorar. Şem', içindeki ateşin Pervâne'den kaynaklandığını belirtir ve ondan Pervâne'yi getirmesini ister.

⁵⁸ Niyâzî'de durum farklıdır çünkü Anber Şem'in isteğine göre yola çıkar ve Pervâne'yi bir köşede inlerken bulur. Lâmi'î'de de Pervâne'nin durumu ve ne hâlde olduğu ve (558) beyitte gazel söylediği anlatılır.

⁵⁹ Lâmi'î'de olduğu gibi Niyâzî'de de olay aynıdır, Anber Pervâne'yi inlerken bulur ve ikisinin arasında şu konuşma geçer: Anber Pervâne'ye "Dön Şem' seni görüp sana meyl etmiş ve şimdi gülü dikensiz istersen haydi kalk!" der. Pervâne yerinden fırlayıp, Anber'in önünde yüzünü toprağa sürüp onu övmeğe başlar Anber de Pervâne'e acıyıp onu topraktan kaldırır ve Şem'in halvetine götürür.

⁶⁰ Niyâzî'de de Anber ve Pervâne arasındaki konuşma aynıdır lâkin Pervâne'nin Şem'in ne hal ve ne durumda olduğu ve bu konuşmanın Adn cenneti kısmından bahsedilmemektedir.

yüzlerini yere sürmüş, kale burçları dua için ellerini açmış, herkes elleri göğsünün üzerinde huzurda saygıyla bekliyordur. Saray çok iyi gizlenmiş ve korunmaktadır.

Pervâne kendi kendine: “Uyanık olmalıyım bu saraya ancak melek kanadıyla girilebilir” diye düşünür “Ben bu hasta canım ve kırık kanadıyla buraya nasıl gireceğim” diye âh çeker. Çatıyı, pencereyi ve kapıyı gezer ama içeriye girmek için en ufak bir yol bulamaz. Ka'be'yi tavaf eder gibi sarayın etrafında binlerce kez dolaşır, ama çabası boşa gider, içeri giremez.⁶¹

Pervâne, Şem'in sarayının etrafında dönerken dışarıda Kâfûr onu görür. Anber'e sinirlenerek: “Bu hilekâr, hırsız ve müflisi nereden buldun” der. Pervâne'nin halkı aciz ettiğini, söz dinlemeyip kovmakla da gitmediğini, sersemin biri olduğunu söyleyerek ona hakaret eder. Anber'in yüzünün de gönlünün de kara olduğunu, bu yüzden Şem'in onu saray dışına koyduğunu; kendisinin yaşlı, ihlâslı, Şem'in has dostlarından olduğunu söyler. Anber'e hakaretlerini sürdürerek, “Yüzün üzüntü kaynağıdır, devamlı haksız ve uğursuzlarla gezersin. Fesat perdecisin, kötü yaratılışlı bir Hindûsun, yüzünde haya nuru yoktur, ateşte yanmaya lâyık birisin” der.

Bu hakaretlerden sonra Anber de sinirlenir. Bu bir hastalıktır. Remlde de beyaz uğursuzluk sayılır. Kimsenin derdinden anlamaz, herkesin ayıbını açarsın. Yüzün uğursuz, sözlerin feleğin kalini karartacak şekildedir. Gözünün beyazını da sanma. O leke hastalığı ve körlüktür. Gönül güneşsiz bir sabahı gibidir. Saçlarını da değirmende ağartmışsın. Gönülde Allâh'ın nûru olmazsa, saçın ağarması kişiyi yüceltmez. Yüz bohça beyaz yünden bir dirhem misk daha değerlidir. Yaşlılık ipiyle denizi geçemezsin, sert sözlerle övünme, senin beyazlığın bilgi denizi değil, denizin köpüğü gibi pisliktir” der. Daha birçok hakaretlerde bulunur.

Bu garibi getirdiğim için kızılıyorsun, yine yanıyorsun. Çünkü padişahın kulları padişah için ayıplı değildir. Saltanat izzet ve naz olarak görülürse de gerçek şah kullarını okşayıp gönlünü alandır. Bana mutlu olduğunu söyleme, senin gibi berar

⁶¹Lâmiî'deki Pervâne'nin Anber ile sarayına gelip o sarayın yüksekliği parlaklığı, güzelliği ve görkemi karşısında şaşkına döndüğü, Ka'be'yi tavaf eder gibi sarayın etrafında binlerce kez dolaşıp, içeri giremediği gibi olay Niyâzî'de farklıdır. Çünkü Anber ile Pervâne Şem'in yanına gelir, Pervâne Şem'i görünce, yangından dolayı etrafında dönmeye başlar. Sonunda yüz parça olmuş kalbiyle Şem'in önünde yere düşer. Yanına gelip, kanlı gözlerini onun ayağına sürer böylece iki sevgili dışında kimsenin bulunmadığı bir sohbet olup, Şem' Pervâne 'ye: “Ayrıklık mihnetinden böyle misin?” der. Pervâne de: “Ey serşek! Beni bir anda birdenbire yakmanı istiyorum ne mutlu.” der. Şem': “Böyle yangından amacın nedir ki dumanın gökten bile geçmiş?” diye sorunca, Pervâne: “Canım sana kavuşsun diye gamınla yanıyorum tenim toprak olup, ruhum sana gitsin. Kokunla daim hayatta olup, senden ayrı iken bu cismin ne işime yarar ki beni senden ayırıyor. Keşke canım vücudumdan ayrılın da tamamen sende birleşsem!” der. Pervâne ne derse Şem' ise ona endişe ederdi. Niyâzî'de olay böyledir.

hastalığıyla lanetlenmemiş. Allâh beyazla dünyayı aydınlattıysa siyahı da göz nuru yaptı. Ben siyahım ama ayıpları örteyim diye” sitemlerini sürdürür.⁶²

Anber’in sözleri üzerine sinirinden titreyen Kâfûr kasvetli, beyaz sarıklı gönlü temiz bir topluluğun kendilerine doğru geldiğini görür. Başlarında nûr yüzlü güvenilir bir pîrin bulunduğunu gören Kâfûr hemen koşup ağlamaya başlar diğer taraftan Anber’de hemen mağaraya sığınır. Olanları görerek şaşırان Pervâne de Anber’in yanına gider. Anber’e meclisin niye dağıldığını, yürek yakan Şem’in niye ağladığını, bu gelenlerin kim olduğunu sorar.⁶³

Anber, Pervâne’ye: “Ey belâ esiri der, namaz ve oruca sela olundu, gece gibi suratını ekşittiğin yeter. Sevin ve şükret, atrık seher oldu” der. Bunun Hakk’ın bir müjdesi olduğunu söyler.⁶⁴

Gelenin de ilâhî bir mürşit olduğunu, eğlence sohbetlerinin düşmanı olduğunu, gaybın sırlarını bildiğini, zamanın Şeyhi Nûru’llâh olduğunu söyler. Onun hızır gibi hızlı, Mesih gibi zinde, Yûsuf gibi cemâl sahibi olduğunu, ihtiyacı olanlara hizmet ettiğini, yolunu şaşırانlara Allâh’ın yardımıyla yol gösterdiğini, gönlünün temiz, himmetinin yüksek olduğunu, Allâh’ın zikrini bırakmadığını, verdiğinin Nûr suresi olduğunu söyler. Ayrıca “Onun kerametini açıkça görmeyen yok, eğer kurtuluş ve muradına ermek istiyorsan ayağına kapan, hâcetini arz et, tâlihin yâver gitti, sevin, devletin ayağına geldi, gözünü aç ve fırsatı kaçırma” der.⁶⁵

⁶²Niyâzî’de ise olay farklıdır Pervâne’nin Şem’ ile görüşmesi bir müddet böylece devam eder. Geceleyin vuslatta ve gündüz birbirinden ayrıldılar . Şem’ bir gece meclisten çıkıp çadırına girdiğinde meclis karanlık olup, mecliste olanlarda da zevk kalmamış. Dışarıda duran üzgün Pervâne sabırsızlıktan gömleğini yırtmış ve Şem’i görmek için Perde ile o kadar konuşmuş ki bu konuşma Şem’in kulağına gelir. Şem’ de perdeyi kaldırıp, Pervâne’yi içeriye almalarını emr eder. Şem’ onu yanına çağırır, tekrar iki sevgilinin birbirleriyle samimi sohbeti koyulaşır. O gece onların gizli işlerinin sırrına vâkıf olan Kâfûr öfkeyle, Anber’e bakarak Şem’in yanında oturanın kim olduğunu ve meclisinde nasıl girdiğini Anber’den öğerinince Anber’i suçlar, ikisi arasındaki tartışma Lâmi’î’de de ayındır ama konuşma konusu farklıdır. Ayrıca Kâfûr’un Şem’in sarayındaki görev ve rütbesi hakkında Niyâzî’de ayrıntı yoktur.

⁶³ Böyle bir olay Niyâzî’nin eserinde olmayıp, belki Kâfûr Şem’ ve Pervâne’nin birbiryle sık sık görüşmelerini ve birbirine aşık olduğunu Pervâne’nin hâli Şem’in yüzünden Hz. Musâ ve Tûr ateşinin hikâyesi gibi olduğunu hakikat yoluna vâkıf olan dervişlerinden biri olduğunu Anber’den duyunca rahatsız olup, ondan dumanlar yükselir, ama tahammül ve direnmekten başak işi uygun görmez ve bu sözler karşısında tek laf bile etmez. Kâfûr bunları Anber’den öğrenince Nesîm’e haber vermeye gider. Kâfûr niyetini öğrenen Anber, Şem’i bu durumdan haberdar eder. Bunun üzerine Şem’, Pervâne’ye, bundan böyle etrafında dolaşmamasını söyler. Pervâne Mecnun gibi, alır başını, çöllere gider ve böylece onlar tekrar birbirinden ayrılırlar.

⁶⁴ Bu sahne ve ayrıntıları Niyâzî’nin metninde yer almaz.

⁶⁵Lâmîî’de olay farklı olup, hızır gibi hızlı, Mesih gibi zinde, Yûsuf gibi cemâl sahibi olduğunu, ihtiyacı olanlara hizmet ettiğini, yolunu şaşırانlara Allâh’ın yardımıyla yol gösterdiğini, gönlünün temiz, himmetinin yüksek olduğunu, Allâh’ın zikrini bırakmadığını, verdinin Nûr suresi olduğunu söyleyen zamanın Şeyhi Nûru’llâhdır Niyâzî’de ise Şâm’da, kabirlerin en iyi ve önemlisi olan «Hâce-i Nûr»’un feyiz veren türbesi vardır. Türbesi göğe kadar yükselmiş. Ay ve güneş markadının mumu olup, Ferahlik

Pervâne bu haberi duyunca çok sevinir. Halvet köşesinden çıkar şeyhin ayağına kapanır ağlayarak derdini anlatır. Aşk yüzünden hasta olup, gece gündüz göz yaşı döktüğünü, kalbinin ateşler içerisinde yandığını, vefasız bir sevgiliye rastlandığını, nûr saçan Şem'e gönül verdiğini, ona ulaşip uğruna canını feda etmek istediğini, ama yaklaşımadığını, kendisini bu ayrılık derdinden kurtarmasını söyler.

Aşğının da kendisine istekli olduğunu, ancak kavuşmalarına zalim rakip Kâfûr'un engel olduğunu, aşk derdinden değil Kâfûr'dan çok çektiğini, Kâfûr'un sert, acımasız biri olduğunu söyler. Kâfûr'un şeyhin emirlerine uyacağını düşünerek; "Ona bir işaret etseniz de beni sevgilinin meclisinden mahrum etmesin ve ben canımı onun yolunda vereyim" der. Şeyhi öven bir de gazel söyler.

Şeyh Pervâne'nin bu feryatlarını duyunca onun sadık bir aşık olduğunu, sözlerinden ve yüzünden anlar. Çünkü o Hakk'ın nuruyla halka bakar ve birçok gaib işleri görebilir. Pervâne'nin yüzünü görünce aslında söze gerek kalmadan onun ateşini anlar. Kâfûr'u yanına çağırır ve aşkla ilgili bazı bilinmeyen sırları açıklar. Pervâne'nin sadık, üzüntülü ve garip bir aşık olduğunu, Kâfûr'un ona karşı yaptıklarının haksızlık olduğunu söyler. Sevgiyle ilgili şu bilgileri verir. Temiz yaradılışı bir aşğın sevgisi mecâzî değil hakikîdir. Böyle kederli bir aşık sevgilinin yüzüne bakarken onun yüzünü ve yanağını lâle ve gül olarak görse saçını sünbül, gözünü sudaki nergis olarak düşünse ve ona o gözle baksa niçin kınansın gül bahçesini seyretmeye kim haram diyebilir. Ancak bakışta şehvet ve açgözlük olmamalıdır. Allâh'ın güzel işlerini tanımak ayırt etmek için bakabilir.

Âşıklar daim kendilerinden geçmiş oldularından kimsenin kınamasından korkmazlar. Aşka sarılın aşın yollarının hepsi edeptir. Güzellik Allâh'ın cemâlinden doğmuştur. Aşk şimşegi o (cemâlu'llâh'ın) arzu bulutlarından doğmuştur. Bu şekilde aşkın daha birçok özelliğini anlatan Şeyh, âşıkların Allâh katında kıymetli olduğunu, onlara lütuf kapısının kapanmayacağını, pak nazardan kaçmamak gerektiğini, onun sabırsızlığının hoş görülmesini söyleyerek Kâfûr'u uyarır ve Pervâne'nin Şem'in meclisine girmesini engellemesini tenbihler. Ayrıca İslâm inancına göre misafire ikramın gerekli

veren ve iç açıcı türbesi nûr kaynağı iken ulu mezarı sevinç yeri olup, türbesinin bir kerpici Venüs ise güneş altın kubbesinin çemberiydi. Binasının kemeri Zühal yıldızına kadar yükselmişti. O yüce konağından altından yapılmış olan levhi karanlık gecede güneş işini yapıyordu. Âşıkların duâ ve hacetleri orada kabul edilir. Gönül ehli, oradan Allâh'a yönelirdi. Gönlü aydın olan mutlu kişilerin kiblesiydi. Eğer kör sıdık (kalp gözüyle) ile oraya giderse, yemin ederim, gözleri açılırdı. Türbesinin bayrağı göğe kadar yükselmiş, o âlemin tasviri güneş ışığını yayıyordu. Mezar sakinleri tesbih için yedi gezegen gibi etrafında dönüyordu şeklinde geçer. Lâmiî'nin mesnevinin bu kısmına oldukça ayrıntılı ve yine tasavvufi renkleri belirginleştiren müdehalesi mevcuttur.

olduğunu, söyler. Ona candan hürmet etmesini, hakkında iyi düşünmesini ve iyilikle muamele etmesini söyler.

Kâfûr Şeyh'in sözlerini dinledikten sonra özür diler. Bağışlanmasını ister ve söylediklerin başım üstüne der. Hemen Pervâne'ye dönüp ondan da özür diler ve önünde hürmetle eğilir.

Pervâne'ye iltifat ederek "Hazır ol Şem' benim sarayımda bir eğlence tertiplelediği gece seni o meslise götüreceğim. O sevgiliyi görüp ruhunu güneş gibi aydınlatansın. Ben onu seni görmeye razı edeyim sen de benim hatamı affedersin" der.

Kâfûr'un bu sözleri üzerine Pervâne, sabırsızlıkla beklemeye başlar. Ayrılık tokadını yiyenler vuslat anına kadar rahat yüzünü görmezler.

Kâfûr verdiği söze sadık kalır. Geceye ulaşma arzusu Pervâne'nin göndüzünü karartır giderek heyecanı artar. Yaramaz bir çocuk gibi yerinde durmaz. Bir türlü akşam olmaz, sanki her saati bin sene olmuştur. Akşama kadar Pervâne iyice sabırsızlanır. Gün batıncaya kadar ateşler. İçerisinde inler.

Sonunda güneş batar ve gece başlar. Gökte ay ve yıldızlar görülür. Şem' akşamın bu güzelliğini görünce uykudan uyanır. Nûru her tarafı aydınlatır. Kâfûr'ı yanına çağırarak görkemli bir eğlence tertiplemesini söyler.⁶⁶

Kâfûr'un çok gösterişli bir sarayı vardır, sarayının kubbesi Bağdaki, sofası Şeddadidir. Bu sarayın mermerleri gümüş gibi, pencereleri altın rengindedir. Duvarlarına çeşitli kuş resimleri çizilmiştir. Önünde cennet gibi bir bahçesi içinde sürekli öten bülbülleri vardır. Bostanındaki ağaçlar yıldızlar gibidir. İçindeki havuzu, kevser kıskanır.⁶⁷

Kâfûr o gece sarayını iyice süsler, su üzerinde gümüş bir taht kurar. Her tarafa halılar, döşekler yarar. Bahçeyi her çeşit yiyecek, içecek ve meyveler öylesine donatır ki nerdeyse yer bu ağırlığı taşımayacak hale gelir. Sofraya akla gelebilecek her türlü yemek ve meyveler dizilir.

⁶⁶Niyâzi'nin metninde bu sahne yoktur. Niyâzi'de Kâfûr Pervâne ile Şem'in sırrını Nâsîm'e anlatıktan sonra Nesîm çok kızar. Şem'e saldırır, çadırını yıkar. Onu öldürmek için saga sola koşar ama kimse Şem'in nerede olduğunu göstermez. Şem' de Nesîm'in korkusundan bahçenin bir köşede saklanmış ve dua eetmektedir. Nasîm o gün Şem'den bir iz bulamayınca, ondan vaz geçer ve Mecnûn gibi çöle gider. O gece Nesîm'den kurtulan Şem', tekrar meclise gelir Şem' Nesîm'in elinden kurtulunca ihlâs ile kıblye yönelip, mezarlığı tavaf etmeye niyet eder. Lâmiî'de de bağban olan Nasîm Şem'i bağa dolaşırken görür, bağdaki çiğnenmiş güllere onun sebep olduğunu anlar. Onu cezalandırmak için üzerine yürür. Nesîm'in çok sinirli olduğunu gören Şem' onunla baş edemeyeceğini anlayınca yüzünü örtüsüne gömer oradan kaçır. Odasına gelip uyur. Nesîm, Şem'in kaçtığını görünce onun dostlarını bulup cezalandırmak için sağa sola koştuğu inilti, inilti, feryatlar işitip seslere doğru gidip bir köşede kederle yatan Pervâne'yi gördüğü gibi böyle olay Lâmiî'nin eserindeki ilk bölümlerde geçmektedir.

⁶⁷ Lâmiî'de Kâfûr'un sarayının güzelliklerinden bahsedilirken Niyâzi'de ise Hâce-yi Nûr'un türbesinin güzelliği ve özellikleri hakkında söylenmektedir.

Sofra yemeklerle donatıldıktan sonra ay yüzlü güzeller raks ederler, muganniler şarkı söyler, sazlar çalar. Pervâne ise Kâfûr'u beklemektedir.

Meclisin neşesinin arttığı bir sırada Kâfûr Şem'e haber yollar. Şem gelir ve tahtına oturur. Şem gelir gelmez sarayın içi gül bahçesine döner. Meclistekiler onun geldiğini görünce vecde gelirler. Sürâhiler dolup boşalır. Sakiler döner, sazlar hızlanır. Ahlar çekilir, naralar atılır, raksedenler çoşar. Güzeller yakalarını yırtar birbirlerini kucaklayıp öpmeye başlar şarabın etkisi giderek artar.⁶⁸ Bu sırada mecliste Şamdân'ın Micmer'e gözü ilişir. Micmer ay yüzlülerle şakalaşmaktadır. Micmer'in bu haline kızan Şamdân, ona dil uzatır, ağır sözler söyler. Micmer de aynı şiddetle şamdana söz söyler. Karşılıklı atışma bir müddet sonra kesilir, eğlence bütün hızıyla devam eder.⁶⁹ Kâfûr, Şem'in meclisin havasına uyduğunu görür ve Pervâne'den söz ederek, "muradının bir nazar olduğunu" söyler.

Kâfûr Şem'le karşı karşıya gelince ona Pervâne'den bahsetmeye başlar. Pervâne'nin kaç gecedir dergâhın etrafında döndüğünü, Şem'i görmek için eşige yüzünü sürüp beklediğini, görünüş olarak zayıf ve ince ama gönlünün zârif ve lâtif olduğunu söyler. Aşka kul olduğunu, vefa şeyhinin müridi olduğunu, Melevî olduğunu, işinin gücünün semâ olduğunu Hakk'a yakın olduğunu, gün yüzününü görerek Şem'e aşık olduğunu, zerre gibi etrafında döndüğünü söyler.

Şem'de gülerek Kâfûr'a; "Eğer yanmak istiyorsa gelsin" der. Sadakatli âşıktan kimsenin kaçmayacağını ancak o zavallının vuslat heyecanından yanacağından korktuğunu söyler.

Kâfûr Şem'den izin alınca sevinçle Pervâne'nin yanında koşar, onu sıkıntı köşesinde bulur. Pervâne o sırada üzüntüyle bir gazel söyler.

Kâfur Pervâne'ye artık üzülmemesini Şem'e durumu anlattığını Şem'in de kendisini görmek istediğini söyler. "Burada çok ağladın kalk seni Şem'e götürüyüm" deyince Pervâne bu söze çok sevinir. Vücuduna kuvvet, ruhuna neşe gelir. Sevincinden kalkıp raks eder. Hemen sevinçle Kâfûr'la billikte Şem'in meclisine giderler.⁷⁰

⁶⁸ Niyâzî'de böyle olay yer almaz.

⁶⁹ Lâmi'î'de Şamdân'ın Mecmer ile tartışması ayrı bir ölüm olup, Niyâzî'de ise böyle bir bölüm olmayıp Anber ile Kâfûr arasında olan tatışmada mecmer sözü (618) (273) geçmektedir.

⁷⁰Niyâzî'de de olay aynıdır, ama Lâmi'î'de Kâfûr Niyâzî'de ise Anber Şem'e Pervâne'in ne hâlde olduğunu ve onun görmesine izin verdiğini söyler. Böylece Pervâne'yi Niyâzî'de olduğu gibi bulup Şem'in yanında getirir ancak Lâmi'î'deki fark budur ki Kâfûr Şeyh Nûr'ullâh'ın nasihatine göre Pervâne'ye acıyıp onu Şem'e kavuşturma için olan bitenler Niyâzî'de yoktur.

Pervâne karşısında Şem'i görünce rakseder gibi havada döner. Kâfûr Pervâne'yi uyarak ona: "Artık başına topla. Şu an Şem' sana dikketle bakmaktadır. O sırlara vakıf ve keşf ehlidir. Hürmetle yaklaş, bastığı toprağı öp ve ona yüzünü sür. Meclisin padişahıdır, ondan çekin, gelliğine gizlice bak, sana iyi davranırsa hemen aldanma, hemen zülfünün tuzağına düşme. Biliyorsun bu zamanın insanları zâlimdir. Meclistekiler sana düşmanlık edip ona ulaşmana engel olmak isteyebilirler." der.⁷¹

Pervâne bu sözleri dinledikten sonra âh çeker ve sabrının kalmadığını tammül edemeyeceğini söyler.

Hareketlerini kontrol edemeyecek bir haldedir. Şaşkın, üzüntülü ve çaresiz bir şekilde bir iki adım yürür. Sevgilinin huzurunda sağıyla ilerler, biraz kendini toparlayarak eşikte bir yere oturur.⁷²

Şem' Pervâne'yi görür. Dertten tanınmayacak hale gelmiştir. Şem' Pervâne'yi perişanlığından ve bakışlarındaki edebinden tanır. Ona gönlü ısınır. Yanındakilere ona huzurda yer vermelerini ve iyi davramalarını söyler. Pervâne böyle yüz bulunca sevgisi yüz katına çıkar. Ne yapacağını şaşırır. Sevgilinin ayağına yüzünü sürer. Tahtın ayaklarına yüzünü sürerken⁷³ havuza doğru bakınca aniden Şem'in su içindeki tecellisini görür. Sevgilinin bir kendisine bir de suretine bakarak şaşırır "Bela bir iken iki oldu" der.

Pervâne bir ara nereye baksa Şem'in cemâlini görmeye başlar. "Ten tamamen ateşe yanmadan ruhun dumanlı gözü iyi görmez" diyerek gönlü aşk ateşiyle, gözleri yaşla dolar. Meclisin içinde dönerek kendinden geçer. Şem'e yönelir, "Ey güzelliğin şehryârı bu tecelliye kimde takat ola" der. Tûr-ı aşkta "Lebbeyk", "bakışlarım sanadır" diye bağırdığını, bu meclisin kendisine "Vadi-i Eymen" olduğunu söyler. Tecelliye dağın bile doymadığını, bir zerre olan kendisinin nasıl doyacağını söyleyerek hemen sevgiliye ulaşip onun ateşinde yanmak ister.

Ancak meclistekiler sağdan soldan ona el uzatarak, sevgiliye doğru kanatlanan Şem'i yere düşürürler, sevgiliye ulaşmasına engel olurlar. Bunun üzerine Pervâne yüzünü yerlere vurarak şaşkınlık ve üzüntü içerisinde göğsünü ve başını döğer.⁷⁴

Şem' Pervâne'nin bu halini görünce üzülür. Pervâne'yle özel bir meclis yapmak ister, meclis ehline izin verir, Anber'i onlarla bırakır ve özel odasına çekilir. Zaten

⁷¹ Niyâzî'de Kâfûr'un Pervâne'ye böyle nasihatleri yoktur.

⁷² Pervâne'nin bu durumu Niyâzî'de yoktur.

⁷³ Niyâzî'de Şem' ve Pervâne'nin bu durumundan söz edilmemektedir.

⁷⁴ Lâmi'i'de olan bu sözler Niyâzî'de yoktur.

meclistikiler içkinin sarhoşluğu ve eğlencenin yorğunluğuyla her biri bir yana yıkılmış her şeyden habersiz bir durumdadırlar.⁷⁵

Şem' odasına gelir ve uyumak ister. Mecliste yorulduğundan hemen uyur. Akşama kadar uyanmaz, dünyanın izlerini gönlünden çıkarır. Âdeti olduğu şekilde akşam olunca uyanır. Gözünü açınca kendisini bekleyen Pervâne'nin nurunu görür. Pervâne'nin nuru Şem'i etkiler. Kâfûr'a, gönlünü alıp, sevindirmek için, Pervâne'yi bulmasını emreder.

Kâfûr, sevinerek hemen dışarı çıkar. Aniden bir inilti ve ağlayış sesi duyar. Pervâne'nin, göğsünü döğerek yerde yattığını ve ağladığını görür. Kâfûr ona: “Yeter artık ağlama talihin göldü, gül meclisinde, diken kalmadı. O sevgili yabancıları uzaklaştırdı, şimdi senin yolunu bekliyor”der.

Pervâne Kâfûr'a: “Ey mübarek yüzlü ben artık ölmek üzereyim. Dertli canımdan bir nefes kaldı. Acale et ki o bir nefesimi yârin yüzünü görüp öyle vereyim” der. Hızla Şem'in meclisine gelirler. Pervâne yine yerlere yüzünü sürer. Sevgili “Bütün hatalarımı bağışla” der ve Şem'in etrafında defalarca döner. Sonu yaklaştıkça bu dönüşünü hızlandırır. Şem' Pervâne'nin aşk noktasında pergel gibi döndüğünü görünce, onu biraz rahatlatmak için uyarır. Sabırlı olmasını, aklını başına toplamasını söyler. Pervâne: “Bin akli bile olsa şu anda hiçbirinin kalmayacağını” söyler. Şem'; “Maksadın nedir, dumanın durmadan ateşimi artırır” der. Pervâne de yüzünü gördüğünü, diğer arzularının tamamını terk ettiğini söyler. Şem'in, bu yolda can vermesinin şaşılacak bir şey olmadığını söyler. Pervâne böyle bir işaret olunursa bunun ruhu için bir müjde olacağını söyler. Şem' “Allâh aşkı seni senden almak diler” der. Pervâne “ Doğru söyledin senin nurun maluk nurun bir görünüşüdür.” der.⁷⁶

Şem' : “Bu derde güç yetirilmez. Bundan kaçsan kimse sana çok görmez” der. Pervâne ise ruhum zaten o nurdandır.

Bu cismin o ateşe yanması gerekli” der. “Rûh bu ten ile bağlı kalmayı istemez. Aşkımın saçın ile bir ilgisi yok” der. Bu şekilde aşkı değişik şekillerde tarif eder. Giderek Şem'e olan iştihâkı daha da artar. Aşka ruhunu ve tenini fedâ eder. Şem'i daha yakından görünce onun da ruhuyla yanışını görür. “Hâne boş, yâr yalnız, bundan daha

⁷⁵ Pervâne'yle özel bir meclis ,k, metinde de mecuttur ancak böyle olay Lâmiî'nin bu bölümünde iken Niyâzî'de ise ilerideki bölümlerdedir. Bir diğer fark da Lâmiî'de Şem' Kâfûr'dan, Niyâzî'de ise Anber'den Pervâne'yi yanına getirmesinin ister.

⁷⁶ Niyâzî'de de olay aynıdır fakat bir falka Niyâzî'de Şem' Kâfûr'a değil de Anber'e meclis kumasını ve Pervâne'yi bulup onun yanında gitirmesini ister. Bu sahnenin tasavvufi ayrıntıları Niyâzî'nin metnine göre daha belirgin kılınmıştır.

iyi fırsat olmaz diyerek susamışın soğuk suya atıldığı gibi Pervâne de kendini Şem'in üzerine atar.

Şem' de âşğın yiğidini görünce onu, hürmet göstererek bağrına çeker. Pervâne Şem'e kavuşur kavuşmaz gönlünden bir âh çeker. Âhının şiddetinden nerdeyse Şem'in nûrunu söndürecek olur.

Şem' de nerdeyse Pervâne'nin âhından yanacak olur. Sonra acıyıp onun biraz gönlünü almak ister. Ancak görür ki Pervâne ilk nefesinde ruhunu teslim etmiş. Pervâne'nin ölümü üzerinde Şem'de çok üzülür. Kederinden yakasını yırtar gözlerinden yaş yerine kan akıtır. Ağlaya ağlaya gücünü kaybeder. Uykusunu kaybeder. Nihayet hastalanıp yatağa düşer. Gönlünde ve canında hiç takat kalmaz. Şem'in bu hâlini gören meclis ehli de çok üzülür. Sazlarını kırıp âh ile göz yaşı dökerler. Ney gibi inlerler⁷⁷.

Allâh'ın yardımıyla Şeyh Nûru'llâh halvette Şem'in durumunu keşf eder. Hemen Şem'in yanına gelir ve perişân hâlini görür. Şem' sevgilinin derdiyle takatsiz düşmüş ve bir nefeslik canı kalmıştır. Son anlarını yaşamaktadır. Ezberden sessizce Nûr Suresini okumaktadır. Ecel uykusu Şem'in gözlerini kapamak üzereyken, Şeyh üzerine Yâsin okur. Sûreyi bitirince de telkinde bulunur. Bir ara Şem' gözlerini açar, Şeyhin uğurlu yüzünü görerek gülümser. Şeyh'in huzurunda son nefesini de verir.⁷⁸

Şeyh ona acıyıp Allâh'tan şefaât diler. Kâfur'a Nûrdan kefen hazırlamasını emreder. İki âşğın bir kefen içinden göğüs göğüse, göz göze bir mezara koymak ister. Şeyhin dedikleri yapılır. Şeyh namazlarını kıldırır. Hürmetle mazarlarına konurlar ve yerleri cennet olsun diye üzerlerine dua edilir. O kabrin üzerine hemen nûr indiği nakledilir. Mezarlarının üzerinde kırmızı lâleler biter, güller açar. Mezarın etrafını

⁷⁷ Niyâzi'de Şem' ile Pervâne vuslatta bulunup ve birbirleriyle söylediği sözleri ayımdır fakat Pervâne'nin sevgilisinden ikinci defa ayrı kalıp Mecnun gibi çöllere gidişi ve Şem'in Nasîm'in belasından esen kurtulup tekrar meclise gelip Şem', Şâm'da «Hâce-i nûr»un bulunduğu mezarlığı ve türbeyi ziyaret etmek ister. Mahfesine binip, maiyetiyle birlikte mezarlığa gider. Yüzünü yere sürüp, niyâz eder. Şem' böyle ağlayıp dua ederken Pervâne Şem'den ayrılığı için mecnun gibi çöllerde dolaşmaktadır. Yaz mevsimidir ve her yer sıcaktan kavrulmaktadır. Pervâne, güneşe derdinden söz eder ve sonunda Pervâne'yi kıyamet gününde İsrâfil'in üfleyeceği borusu uyandıramayacak uyku basar. Tekar uyandıkça gözünden kanlı gözyaşı dökerek halsiz bir vaziyette yürüken, aniden aydın olan ulu bir türbeyi görür ve oraya doğru gider. Burası «Hâce-i nûr»un türbesidir. Pervâne, türbede Şem'i görünce, canlanır ve Lâmiî'de olduğu gibi Niyâzi'de de ikisi arasında aşk hakkındaki sözler geçer ve böyle, muradına ermeden, yüreğini yakan ateşle toprağa düşen Pervâne orada can verir.

⁷⁸Lâmiî'de Şem', Pervâne'nin kaygısından hastalanışı, Şem'in bu hâlini gören meclis ehlinin de çok üzüldüğü sazlarını kırıp âh ile göz yaşı döküşü, ney gibi inlemeleri, Allâh'ın yardımıyla Şeyh Nûru'llâh halvette Şem'in durumunu keşf etmesi gibi olaylar Niyâzi'de yoktur. Çünkü Şem' Şeyh Nûrullâh'ın yanında değil de «Hâce-i nûr»un türbesindedir ve Pervâne'nin üzüntüsünden içi yanıp ağlamaya başlar. Yüzü sararır; ter içinde kalır; ateşi yükselir. Sabaha kadar yanar. Nihayet gücü tükenerek tamamen erir ve yere yığılır. Pervâne'yi kucakladıktan sonra yüzünü onun yüzüne koyar ve canını teslim eder. İkisini «Hâce-i Nûr»un türbesine defnedirler.

yeşil çimen çevirir. Baş uçlarında servi ve ardıç iki yeşil Şem' gibi durur. Taşına "Allâh kabrini nûr etsin" yazılır. Levhasına "Sen duha güneşisin ve gölgen yoktur." yazılır.⁷⁹

Mesnevinin olay örgüsünün bittiği bu sahneden sonra Lâmi'î Farsça yazdığı ağdalı ve uzun bir başlıkla eserin bitiş bölümüne geçer. Bu bölüm 18 beyittir.⁸⁰ Bu 18 beyitten sonra eserini sunduğu Kanunî'nin Rodos'u fethinden dolayı bu zaferi tebrik için 4 beyitlik bir tarih kıt'ası yazar ve 29 beyit tutan padişaha dua ile eserini bitirir. Lâmi'î'nin bitiş bölümü üç başlıktan oluşmaktadır. Lâmi'î eserin bitiş bölümünün başında mesneviyi bitirdiği için Tanrıya şükreder⁸¹. Peygambere övgüde bulunur ve kaleme seslenir. Sonra ikinci kısım olan Rodos'un fethi için yazdığı tarih kıt'asına geçer. Burada Tanrının izniyle Rodos'u ele geçirdiğini belirterek, Kanunî'yi Tanrının gölgesi olarak niteler. Gayb âleminden bir ses "yefrahu'l-mü'minûne bi-nasrullah 929/1522" dedi diyerek manzumesini bitirir.⁸² Lâmi'î bitiş bölümünün son kısmında padişaha duada bulunur.

Kendisiyle bir iç hesaplaşmaya girer; ömrünün bir iki boncukla geçtiğini dünya güzelliklerine aldandığını beyan eder. Ömür ipliği elindeyken onu ibadet ışığıyla parlat der ve kişinin adıyla ünlenemeyeceğini bildirir. Kalemim ney şekeridir, sözlerim çok tanınmıştır deme, eyleminle Tanrıya yaraşır bir kul ol ve tövbe et dedikten sonra fazilet senin indindedir, pişman olarak sana döndüm diye Tanrı'ya seslenerek eserini bitirir.⁸³

⁷⁹ Lâmi'î'de Şeyh Şem'e acıyıp Allâh'tan şefaât dilediği Kâfur'a Nûrdan kefen hazırlamasını ve iki âşığın bir kefen içinden göğüs göğüse, göz göze bir mezara koyulmasını emr etmesi ve Şeyh'in namazlarının kıldırması, yerleri cennet olsun diye üzerlerine dua edip, o kabrin üzerine hemen nûr inmesi, mezarlarının üzerinde kırmızı lâlelerin bitmesi, Taşına "Allâh kabrini nûr etsin" yazılması, levhasına "Sen duha güneşinin ve gölgen yoktur." yazılması gibi ayrıntılar yoktur. Daha sade bir sahnede, daha az ayrıntılarla Şem'Pervâne'yi kucakladıktan sonra yüzünü onun yüzüne koyar ve canını teslim eder. Sonra ikisini de «Hâce-i Nûr»un türbesine defnedirler.

⁸⁰ Lâmi'î'nin eserin Hâtîme kısmı uzun ve Farsça bir başlıkla yazılmıştır. Niyâzî Hâtîme bölümünü Farça, daha sade bir başlıkla ve 52 beyitle tamamlamıştır (v. 49a, str. 1).

⁸¹ Niyâzî de eserin hâtîme bölümünde, önce mesneviyi bitirdiği için kaleme seslenir ve şükreder sonra bir süredir böyle bir hikâyeyi yazmayı düşündüğünü, ancak, derslerden fırsat bulamadığını, ilim tahsili için şehirden ayıldığını, hep seyahat ederek şehir şehir dolaştığını, arada bir şiir söylediğini, aslında hendese ve hey'et ilimlerine meraklı olduğunu ve bu eserini bitirdiği eblirtir. Allaha hamd eder, ömrünün boşa geçtiğini söyleyerek, Allah'tan afv diler.

⁸² Lâmi'î eserin hâtîme bölümündeki ikinci kısım olan Rodos'un fethi için yazdığı tarih kıt'asına geçer. Burada Kanunî'yi Tanrının gölgesi olarak niteler. Niyâzî de Devrin hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos adasının fethinin tarihi düşürülür. Eser de bu adanın fethi üzerine kaleme alınmış olup ve «Şem' Pervâne» adını verip, Kanunî'ye ithaf edildiği 52 beyitte kaydetmektedir (v. 49a, str. 1).

⁸³ Lâmi'î bitiş bölümünün son kısmında padişaha duada bulunur. Kendisiyle bir iç hesaplaşmaya girer; Kalemim ney şekeridir, sözlerim çok tanınmıştır deme, eyleminle Tanrıya yaraşır bir kul ol ve tövbe et dedikten sonra fazilet senin indindedir, pişman olarak sana döndüm diye Tanrıya seslenerek eserini bitirir. Niyâzî ise eserini Peygamberi övmekle bittirir.

4.11. Lami'i'nin Eserindeki Kişiler

Lâmi'î'nin «Şem' ü Pervâne» mesnevisi tasavvufî bir aşk hikâyesi olup, baş kahramanları Şem' ü Pervâne'dir. Vaka' kuruluşunda ikinci derecede şahıslar da belirginleştirilmiştir. Lami'î Çelebi, Şem' ü Pervâne mesnevileri içinde en geniş sembol-kadroya sahiptir. Kadro: Anber, Nesîm, Emîr-i Ebr, Paşâh Bahâr, Hâcîb-i, Sürâhî, Sâgar, Mey, Sam'dân, Micmer ve Şeyh Nûrullah'tan oluşur.⁸⁴

4.11.1.Şem'

Şem' mesnevide aktarılan hikayenin baş kişisidir. Bir güneş gibi olayların merkezindedir. Meclisleri aydınlatan odur. Eğlencenin, hazın, güzelliğin kaynağı odur. Kadınlığı hususunda da gençliği ve güzelliği dışında fazla bilgi verilmez. Ailesi, doğuşu, eğitimi, büyümesi gibi konulardan hiç bahsedilmemiştir. Ancak Şam'da yaşadığı büyük bir sarayının olduğu, sarayına herkesin giremediği, çok hizmetçisinin olduğu anlatılır. Daha çok güzelliği ve sohbet meclisleri üzerinde durulmuştur. Bu iki özelliği ısrarla vurgulanmıştır.⁸⁵

Şüphesiz Şem' adlandırması, hikayenin kendisi de düşünüldüğünde alegoriktir. Bir mum gibi yanan, çevresini ışığıyla aydınlatan ancak bu esnada eriyen, varlığını kaybeden bir edebi eser kişisi özellikle İslam etkisindeki edebiyat için son derece işlevseldir. Eserde bütün meclislerin çekirdeğinde yer alan Şem', yalnız kaldığı tüm sahnelerde ışıltısını kaybeder. Onun güzelliği kendi kendine yeter bir güzellik değildir. Başkalarının ilgi ve arzusuna muhtaçtır. Bu durumda bile ölümün sınırlandırdığı bir güzelliştir bu. Tüm bu ayrıntılar Şem'in güzelliği ve ona duyulan arzular ışığında kendine yeter, ebedi bir başka güzellik hatırlatılmış olur. Böylece Şem'in macerası insanın macerası ile eşitlenir. Bu ise metne prizmatik bir derinlik katar, farklı okumalara, çağrışımlara açık tasavvufî bir derinliktir bu.

⁸⁴ Niyâzî'nin sembol-kadrosu beş kişiden: Anber, Kâfûr, Nesîm Bâd ve Hâce-i Nûr'dan meydana gelmiştir.

⁸⁵ Niyâzî'de de Şam'da güzel bir genç olup onun gül bahçesinde hizmetkarları tarafından hep meslic kurulup eğlence yapılır, içkiler içiler ve Lâmi'î'de olduğu gibi onun fakat güzelliği hakkında bahsedilmiştir.

4.11.2. Pervâne

Şem'in sevgilisi ve hikâyenin erkek kahramanıdır. Pervâne'nin de ailesi, doğumu ve geçmiş yaşantısı hakkında bilgi verilmez. Pervâne de aynı şekilde tabiatı gereği uçar, ışığın etrafında döner. Şâm'a Mağrib'den gelmiştir. Zayıf kibar ve peri gibi güzel bir gençtir.⁸⁶

Gidi gelmiş idi Şam'a Mağrib'den

Şam'a nev-civân nahif-beden (538) (Köse, 1997: 52).

Öte yandan terk ü tecride girer, hacca gider, Mevlevîler gibi semâ eder ve vefalı bir âşık rolü üstelenir.⁸⁷

Gicele kânde görse rüşen bezm

Eyler idi o yana candan 'azm (548)

Pervâne'nin en önemli özelliği sevgisidir. Yalnızlık ve sıkıntı içerisinde aşk ateşiyle yanıp kavrulmaktadır.⁸⁸

'Aşk râhında pây-i mâl ol

'Aşk elinde şikeste-bâl ol (551) (Köse, 1997: 53).

Pervâne'nin bu durumu tıpkı şem' gibi tekil bir varoluşu imkansız kılar. Burada arzu ve arzu objesi simbiyotik bir ilişki içindedir. Şem' ü Pervâne, aşk sembolizminin iki kurucu parçasıdır. Kurucu parçalardan birinin eksikliği varoluşsal açıdan aşkı tehlikeye atar. Tüm bu ayrıntılar aşk ilişkisinin tasavvufî derinliğine göndermede bulunur.

4.11.3. Anber

Anber, Şem'in Rûmlu hizmetçisi, en yakın yardımcısı ve hâcibi yani perdedâridir.⁸⁹ Pervâne'nin Şem'e ulaşmak istediğinde karşılaştığı ilk kişidir. Önce, Pervâne'ye öğüt verip sonra da Pervâne'yi ışıktan mahrum ederek, geldiği yere geri dönmesini isteyendir.⁹⁰

Eylemez bu hârîme bād güzer

⁸⁶Niyâzî'de ise Allâh'a âşık olan güzel bir dervîştir.

⁸⁷Niyâzî'de ise fakat dünyavi isteklerden vaz geçmiş olduğundan bahedilmektedir.

⁸⁸Lâmî'de olduğu gibi Niyâzî'de de aynı özelliğe sahiptir.

⁸⁹Niyâzî'de de Anber, Şem'in hizmetçisi mahremi ve dostudur.

⁹⁰Niyâzî'de Şem', kendi sırrını yani Pervâne'nin aşkıyla yandığını ve yangısının onun ateşinden kaynaklandığını Anber'e söyleyir. Anber'den ona yardım edip Pervâne'yi arayışını bulduktan sonra ona öğüt vermesi ve Şem'in yanına getirişi aynıdır. Ancak Lâmi'deki Anber'in da Pervâne'yi ışıktan mahrum ederek, geldiği yere dönmesini isteyen ayrıntı Niyâzî'de yoktur.

Nazar ehlişüñ andan eyle hazer (615) (Köse, 1997: 56).

Bu sarây ıssı kıatı ser-keşdür

Dili bî-rahm u cânı ateşdür (116)

Ṭuyınasun kaçırını tolandıǵuñı Āteş-i Ḥasret ile yandıǵuñı (117)

Kül eder yaķup āteşiyile seni

Ne seni ķor eger ṭuya ne beni (118)

Sözümü ṭut nasîhatum güş it

Geldüǵüñ yolla başuñ al dön git (119) (Köse, 1997: 190).

Pervâne'nin "buyolabaşkıydum, muradım Şem' ibir kez bile olsa körmektir." sözüne;

Nâr dirsın ṭolaşma bu nûra

N'ittiâhırtecelligör Tûra (647)

Perde keşf ola dirseñ âhır-i kâr

Çeşm-i bî-perde haşıl it yûri var (649) (Köse, 1997: 56).

4.11.4. Nesîm

Nesîm, baǵın bahçıvanı olan hoş bir pirdir. Gönlü neşeli, içi aydınlıktır. Nefesi Hz. İsa (A.S) gibi rahmanîdir. Şem'in hizmetçilerinden Anber'in dostu, Kâfûr'un da mahremidir.⁹¹

Nesîm, merhamet ehlinde olup, yaratılışı yumuşak ve izzet sahibidir:

Mekremet ıssı idi adı Nesîm

Şevkat ehli idi nihâdım halîm (707)

Nesîmseher vakitlerinde baǵı dolaşır, kontrol edermiş. Yine böyle bir dolaşmada baǵın tahrip edildiğini görür ve baǵı bu hale getireni bulmak için harekete geçer. Bu haliyle Nesim, gazap ehlidir ve korkuverir:

Gazap ehli hûmi görme ace

Ḳâtı eyler hâlüm idince ğaḍab (725)

⁹¹ Nesîm, Niyâzî'de kötülüğün temsilcisidir. Lâmiî'deki özellikleri Niyâzî'de geçmemektedir.

Bî-gaḍab olsa ḥilmüñ ehli eger
Ḥayr yoḡdur dir anda Peygamber (726)
(Köse, 1997: 202).

4.11.5. Bahâr

Bahâr, baġın amiri ve kumandanıdır. Hükümü Kâf daġına kadar uzanır. Azametini herkes kıskanır. Aydın görüşlü olup, son derece eli açık ve cömerttir.

Bahar, gazab, öfke ve azametın sembolüdür. Nesîm, baġdaki meclis ehlinin iyişleryapmayıp “bade-perest” ve “mest” olduklarını söyleyince kızar ve onların helak olmasını emreder ve bu işe de Bâd’ı görevlendirir:

Kâtâ-kâf hükümü idi revan
Râm idi rây-ı rüşenine cihan (769)

Gürleyüp ra‘ dvâr қақıdıkey
Ṭutuşup berḡ gibi şkıdı gey (811)

Didi çâkerlerine tîz oluñuz
Ḥâcib Bâdı қандадur buluñuz (812)

Varup ol қавми hep helâk itsün
Ḥârdan şaġn-ı bâġı pâkitsün (214)

4.11.6. Emîr-i Ebr

Padişâh Bahâr’ın komutanı, çok acımasız ve kan dökücüdür. Öfkeyi ve gazabı temsil eden sembol olup sâlikin önüne çıkan perdelerdendir (Recep Köse, s.58).⁹²

İrdi çün mîr-i ebre emir bahâr
Oldı bir tünd-bâd-ı pâye süvar (825)

Oldu bir demde ebr kine-güzâr
Berkveş tiġlere şâ‘ iḡa-bâr (829) (Köse, 1997: 211).

⁹² Lâmiî’deki Emr-i Ebr sebolü Niyâzî’de yoktur.

4.11.7. Hâcîb-i Bâdi

Bâd sert mizaçlı ve ağzından ateş saçan ejderhaya benzer. Şekli korkunç yaratıklara benzerdi. Ansızın yüzünü görenin ödü kopardı. Kükrese, aslanlar titrer; gülerse kevn ü mekan inlerdi.⁹³

Bu özellikleriyle Bâd, padişâh Bahâr'ın veziridir. O iyi işlerle meşgul olmayan meclis ehlini helak eden bir semboldür:

Kükrese ditrer idi şîr-i jiyân

Gülerse inler idi kevn u mekân (840)

Şoĥbet aşĥâbı târmâr oldu

‘İşret esbâbı ĥâksâr oldu(842)(Köse, 1997: 214).

4.11.8. Kâfûr

Kâfûr, Şem'in Habeşli hizmetçisi ve nedimi olup, herkes tarafından hürmet edilen, saç ağarmış nurlu bir ihtiyardır. Pervâne'nin Şem'e visaline engel olanların başında gelir.⁹⁴

Ben ki şeybümle nûr-ı ihlâsâm

Bu ĥarîm içre maĥrem-i ĥâsam (1037)

Bulmuşam ĥadr-i şeyble ĥürmet

Ne senüñ gibi ‘ayıbla töĥmet (1039)(Köse, 1997: 236).

Pervâne yüzünden Anber ile girdiği tartışmada Anber tarafından:Sözünün özü gibi sert olduğu, aşkın ne olduğunu bilmediği, halkın ayıplarını söylemekten başka bir iş yapmadığı ve her beyaz saçının pîr olamayacağı gibi suçlama ile suçlanır.⁹⁵

Kâfûr, Şeyh Nûru'llah'tan aşkın gizli sırlarını öğrendikten sonra, Şeyh'in manevî

⁹³ Lâmiî'de Hâcîb-i Bâdinin özellikleri Niyâzî'de bahsedilmemektedir ancak onun adı Hâcîb-i Bâdi 549 beyitte geçmektedir.

⁹⁴ Niyâzî'de de Şem'in hizmetçisi rolünde olup, Pervâne'yi Şem'den ayıran soğuk tabiatlı bir semboldür ve onun Lâmiî'deki görevi ve özellikleri Niyâzî'de görünmemektedir.

⁹⁵Lâmiî'deki Şem'in hizmetçileri Kâfûr ve Anber'in Pervâne yüzünden tartışmaları buna benzer bir münazara Niyâzî'de de geçer.

nüfuzu sayesinde iyiliğin sembolüdür. Önce Pervâne'ye visali müjdeler:⁹⁶

Hâzır ol her kaçan ki bezm ide yâr
Cānum üstine hıdmetüñ ne ki var (1224)

Seni iltem o bezme bülbül veş
Görüp ol mâhı cānuñ ola güneş (1226)

Eyleyem mihrüñ ile göñlüñi germ
Kılam āhen-dil cānını nerm(1227)

Çon cemālinden olasın pür-nür

Cürmümi ' avf ider sen olmaya dūr(1228)(Köse, 1997: 256).

Kâfûr, Pervâne'ye Şem'i gördüğünde onun karşısında nasıl davranması gerektiğini söyleyip nasihatte bulunur. Ayrıca meclistikilerin visali engellemesi üzerine Pervâne'ye yardım eder.⁹⁷

Didi kûfûr ki esir-i bela
Ferh ol kim vişâle oldı şelâ (1451)

4.11.9. Şem'dân

Şem'in tahtıdır. Micmer'in güzellerin elinde dolaşıp ilgi görmesini kıskanan ve ona haset edendir. Kendisini dünya meslisinin serdârı, yüzü İskender'in aynası gibi olan, boyu servi gibiolşa da sürekli sıkıntı içerisinde zamet çeken biridir. Sohbet meclisinde Sâgar'ın çok ilgi görmesini kıskanarak onunla münakaşa eder. Kadehi (Sâgar) kendinden aşağı görerek kınar. Sembolik bir şahıstır. Kendini beğenmişliği, kibri ve haseti temsil eder. Amellerine güvenir. Sonunda hatasını görür ve pişman olur. Sâgarla münakaşası, kibri, hasedi ve seyr ü sülükteki nefis-i levvâme makamını temsil eder. Sâgar'ın haset ederek şöyle söyler:

⁹⁶ Bir mürid olarak Şeyh Nûrullâh sâhneye çıkıp bazı bilinmeyen sırları, visali engelleyen Kâfûr'a anlatması, sadece Lâmi'i'de zikredilir.

⁹⁷Lâmi'i'de Kâfûr'a Pervâne'nin aşkıyla yandığını söylemesi, Kâfûr'un ona yardımcı olması konusunu işlemiştir. Kâfûr'un Pervâne'ye acıyıp yardım etme ve onun sevgilisine kavuşturmağa söz verdiği, Pervâne'ye visalden önce nasıl davranması gerektiği gibi nasihati ayrıca ehl-i meclisin visali engellemesi üzerine Pervâne'ye tekrar visalin gerçekleşmesine yardımcı olduğu olayı sacede Lâmi'i'de vardır.

Bezmi   alemde ben ki serd rem
Bende-i p y-ı taht-ı dild rem (1381)
(Köse, 1997: 58; 274).

4.11.10. S gar (Kadeh)

S gar sembolik bir şahıstır. S r hi'nin sataşması üzerine onunla m naşaka eder. S r hi'nin  v n nmesine çok kızar. Onun çok yiyip içtiğini, çok konuştugunu, sırf karın ve boğazdan oluştugunu söyler. Onunla ve nefsi-i levv me makamını temsil eder. Kendini Öyle tanıtır.⁹⁸

Ben ki geh  ft b u geh m hem
  Aks-i  yine-i dil-i Ő hem (437)

Her nefes g l gibi g ş de kefer
Ne senün gibi beste ber-Őadefem (440)
(Köse, 1997: 171).

M nakaşadan sonra Mey'in aracılığıyla S r hi'yle barışır, ondan özür diler ve birbirlerinden ayrı yaşayamayacaklarını söyler.⁹⁹

4.11.11. Micmer

T ts  kabıdır. Őemd n'ın sataşması sinirlenerek onunla münakaşa eder. Őemd n'ın hastalıklı, içi donmuş biri olduğunu, pehlivan ge inmesine rağmen yerinden kıpırdamadığını, gönlünden n r olmadığı için başında ateş yandığını söyler. Kendisinin olmadığı için başında ateş yandığını söyler. Kendisinin ise, cihan meclisinin merkezi olduğunu, yüreğini ateşinin s nmediğinin, sevgiliye aşkının candan olduğunu, yıldızının bu yüzden parlak olduğunu söyler. Aşkı temsil eder.¹⁰⁰

Mihrim ol m r-rüya c ndandur
Aşterim i tir kı andandur (1414)

⁹⁸ L mi 'de olduğu gibi Sürahi ve Kadeh sembolleri, onların bir biriyle münakaşası Niy zi'de de görünmektedir.

⁹⁹ L mi 'de Kadeh ile S rehinin barışmasına Mey sebe olur Niy zi'de Kendileri tartışmadan sorna kendi hatalarını anladıktan sonra bir biriyle barışıp ikisi tekrar ieskisi gibi dosluğuna devam ederler.

¹⁰⁰ Niy zi'de Şem'd n ve Micmer gibi sembollar ve olanların arasındaki tartışma g r memektedir olup ancak Micmer'in adı Anber ve K fy r'un Perv ne'nin y zindeki tartışmada 318 beyitte geçmektedir.

Baňa meyl itse tañ mı meh-rũ
Armağândur habîbe destim bũ (1416)
(Köse, 1997: 59).

4.11.12.Şeyh Nûrullâh

Şeyh Nûrullâh, insanları Allâh'ın emirlerine davet eden, hevâ ve hevesine tutsak olanların düşmanı, darda kalanlara yardım eden, yolunu kaybedenlere yol gösteren, ihtiyaç sahiplerine kible olan, sürekli Allâh'ı zikreden, temiz yaratılışlı, himmeti yüce olan “İlâhi mürşîd”dir.¹⁰¹

Bu gelen mürşîd-i İlâhîdür
Düşmen-i şöhet-i melâhîdür (1102)
(Köse, 1997: 243).

Pervâne, Şeyh Nûru'llâh'a visale engel olan Kâfûr'u şikâyet ettiğinde Şeyh, kötü vasıflarıyla tanınan Kâfûr'a aşktan bahsederek kalbini yumuşatandır. Bu vasfiyla, Pervâne'nin önündeki visal engelini kaldırandır.

Pervâne'nin ölümüne dayanamayıp perişan olan Şem'in ölümü Şeyh Nûrullâh'ın önünde gerçekleşir:

Ṭuncunup âhınıñ duḡânından
Bir nefes qalmışdı cânından (1635)

Eyledi anı dalhı şeyhe nişar (1636)
Yile qapıldı ol gül-i fer-ḡâr (Köse, 1997: 302).

Sürâhî, Sagar, Mey, Samdân, Micmer gibi yardımcı sembollar de vadır. Hikâyenin kahramanları içerisinde Şeyh Nûrullâh'tan başka gerçek insan yoktur. Kahramanlar birer semboldür. Her biri bir karakteri veya kavramı temsil ederler ve aynı şekilde semboliktir. Kahramanlar hem gerçekteki yapılarına uygun hareket ederler, hem de temsil ettikleri karakterin davranışlarını gösterirler. Meselâ baş

¹⁰¹ Lâmiî'de olan böyle bir sembol görünmemekte Niyâzî'de Allah dostu olan ve kabirlerin en iyi ve önemlisi olan «Hâce-i Nûr»'un feyiz veren türbesi vardır. Ferahlik veren ve iç açıcı türbesi nûr kaynağı iken ulu mezarı sevinç yeri olup, aşıkların duâ ve hacetleri orada kabul edilir. Gönül ehli, oradan Allâh'a yönelirdi. Gönül aydın olan mutlu keşilerin kiblesiydi.

kahramanlardan Şem' hem bünyesi gereği yanar çevresine ışık verir, rüzgardan söner hem de çok güzel konuşur, çevresine hizmet eder.

4.12. Lâmi'î'nin Eserinin Kurgusal Yapısı

Lâmi'î'nin eserdeki konu biçim ve içerik yönüyle diğerlerine benzemektedir. O, önceden var olan malzemeyi kendi bakış açısına göre ele alıp işlemiş, konunun içeriğini ortaya koymuştur. Lâmi'î, kendinden kattıkları bölüm ve sembollerden dolayı diğer mesnevîlerin kurgusundan ayrılmıştır. Lâmi'î Çelebi'de dört ana olay örgüsü birbirine 'zamansız' bağlantılıdır. Birbirlerini kronolojik sıra içinde takip ederler. Lâmi'î Çelebi, olay örgüsünü olayın baş kahramanı olan Pervâne'nin üzerine kurup, anlattığı her şey onunla ilgilidir (Armutlu, 163).

Şâm'da rindmeşrep Şem' adında bir güzelin yaşaması ve onun sürekli meclis kurdurup eğlenmesi; Pervâne'nin Mağrip ülkesinden Şâm'a gelip, Şem'i görerek ona âşık olması; Pervâne'nin aşk yolunda karşılaştığı engeller ile çektiği sıkıntılar; Pervâne'nin Şem'e kavuşması ve iki sevgilinin arka arkaya ölmeleri, olarak belirlenir (Armutlu, 163).

Pervâne birine ilgi duyar, kavuşmayı engelleyen ögeler araya girer. Zaman ve mekân içerisinde vuslatı ortadan kaldırmak için olaya iştirak eden ikinci derecedeki kişiler ile birinci derecedeki kişiler birbiriyle mücadele ederler. Eserde olayın merkezinde bulunan Pervâne, arzu ettiği objeye kavuşmak ister. Objenin temelinde Şem'e karşı duyduğu aşk vardır. Bu aşk, idealize edilmiş temiz ve pak bir aşktır (Armutlu, 163).

Her şeyden önce kişileri gerçek kişiler olmayıp sembollerden seçilmiştir. Kişi olarak kullanılan birçok nesne ve kavram insan gibi hareket ettirilip konuşurulmuştur.

Lâmi'î, öyküyü meçhul bir geçmiş zamanla anlatmıştır. Olaylar, belli olmayan bir zaman diliminde başlar, gelişir ve bir sonuca bağlanır. Olay zamanı veya anlatılan zaman Şem'in meclisiyle başlar ve Şem'in ölümüyle biter. Bu olay zamanının tarihi bilinmez. Mevsim bahardır (Armutlu, 164).

Mevsim-i hurrem idi faşl-ı bahār

Emr kıldı hemān lāle-^c zār (482) (Köse, 1997: 176).

Ancak mevsimlerin değişmesinden haber verilmez. Gece-gündüz ayırım ve tasviri geniş ve ayrıntılı olarak verilmiştir.

Mesnevî'de mekân, önem arz etmemiştir. Mekân, sadece olay ya da şahıs kadrosunun belirgin kılınması için birer araç ve vesile konumundadır. Mesnevide olay, Şam'da

başlar, Şem'in ölümüyle kabirde sonuçlanır. Dolayısıyla Lâmi'î'de mekân, somut olup: açık/dış mekân ve kapalı/iç mekân olarak karşımıza çıkar. Hint, Çin, Rum Kâ'be, Bağdat, Hicâz gibi ülkeler geniş mekânlardır. Sahra, gül bahçesi, gülzar gibi doğaya ait köşeler açık mekân içerisinde yer alır. Kapalı mekânların başında Şem'in odası ve çadırı gelir. Mağara, halvet köşesi, Şem'in tahtı da dar mekân olarak karşımıza çıkar. Şem'in hayatı kapalı mekânlarda geçerken Pervâne, mekân olarak yaşamını açık/geniş mekânlarda geçirir. Az da olsa Lâmi'î Çelebi, anlatının gereği olarak veya düşünceyi pekiştirmek için 'Adn cenneti', 'Eymen vadisi' gibi işlevsel olmayan soyut mekânlara da yer vermiştir. Lâmi'î, mekân tasviri yerine, mekânın unsurlarına yer vermiş, onları anlatmıştır. Meclisin doğasına uygun bu betimlemelerde hedonist bir felsefe yansıtılır, yaşam sevinci ortaya konulur, yaşam tarzı da yansıtılır. Aynı zamanda işlevseldir. Karakterlerin kendilerine özgü mekânları yoktur. Özgün mekânlar, Şem'in muhayyel sarayı, meclisi ve Şeyh Nûrullâh'ın halvetidir. Mistik boyutlu Şeyh Nûrullâh figürü, eserin derin yapısında önemli bir yer tutur. Lâmi'î, mesajını bu kişi üzerinden verir. Yasin okuma, ölen birine telkinde bulunma, Tanrı'dan şefaath dilemesi, kefen hazırlama, cenaze namazı kıldırma, defnetme, dua etme ve mezar taşına "Tanrı kabrini nur etsin" diye yazma motifi verilen dinsel mesajlardır. Ayrıca Ka'be tavafı gibi eylem, Nur suresi gibi Kurân'da adı geçen sure, namaz oruç gibi hiçbir Şem'ü Pervâne metinlerinde yer almayan dini kavramlar ve benzeri ifadeler de eserin dinsel parametreleridir. Keramet, keşf, halvet, tecelli gibi tasavvufi terimler, "Tanrı aşkı senden almak ister" gibi düşünceler esere yerleştirilen mistik renk ve çeşnidir. Böylece Lâmi'î, esere kimli-ğini vurmaya başarıyla gerçekleştirmiştir (Armutlu, 165).

Olayların gelişmesinde ve birbirine bağlanmasında çoğu zaman mantıklı bir sebep sonuç ilişkisi gözlenmiştir. Ancak birkaç olayda, meselâ, Sürâhi ve Kadeh'in münakaşası, Şem'dân ile Mecmer'in münakaşası bağımsız olaylar şeklindedir.

Kahramanların iyi ve kötü yönleri abartılı olarak verilmiştir. Kahramanların davranışları abartılı olmakla birlikte yapılarına uygundur. Sürâhi, Kadeh, Şem'dân, Mecmer genellikle görevlerine uygun davranışlar gösterir ve konuşurlar.

Lâmi'î'nin Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne Mesnevîsisinin Redif ve Kafiye Dışında Bazı Kelimelerini Koruyarak Anlamca Tercüme Ettiği Beyitler

Lâmiî	Niyâzî
Gevher-i şeb-çerâğ idi rüyı (355) Silk-i dūr-i hoş-âb idi müyü	Vaş-ı ruhsâreş er kesî dâned (166) Gevher-i şeb-çerâğ rā mâned
Dideverler yaşın şarâb eyler (393) Ehl-i diller ciger kebâb eyler	Ez leb-i dil-ber-ân, şerâb âvered (191) Vez dil-i bî-dil-ân kebâb âvered
Lâlenüñ yaqdı bağrını gam ile (519) Ġoncanuñ tıtdı ağızını dem ile	Ġonçe-i lâle târûheş dide (263) Der dileş dūd u âh pîçide
Gün yüzün gördi büstân-efrüz Düşdi pervâne gibi cāmına sūz	Her taraf Şem' -i bostân-efrüz (257) Geşte ez hürremî cihân-efrüz
‘ Aşğ rāhında pāy-māl idi ol (551) ‘ Aşğ elinden şikeste-bāl idi ol	Ez gam-ı dehr, pāy-māl şüde (283) Hem-ço morğ-ı şikeste-bāl şüde
Mużtarib kıldı guşşa hātırını (562) Dūd-ı fikret od eyledi yerini	Yek nefes, hātireş qarâr ne-dāşt (290) Muţarib būd u ihtiyār nedāşt
Müşk olmaz tozuñla hem-pāye (623) Mihr idüp şalduñ üstüme sāye	Kāy to rā hāk-ı rāh, müşk-i Ġuten (336) Sāye-et kem mebād ez ser-i men!
Hîç ola mı ki dide-i Ġuffāş (641) Ṭal' at-ı āftābı seyr ide fāş	To ço Ġuffāşî ü neyârde fāş (331) Piş-i hürşid âmeden, Ġuffāş
Rüşen oldur ki āftāb u mihr (669) Zerreden yüz çevirmez ey bed-mihr	Leyk ez zerre āftāb-i sipihr (345) Hîç geh rū ne-tābed ey bed mehr!
Uş hevā-yı ruhuñla zerre mişāl (670) Rağş idüp her dem ururum per ü bāl	Büved āyā demî ki zerre mişāl (364) Der havā-yı rühet zenem per ü bāl
Didi ol âteşe nişâne nedür Didi cānumda bu zebâne nedür (748)	Güfteş ân-geh ki kist ân gül-çihir? (395) Güfteş: o rüşen est çon meh ü mihr
Müşkden perde iyledi nūra (878) Şaçdı ‘ anber cemül-i kâfūra	Ġn kühen çerğ-i pür zi zulmet-i nūr (433) Müşk-i ter riğt bāz ber kâfūr

Muṭrib ü sâz u söz âheng it (904) Yansun odunla ʿ ūd u çeng ü rebâb	Muṭribân rā bülend şüd âvâz (450) Ūd u ḳânûn be yek-dîger şüd sâz
Ḳıldı Ḥak ḥufte baḥtîñî bîdâr (1538) Ḳalmadı bezm-i gülde mihnet-i ḥâr	Çon zi ḥad reft miḥnet-i cân-kâḥ (505) Geşt bî-dâr, baḥt-ı o nâ-gâh

Lâmi'î'nin Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne Mesnevîsisinin Kafiyyeyi Koruyarak
Anlamca Tercüme Ettiği Beyitler

Lâmiî	Niyâzî
Eyleyüp şad hezâr izzet ile nâz (1336) Gelüp oturdu tahta Şem' -i tırâz	Bâz ber taht-ı hüd nişest be nâz (441) Gerd-i o Mehveş-ân ço Şem' -i tırâz
Şaçları sünbülün kıllur pür-tâb (381) Ruḥı gül-bergini ider sîr-âb	Beste ber serv, sünbül-i sirâb (180) Sünbül ez reşk-i kâkileş der tâb
Didi kim ey sürâhî-i ser-keş Demûni etme şem' vâre âteş (425)	Bes-kün in güft ü güy, ey ser-keş (219) Mühr ber leb neh ü zebân der-keş!
Nukre-i hâmdan bezimdeki câm Sebze şahnında şan gül ü bādâm (399)	Câm-ı mey ber kaf-eş zi nuḡra-ı hâm (195) Büd hem-çon şükufe-i bādâm
Bezm içinde sürâhî-i ser-mest Rind-i ayyâş gibi bāde-perest (401)	Şüd Şurâhî be piş-i bāde-perest (197) Der tevâzu' be sân-ı merdüm-ı mest
La' lveş kan yutubben bî-küt Güşni itmedim mi pür-yâküt (416)	La' l der küşet efgnem peyvest (210) Tâ berndet ço la' l dest-be-dest
Çon olam sâki ile ben hem-dest Pâyem altında sen olursun pest (413)	Sâki âred be gerdenem çon dest (212) Zir-i pâyem ço hâk gerdi pest
Sen baña karşı germ olup ey yâr Öpesin la' l-i dilberi her bâr (422) Germ olup şem' veş bu bezme müdâm Leb-i yâri öper şafâyile câm (403)	Büse mî-zed be l' âl-ı cānān, cām (202) Ez leb-i o be-kām bûde, müdām
Acısından olup dehâni zehr Câma güfârını kıllur pür-ḡahr (406)	Deheneş talḡ geşt hemçon zehr (206) Güft bā cām-ı bāde ez seri ḡahr
Sözde idi egerçi çerb-zebân Zerre deñlü yoḡ idi ana dehân (361)	Ān sehî serv rā nebüd dihân (172) Turfâ ḡalî ki bûd çerb zebân
Nâzeninler olurdu dâ'ire cem' (378) Cevherî noḡta idi ortada şem'	Nâzenin-ân şügend girdeş cem' (189) Şoḡbeti dergirift bā ruḡ-ı Şem'

Bir gice ittifāk o nūr-ı sirişt (379) Gün yüzünden kıllur cihānı behişt	Hādım-ı ān nigār-ı hūr-serişt (190) Bezmī ārāst hemço bad-ı behişt
Dem-i āteşle nāy idüp feryād (396) Ömrünüñ dir ki hāşılıdır bād	Ney ber-āverd nāle ü feryād (193) Tā dihed cān-ı bī-dilān ber-bād
Her yana gānzelerle itmeğe kıan (400) Çeşm-i sākī gibi kadeh nigarān	Şüd pīyāle ço çeşm-i ‘ işve-gerān (198) Ez ser-i fitne, her taraf nigerān
Görüp anı Sürāhi-i medhūş (404) Tende kıanı ğaçabdan eyler cūş	Der Şurāhi fitād cūş u hūrū (205) Der ten-eş, hūn zi ğuşsa mī-zed cūş
Dir ki ey cām-ı pūr-dil-i bī-şerm (407) İñen olma bu ‘ ayş u ‘ işrete germ	Kāy zi men sürh-rüyī to müdām! (207) Men ne-bāşem, kücā resī to be kām?
Cān virür dehre naķş-ı taşvirüm (439) Başuñ üstüdedür benüm yirüm	Kām ez ān la‘ l-ı cān-fezā dārem (225) Zān sebeb ber ser-i to cā dārem
Ben ki geh āftāb u geh māhem (437) ‘ Aks-i āyine-i dil-i şāhem	Geh çü hūrşid ü gāh men-ço meh-em (227) Gāhi āyine-i cemāl-ı şeh-em
‘ Ömrünü çün şurāhi itdi tamām (451) Hūlet idüp kızardı çehre-i cām	Çon Şurāhi, hadiş kerd tamām (233) Sürh-rüy şüd zi infī‘ ā çihre-i Cām
Çıķup āhir dimāğ dūd-ı şarāb (468) Hāne-i ‘ aklı ğāret eyledi h‘ āb	Tā bi-dānend yek-be-yek zi şarāb (240) Hāne-i ‘ aql rā be ğāret-i h‘ āb
Şem‘ -i bānū dağı olup bī-tāb (472) Kodu yaşduğa başın eyledi h‘ āb	Çün sereş germ geşt ez mey-i nāb (242) Ser be bālin nihād ü reft be h‘ āb
Mevsim-i hurrem idi faşl-i bahār (482) Emr kıldı hemān o lāle-‘ izār	Mevsim-i ‘ işret ü hevā-yı bahār (249) Şüste bārān zi rüy-ı bāğ ğubār
Kalmadı çehrelerde perde-i şerm (514) Şem‘ ün oldı şevķ ile ser-i germ	Zi āteş-i mey ki suht perde-i şerm (201) Heme-kes hem-ço Şem‘ şüd ser-germ

Lālenüñ yaqdı bağrını ğam ile (519) Ğoncanuñ tıtdı ağızını dem ile	Ğonçe-i lāle tārūheş dīde (263) Der dileş dūd u āh pīçide
Hīç ola mı ki dīde-i Ğuffāş (641) Ṭal‘ at-ı āftābı seyr ide fāş	To çü Ğuffāşī ü neyārde fāş (331) Pīş-i Ğürşīd āmeden Ğuffāş
Yūri ey perr ü bāl-i Ğasta mekes (642) Vaşl-i ‘anĶā hevāsın itme heves	Mezen ey nātüvān zi vaşl, nefes (328) Vaşl-i sī-murğ key resed be meges
Ğayretinden o ‘āşık-ı ğam-Ğār (694) Döğdi Ğasret eliyle başını zār	Pīrehen çāk kerde ez ğam-ı hicr (384) Dest ber ser zenān zi mātem-i hicr
Şan olup Ğalkā Ğalkā ṭurra-i şeb (881) Ķalbe her Ğalkā oldı bir kevkeb	Şūd meger Ğalkā- Ğalkā ṭurra-ı şeb (432) Ki zi her Ğalkā şūd ‘ayān, kevkeb
Bezm-i Şem‘ oldı çünki germā-germ (898) Gitdi yüzden mey ile perde-i şerm	Zī āteş-i mey ki suĞt perde-i şerm (201) Heme-kes hem-ço Şem‘ şūd ser-germ
Germ olup bu şafāya şem‘ -i ṭarāz (910) Gāh nāz eyler idi gāh niyāz	Bāz ber taĞt-ı Ğūd nişest be nāz (441) Gerd-i o Mehveş-ān ço şem‘ -i ṭrāz
Ķıldı ĞaĶ Ğufte baĞtını bīdār (1538) Ķalmadı bezm-i Ğülde miĞnet-i Ğār	Īnek, ān Ğül nişeste bī-ēğyār (487) Ğiz eger bāyed-et Ğül-i bī-Ğār!
Ğāne Ğālī vü yār bī-āğyār (1578) Leyse fi‘ d-āri Ğayri-nā-deyyār	ŞoĞbeti būd Ğālī ez ‘āğyār (537) Hīçkes ne der o be Ğayr-ı dū yār
Şu‘ le urdı dilinden āteş-i mihr (1608) Dūd-ı mātemle nīle batdı sipir	Şu‘ le-i zed der derün-eş āteş-i miher (746) Dūd-ı āh-eş keşīd ser be sipir
Oldı şol deñlü dīdeden Ğün-bār (1610) Ķatre-i eşkün itdi niçe қаtār	Ez dil āhī keşīd, āteş-bār (749) Ķatre-hā ber rūĞ-eş keşīde қаtār

Lâmi'î'nin Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne Mesnevîsisinin Bir Mısranın Anlamca
Tercüme Edilip Diğer Mısranın Te'lif Edildiği Beyitler

Lâmi'î	Niyâzî
La' lveş kan yuṭuben bî-kūṭ Güşîñi itmedim mi pür-yâḳūt (416)	La' l der kūşet efgenem peyvest (210) Tâ berndet ço la' l, dest-be-dest
Aḫter-i burc-ı ḫüsn ü ṭal' at idi (347) Güher-i dūrc-i ' ayş u ' işret idi	Ḫüsrevî kişverî nikūyî būd (175) Aḫter-i evc-i ḫüb-rüy-ı būd
Mihr görmiş degüldi ruḫsârın Bād işitmiş degüldi güftârın (348)	Pâsbân būde mâh, kūyeş rā (176) Mihr, hergiz nedide rüyeş rā
Çeşmi gibi o nergis-i sîr-âb Giceler ' ayş iderdi gündüz ḫ'âb (369)	Dâ'im ân serv-i ḳadd lâle-' izâr (178) Rüz der ḫ'âb u şeb-i bîdâr
Şem' -i dîdeñ benümle rüşendür Bâğ-ı sineñ demimle gülşendür (410)	Çeşm, peyveste ber men est to rā (208) Ki zi men dîde, rüşen est to rā
Bezm içinde şurâhi-i ser-mest Rind-i ' ayyâş gibi bâde-perest (401)	Şüd Şurâḫî be pîş-i bâde-perest (197) Der tevâzū' be sâñ-ı merdüm-ı mest
Çemen-ârâ-yı naḫl-beden-i cihân (352) Şîre-i cāndan itmiş anı ' ayân	Gūyî üstad-ı fîṭrat ez iḫsân (169) Riḫt naḫl-ı ḳadeş zi şîre-i cān
Ḫacl(e) idüp şacı şeb-i târî (360) Rişte-i cāndan idi her târî	' Anber'in müy, lâle ruḫsârî (171) Rişte-i cān zi zülf-i ü târî
Var idi iki ḫādîmi meşhūr (371) Birisi ' Anber ü biri Kâfūr	Çâkırâneş be sâñ-ı sâye ü nūr (183) Âñ yeki ' Anber ân yeki Ḳâfūr
Ya' ni bu Rūmî idi ol Ḫabeşî (372) Çeḫ-i ḫüsnün çü mihr ü mâhveşî	Âñ yekî Rūmî, ân diğer Ḫaneşî (184) Her yekî, şöhre-i be mâh u vehşî
Görüp anı Sürâhi-i medḫuş (404) Tende ḳanı ḡaḳabdan eyler cūş	Der Şurâḫî fitâd cūş u ḫurūş (205) Der ten-eş, ḫün zi ḡuşşa mî-zed cūş
Bunca demdür senüñle hem-kâruz (447) Ġam u şâdîde yâr-i ḡam-ḫ'âruz	Men ü to hem-nişin-i yek-diğirim (229) Der heme cā ḳarîn-i hem-diğirim

Baş urup ayağını ‘ özr itdi (452) Şerm ü hayretle kendüden gitdi	Ser-i hūd zir-i pây-ı ü nihād! (234) Güfeş: “Ey serer-i bülend-nihād
Şem‘ -i bānū idi çü bezm-ārā (467) İrüp eflāke saçdı dehre şadā	Geşt bünyād, bāde peymā-yı? (238) Şem‘ āmed be meclis-ārā-yı?
Şem‘ -i bānū dağı olup bī-tāb (472) Kodu yaşduğa başını eyledi h‘āb	Çün sereş germ geşt ez mey-i nāb (242) Ser be bālin nihād ü reft be h‘āb
Mevsim-i hurrem idi faşl-ı bahār (482) Emr kıldı hemān o lāle-‘ izār	Mevsim-i ‘ işret ü hevā-yı bahār (249) Şüste bārān zi rüy-ı bāğ gubār
Süsen-i deh-zebān olup hāmūş (493) Gül gibi tutmuş idi meclise gūş	Bülbülān, her taraf be çoş u hurūş (252) Gül nihāde be şavt-i işān gūş
Dökdi göz yaşlarını şebnemler (522) Gözden akıtdı cūylar demler	Çeşm-i Nergis be rüy-ı ü hayrān (262) Eşk-i Şebnem zi dīde kerde revān
Şem‘ gibi olup zebān-āver (5379) Bu beyān meclisine viren fer	Meclis ārā-yı in hüceste beyān (275) Dürr-fişān kerd hem-ço Şem‘ zebān-
Dilünüñ āteşi söyünmez idi (549) Yanar oda girürdi dönmez idi	Ger zedi ‘ aşk der dileş āteş (280) Rū nemī-tāft zi ateş ser-keş
Yoğ idi meyl ü rağbeti cāne (553) Dili pervāsız adı Pervāne	Hırka-pūşī be nām-ı Pervāne (277) Hiç-kes ez neng ü nām pervā ne
Sağ u sol her taraf idüp tayrān (574) Ser-te-ser kıldı gülşeni seyrān	Her taraf mī-devid ez çep ü rāst (300) Lik gāfil, ki şevk-i o zi kücāst?
Her yaña kıldı bādveş güzeri (594) Bulmadı zerre deñlü rāh u deri	Hiç cāh çon ne-yāft der vey rāh (313) Āheş ez sūz-i dil resīd be māh
Düşdi cān hürmenine bir ‘ aceb od (663) Ki çıkardum felekler evine dūd	Āteş endāhī be hürman-ı men (340) Hest piş-i to sūz-i men, revşen
Rüşen oldur ki āftāb u mihr (669) Zerreden yüz çevirmez ey bed-mihr	Lik ez zerre āftāb-i sipihr (345) Hiç geh rū ne-tābed ey bed mehr!

Uş hevā-yı ruḥuñla zerre mişāl (670) Rağş idüp her dem ururum per ü bāl	Büved āyā demī ki zerre mişāl (346) Der hevā-yı rūḥet zenem per ü bāl
Gördi bu ḥālī çün o düd-ālūd (685) Muḫtarib düşdi cānna od	Sūḫt cāneş zi derd, ez ser-i sūz (375) Sūy-ı o reft ān cihān-efrūz
Bu muşībet ‘aceb ‘alāmetdür (860) Ne ‘alāmet dem-i kıyāmetdür	Yā Rabbim-rūz ḥūd kıyāmet nist (420) Ki kıyāmet bedīn ‘alāmet nist
Müşkden perde iyledi nūra (878) Şaçdı‘ Anber cemal-i kāfūra	Īn kühen çerḫ-i pür zi zūlmet-i nūr (433) Müşk-i ter riḫt bāz ber kāfūr
Düde pür-berk idüp turunceleri (882) Açdı bu na‘ta oldı ḡunceleri	Ḡonçe-hā-yı felek tamām ḡuşūd (434) Zīnet-i botān-ı dehr efzūn
Ey siyeh rūy ü tīre-dil Ḡavvād (1933) Senüñ irşāduñ iledür bu fesād	Kāy siyeh rūy be ān sezā‘ārī (617) Ki nihendet ber āteş ez ḫ‘āv
Şem‘-i bezm-i felek çü yandı yine (1522) ‘Ādeti üzre Şem‘ uyandı yine	Çon zi encüm sipihr şūd ḡül-zār (436) Şem‘ ber resm-i ḫiş şūd bīdār
Didi Kāfūr ki ey göyünmiş cān (1537) Yiter it ḫasret ile āḫ u fiḡān	Güft ‘Anber ki: ḫiz ey ḡam-nāḫ! (484) Ki ne-dārī diḡer zi hicr, bāḫ
Oldı çün nokḫavār zevvāle (1547) İtdi etrāf-ı māḫı pür-hāle	Bes ki gerdīd girdeş, ān şeydā (511) Gird-i ān māḫ, hale şūd peyā
Şem‘ eyitdi nedür ya maḫşūduñ (1551) Odımı ḫuramaz ölçer düduñ	Güft: ez ĩn sūz, çīst maḫşūdet? (529) Ki ḡüzeşt ez felek düdet
İstemez bu ten ile cān bendi (1561) Yok durur çün şaçuñla peyvendi	Ten-i çī kār āyedem cüdā ez to (532) Ki cüdā mī-küned mera ez to
Cān ten eylemekden ise cezā (1562) Kāşki bend bend olaydı cüdā	Bigseled kāş bend ez bendem! (533) Tā be yek-bār bā to peyvendem
Gördi ol müstemem ü zār u nizār (1585) İtmiş evvel nefesde cānı nişār	Āḫir ez derd, ser be ḫāk nihād (743) Ez ser-i sūz der nefes, cān dād

Almadın la' l-i yârdân kâ mı (1586) Mest kılmış özin fenâ câmı	Nâ-girifte henüz kâ m ez leb (736) Ser dil-i o fitâd süz-ı ' aceb
Çünkü Pervâne cânın itdi nişâr (1606) Şem' üñ oldı bir iken odı hezâr	Ki çon Pervâne şüd zi şevk, helâk (745) Şem' ez guşşa zed giribân, çâk
Oldı şol deñlü dideden hûn-bâr (1610) Katre-i eşkün itdi niçe katar	Ez dil âhî keşîd, âteş-bâr (749) Katre-hâ ber rûh-eş keşîde katar
Oldı tebhâlelerle lebleri pür (1614) Mâh ile şân kırân-ı pervîndür	Geşt ez tâb-ı teb, digergün hâl (752) Zed leb-i şeh-i o revan tebhâl
Çehresini zer itdi âteş-i gam (1615) Dem-i eşkini la' l kıldı elem	Ber-keşîde âh-ı hâne-süz ez derd (751) Ez teb ü tâb, ' arz-eş şüd zerd

Lâmi'î'nin Niyâzî'nin Şem'ü Pervâne Mesnevîsinden Anlamca Aynan Tercüme
Ettiği Beyitler

Lâmi'î	Niyâzî
Dem-be-dem sözlerüñ özün gibi serd Sende yoğ zerrece harâret-i derd (1050)	Rûz u şeb kâr-ı to, hemîn serdi est (629) Hünokî-hâ-yı to zi-bî derdî est
Şem' -i bezm-i felek çü yandı yine ‘ Âdet-i üzre Şem' uyandı yine	Çon zi encüm sipihr şüd gül-zâr (436) Şem' ber resm-i hîş şüd bîdâr
Ya' ni ber guşşadan halâş eyle (110) Maḥrem-i bârgâh-i hâş eyle	Ez ğam-ı in ü ân halâşem kün (28) Maḥrem-i bâ-gâh-ı hâşem kün
Ķâmet-i serv gibi ser-keş idi (350) Bedeni sîm-i hâ-m-ı bi-ğaş idi	Ser-keş-i serv-i ĳadd-ı sîm-endâm (164) Bedenî dâşt hem-ço nuĳre-i hâ-m
‘ Aks-i rûşsârı ‘ arşı rûşen ider (382) Tâb-ı dîdâr ferşi gülşen ider	Dîde dūşen zi tâb-ı didâreş (187) Hâne gül-şen zi ‘ aks-ı ruşsâreş
Ben ki geh âftâb u geh mâhem (437) ‘ Aks-i âyîne-i dil-i şâhem	Keh ço hürşîd ü gâh men-ço meh-em (227) Gâhî âyine-i cemâl-ı şeh-em
‘ Ömrünü çon şürâhi itdi tamâm (451) Hûlet idüp ĳazardı çehre-i câm	Çon Şurâhî, ĳadîş kerd tamâm (233) Sürĳ-rüy şüd zi infi‘ âl çihre-i, Câm
Ay u günden eşer görünmez âh (861) Sâl-i mihnet durur bu rûz-ı siyâh	Hîç ĳurşîd râ zevâli nist (421) Yâ Rabb in rûz-ı tîre sâlî nist
Didi ol âteşe nişâne nedür Didi cānumda bu zebāne nedür (748)	Güfteş ân-geh ki: kîst ân gül-çihr? (395) Güfteş: o rûşen est çon meh ü mihr
Ķayretünden o serv ü sîm-berüñ (351) Câmı pür-‘ aĳde idi ney şekerüñ	Ney-şeker dâşt şad girih efzün (168) Der dil ez reşk-i ân ĳadd-ı mevzün
Câm işitdi bu telĳ sözleri çün Toldı şugrâ-yı ĳamla dîdesi hün (424)	Câm inhâ şenîd, maḥzün şüd (216) Çeşm-i o hemço kâse-i hün şüd

Baş urursın müdām pāyime sen Saña bu kibr ü ĥodnümāyi neden? (436)	Ger-neh der rütbe, men zi to pīšem (221) Ez çī rū secde mikünü pīšem?
Sen baña qarşu germ olup ey yār Öpesin l' al-i dilberi her bār (422) Germ olup şem' veş bu bezme müdām Leb-i yāri öper şafāyile cām (403)	Büse mī-zed be l' āl-ı cānān, cām (202) Ez leb-i o be-kām būde, müdām
Şadefūñ gevherine dürc benem Şerefūñ aḥterine burç benem (409)	Ger to gevher şevī, ezīn dürcī (211) Veger aḥter şevī, ezīn burcī
Dögünür murğ-ı nīm-bismilvār Murğ gibi şikeste bāl u nizār (936)	Ez ğam-ı dehr, pāy-māl şüde (283) Hem-ço morğ-ı şikeste-bāl şüde
Acısından olup dehānı zehr Cāma güfārını kıllur pür-ķahr (406)	Deheneş talḥ geşt hemçon zehr (206) Güft bā cām-ı bāde ez seri ķahr:
Sözde idi egerçi çerb-zebān Zerre deñlü yoğ idi ana dehān (361)	Ān sehī serv rā nebūd dihān (172) Ṭurfā ḥālī ki būd çerb zebān
Germ olurdu zebāna gelse idi Dür şaçardı beyāna gelse idi (362)	Çon güşüdü zebān zi nāz u ' itāb (173) Riḥtī ez leb-eş dürr-i sirāb
Şem' virmişler idi nām aña Görse ḥüsnini hem ķalurdı taña (367)	Būd servī ü Şem', nām o rā (163) Būd ḥürşid ü meh, ğulām u rā

Şeyh Abdullâh-i Niyâzî'nin eserinde olmayıp Lâmi'î Çelebi'nin metninde bulunan Arapça ve Farsça mısralar

Lâmi'î Çelebi		Şeyh Abdullâh-i Niyâzî
Lamii'nin Arapça ve Farsça yazdığı mısra ve beyitler		
Farsça	Şem ^ç -i rüşen Süheyl-i pür-tâbem (438) Âteş-i bezm-i la ^ç l-i sîrâbem	-
Farsça	Bî-dilem bî-mecâl ü bî-şabrem (1450) Āşıkam bî-karâr u ser-kerden	
Farsça	Zühre-i bezm ü şohre-i şehrem (1386) Kâim'l-leyl ü sâimu'd-dehrem	-
Birinci mısra Farsça İkinci mısra Arapça	Hâne hâli vü yâr bî-ağyâr (1578) Leyse fil ^ç d-dâri ğayi-nâ-deyyâr	
Arapça	Felzem <ul style="list-style-type: none">^ç aşka eyyühe'l-aḥabâb (1186) Turuḡu'l-^ç aşkı küllihâ âdâb	-
Arapça	Tala ^ç a'l-hüsnü ^ç an-cemâli'llâh (1187) Berḡu'l- ^ç aşḡ ^ç an-seḡâb-i hevâh	-
İlk mısra Türkçe İkinci mısra Arapça	Ṭal ^ç ati yaḡdı cânım gibi zâr (1249) Ve ḡanâ Rabbenâ ^ç azabe'n-nâr	-

Lâmi'î Çelebi ve Niyâzî'nin kendi isimlerini kullandıkları beyitler

Lâmi'î Çelebi	Şebüsterî-i Niyâzî
Lâmi'î yiter eyle lâf-i dūrūğ Şanma şem' -i dūrūğa ola fūrūğ	Hâlet-i der dil-i «Niyâzî» neh (32) Ya' ni ez halk, bî-niyâzî deh!
Leblerin sordu Lâmi'î yârūñ (512) Çand işitdi cevâbe meyl itdi	-
Lâmi'î lem' a dūr tecelli-i dost (699) Bes dūrür bu kadar tecelli-i dost	-
lâmi'î kıılma lem' a-icâna (1603) Cân feda eyle vaşl-ı cânâna	-
Lâmi'î ço leğâfet ancağ ola (1332) Zürefâya ziyâfet ancağ ola	-

İki eserde kullanılmış nazım türleri ve vezinleri şöyle ele alınmıştır

Sanatlar	Lâmiî Çelebi
Mesnevinin ilk beyti	Naḥmedu'llāhe 'ālim bi-rızāhu Ḥalku'ı-kevni lā-ilāhe sivāhu (1)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Ḳaside-i Tevḥîd	Nedür āḥir-i nefse cāna penāh Kışver-i lā-ilāhe illa'lāh (83)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Ḳaside-i çün 'aşîde	Ey bugün şaltanatda misli 'adīm Māh-ı nūh öerḥ u şāh-ı heft iklīm (305)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Münacat	Ey viren şem'-i cāna gün gibi nūr Nūr-ı zatınladur cihāna zuhūr (104)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Na't	Kimdür ol şehr-yār-ı dîn ü düvel Nāşih-ı ḥükm ü resm şuhûf-ı milel (129)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Sebeb-i efruḥten-i in-nāme-i	Āh kim kaşd-ı 'uzlet itdikce Güft u güdan ferāgat itdikce (194)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Der medḥ-i ḥazret-i Zıllı'l-lāh-ı şeriā't-penāh Sultān Süleymān bin Selim Şāh	Diyem eylerse ehl-i dil himmet Kimdir ol şehr-yār-i bā' azamat (273)
Vezin	Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Gazel-i bî-bedeil	Çeşm-i dildār ḥābe meyl itdi Ḥāne-i dil ḥarāba meyl itdi (507)
Vezin	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün/fa'lün
Gazel	Sāḳiyā şun tolu tolu mey-i nāb K'oldı idiler bu şevk odıyla kebāb (901)
Vezin	Fâ'ilâtün / mefâ'ilün / fâ'ilün/fa'lün
Gazel	Āh kim gāret itdi cānumı 'aşḳ Verdi yağmaya ḥān u mānumı 'aşḳ (938)
Vezin	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Gazel	Āh kim çıkdı intizār ile cān Rāz-ı hicrān yoğ imiş pāye (1444)
Vezin	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Gazel	Gün gibi deḥri tutdı şevket-i şeyḥ Nūr virdi cihāne ta't-ı şeyḥ (1163)
Kıt'a-i Tāriḥ-i Fetḥ	Hazret-i dîn-penāh u zıllu'llāh Şāh-ı cem-menzilet Süleymān Şāh (1272)

Vezin	Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
-------	---------------------------------

Sanatlar	Niyâzî
Hamd u Senâ	Ey firâzende-i sipihr-i kebûd! (1) Ber fürüzende-i çirâğ-ı vücûd!
Vezin	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Münacât	Ey fürûğ-I rûğ-ı tû, şem' tarâz! (20) Şem' râ behr-ı tüst süz u güdâz
Vezin	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Nat	Server-i dîn, Muhammed-i Kureşyî (52) Keş büved mâh, bende-i Habeş-i
Vezin	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Medhiye	Şem' -i sâñ-ı hâme embe vaqt-ı beyân (67) Dürfşân âmedest ü çerb zebân
Vezin	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Birkaç beyit gönlün öğüt ve nasihat etme hakkında:	Ey dil-i herze gird-i pür vesvâs! (107) Çend vesvâs, eger ne ey nesnâs?
Vezin	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Eserin nazm biçiminde yazma sebebi	Şebî ez hürremî çû rûz-ı tarab (127) Belki rûz-ı tarab hacil zân şeb
Vezin	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

SONUÇ

Mesnevi, klasik edebiyatın tahkiyeye açılan kapısıdır. Bu bağlamda sözü edilen edebiyatın -ki daima sınırlılıkları ile eleştirilmiştir- sınırlarını genişleten, onu hayata daha da yakınlaştıran bir işlev üstlenmiştir. Mücerretin peşinde koşan Divan şiirinin - yalnızca Divan edebiyatı değil ümmet dönemi sanatlarının kahir ekseriyeti tecride dayanır- müşahhasa en fazla yaklaştığı anlar mesnevinin sınırları içindedir. Tahkiye, üslupçuluğu ve şiir estetiğini bir nebze ikinci planda bıraktığından seyahatlerden, savaş meydanlarına, destan ve efsanelerden dini felsefi arayış ya da tesbitlere kadar geniş bir coğrafya mesnevi ile klasik edebiyatın sınırlarına dahil olmuştur. Yaşanılan hayatın asli unsurları ve bunların gelecek kuşaklara aktarılması da öğreticilik ve sanatın bir arada bulunduğu mesnevi türü üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Klasik şiir, yalnızca şekil özellikleri açısından değil konu ve tema açısından da sınırları belirlenmiş bir alandır. Bu durum mesnevilerin vezinleri, neredeyse standartlaşan bölümleri, konu, tema ve öyküleri için de böyledir. Ortak bir medeniyet kubbesi altında gelişen edebiyatların genel özelliği sözü edilen bu birlikteliktir. Doğrusu günümüz edebiyatı da böylesi bir ortaklığın dışında değildir. Aksi takdirde metinler arası kavramının günümüz edebiyat araştırmalarında bu denli ilgi görmesi mümkün olmazdı.

Her edebi eser insana ait bir duruma tekabül eder. Birbirini andıran durumların tecrübeleri devreye sokması gibi benzer durumların sanatı da birbirini besleyecektir. Bir milletin var oluşu destanlaştırılırken Virgilius, Homeros'a bakacaktır. Benzer bir şekilde 15.yy'da Türkistan, Arap yarımadasının kuzeyi, Mısır, Anadolu, Balkanlar ve Horasan'da bir aşkı destanlaştırmak isteyen şairin örnek alacağı metinler neredeyse ortaktır. Niyâzî ve Lâmiî arasındaki ilişkiye bu açıdan yaklaşmak yerinde olacaktır. Leyla ve Mecnûn mesnevilerinde olduğu gibi her Şem'ü Pervâne mesnevisi kendinden önceki eserleri alt metin olarak kullanacak fakat bu ortaklık önceki metinlere getirilen yeni yorumların kıymeti üzerinden değer bulacaktır.

Niyâzî'nin eseri nasıl kendinden önceki anlatılarla ilişkiliyse Lâmiî'nin eseri de böyledir. Eserde ana anlatı bir omurga olarak mevcuttur. Daha önceki bölümlerde işaret edildiği gibi bazı beyitler tercüme edilerek, bazı mısralar aynen alınarak kullanılmıştır. Yani Niyâzî'nin metni bir tür palestest gibi Lâmiî'nin metninin altındadır. İki metin arasındaki bu ilişki basit bir taklit değil bir yeniden üretme kabul edilmelidir.

Niyâzi'nin metni olay örgüsü açısından ana hatlarıyla kullanılmış olsa da Lâmi'î'nin bu olay örgüsüne orjinal bazı eklemeler yaptığı görülmektedir. Şem' ve Pervâne'nin tanıtıldığı sahne ile başlayan eklemeler, ilk olarak sahnelerin ayrıntılandırılması şeklinde karşımıza çıkar. Sonrasında şahıs kadrosundaki farklılıklar dikkat çeker. Lâmiî örnek aldığı metindeki bazı kişilerin fonksiyonlarını (Kafûr, Nesim vb) değiştirmiş, bazılarını (Ebr, Hâcib-i Bâdî, Şeyh Nurullah) ise kendisi metne dahil etmiştir.

Lâmi'î eserin giriş ve hatime bölümlerinde bazı beyitleri Arapçada yazarken beyitin vezni ve şeklinin bozulmaması için inkıbaz sanatını kullanmıştır ki bu özellik Niyâzi'de bulunmamaktadır.

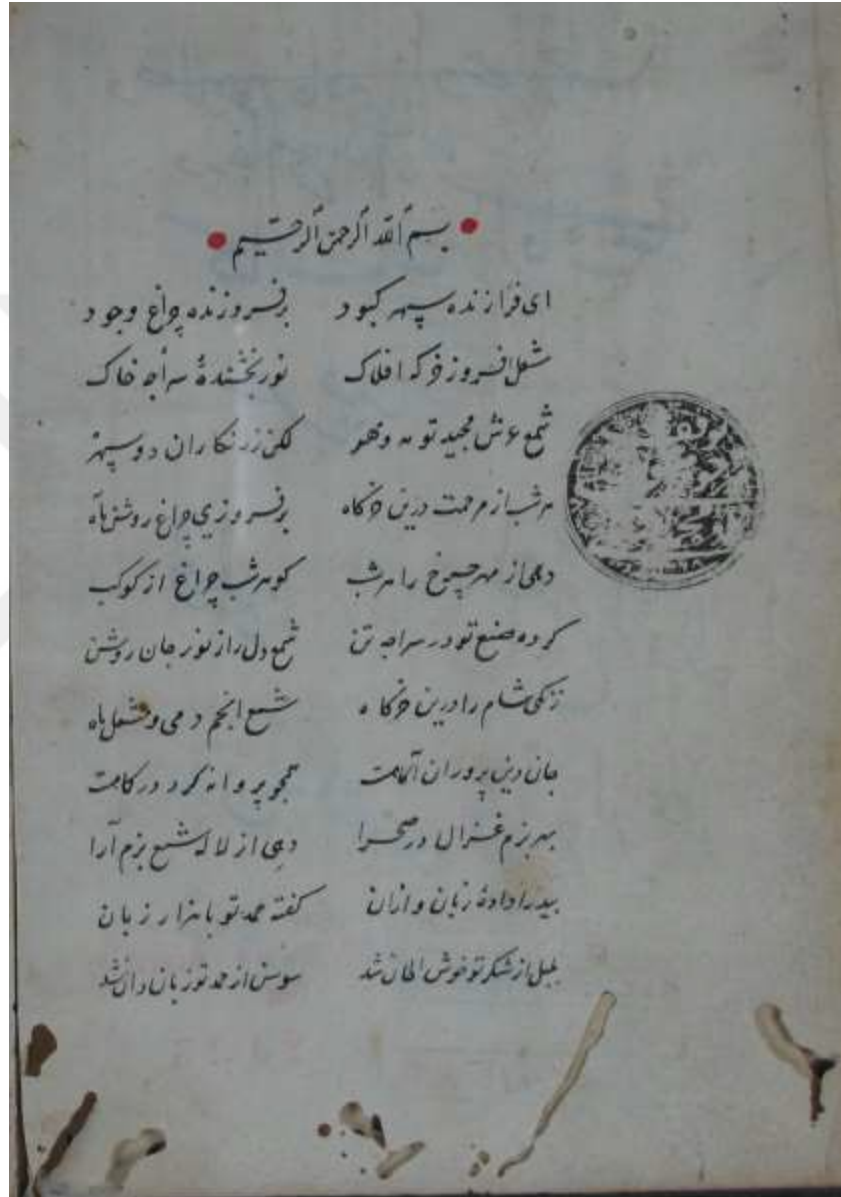
Olay örgüsünde bazı küçük değişiklikler de düşünülecek olursa, Lâmi'î'nin bu müdehalelerinin iki gayesi olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, kendi metnine şiirdeki hünerini gösterecek, öncekinden daha estetik bir sonuca ulaşan eklentiler yapma arzusu. İkincisi metnin tasavvufî motiflerini daha belirgin kılma arzusu. Gerçekten de Niyâzi'nin metninde tasavvuf, olay örgüsü, şahıslar ve alegorik adlandırılmaları, son olarak kompozisyon açısından daha silik bir durumdadır. Lâmi'î'nin metninde ise bahar ve eğlence meclisleri, burada şahısların adlandırılması, çatışma ve karşılaşmaların kurgulanışı tamamen tasavvufî renklerin parlatılıp öne çıkarılması için tercih edilmiş gibidir. Özellikle Şeyh Nurullah'ın kurgulanışı, olay içindeki rolü ve söylemlerinin işlevi neredeyse metnin yorum imkanlarını tekilleştirecek yoğunluktadır. Hatime bölümünde söylenenler de bu tesbiti destekler niteliktedir.

Dil ve üslup açısından baktığımızda Niyâzi'nin daha akıcı bir Farsça kullandığı söylenebilir. Buna karşılık Lâmi'î'nin kitabî Farsçasını tasavvufî alegori ve sahnelemedeki ayrıntılarla aşmaya çalıştığı ileri sürülebilir.

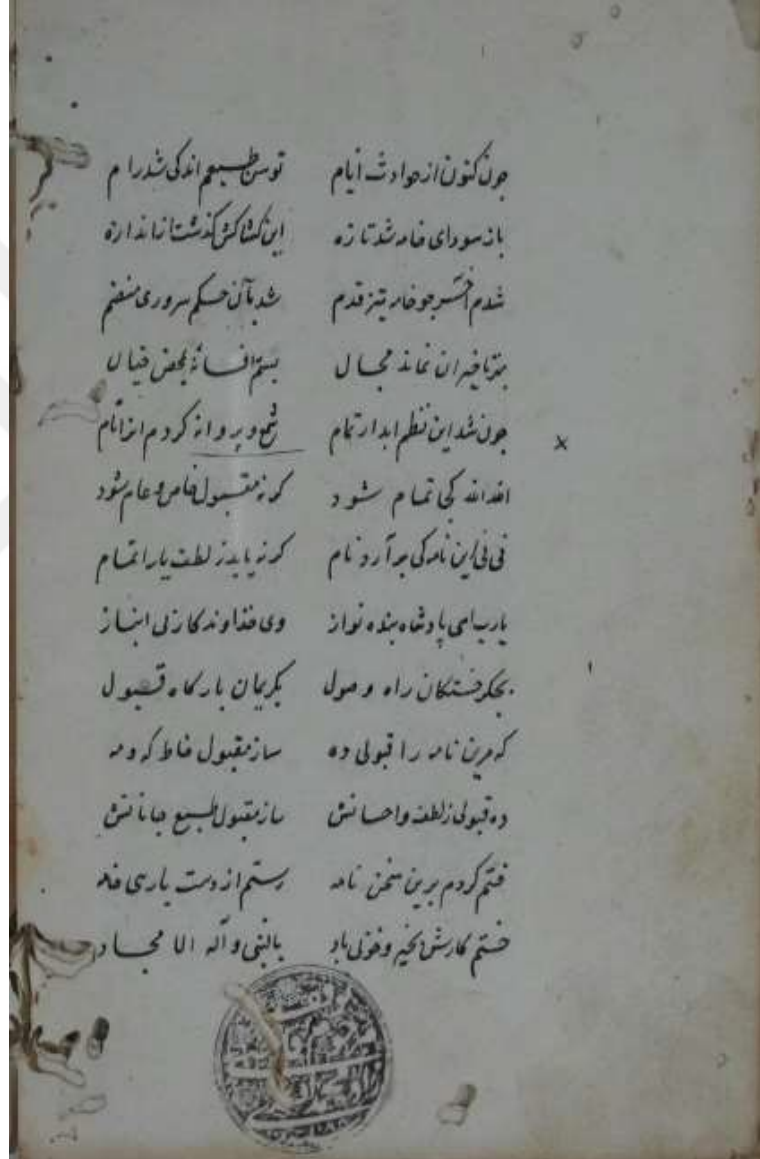
Sonuç olarak Lâmi'î'nin metni, olay örgüsü ve tasavvufî derinliği ile daha parlak, işlenmiş bir metindir.

Çalışmamızda iki ayrı coğrafyada üretilmiş metinler arasındaki ilişki ele alınmıştır. Böylesi bir gayret Klasik edebiyatın İslam medeniyetinin hakim olduğu kültürler, özellikle Fars şiiriyle ilişkisini göstermek açısından son derece işlevseldir. Oldukça geniş bir coğrafyada farklı dillerle üretilen sanat eserlerinin yaşadığı dönüşümler, birbirleriyle ilişkileri edebiyat tarihinin önemli meselelerindedir. Bu bağlamda çalışmamızın edebiyat tarihi, şiir estetiği, Türk ve Fars edebiyatı araştırmaları için değer taşıyacağı kanatındeyiz.

¹⁰² Halil Kurbani, 69.

KAYNAKÇA

Akkoyun TE (2015) Lâmi'î Maktel-i İmâm Hüseyin inceleme-çeviriyazı-sözlük. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kahramanmaraş.

Aksan D (2006) *Anlambilim* (Engin Yayınları, Ankara).

Altun M (2013). Edebi Sanatlar (http://www.dilbilimi.net/edebi_sanatlar.pdf 10.09.2017)

Armutlu S (1998) Zati'nin Şem' ü Pervnesi (inceleme-metin). Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.

Armutlu S (2009) Kelebeğin ateşe yolculuğu: klasik Fars ve Türk edebiyatında Şem' ü Pervâne mesnevileri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*39: 877-907.

Armutlu S (2014) Klâsik Türk edebiyatında Şem' ü Pervâneler ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi. *Doğu Esintileri* 2: 137-176.

Arslan H (2001). Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (giriş-metin-inceleme-sözlük-adlar dizini). Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Ateş S (1991) *Yüce Kurân'ın Çağdaş Tefsiri* (Yeni Ufuklar Yayınları, İstanbul).

Ayan G (1994) Lâmi'î Çelebi'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri. *Türkiye Araştırma Dergisi* 1: 43-65.

Aysun S (2006) *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, C. 6*, (AKM yayınları, Ankara).

Barutçu Özönder FS (1996) *Muhâkemetü'l-Lügateyn [İki Dilin Muhakemesi]* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).

Baş MK (1999) Lâmi'î Çelebi'nin Şerh-i Muammeyât Alâ Esmâ-i Hüsnâ-sı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.

Budak A (1990). Lâmi'î Çelebi'nin Letâyif-nâme'si (karşılaştırmalı metin ve dil incelemesi). Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya.

Bursalı Mehmed Tâhir (1333-1342). *Osmânî Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul.

Canım R (2000). *Latîf Tezkiretü'ş- Şu'arâ ve Tabsiratü'n- Nuzamâ* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Ankara).

Canpolat H (2000) Lâmi'î Çelebi'nin Şerh-i Dîbâce-i Gülistan'ı. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir.

Ceylan M (2003) Bursalı Lâmi Çelebi'nin Münşeâtından seçilmiş Farsça beyit ve rubâiler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2) : 225-244.

Coşkun, M (2010) *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar* (Dergâh Yayınları, İstanbul).

Çalışkan Y (1978) *Lâmi-zade Abdullah Çelebi, Latifeler* (Tercüman 1001 Temel Eser Yay, İstanbul).

Dehghan I (1971) Jâmî's Salâmân and Absâl. *Journal of Near Eastern Studies* 30 (2): 118-126.

Dihhudâ AE (1349). *Lugatnâme*, Cilt 31, Tahran.

Eflatun (1998), *Phaidros(Çev. Hamdi Akverdi)* (Meb Yayınları, İstanbul).

Eğri S (1997) Lami-i Çelebi Şerefül-İnsan. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

Erdoğan İ (2013) Ali Suavî'nin Salaman ve Absal Hikâyeleri ile ilgili yazısı üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)* 6 (2) : 1437-1448.

Ersoy E (2013). Fatih devrinde cinas ustası bir şair: Hafî. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 11, : 195-216.

Ertekin E (2012) *Maktel-i Ali Resul* (Kevser Yayınları, İstanbul).

Erünsal İ (1990) Türk edebiyatı tarihinin arşiv kaynakları IV: Lâmi'î Çelebi'nin Terekesi. *Türklük Bilgisi Araştırmaları, Fahir İz Armağanı* 14: 179: 194.

Esir HA (20001) Lami'î Çelebi'ye isnat edilen bir eser: Risale-İ Nefsü'l-Emr-İ Lami'î. *ilmi Araştırmalar* 12: 111-120.

Esir HA (2013) Lâmi'î Çelebi Münşeât'ının giriş bölümünde Lâmi'î Çelebi ile ilgili bilgiler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8 (13): 103-111.

Esir HA (2016) Bursalı Lamiî Çelebi'nin klasik Türk edebiyatındaki yeri ve Münşeât'ındaki Farsça şiirler. *International Journal of Cultural and Sosyal Studies (İntJCSS)*, 2 (Special Issue 1): 25-42.

Gönültaş G (1986) *Manisa İl Halk Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu* (Türk Kütüphaneciler Derneği Yay, Manisa).

Gülerer S (1998) Bursalı Lâmi'î Çelebi 'İbret-Nümâ (inceleme-metin). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

Gündoğar B (1998). Menâkıbnameler ve Lâmi'î Çelebi'nin Menâkıb-ı Üveys el-Karanî adlı eserinin tahlîli. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa.

Güzelova, H (2008). Abdî'nin Heft Peyker Mesnevîsi (inceleme-metin-dizin). Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

Hacınebioğlu İL (2006) Bir düşünce ve mantık problemi olarak paradoks. *Kaygı* 7: 105-120.

İsen M (1994) *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (Hzr. (Mustafa İsen) (AKM Başkanlığı Yay, Ankara).

İsen M, Burmaoğlu, HB (1988). Bursa şehr-engîzi (Lâmi'î Çelebi). *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi* (3): 57-106.

İsen M, Burmaoğlu, HB (2011). *Bursa Şehrengizi Lâmi'î Çelebi* (Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa).

Kalgay OL (2015). Lamiî Çelebi'nin Maktel-i Âl-i Resûl adlı eserinin tasvirli bir nüshası: İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi T1958. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Kanar M (1995) *Fehmî ve Şeyh Abdullâh-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevileri* (İnsan Yayınları, İstanbul).

Kanar M (2016). Lâmi'î Çelebi Şem' ü Pervâne Hakkında ve Özeti. <http://www.edebiyatvesanatakademisi.com> (27 şubat 2016).

Karahan A (1957). Lâmi'î. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 10-15, İstanbul).

Karaman H (2001) Lâmi-î Çelebi'nin Münşeât. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı, Afyon.

Karatay F (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. C. 1* (Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları: İstanbul).

Kaya İG (2007). *Lâmi'î'nin Salâmân ve Absâl Mesnevisi ve Mesnevideki Mitolojik Unsurlar* (Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli).

Kavukçu FZ (1994) Lâmi'î Çelebi Veyse vü Râmîn (giriş-metin). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.

Kılıç F (2006) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Genişletilmiş 4.baskı, Ankara).

Kırıkkanat G (1969) Lâmi'î Divanı'nın gazellerinin transkripsiyonu. Mezuniyet Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.

Kızıltunç R (2005) Bursalı Lâmi'î Çelebi'nin Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ Eseri (inceleme-edisyon kritikli metin). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.

Köse R (1997) Şem' ü Pervâne (inceleme-metin). Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Malatya.

Kurbani H (1392) *Niyâzi Şebisteri ve Mesnevî-İ Şem' ü Pervâne* (Nebati-İ Tebriz Yayınları, 1. Baskı, Tahran).

Kut G (2005) *Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanesindeki Bazı Türkçe Yazmalar Üzerine. Yazmalar Arasında Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları I, 157-178* (Simurg Yayınları:İstanbul).

Kut G (2015), Lâmi'î Çelebi, Mahmûd b. Osmân. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6797> (15.12.2017)

Külekçi N (1999) *Edebî Sanatlar* (Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara).

Mu'in M (1360) *Ferheng-i Fârsî*, Cilt 2, Tahran.

Oğuz O (2016). Arapçada naht yöntemi ile kelime türetilmesi. *Marifê Dini Araştırmalar Dergisi* 16/1 : 9-17.

Öztahtalı, İİ (2014) Şerh-i gelenegi ve Lâmi'î'nin Şerh-i Dibace-i Gülistan'ı. *Türklük Bilim Araştırmaları* 29: 293-302.

Öztürk M (2009) Lâmi'î Çelebi'nin Veyse vü Ramin mesnevisi (inceleme-metin-sadeleştirme). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.

Öztürk EC (2015) *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin)* (Gece Kitaplığı, Ankara).

Sakaoğlu S (1979) Bursalı Lâmi'î'nin Letâ'if'indeki hayvan masalları. *Türklük Bilgisi Araştırmaları Ali Nihad Tarlan Hatıra Sayısı* 3: 279-289.

Saraç MAY (2007). Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat (3F Yayınları, İstanbul).

Saraç MAY (2013). Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları. (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2366, Eskişehir).

Savran N (1989) Bursalı Lâmi'î Çelebi'nin Letâ'if'inin Erzurum nüshasının halk edebiyatı açısından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.

Suavi A (1971) Mesâ'il-i Müteferrika-Salâmân u Absâl. Ulûm Gazetesi, 24: 1369-1379.

Sungurhan A (2006) *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Cilt 6* (AKM Yayınları, Ankara).

Şenel A (1998) Lâmi'î Çelebi Hüsn ü Dil (inceleme-metin). Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa.

TDK (2018). Güncel Türkçe Sözlük (<http://www.tdk.gov.tr> 01.02.2018).

Tekin, GA (1991) Şem' ü Pervâne Feyzi Çelebi, 17. yüzyılda hece vezniyle yazılmış bir mesnevi. Harvard Üniversitesi, Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.

Tezcan, N (1979) Bursalı Lâmi'î Çelebi. *Türkoloji Dergisi* VIII: 305-343.

Uludağ E (1997) Vaka'ya dayalı bir eser olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salâmâ u Absâl Mesnevîsi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.

Uludağ, S Kara M (1995). *Abdurrahman Câmî. Nefahâtü'l-Üns. Evliyâ Menkıbeleri Tercüme ve Şerh: Lâmi'î Çelebi* (Marifet Yayınları, İstanbul).

Yaltkaya Ş, Bilge KR (1971) *Keşf-El-Zunun, cilt: 1, Kâtip Çelebi, 2. Baskı, 48+metin* (MEB, Ankara).

Yayla MA (2015) Lamiî Çelebi ve onun Maktel-i Âl-i Resûl'u: 16. yüzyıl vaizlerinden Molla Arab'ın Maktel karşılığına yakından bakmak. IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı III. Kütahya, Mayıs 155-162.

Yılmaz M (1992) *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler, Ansiklopedik Sözlük* (Enderun Kitabevi, İstanbul).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Farzana NAZARY

Uyruğu: Afgan

Doğum Yeri ve Tarihi: Afganistan /1986

Tel: 055-385-31586

E-posta: farzana1998nazary@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	Hatice Haigh School	2006
Lisans	Jawzjan Üniversitesi	2011

YABANCI DİL

İngilizce

Farsça

Özbekçe

Hintçe

Rusça

Türkmen